

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**BİR AKTİVİST OLARAK AYDIN VE TOPLUMSAL
HAREKETLERDEKİ ROLÜ**

Ayşem SEZER

**Danışman
Doç. Dr. Ayşen UYSAL**

İZMİR-2012

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

Üniversite	: Dokuz Eylül Üniversitesi	2009800170
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Adı ve Soyadı	: Ayşem SEZER	
Tez Başlığı	: Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü	
Savunma Tarihi	: 15.08.2012	
Danışmanı	: Doç.Dr.Ayşen UYSAL	
<u>JÜRİ ÜYELERİ</u>		
<u>Ünvanı, Adı, Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmza</u>
Doç.Dr.Ayşen UYSAL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Yrd.Doç.Dr.M.Naci SEVKAL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	
Prof.Dr.Nilgün TOKER KILINÇ	EGE ÜNİVERSİTESİ	
Oybirliği ☒		
Oy Çokluğu ()		
Ayşem SEZER tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü" başlıklı Tezi ☒ / Projesi () kabul edilmiştir.		
Prof.Dr. Utku UTKULU Enstitü Müdürü		

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../...

Ayşem SEZER

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Bir Aktivist Olarak Aydın ve Toplumsal Hareketlerdeki Rolü

Ayşem SEZER

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Aydın, toplumsal hareketlerde yer alan aktörlerden biridir. Aydının toplumsal hareketlere müdahil oluşu, 19. yüzyıl'da ortaya çıkmıştır. 19. yüzyıldan sonra her tarihsel dönemde aydının toplumsal hareketlere müdahil oluşu daha da önem kazanmış ve 1900'lü yıllarda belirgin bir hal almıştır.

Aydın, kavram olarak anlamını 19. yüzyılda kazanmıştır. Bu tarihten önceki dönemlerde elit ve aydın kavramları aynı anlamda kullanılırken, 19. yüzyıl ve sonrasında elit ve aydın kavramları anlam olarak farklılaşmıştır. Bununla birlikte, aydın ve aydının içinden türediği elit kavramlarının toplumsal hareketler açısından birlikte ele alınması gerekmektedir. Özellikle, 1990'lı yıllar ve takip eden süreçte Batı'da var olan toplumsal hareketlerde elitler ve aydınlar birlikte etkin olmuşlardır.

Aydınlar ve elitlerin toplumsal hareketlerle ilişkisinin niteliği "siyasi fırsat" kavramı ile açıklanabilir. Aydınlar ve elitler, bir toplumsal hareketin ortaya çıkması için ya da oluşmuş bir toplumsal hareketin güç kazanması için siyasi fırsatlar olarak değerlendirilirler. Buna göre, onlar toplumsal hareketi yükseltir, harekete katılımın artmasını sağlar, hareketi medyatikleştirir ve güncel kılar. Bu nedenle de bir toplumsal hareketin başarı elde etmesi için siyasi fırsattırlar. Bu tez, aydınlar ve elitlerin toplumsal hareketler ile ilişkisini siyasi fırsat yapıları üzerinden tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Elit, Siyasi Fırsatlar

ABSTRACT

Master's Thesis

Intellectual as an activist and the role of intellectuals in social movements

Ayşem SEZER

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

Intellectual exists as one of actors featuring in a social movement. Engagement of intellectual into social movements as an actor of it appears as per 19th century. At all ages of the period from after 19th century, engagement of intellectual into social movements has become more and more important and it has reached to a considerable level.

As a concept, intellectual has its meaning in 19th century. While referring to the same concepts before that time, the concepts elite and intellectual differed in their meanings. However the concepts intellectual and elite from which intellectual has its birth should be taken into account and considered together by means of social movements. This need has outstanced especially due to the active engagement of elites and intellectuals in politics in the social movements existing in Western societies during and after 1990's.

The quality of relationship of intellectuals and elites with social movements can be explained with the concept 'political opportunity'. Intellectuals and elites are considered as political opportunities for the outbreak of any social movement or acceleration and refreshment of an already existing one. In this context, they enhance the movement, provide active participation to it, increase its media coverage and keep it up-to-date. Therefore they are the opportunities to realize the goals and gain success of the movement. This thesis discuss the relationship of elites and intellectuals with social movements by means of the nature of political opportunities.

Keywords: Intellectual, Elite, Political Opportunities.

BİR AKTİVİST OLARAK AYDIN VE TOPLUMSAL HAREKETLERDEKİ ROLÜ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
EK LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM AYDIN KİMDİR?

1.1. AYDINI TANIMLAMA SORUNU	13
1.1.1. Elit Kavramı	14
1.1.1.1. Klasik ve Demokratik Elit Teorileri	14
1.1.1.2. Elit Kavramının Bir Alt Kategorisi Olarak Aydın	17
1.1.2. Entelektüel Kavramı ve Batı Düşüncesindeki Kullanımları	18
1.1.2.1. Entelektüel Kelimesinin Etimolojik Kökeni	18
1.1.2.2. Entelijensiya ve Literati Kavramları	18
1.1.2.3. Entelektüelin Tarihçesi	19
1.1.2.4. Dreyfus Davası ve Entelektüelin Yeniden Tanımlanması	23
1.1.3. Bir Aktivist Olarak Aydın	27
1.1.4. Türkiye’de Aydın Kavramının Ele Alınışı	28
1.1.4.1. Osmanlı’da Münevver Kavramı	28
1.1.4.2. Cumhuriyet Döneminde Aydın Kavramı	30
1.1.4.3. Günümüzde Aydın ve Entelektüel Kavramları	30

1.2. AYDIN KAVRAMINA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	31
1.2.1. Organik Aydın: Antonio Gramsci	31
1.2.2. Uzmanlaşmış Aydın: Jean Paul Sartre ve Michel Foucault	35
1.2.3. Toplumsal Eksende Aydın	40
1.2.3.1. Toplum ile Uyumlu Kişi Olarak Aydın: Talcott Parsons, Virginia Held ve Lewis Coser	41
1.2.3.2. Topluma Aykırı Kişi Olarak Aydın: Pierre Bourdieu ve Edward Said	43
1.3. AYDIN KAVRAMININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	46
1.3.1. Aydınların Sınıf Kavramı Açısından Değerlendirilmesi	46
1.3.1.1. Kendi İçlerinde Bağımsız Bir Sınıf Olarak Aydınlar	47
1.3.1.2. Toplumda Var olan Herhangi Bir Sınıfın Temsilcisi Olarak Aydınlar	49
1.3.1.3. Sınıfsız/ Sınıf Üstü Aydınlar	50
1.3.1.4. Aydın Alt-Toplumu: Milton Gordon	52
1.3.2. Aydının Topluma Karşı Sorumluluğu, Bağımsızlığı ve İhaneti	53
1.3.3. Türkiye'nin Tarihsel Geçmişi ve Aydınla Yüklenen Anlamlar	57

İKİNCİ BÖLÜM

AYDININ TOPLUMSAL HAREKETLERDEKİ ROLÜ

2.1. AYDINLAR VE TOPLUMSAL HAREKETLER İLİŞKİSİ	62
2.1.1. Toplumsal Hareket Kuramlarında Aydınla Ele Alınışı	65
2.1.1.1. Toplumsal Hareketler ve Angaje Aydınlar: Scott Schaffer ve David Schalk	65
2.1.1.2. Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi: Sidney Tarrow	75
2.1.1.2.1. Elit Kavramı ve Elitlerin Fırsata Dönüşümü	77
2.1.1.2.2. Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi'nin Farklı Yorumları	80
2.1.1.2.3. Elitler ile İlgili Örnek Olaylar	82
2.1.1.3. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi: John McCarty ve Mayer Zald	87
2.1.2. Aydınla Toplumsal Hareketlerdeki Rolü ve Önemi	89
2.1.2.1. Toplumsal Hareketlerin Öncüsü Olarak Aydın	90

2.1.2.2. Toplumsal Hareketlerin Görünür Kılıcısı Olarak Aydın	93
2.2. AYDINLAR VE EYLEM REPERTUARI	96
2.2.1. Kolektif Eylem Tanımı	96
2.2.2. Eylem Repertuarı Kavramı ve Aydınların Repertuarları	96
2.2.2.1. Klasik Eylem Biçimleri	99
2.2.2.2. Yeni Eylem Biçimleri ve İnternetin Kullanımı	104
2.2.2.3. Medyanın Kullanımı	106
2.2.3. Toplumsal Hareketlerde Bilirkişilik ve Aydınlar	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYDINLARIN TOPLUMSAL HAREKETLERE MÜDAHİL OLMA BİÇİMLERİ: SİVİL ANAYASA GİRİŞİMİ VE CUMARTESİ ANNELERİ İNİSİYATİFİ ÖRNEKLERİ

3.1. AYDINLARIN TOPLUMSAL HAREKETLERE DOĞRUDAN KATILIMI: SİVİL ANAYASA GİRİŞİMİ ÖRNEĞİ	112
3.1.1. Yeni Anayasa İçin Kitlesele Aydın Seferberliği'nin Doğuşu	113
3.1.2. Seferberliği Doğuran Aydınlar ve Örgütlenmeleri	117
3.1.3. Aydınların Farkındalığı Arttırma Yöntemleri	120
3.1.4. Hareketin Sonuçları	127
3.2. AYDINLARIN TOPLUMSAL HAREKETLERE DOLAYLI KATILIMI: CUMARTESİ ANNELERİ İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ	129
3.2.1. Kayıp Yakınları Hareketi'nin Ortaya Çıkışı	131
3.2.2. Harekete Müdahil Olan Aydınlar ve Müdahil Olma Biçimleri	133
3.2.3. Aydınların Farkındalığı Arttırma Yöntemleri	136
3.2.4. Hareketin Sonuçları	145
SONUÇ	147
KAYNAKÇA	153
EK	169

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AİYG	Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DSP	Demokratik Sol Parti
Ed.	Editör
EGV	Eğitim Gönüllüleri Vakfı
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
ICAD	Kayıplara Karşı Uluslararası Komite
İHD	İnsan Hakları Derneği
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
OHAL	Olağanüstü Hâl
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
s.	Sayfa
SİVAG	Sivil Anayasa Girişimi
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
UAÖ	Uluslararası Af Örgütü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Gözaltında Kayıp İddiası ile İHD’ ye Resmi Başvuruda
Bulunan Kişi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (1991–1998)

s.131

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1: 1995'te Lyon Tren İstasyonunda Gerçekleşen Eylemde Pierre Bourdieu s.100
- Şekil 2: Aydınların Cumartesi Annelerine Verdikleri Desteğe Bir Örnek s.138
- Şekil 3: Sırrı Sakık Cumartesi Eylemi'nde (9 Ekim 1997) s.141
- Şekil 4: Aclan Uraz'ın Fotoğraf Sergisi'nden Bir Kare s.142

EK LİSTESİ

Ek 1: Bir Toplumsal Sözleşmeye Gidecek Süreci Açmak ve
Kendi Anayasasını Yapmış Bir Toplum Olmak İçin Çağrı Metni

ek s.1

GİRİŞ

İSTANBUL - Haluk Levent, bugün Harbiye Açık Hava Tiyatrosu'nda orman yangınlarını protesto amaçlı, 13 saat sürmesi planlanan dev bir konser verecek. Dayanabildiği kadar sahnede kalmayı düşünen Levent'in konser dekoru da yanan orman görüntüsü olacak. Sanatçı, amacının rekor kırmak değil "orman yakanları" protesto etmek olduğunu söylüyor.

Kim neye sahip çıkıyor?

Moğollar, Bergama için "Ölüler Altın Takmaz" adlı bir şarkı yaptı. Bulutsuzluk Özlemi de Bergama'da bir konser verdi. Sezen Aksu, Cumartesi Anneleri için bir şarkı yaptı. Mahsun Kırmızıgül bir ara insan hakları dedi, ama devamını getiremedi. Çelik deyince herkesin aklına Atatürk geliyor zaten. Ahmet Kaya, "Annemin başörtüsüne kimse karışamaz" dedi, başörtüsüne sahip çıktı. Emrah, lösemili çocuklar için bir şarkı yaptı. Umay Umay da sokak çocuklarına duyarlılığı ile hatırladığımız bir isim. Peki, örneğin GAP'a kim sahip çıkacak? İbrahim Tatlıses olabilir mi? Durmadan eleştirilen popçulara Sezen Aksu, doktor haklarına da Ajda Pekkan olabilir mesela. (**Milliyet**, 11 Ekim 1998)

Günümüzde toplumsal hareketler, siyaset sosyolojisinin temel çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Toplumsal hareketler, en eski çağlarda bile birtakım direniş ve çatışma örüntüleri olarak mevcudiyetlerini korumuşlardır. Ezen ve ezilen sınıf diyalektiği içerisinde, toplumsal hareketler fikri ezilen sınıf için olumlu ezen sınıf için olumsuz bir anlamda var olmuştur. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren modern sosyal bilimlerin de gelişmesi ile birlikte bu alanda daha somut ve sistematik analizler yapılmaya başlanmış ve toplumsal hareketlere ilişkin ilk bilimsel veriler ortaya konulmuştur. Bu nedenle toplumsal hareketler, 1960'lı yıllardan itibaren dünya konjonktürü içerisinde daha fazla üzerinde durulan bir çalışma alanı haline gelmiştir (Çetinkaya, 2008: 22).

Aydın, toplumsal hareketlerin aktörlerinden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Hem totaliter ve otoriter hem de demokratik rejimlerde aydınlar, önemli bir toplumsal sınıf ya da topluluk olarak siyasetin temel alanına oturmuştur. Toplumsal

hareketler, demokratik rejimlerde yaşam alanı bulabilirler. Çünkü toplumsal hareketler, siyaset yapmanın bir biçimidir ve siyasete geniş katılımı hedefler. Bu noktadan hareketle, demokratik rejimlerde aydınları siyasetin temel öznelereinden biri olarak görebiliriz.

Demokratik rejimlerde aydının sosyolojik yerini araştıran çalışmalarda aydınlar, işçi sınıfı, burjuvazi ve orta sınıftan sonra demokrasinin toplumsal temelini belirleyen dördüncü toplumsal sınıf olarak literatürde yerini almıştır (Kurzman ve Leahey, 2004: 939). Bu durum bize aydınların demokratik rejimlerde siyasetin temel bir aktörü olarak ön plana çıktığını göstermektedir. Öte yandan totaliter ve otoriter rejimlerde de toplumu iktidarın merkezinde konuşlanmaya ve iktidarın isteği doğrultusunda düşünmeye sevk etmek noktasında aydınlar sistem için hizmet vermiştir. Bunun en tipik örneğini sosyalist devletlerde gözlemleyebiliriz. Bu toplumlarda aydınlar muhalif olarak örgütlenememekle birlikte, rejim tarafından toplumu dönüştürmek için faydalanılabilecek en önemli sosyolojik grup olarak görülmüş ve toplumda mühendislik işlevini üstlenmiştir (Szelenyi, 1982: 780).

Türkiye gibi demokrasisi yeterince oturmamış ülkelerde ise aydınlar, daha farklı roller oynamaktadır. Her sorunun çaresini, her problemin çözümünü karşısında bir otorite arayarak çözmeye çalışan bir kültürün içselleştirildiği bu ülkelerde aydınlar önemli toplumsal vazifeler üstlenmişlerdir. İleri demokrasiye sahip ülkelerde ise aydınlar, toplumsal hayatın önemli figürlerinden biri olarak görülmüş ve birçok aktörün içerisinde demokratik hayatı çeşitlendiren bir aktör olarak yer almıştır. Bu nedenle, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerde aydınlar farklı roller edinmektedirler. Bu ikili durum, bizim açıımızdan aydınlar konusunu araştırmayı gerektiren nedenlerden biridir.

Türkiye’de aydın genellikle bir şeyler yapması umulan ve beklenen bir öznedir. Her tarihsel dönemde, değişik kesimlerden aydınlar farklı meseleler ile ilgilenmiş ve inisiyatif almıştır. Örneğin, Bergama’da altın madeni çıkarılmasını protesto etmek amacıyla Moğollar adlı müzik grubu “Ölüler Altın Takmaz” adlı bir beste yapmıştır (“Ormanlar İçin Söyleyecek,” 1998). Kitleler ile aydınların etkileşimi açısından Türkiye’de bu tip örnekler sıklıkla görülmektedir. Öyle ki, halkta zaman zaman bir mesele üzerinde farkındalık uyanması için aydının konuyu gündeme getirmesi ya da aktivitede bulunması beklenebilir. Geniş kitleler, aydın olarak

gördükleri ve örnek aldıkları kişileri takip etmekte ve ortaya kitlesel bir etki çıkmaktadır. Bu durumda, aydınlar ve halk arasındaki etkileşimin niteliği de önem kazanmaktadır. Bu etkileşimden, farklı toplumsal hareketler doğabilmektedir. Bu durumsa, bizim aydın ve toplumsal hareketler ilişkisini inceleme nedenlerimizden birini oluşturmaktadır.

Aydının kim olduğu, bu kimlik ve rollerle birlikte kitlelerle nasıl etkileşime geçtiği ve nasıl bir etki doğduğu birbiriyle bağlantılı konuları oluşturmaktadır. Buna göre, aydınlar ile ilgili ilk sorulması gereken soru aydının kim olduğu sorusudur. Aydını nasıl tanımlayacağımızı belirledikten sonra da aydının sosyolojik olarak nereye oturduğunu ortaya koymak, demokratik hayatın bir unsuru olarak sistemdeki yerini sorgulamak ve daha sonra da toplumsal hareketler ve aydın ilişkisini ele almak önem kazanmaktadır. Bizim amacımız, toplumsal hareketler ve aydınlar ilişkisinin niteliğini net bir şekilde ortaya koymaktır.

Aydın kavramının tek bir karşılığı yoktur. Her şeyden önce aydın kelimesine ulaşana kadar tarihsel olarak birçok farklı kelimenin var olduğunu bilmek ve aydın ile eş anlamlı olarak kullanılageldiklerini de anlamak gereklidir. Bu anlamda, tarihsel olarak ilk karşılaştığımız kavram elit (seçkin) kavramıdır. Elit kavramı öncelikle yöneten ve yönetilen sınıf arasında yöneten sınıfı karşılamak için kullanılmıştır (Zuckerman, 1977: 320). Zaman içerisinde birçok kuramcı elit konusunu incelemiş ve üzerine teoriler üretmiştir. Elit kavramı da böylece yöneten sınıf ekseninden çıkmış ve anlamsal çeşitliliğe kavuşmuştur. Son tahlilde elit kavramının aydınlar, bürokratlar ve yöneticilerden oluştuğunu öne süren yaklaşımlar geçerli olmuştur (Bottomore, 1996: 71).

Aydınlanma çağı ile birlikte tarih sayfasına yeni bir aktör çıkmıştır: *Entelektüel*. Entelektüel, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar zihin ile ilgili işlerle uğraşan; yani kafa işçisi olarak niteleyebileceğimiz kimseleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Bodin, 2000: 14). Gelgelelim, 19. yüzyılda Dreyfus Davası¹ olarak tarihe kayıtlanan olayın gerçekleşmesi ile birlikte entelektüel olmanın belirleyicileri değişmiştir. Bu olayla birlikte entelektüel sadece bilen, okuyan, zihnini kullanan,

¹ Dreyfus Davası, Fransa'da toplumu ikiye bölen ve aydınların tarihsel olarak ilk defa toplumsal hareketlere müdahil olduğu olaydır. Dava ile ilgili tezimizin birinci bölümünde detaylı bilgi verilecektir.

kültürlü kişi olmaktan çıkar ve siyasete müdahil olan, eylemde bulunan, toplumla temas halinde olan kişiye dönüşür (Busi, 2001: 468). Kısacası, bir aydın halini alır.

Bu nedenle aydın kavramı, teorik olarak bilmek ve eylemek olmak üzere iki temel ayağı olan bir anlam barındırmaktadır (Çağan, 2003: 40). Teorik olarak bilen kişi, kültürlü kişi olması bizim açımızdan önem arz etmemektedir. Bizim tezimiz açısından önemli olan aydının bir eyleyen, bir müdahil olmasıdır. Bu nokta bizi aktivist özelliği olan aydına; yani eylem yoluyla siyasete müdahil olan aydına götürecektir. Jean Paul Sartre, aydınların eyleyen olmak noktasında ne derece sorumluluk taşıdıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Ben atom silahlarını mükemmelleştirmek için atomun parçalanması üstünde çalışan bilim adamlarına aydın denilemeyeceğini söyleyeceğim: onlar bilim adamıdır, işte o kadar. Ama yapılmasına göz yumdukları bu silahların yıkıcı gücü karşısında dehşete kapılan bilginler bir araya gelerek kamuoyunu atom bombasının kullanılmasına karşı uyaran bir manifesto imzaladıklarında artık birer aydınlardır (Sartre, 2010: 16).

Buradan hareketle, bizim açımızdan aydınlar eyleyen sıfatı ile önem kazanacak ve bu eksen üzerinden tartışılacaklardır. Aydını aktivizme, diğer bir deyişle eyleme ulaştıran kavram siyaset yapmaktır. Aydın, siyasete girme ve toplumsal hareketlerin doğasına etki etme noktasında aktivist niteliği kazanmaktadır.

Tüm bu açıklamalardan hareketle, bir aktivist olarak aydının kim olduğunu tanımlamanın ve aydının toplumdaki yeri ve toplumsal hareketlerde oynadığı rolü ortaya koymanın bu çalışmanın tez konusu olarak seçilmesinin amacı; Türkiye gibi demokrasi ve katılım kültürünün yeterince gelişmediği, içselleştirilmediği, insanların herhangi bir olay karşısında harekete geçmek için bir yol gösterici, bir kılavuz, önder kişi aradığı ülkelerde aydına atfedilen rolü algılamak, genel bir aydın profili çizmeye çalışmak, aydının toplumsal hareketlerin oluşumunda nasıl bir rol oynadığını, hangi boyutta hareketlere katkı sağladığını anlamaya çalışmaktır. Demokratik rejimlerde ve dolayısıyla toplumsal hareketlerdeki yerini algılamak ve sosyolojik önemini ortaya koymak açısından aydınların farklı toplumsal yapılarda siyasal sistemin yeniden inşasında nasıl rol oynadıklarına da değinilecektir. Türkiye örneğinin daha iyi anlaşılması içinse; aydınların az- gelişmiş ülkelerdeki önemi ve rolleri tartışılacaktır.

Aydın, eylemde bulunmak suretiyle toplumsal hareketlere yön verir. Herkesin yapacağı bir faaliyeti aydın yaptığında ya da söyleyeceği bir sözü aydın söylediğinde hareket dikkat çekmeye ve kitlelere yayılmaya başlar. Bu etkiyi algılamak açısından

1996 yılında gerçekleşen Susurluk Kazasını² hatırlamak yetecektir. Devlet içinde devleti ve mafyalaşmayı protesto etmek amacıyla Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi (AİYG) adı altında örgütlenen protestocular, ışık söndürme eylemleri başlatmışlardır. Eylemlerin başlatılması sürecinde ilk şalter sembolik olarak *Leman*'da Can Yücel tarafından indirilmiştir (Tekay, 2003: 33). Bu noktada insanlara verilmek istenen mesaj nedir? Harekete katılın. Işığınızı söndürün. Bu mesajın verilmesi için, ilk ışığı Can Yücel'in indirmesi aydın ve toplumsal hareket ilişkisinin niteliği üzerine düşünmeyi gerektirmektedir.

Benzer bir örnek de, Sivil Anayasa Girişimi'dir. Bu girişim, 1990'lı yılların sonlarında aydınların bir araya gelmesi ve anayasa sorununu tartışmaları üzerine başlamıştır. Toplumunu kendi anayasasını yazmaya davet eden aydınlar, bir anda tüm toplumu mobilize etmeye başlamışlar ve bir hareketin yaratıcı aktörleri olarak siyasete angaje olmuşlardır (Mahçupyan, 2003: 72). Bu örnekte aydınların bir hareketin oluşturulma sürecinde yer almalarından dolayı hareketin doğrudan kaynağını oluşturduklarını söyleyebiliriz.

Bu tip örnekler çoğaltıldığında bizim açımızdan toplumsal hareketlerde aydınların rolünü araştırmak kolektif eylemlerin karakterini anlamak için kaçınılmaz bir hale gelmiştir. Örneklerden anlaşılacağı üzere toplumsal hareketlere yön veren bir aydın profili ile karşı karşıyayız. Öyleyse bu yön verme ya da katılma noktasında konuyu hangi açılardan ele alacağız? Aydınlar, toplumsal hareketlere iki biçimde müdahil olmaktadır: Birincisi, aydınların doğrudan kendi inisiyatifleri ile bir hareket oluşturdukları **doğrudan müdahale biçimi**; ikincisi ise, aydınların hâlihazırda var olan bir harekete ivme kazandırmak için harekete müdahil oldukları **dolaylı müdahale biçimidir**.

Tüm bu konular ve belirlemeler etrafında temel savımız, *aydınların doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki temel müdahale biçimi ile toplumsal hareketlere olumlu bir ivme, yön kazandırdığı, toplumsal hareketleri medyatikleştirmek, güncel kılmak, kamuoyunun ilgisini çekmek ve hareketi sonuca ulaştırmak konusunda önemli, kaçınılmaz ve son tahlilde olumlu, katkı sağlayıcı bir rol oynadığıdır*. Bununla

² 3 Kasım 1996 gecesi, Susurluk ilçesi yakınlarında bir trafik kazası meydana geldi. Bu kazada, eski Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ ile "Mehmet Özbay" sahte kimlikli, Abdullah Çatlı isimli emniyetçe aranan bir ülkücü öldü. DYP Milletvekili Sedat Bucak ise yaralandı. Bu kazada, birçok belge kamuoyu önünde deşifre oldu ve devlet-mafya-siyaset ilişkileri bir kere kamuoyunda gündeme geldi. Daha detaylı bilgi için Bkz. Kongar, 2000.

birlikte, aydınları eyleme geçerek yepyeni bir harekete başlamaya ya da var olan bir harekete sonradan destek vermeye iten nedenlerin neler olduğunu belirlemek de temel sorunsallardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Aynı zamanda, aydınların her siyasi sistemde ya da toplumsal yapıda aynı etkiye sahip olduğunu da söylemek güçtür. Tezimizde gelişmiş ülkelerde, gelişmemiş ülkelerde ve farklı gelişmişlik düzeylerinde de aydınların nasıl roller üstlendikleri, rejimin aydınları nerede konumlandığı, onları toplumsal hareketlere destek olma konusunda nasıl motive ettiği ya da edemediği de temel sorunsallardan biri olarak belirlenmiştir.

Bu sorunsallar çerçevesinde, aydınlarla ilgili yapılan çalışmalar kategorize edilmiştir. Mevcut durumda aydınlar üzerine yapılan çalışmalar üç temel eksenle gruplandırılabilir. Birincisi, aydını tanımlama ve onu sosyolojik olarak konumlandırma üzerine yapılan çalışmalardır. İkincisi, aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisini ele alan çalışmalardır. Üçüncü eksenle gruplanan çalışmalar ise; aydınların çeşitli ülkelerde, farklı toplumsal sistemlerde ve siyasi rejimlerde nasıl roller üstlendikleri ve siyasi sistemlerin inşasında oynadıkları roller üzerine yapılan çalışmalardır. Biz bu tezde, uluslararası literatür ve Türkiye literatüründe aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisi zayıf kaldığı için araştırmalarımıza bu doğrultuda yön verdik.

Öncelikle, aydını tanımlama ve sosyolojik temelini ele alma üzerine yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Literatürde aydını tanımlama çalışmalarında, birçok yaklaşım olduğu söylenmelidir. Her bilim insanı, her yazar, hatta her bireyin bile kendi açısından bir aydın yargısı ve tanımı olacağı muhtemeldir. Ancak, bu çalışmanın amacı aydınlarla ilgili tanımlamaları sentezlemek ve genel bir aydın tanımına varmak değildir. O nedenle, bu tez çalışmasında ana hatlarıyla genel bir aydın profili çizildikten sonra özellikle aydınların toplumsal hareketlerdeki rolü üzerinde durulacak ve aydının aktivist olmak noktasında topluma ne sunduğu ortaya konulacaktır. Bu bağlamda tanımlar aydının toplumsal hareketlerle bağlantısını ortaya koymak açısından sınırlanmıştır. Bu eksenle, aydınların nasıl ve hangi nitelikleri ile tanımlandıkları, sosyolojik olarak nerede yer aldıkları, toplumda bir sınıf oluşturup oluşturmadıkları gibi temel birtakım konular açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu noktadan hareketle, aydın kelimesine nasıl ulaştığımızla ilgili bir analiz yapılmıştır. Elit ve aydın kavramları ve hangi niteliklere gönderme yaptıkları araştırılmıştır. Literatür, aydın kavramının tanımsal bir incelemesi yapılarak aydının genel olarak nasıl özellikler ile nitelendiğini ortaya koymak için taranmıştır. Daha sonra, aydın kavramına getirilen teorik birtakım yaklaşımlar incelenmiştir. Kuramsal olarak aydın kavramı farklı kuramcılarının yaklaşımları ile ele alınmıştır. Antonio Gramsci, Jean Paul Sartre, Edward Said, Talcott Parsons gibi kuramcılarının araştırmalarından yola çıkılarak aydın kavramı incelenmiştir. Uluslar arası literatür incelenerek genel bir aydın profiline ulaşılmaya çalışılmıştır. Öte yandan, Türkiye’de aydın kavramı çok farklı anlamlarda kullanılabilir. Aydın kavramının Türkiye’de nasıl tanımlandığı ve ne gibi rollere gönderme yaptığı da bu kapsamda analiz edilmiştir. Türkiye’de ve Batı’da aydın kavramının kullanımında ve karşıladığı anlamda ortaya çıkan farklılıklar bu analiz ile ortaya konulmuştur.

İkinci ekseninde ise; aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisi üzerine ve siyasi sistemin yeniden inşası üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Aydınlarla ilgili tanımlamaların çeşitliliği ve fazlalığına rağmen aydın ve toplumsal hareketler ilişkisi üzerine yapılan çalışmalar uluslararası literatürde toplumsal hareketler konusunda yapılan çalışmalar içerisinde zayıf bir halkayı oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, Türkiye’de hiç ele alınmamış bir konuyu oluşturmaktadır. Bu ekseninde gruplanan çalışmalara bakılacak olursa, genellikle sosyalist devletlerde aydınların sistemin yeniden inşa edilmesi noktasında oynadıkları rollerin üzerinde duran çalışmalar mevcuttur. Ancak aydınların demokratik hayat ve bu demokratik hayatın muhalefet unsuru içerisinde yer alan kolektif hareketler ile ilişkisini ortaya koyan çalışmalar zayıf kalmaktadır. Batı’da yer alan toplumsal hareketler ve bu hareketler ile aydınların ve elitlerin ilişkileri üzerine doğrudan yer alan çalışmalar nadirdir.

Sidney Tarrow, aydınların toplumsal hareketlerde ne gibi bir rolleri olduğunu inceleyen bir kuramcıdır. Bu nedenle, Tarrow’un çalışmalarını analiz etmek toplumsal hareketler ve aydınlar ilişkisini ortaya koymak için önem taşımaktadır. Tarrow, araştırmalarında elit kavramından yola çıkar. Geliştirdiği *Political Opportunity Structures (Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi)*³ ile toplumsal hareketler ve

³ Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi, elitlerin bölünmüşlüğü bir toplumsal hareketin doğması için gereken dört temel siyasi fırsattan biri olarak ortaya koyar. Tezimizin ikinci bölümünde bu konu ile ilgili detaylı bilgi verilecektir.

aydın ilişkisini ele alan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu ilişkiyi ortaya koymak açısından tezimizde faydalanacağımız teori, “Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi” olacaktır. Çünkü bu teori bir toplumsal hareketin doğmasında ya da doğmuş bir toplumsal hareketin güç kazanmasında ve tabanını genişletmesinde elitlerin bölünmüşlüğü ve bunun etkileri üzerinde durduğundan ve elitler de aydınları içine alan bir üst kategori oluşturduğundan, bizim tezimiz için temel bir referans oluşturmaktadır. Aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisinin niteliğini belirlemek için Tarrow’un çalışmaları önem taşımaktadır.

Aydınlar, toplumsal hareketlerde yer almaktadırlar. Bir toplumsal hareketi başlatmakta ya da var olan bir toplumsal harekete destek vermektedirler. Bu süreçte de birtakım eylem repertuarlarına⁴ başvururlar. Bu nedenle, eylem repertuarı kavramı aydınlar açısından tekrar ele alınmış ve aydınların kullandıkları eylem repertuarları eski ve yeni biçimleri ile incelenmiştir ve analizler yapılmıştır. Repertuar kavramı ile ilgili temel bilgileri ortaya koymak için kavramın yaratıcısı olan Charles Tilly’nin eserleri incelenmiş ve analiz edilmiştir.

Aydınlara yönelik tanımlama çalışmaları literatürde yer almasına rağmen, aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisinin niteliği ve aydınlara yönelik eylem repertuarları konuları çok az çalışmada ele alınmıştır. Biz toplumsal hareketler ile aydınlar etkileşiminin doğması, aydınların toplumsal hareketlere liderlik etmeleri ya da destek olmaları, hareketlerin sonuçlarına etkileri, hareketlerde kullandıkları eylem repertuarları konusunda literatürde var olan eksikliği doldurmayı hedefledik.

Üçüncü olarak, hem aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisini ortaya koymak hem de Türkiye örneği üzerinden demokratikleşme çabası içinde olan bir toplum modeli ortaya koymak ve inşa etmek açısından iki örnek olay ele alınmış ve incelenmiştir. İki örneğin ele alınmasının amacı, temel savlarımızdan biri olan toplumsal hareketlere aydınların müdahil olmalarının iki biçimde gerçekleşmesidir. İlk örneğimizi Cumartesi Anneleri İnisyatifi oluşturmaktadır. Bu örnek ile eylemlere hangi aydınların hangi dönemlerde ve hangi yollarla destek verdiğini incelemek amaçlanmıştır. Öncelikle, olayı seçerken olayın güncelliğini hala koruyor olması tercih sebebi olmuştur. Aynı zamanda olayı medyatikleştirmek ve ete kemiğe

⁴ Eylem repertuarı, toplumsal hareketler alanında kolektif eylemleri gerçekleştiren grupların, bu eylemi gerçekleştirirken kullandıkları araçları ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır.

büründürmek açısından aydınların etkisini ortaya koyması nedeniyle örnek olarak ele alınması gerekliliği doğmuştur.

Cumartesi Anneleri İnisiyatifi, 1990'larda gerçekleşen gözaltında kaybedilme olaylarına tepki olarak gerçekleşen bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Cumartesi Anneleri, kayıpların bulunması amacıyla oturma eylemleri gerçekleştirmişlerdir ve bu eylemler günümüze kadar sürmüştür. Ancak, 1995 -1999 yılları olayın doğuş ve yükselişine tekabül etmektedir. 15 Ağustos 1998 tarihinde Cumartesi Anneleri sistematik bir saldırıya maruz kalmışlar ve bu saldırılar yedi ay boyunca her cumartesi sürmüştür. Bu saldırılardan sonra 1999 yılı itibariyle eylemlere ara verilmiş ve tekrar 2000'li yılların sonlarında, her hafta olmamakla birlikte, oturma eylemlerine devam etmişlerdir. Aydınlar da bu eylemler sırasında protestoculara yoğun bir şekilde destek vermişler ve hareketin tabanını genişletmesi ve medyatikleşmesi noktasında katkı sunmuşlardır (Tanrıku, 2003: 274). Bu nedenle Cumartesi Anneleri İnisiyatifi örnek olarak seçilmiştir.

Bu örneği inceleme aşamasında **Milliyet** gazetesinin arşivleri, eylemlerin yoğun bir şekilde gerçekleştirildiği 1995 -1999 tarihleri arasında sistematik olarak taranmıştır. Zaman bu tarihlerle sınırlanmıştır. Gazete olarak Milliyet gazetesinin seçilme nedeni kapsamlı bir arşive sahip olması ve olaylarla ilgili haberlere geniş yer vermesidir. Bizim gazete taraması yaparken amacımız medya analizi yapmak; yani basının olaylara hangi açıdan baktığını anlamak değildir. Bizim amacımız, belli bir tarihsel dönemi yeniden kurgulamak ve olayların yeniden inşası açısından Cumartesi Anneleri örneğini tekrar değerlendirmektir. Bu nedenle sistematik tarama yapılırken en geniş bilgiye ulaşılabilecek tek bir gazete seçilmiştir. Eylemlerin yoğunlaştığı tarihler göz önüne alındığından, gazete taraması 27 Mayıs 1995 -13 Mart 1999 tarihleri ile (ilk ve son eylemin gerçekleştirildiği tarihler) sınırlanmıştır. Cumartesi Anneleri örneğinin araştırılması noktasında arşiv taramasının yanı sıra, *İnsan Hakları Derneği* tarafından kayıplar ile ilgili çıkarılan bültenlerden faydalanılmıştır. Bu hareket ekseninde, aydınların toplumsal hareketlere dolaylı müdahil olma biçimini inceleme imkânı buluyoruz.

İkinci olarak ele aldığımız örnek ise, Sivil Anayasa Girişimi'dir. İktidarı ele geçiren her yeni hükümet önce anayasa ile ilgili çalışmalara başlar, anayasayı yeniden yazma ya da değiştirme işine soyunur. Her hükümet mevcut iktidarını

yapacağı anayasa ile sağlamlaştırmaya çalışır (Erdoğan, 2002: 29). Anayasa topluma nüfuz etme ve toplumu dönüştürmenin de temel yollarından birisi olduğu için her zaman ön plana çıkan bir mesele olmuştur. Tüm bu nedenlerle anayasa tartışmaları her dönem Türkiye açısından güncelliğini korumaktadır. Aydınlar da anayasa konusu üzerinde düşünmüşler ve Sivil Anayasa Girişimi adı altında toplumun anayasasını kendi yazması fikrinden yola çıkarak bir girişim başlatmışlardır (Mahçupyan, 2003: 71).

Aydınların kendi içlerinde örgütlenerek doğrudan siyasete müdahil olmaları, bunun yanı sıra anayasa tartışmalarının hemen her tarihsel dönem içerisinde güncelliğini koruması düşünüldüğünde, Sivil Anayasa Girişimi bizim için iyi bir örnek halini almıştır. Sivil Anayasa Girişimi, var olan rejimi eleştirme ve sistemdeki eksiklikleri gidermede önemli bir girişim olarak görülmektedir. Aydınları doğrudan inisiyatif almaya götüren gerekçeler, sistemle hesaplaşma ve sistem içinde de olayları insan hakları açısından ele alma noktasında gün yüzüne çıkmaktadır. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde olay anlatmak istediğimiz aktivizmi tam olarak karşılamaktadır. Sivil Anayasa Girişimi açıklanırken, bu girişimin oluşturduğu resmi internet sitesi (<http://anayasam-org.akgul.web.tr/>) temel birtakım kaynak ve bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır.

Bunun yanı sıra, aydınlar ve toplumsal hareketler konusunda aydınlar ile mülakat çalışmaları yapılması düşünülmüştür. Ancak, çalışmanın bir yüksek lisans tezi olması, maddi kısıtlar ve zamana bağlı kısıtlar, aydınlara ulaşmanın zorluğu gibi nedenlerle bu mülakatlar gerçekleştirilememiştir. Bununla birlikte, yine de çalışma ile ilgili sivil anayasa ve aydınlar konusunda destekleyici bilgiler sunması amacıyla iki aydın ile mülakat çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlar, tezin temel veri setini oluşturmamakla birlikte, aydınlar ile ilgili ilave bilgiler sunmaktadır. Aydınlar, Ankara ilinde ikamet eden anayasa hukuku profesörlerinden oluşmaktadır. Sivil Anayasa ve aydınlar ilişkisi bu mülakatlar ile ayrıca irdelenmiştir.

Derinlemesine mülakatlar sırasında görüşülen bilim insanlarının toplumsal profilleri şu şekildedir:

Prof. Dr. Hüseyin Levent Köker, 54 yaşında. 1976'da Tarsus Amerikan Lisesi'ni bitirdikten sonra, 1980'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun

olmuştur. 1987 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde (Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde) Siyaset Bilimi dalında doktorasını tamamlayan Köker, 1990 yılında Gazi Üniversitesi'nde Siyasal Teoriler Doçenti, 1996'da da Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Genel Kamu Hukuku Profesörü olmuştur. Halen Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Abant Platformu Yönetim Kurulu üyeliği ve dönem başkanlığını da sürdürmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Turhan, 61 yaşında. Turhan, Ankara Hukuk Fakültesi'nden 1974 yılında mezun olmuştur. AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nda Anayasa Hukuku asistanı olmuş, daha sonra 1977 ile 1982 yılları arasında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku asistanı olarak görev yapmıştır. Dicle Üniversitesi ve Kırıkkale Üniversitelerinde yardımcı doçent ve doçent olarak akademik kariyerine devam eden Turhan, 1990 ile 2002 yılları arasında Anayasa Mahkemesi Raportörlüğü de yapmıştır. 2002 yılında Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku profesörü olmuş, bir süre dekan yardımcılığı görevini de yürütmüştür. Halen Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görev yapmaktadır.

Tüm bunlardan yola çıkarak, tezimizin ilk bölümü Türkiye literatürü ve uluslararası literatürde aydınlara dair yapılan genel tanımlamaları sentezleyerek bir aydın profili çizmek ve bu aydın profilini aktivist olmak noktasında tanımsal ve sosyolojik olarak bir çerçeveye oturtmaktır. Bunun için aydının kim olduğu, tarihsel olarak hangi dönemde nasıl ortaya çıktığı, sosyolojik olarak toplumda bir sınıf ya da tabaka oluşturup oluşturmadığı ayrı başlıklar altında incelenecektir.

İkinci bölümde ise, aydınlar ve toplumsal hareketler arasındaki bağ üzerinde durulmakta ve aydınların toplumsal hareketlerdeki rolleri incelenmektedir. Bunu açmak açısından ve aydınların toplumsal hareketlere doğrudan ve dolaylı etkilerini ortaya koymak açısından aydınların toplumsal hareketlere katılmalarının sebepleri ve hareketlere katkıları araştırılmış, bu hareketler esnasında aydınların kullandıkları eylem repertuarları incelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, aydınlar ve toplumsal hareketlerin ilişkisini ortaya koymak için Cumartesi Anneleri ve Sivil Anayasa Girişimi olmak üzere iki örnek

olay incelenmiştir. Bu örnekler üzerinden, aydınların toplumsal hareketlere nasıl ve neden müdahil oldukları ve toplumsal hareketlerdeki önemleri ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

AYDIN KİMDİR?

Tezimizin birinci bölümü, aydının kim olduğu sorusundan yola çıkmaktadır. Bunun için birtakım sınıflandırmalar yapılmış ve aydın ile ilgili genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

İlk olarak, aydın kavramına ulaşana kadar kelimenin geçirdiği evrim incelenmiştir. Tarihsel süreç içerisinde ilk ortaya çıkan kavram elit kavramıdır. Elit kavramı, aydını da anlamsal olarak içeren bir kavramken zaman içerisinde kullanım alanları ve gönderme yaptıkları özellikler farklılaşmaktadır. Süreç içerisinde elit, entelektüel, entel, aydın gibi birçok kavram ortaya çıkmış ve hepsi birbirinin yerine kullanılmaya başlanır. Bu durumda, kavramlar arasında doğan farklılıkları net bir biçimde ortaya koymak gerekmektedir. Birinci bölümün birinci kısmında bu ayrımlar ortaya konulmaktadır.

İkinci olarak, aydın kavramına ilişkin kuramsal yaklaşımlar incelenmektedir. Uzman aydın, spesifik aydın, organik aydın gibi kavramlar taşıdıkları nitelikler ile incelenerek aralarındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaktadır. İnceleme sürecinde, Türkiye’de aydın kavramından ne anlaşıldığı, nasıl ele alındığı ve yorumlandığı da ele alınmaktadır.

Son kısımda da, aydın kavramı sosyolojik olarak ele alınmaktadır. Sosyolojik olarak değerlendirildiğinde, aydın ve sınıf kavramlarının incelenmesi gerekmektedir. Aydınlar, toplumda bir sınıf oluşturur mu? Aydınlar, bağımsız bir sınıf mıdır? Aydınlar, sınıf kavramından bağımsız olarak mı değerlendirilmelidir? Bu sorulara yanıt aranmaktadır. Bununla birlikte, aydının topluma yabancılaşması, toplumdaki aidiyet olgusu ve aydının bağımsızlığını nasıl sağladığı ya da sağlayamadığı gibi konular da incelenmektedir.

1.1. AYDINI TANIMLAMA SORUNU

Aydın, tanımlanması zor bir kavramdır. Bu başlık altında, aydın kelimesine ulaşana kadar kullanılagelen ve genellikle aydın ile eşanlamlı olarak kullanılan birtakım kavramlara yer verilecek ve aydın ile ilgili genel bir profil çizilecektir.

1.1.1. Elit Kavramı

Bu bölümde ilk olarak ele alacağımız kavram elit kavramı olacaktır. Elit kelimesi, aydın kavramını da içeren bir üst kategori oluşturmaktadır. Sözcük etimolojik olarak Fransızca kökenli olup Latince "Eligere" (Seçmek) kökünden gelmektedir. Elit sözcüğü, ilk olarak 17. yüzyılda üstün kalitedeki malları tanımlamak için kullanılmıştır. Sonraları bu sözcüğün kapsamı genişlemiş ve birinci sınıf askeri birlikler ve soyluluğun yüksek mertebeleri gibi toplumsal birtakım katmanları ve bu katmanları dolduran insanları nitelemek için kullanılmaya başlanmıştır (Bottomore, 1996: 8). Siyaset bilimi anlamında tüm toplumların oligarşik yapıda oldukları varsayımları Eflatun'a kadar dayanmaktadır. Bu oligarşik yapılanmaya göre en ilkelinden en gelişmişine kadar tüm toplumlar yöneten ve yönetilen sınıflardan oluşmaktadır. Bu anlayıştan hareketle de sayıca azınlıkta olan yöneten sınıfa elitler adı verilmiştir (Öztekin, 2001: 19).

1.1.1.1. Klasik ve Demokratik Elit Teorileri

Elitler üzerine ilk teoriler 1930'larda üretilmeye başlanır ve kavram siyaset biliminin tartıştığı başat konulardan biri haline gelir. Elit teorilerini siyaset bilimine kazandıran iki İtalyan düşünür Gaetano Mosca ve Vilfredo Pareto'dur. Klasik Elit Teorileri ile başlamak gerekirse karşımıza ilk olarak Gaetano Mosca çıkar. Mosca, yönetici sınıf kavramı üzerinden elit meselesine yaklaşmıştır. Ona göre, sınıfsız bir toplum mümkün değildir. Yöneten ve yönetilenler diyalektiği içerisinde yöneten sınıf toplumun diğer kesimlerine karşı üstündür. Sayıca azınlıktadır ve elit kesimi oluşturur. Mosca'ya göre elit sınıfa mensup olmak için soy, ırk, asalet gibi birtakım ayırıcı vasıflara sahip olmak gerekir. Kısacası Mosca için yöneten sınıf ile elit aynı kavramı karşılamaktadır. Mosca devlet görevlileri, yöneticiler, beyaz yakalı işçiler, bilim adamları, mühendisler, bilginler ve aydınların da bir alt-elit grubu oluşturduğunu söylemek suretiyle üst-elit sınıfa yönetici sınıfı yerleştirmiştir (Zuckerman, 1977: 325). Böylelikle, ilk olarak aydınları elit kavramı içerisinde ele alan düşünür olarak Mosca ile karşılaşmaktayız. Mosca aydınları, yeni ve daha

değerli bir elit kesimin çekirdeğini oluşturabilecek, burjuva ile proletarya arasında yer alan bir sınıf olarak değerlendirilmektedir (Bottomore, 1996: 74).

İkinci olarak ele alacağımız kuramcı ise Vilfredo Pareto olacaktır. Pareto, Mosca'nın etkisinde kalmakla birlikte onun teorisini daha ileriye taşımıştır. Pareto, tüm elit sınıfın Mosca'nın söylediği gibi yönetici sınıf içinde yer almadığını söyleyerek yönetici elit ve yönetici olmayan elit gibi bir kategorizasyona gitmiştir. Siyaseti belirleyen sınıf olarak da yönetici eliti göstererek aydınları da bu grubun içerisine dâhil etmiştir. Pareto, toplumdaki her sınıfın en başarılı kişilerinin elit tabaka içerisine gireceğini belirtmektedir. Böylelikle askeri elit, bürokrat elit, siyasi elit, ekonomik elit gibi birçok kavram doğmuştur (Zuckerman, 1977: 326).

Klasik Elit Kuramcısı olarak değerlendirebileceğimiz bir diğer kuramcı ise; Robert Michels'dir. Michels, her toplumda ortaya çıkan küçük bir yönetici grubun giderek bir oligarşi kurma eğiliminde olduğunu öne sürer. Bundan yola çıkarak Oligarşi'nin Tunç Yasası adlı yasayı oluşturmuştur. Michels'e göre, bu küçük azınlık bir kere karar verme süreçlerine egemen olunca, sürekli egemenliği elinde tutmak isteyecektir. Otoritesini sağlamlaştırma eğiliminde olacaktır. En sonunda da içinden geldiği kitleden kopup kendi çıkarlarının bekçisine dönüşecektir (Kışlalı, 2008: 50). Michels de bu anlamda yönetici sınıf ile elitleri eş anlamlı olarak algılamaktadır.

Tüm Klasik Elit Kuramları değerlendirildiğinde günümüz anlamında halk tabanına yakın aydın kavramına ulaşmak mümkün görünmemektedir. Klasik kuramcılara göre, elit halka değil, iktidara yakın bir yerde konumlanmıştır ve bu surette onun alt tabakasını oluşturan aydınlar da iktidar merkezinde siyasi elit olarak görev alacaklardır.

Demokratik ya da Çağdaş Elit Teorileri açısından bakılacak olursa, bu teorilerin kuramcıları olarak Harold Lasswell, Raymond Aron, Charles Wright Mills öne çıkmaktadır. Lasswell, bir toplumun elitler tarafından yönetilerek de demokratik olabileceğini öne sürmüştür. Ona göre, iktidarı elinde bulunduran grup siyasi elitlerdir. Ancak, bu siyasi elitler birtakım denge ve kontrol mekanizmaları içerisinde demokratik hayatın gereklerine uygun olarak dizginlenebilir ve denetlenebilirler (Öztekin, 2001: 22).

Raymond Aron'a göre ise, elit evrensel bir olgudur. Elitlerin gücü ise kaçınılmazdır. Aron siyasi liderler, hükümet yöneticileri, ekonomi elitleri, askeri

elitler ve işçi liderlerini toplumdaki beş elit kesim olarak göstermiştir (Arslan, 2003: 115). Bu noktada, Aron'un özellikle işçi liderlerini elit kesim içerisinde değerlendirmesi bakımından oldukça farklı bir bakış açısı ise karşılaşılmaktadır.

Bir diğer kuramcı ise C. W. Mills'tir. Mills, iktidar eliti isimlendirmesiyle bir kavram oluşturmuş ve elitleri bu kavram çerçevesinde anlamaya çalışmıştır. Ona göre, iktidar elitleri bir toplumdaki en önemli elit kesimi oluştururlar. Ancak toplumdaki askeri, ekonomik, bürokrat elitlerle de etkileşim halinde olmaları gerekmektedir. Çünkü diğer elit grupları da iktidar üzerinde nüfuz sahibidir (Mills, 1956: 2). Mills, farklı iktidar elitleri arasındaki etkileşimden bahsetmek suretiyle bunu ilk defa gündeme getirmesi bakımından diğer kuramcılardan ayrılmaktadır.

Klasik ve Demokratik Elit Teorileri ekseninde elit konusunu ele aldığımızda soya, ekonomik sınıflara ve asalete yapılan göndermeler ile birlikte düşünüldüğünde elit kavramı daha ırksal kökenli bir söylem barındırmaktadır. Bu nedenle günümüz aydın kavramı ile ilişki içerisinde yorumlamak pek mümkün görünmemektedir. Daha sonra demokratik hayatın gereklilikleri içerisinde katılarak değerlendirilmeye çalışılan demokratik teoriler ekseninde düşünürsek halk açısından denetime tabi tutulan seçkinler göze çarpmakta ve klasik teoriler bir kerte yumuşatılmaktadır. Bu anlamda, iktidara yapılan tüm vurguların bizi elit kavramına; halk tabanına ya da demokrasiye yapılacak tüm vurguların ise bizi aydın kavramına daha çok yaklaştıracaklarını belirtmek gerekmektedir.

Bununla birlikte elitlerin de halk tabanına yakınlaştığı tarihsel dönemler mevcuttur. Bu konuyu tarihsel bir örnek üzerinden değerlendirmek gerekirse, Osmanlı İmparatorluğu'nda Canikli Ali Paşa döneminde yaşanan gelişmeleri ele alabiliriz. Canikli Ali Paşa, 18. yüzyılda devlet için vergi toplamakla görevli ve Canik Bölgesi'nden sorumlu bir yerel elit olarak uzun yıllar imparatorluk için çalışmış, bu anlamda iktidara yakın; hatta iktidarın merkezinde bulunmuş bir kişidir. Fakat zaman içerisinde halk tarafından vergi kaçırdığı, haraç aldığı gibi birçok söylenti yayılmasıyla birlikte imparatorluğa isyan etmiş ve bir muhalif görünümüne bürünmüştür. Uzun yıllar isyan faaliyetlerini örgütlemiştir. Ömrünün son yıllarında ise padişaha sığınarak af dilemiş ve padişah tarafından affedilmiştir (Aksan, 2011: 212). Bu örnekten hareketle şu saptamada bulunabiliriz: Bir elit kendi gelişimi içerisinde de farklı zaman dilimlerinde iktidara yakınlaşıp farklı zaman dilimlerinde

iktidardan uzaklaşabilmektedir. Bu anlamda elitleri ve aydınları iktidara yakın ya da muhalif olarak radikal bir biçimde kategorize etmek de çok mümkün görünmemektedir.

1.1.1.2. Elit Kavramının Bir Alt Kategorisi Olarak Aydın

Aydın kelimesinin, elit kavramından türediğini ve onun bir alt kategorisini oluşturduğunu söyledik. Ama hala aydın kelimesini telaffuz etmedik. Bu konuda Tom Bottomore'un görüşlerine bakmak gerekmektedir. Bottomore, siyaseti esasen belirleyen bir elitler sınıfı olduğunu belirterek bir de onlara karşı muhalefet oluşturmak suretiyle siyasete müdahil olan bir karşı- elitler sınıfından bahsetmiştir. Buna göre, aydınlar bu karşı- elitler sınıfında yer almaktadırlar. Böylece elit kavramından türeyen aydın ilk olarak muhalif özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. Karşı elitler, iktidarda olmayan yeni siyasi parti önderleri, yeni toplumsal çıkarların ya da sınıfların temsilcileri (örneğin işçi sendikası önderleri), işadamı kümeleri ve etkin siyaset yapan aydınlardan oluşur (Bottomore, 1996: 14).

Bununla birlikte, Bottomore kavramlaştırma yaparken *elit aydın* kavramını kullanmakta karar kılmış ve tam anlamıyla elit kavramından kopmamıştır. Bunun bir örneğini de Türkiye'den vermek mümkündür. Ahmet Taner Kışlalı da Türkiye'de siyasal yaşama ilişkin yazılarında Bottomore gibi elit aydın kavramını kullanmış, bunu da siyasi geleneğimizle açıklamıştır (Kışlalı, 2008: 80).

Aydın- elit etkileşimi açısından Francis Wilson'un da görüşleri ele alınmalıdır. Wilson, aydınları etrafları sarılmış hükümdarlar olarak belirtmiştir. Ona göre bundan dolayı aydınlar yöneten; yani elit sınıfın içerisinde yer alırlar ve yığınlara hükmederek yönetenler hakkında ne düşünceleri gerektiğini söylerler. Bir anlamda yönetici sınıfın ideologları gibi işlev görürler (Wilson, 1954: 321).

Tüm bu anlatımlardan hareketle, aydın kavramının elit kavramının içinden kopup geldiğini, ancak tarihsel aşamalar içerisinde elit kavramından tamamen farklı ve bağımsız bir anlama büründüğünü söyleyebiliriz. Her tarihsel dönemde, aydın halk tabanına daha çok yaklaşmış, iktidardan giderek koparak muhalefete kayan bir ekseninde yol almıştır. Öyle bir noktaya gelmiştir ki, iktidarda yer alan aydınların

aydın kategorisi içerisinde değerlendirilemeyeceğini söyleyen görüşler de azımsanmayacak dereceye gelmiştir.

1.1.2. Entelektüel Kavramı ve Batı Düşüncesindeki Kullanımları

Entelektüel kavramı, günümüzde sıklıkla aydın ile eşanlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak entelektüel kelimesi tarihin farklı dönemlerinde çok farklı anlamlara bürünmüş, değişik kullanımlara sebebiyet vermiş ve son tahlilde aydın ile entelektüel arasında açık bir anlam farklılığı doğmuştur. Bunun için öncelikle kelimenin etimolojik kökenine bakmak gereklidir.

1.1.2.1. Entelektüel Kelimesinin Etimolojik Kökeni

Kavramla ilgili bilinmesi gereken ilk nitelik kelimenin Batı kökenli olduğudur. Kelime, etimolojik olarak Latince '*intellectus*' tan türemiştir. *Intellectual* kelimesinin kökü '*intellect*'tir. Intellect, beyin, zihin, akıl, kudret, idrak ve uyanıklık anlamlarına gelmektedir (Bodin, 2000: 14). Sözcük çoğu kez '*manüel*' (elle çalışan, elle ilgili) kelimesinin karşıtı olarak zekâ ve aklın kullanımının yoğun ve baskın olduğu kişiler için kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2012). Yani klasik anlamda kol işçisi ve kafa işçisi ayırımında kafa işçisine tekabül etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta saf aklın entelektüele tek referans olarak gösterilmesidir.

1.1.2.2. Entelijensiya ve Literati Kavramları

Entelektüel kelimesini Batı düşünce tarihi içerisinde ele almadan önce onunla tarihsel olarak eşdeğer biçimde kullanılan entelijensiya ve literati kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir.

Entelijensiya, 19. yüzyıl Rusya'sında kullanılmış bir kavram olarak karşımıza çıkar. Bu yüzyılda, Rusya'da yüksek öğrenim görerek profesyonel meslek icra edebilecek kapasiteye sahip kişileri betimlemek için kullanılmıştır. Daha sonra kol gücü gerektirmeyen işleri gören herkes için kullanılmaya başlanmıştır. Burada dikkat

edilmesi gereken önemli bir nokta Entelijensiya kavramının kullanıldığı yerde mutlaka sınıf kavramına atıf olmasıdır. Çünkü Rusya’da Entelijensiya bağımsız bir “aydınlar sınıfı” olarak görülmektedir. Bu anlamda, bir kast gibi örgütlenen aydınlar sınıfını sadece Rusya’da gördüğümüzü de belirtmek gerekmektedir. Bu gelenek Çarlık Rusya’sından devralınıp Sovyetlerde de aynen devam ettirilmiştir (Szelenyi, 1982: 780)

Literati ya da okuryazar ise; tarihsel olarak ortaçağa ait bir kavramdır. Literati, geleneksel toplumlarda hayatlarını bilgiye veren kişiler olarak ele alınmaktadır. Bu kişiler bilgiyi muhafaza ederler, topluma yol gösterme ve iyiyi anlatma açısından da bir memur gibi işlev görürler. Bilgi üretme “kapalı” bir çalışma türüdür. Literati de bu kapalı çalışmanın bir parçasıdır ve mesleği “bilme”dir. Bilme faaliyeti içerisinde, toplumda var olan değer ve gelenekleri kuşaktan kuşağa aktarmak ve mevcut yasaların sürdürülmesini sağlamak literatinin görevidir (Mardin, 1993: 257).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, entelijensiyanın da literatinin de kapalı bir sınıf olup mevcut değerlere bağlı olmalarıdır. Bu anlamda bütünüyle iktidara eklemlenmiş gruplardır. Entelektüelin belirleyici özellikleri olan eleştirel düşünce, sorgulama ve muhaliflik bu gruplar içerisinde ya çok nadir ortaya çıkar ya da hiç çıkmaz. Ancak dönemin koşulları içerisinde değerlendirildiklerinde entelektüel faaliyet ile özdeşleşirler.

1.1.2.3. Entelektüelin Tarihçesi

Entelektüelin doğuşunu faaliyet gösterdiği kültürel alanın tarihi ile başlatmak gerekir. Entelektüel ile ilk olarak ortaçağ üniversitelerinde karşılaşılacaktır (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 655). Ancak, entelektüel tarihinin başlangıcını M.Ö. 5. yüzyıla kadar dayandıran siyaset bilimciler de vardır. Meseleyi Eski Yunan’dan başlatacak olursak, Olimpi’ye yapılan eğlenceler ve olimpiyatları izlemek için giden bir halk kitlesi vardır. Site devletleri arasında bir siteden diğerine koşan bu kalabalığın önünde de *sofistler* gelmektedir. Sofistler, Eski Yunanda Sokrates, Platon gibi düşünürlerden önce onların yürüttükleri zihinsel faaliyetleri gören kişilerdir. Şehirden şehre giderek öğrencilere dersler vermektedirler. Asıl amaçları gençleri

pratik ve sosyal hayata hazırlamaktır. Bunu yaparken de yoğun bir şekilde hitabet sanatını kullanmaktadırlar. Yazın alanında da yeteneklerini sergilemektedirler. İlimi belgeleri halkın anlayacağı bir şekle sokarak bilgileri halk arasında yaymakta ve herkese anlatmaktadırlar. (Türköne, 2005: 386). Son tahlilde sofistler, kültürü dar çevrelerin elinden kurtarmış ve entelektüel hayatın bütün yönlerine dikkat çekmişlerdir.

İkincil olarak aydın görevini üstlenen grup olarak *rahipleri* incelemek gerekmektedir. İlk bakışta entelektüel ile din adamları sınıflarını bağdaştırmak zor görünse de, burada entelektüel değil, entelektüel faaliyetlerde bulunan kişiler anlamında rahipleri ele alırsak meseleyi daha rahat anlayabiliriz. 1789 Fransa'sında topluma nüfuz eden üç çeşit insan mevcuttur. Rahipler, soylular ve kral. Rahipler topluma esas din bilgilerini öğretmenin yanı sıra, sabrı, tevekkülü, alçakgönüllülüğü de öğreten, insanlar tarafından saygı duyulan bir gruptur. Devletin yönetim kademesinde de yer işgal etmişlerdir. Uzun saçlı başbuğların, kürklü hükümdarların yanında taçlı piskoposlar ile başı tıraşlı papazlar da yer almışlardır. Çünkü eli kalem tutan ve konuşmasını bilen yalnız onlardır. Fermanları yazar ve yönetime katılırlar. Julien Benda buradan hareketler insanları ikiye ayırır: rahipler ve laikler. İnanan ya da inanmayan her fikir ya da sanat adamı Benda'ya göre aydındır (Benda, 2011: 20). Dolayısıyla rahipler de kendi yaşadıkları dönemin algısı içerisinde aydın kategorisinde değerlendirilebilmektedirler.

Üçüncü sırada ise, *filozoflar* gelmektedir. Çağdaş filozoflar toplumun hür düşünmek isteyen bir parçasıdır ve ilk entelektüeller onlardan çıkmışlardır. Bir önceki bölümde değindiğimiz gibi, aydınlanma filozofları bir devre ışık tutmuşlar, insanları ortaçağın yarattığı skolâstik düşüncenin karanlığından çıkarmışlardır. Johann Wolfgang von Goethe, Victor Hugo, Gustave Flaubert bunların başında gelmektedir (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 655). Bu noktada, çağdaş anlamda entelektüellerin atası olarak filozoflar sınıfını görmek mümkün görünmektedir.

Ortaçağ, aydınlar için çok önemli bir zaman dilimini karşılar. Çünkü bu çağda entelektüel faaliyetin gerçekleşmesi için gereken kültürel alan ortaçağ üniversiteleri ile doğmuştur. Süreci kitabın doğuşu ile ele almak mümkündür. 15. yüzyılın ortalarından itibaren baskı yöntemlerini ortaya koyan Johannes Gutenberg ve hemşerileri sayesinde kitap elyazmasının önüne geçmiştir. Bu gelişme ile bilginin

hızla ve daha çok insana ekonomik olarak iletilmesini sağlayan sürecin önu açılmıştır. Okuyucu çevre gelişmiş ve yazar bireyselleşmeye, konumunu belirginleştirmeye başlamıştır. Bu yüzyılda halkın anlayacağı dillerde yazılan yazıların basım ve çevirisine karşı gittikçe belirginleşen bir eğilim ve istek görülmektedir. Böylelikle ulusal diller de zenginleşip gelişmiş ve kültürel alan çeşitlenmeye başlamıştır. Aydın mesleği olarak oluşturulan kategoriler de böylelikle çeşitlenmiş ve çevirmen, dizgici, kitapçı gibi kişiler yoksul sınıflarından sıyrılarak birer aydın olma yolunda ilerlemişler ve patronlara yakın bir seviyeye yaklaşmışlardır (Bodin, 2000: 28).

Bu süreçle birlikte, 15. ve 16. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa'nın her yanında entelektüel bir dönüşüm baş göstermeye başlamıştır. Rönesans'ın etkisiyle başta İtalya olmak üzere hemen hemen tüm Avrupa'da, felsefe, mimarlık, sanat gibi birçok alanda değişik alanlarda yazılan eserlerin çevrilmesiyle bir dönüşüm yaşanmıştır. Hümanizmaya giden bir süreç başlamıştır. Derin bilgiyi, eleştirel aklı önceleyen çalışmalar artmaya başlamıştır. Bu süreçte Rönesans, yalnızca az sayıda bir insan kümesince, çok iyi eğitim gören insanların etkisiyle yeni bir aydın katmanının oluşumuna katkı sağlamış ve aristokratlar sınıfını doğurmuştur. Belirli bir bilgi havuzu oluşmasını sağlamıştır. Reform ise; kilise toplumunun yapılmasına izin verdiği kötülüklerin ortadan kaldırıldığı, tam anlamıyla bir halk girişimine sahne olmuştur. Reform hareketi Martin Luther King öncülüğünde başlatılan Katolik Kilisesine karşı yürütülen bir aydınlanma eylemi olmuştur. Böylelikle, Aydınlanma Çağı'na giden süreç başlamıştır. İnsanlık dogmalardan sıyrılmaya başlamıştır (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 660).

Aydınlanma felsefesini 18. yüzyıla dayandırmak mümkündür. Aydınlanma dönemi Voltaire'in öncülüğünde başlatılmıştır. François Marie Arouet daha çok bilinen takma adıyla Voltaire, 1765 yılında yazdığı *Dictionnaire Philosophique* (Felsefe Sözlüğü) adlı eseriyle skolâstik düşünceye ve kilisenin dogmalarına karşı savaş açmış ve bir toplumu dönüştürmeyi hedefleyen sürecin başlangıcını yapmıştır. Fransa'nın önemli siyasi kurumlarına karşı yoğun eleştirilerde bulunmuştur. Skolâstik düşüncenin kararttığı insandan sıyrılmaya dönemin temel düsturu olmuştur. Üniversitelerde ve akademilerde yaygınlaşan belirsizlik süreçlerine savaş açılmıştır. Voltaire bu düşünceleriyle bir çağı kapatıp diğer çağı başlatan Fransız Devriminin de

oluşum sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu süreçte iki temel akımla karşılaşmaktayız. Devrim öncesinde “Restorasyon Dönemi” olarak adlandırılan süreçte ortaya çıkan ilk hareket “Romantik Hareket” olmuştur. 1820 yılında ortaya çıkan bu hareket Victor Hugo öncülüğünde başlamıştır. İnsanın yaratma özgürlüğünün önündeki her engele karşı duran bir akım olarak güç kazanmıştır. Bu dönemde hem akılcılık akımlarına karşı savaşılmış hem de kilisenin dogmaları ile mücadele edilmiştir. Böylelikle Hugo öncülüğünde aydınlar politize olmuşlar ve bir mücadelenin içine girerek kendi özerkliklerini görece de olsa sağlamaya çalışmışlardır. Romantik Hareketin güç kaybetmesiyle ikinci temel akım ortaya çıkmıştır. Bu akım, “Gerçekçilik” akımı ve hareketidir. 1848 yılında ortaya çıkan bu hareket, Gustave Flaubert ve Emile Zola öncülüğünde başlamıştır. Romantik hareket çökmüş ve akıl ile gerçeklerin dünyasının hegemonyası başlamıştır. Sanat alanı toplumsal sanat, burjuva sanatı gibi ayrımlarla şekillenmiş ve sanatta bir gerçeklikler dünyası oluşturulmuştur (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 662).

Ancak ne romantizm sürecinde, ne de gerçekçilik sürecinde aydınların tam bir otonomiye kavuşmaları mümkün olmuştur. 19. yüzyılın sonlarından itibaren aydınların yüksek derecede bir özerkliğe ve kendi alanlarında bağımsızlığa kavuşmaları sağlanmıştır. Elbette bu otonomi kesinlikle politik alandan feragat etme ya da çekilme olarak algılanamaz. Hatta aksine siyasi alana nüfuz etmeye çalışan, bu alanda önemli etkilerde bulunan aydınlar da olmuştur. Sanatçılar, yazarlar, bilim adamları siyasi arenada kendilerini göstermeye başlamışlardır. Asıl mesleği şairlik ve yazarlık olan Alphonse de Lamartine bu durumun bir örneğini oluşturmaktadır. Lamartine politikaya atılmış, Fransa Dışişleri Bakanlığı’na kadar yükselmiştir. Lamartine ve siyasal alana etkide bulunan diğer aydınların politik alanda bu kadar güç kazanmalarının en önemli nedeni ise; kendi alanlarında sahip oldukları bilgi birikimi ve otonomidir. Bu otonomi onlarda bir güç yaratmış ve siyasi olana nüfuz etme yetkisi ve gücü vermiştir (Benda, 2011: 25).

Bu süreç ile ilgili olarak dönemin en önemli siyasi gelişmesi Fransız İhtilali içinse ayrı bir parantez açmak gerekir. Devrimin düşünsel sürecinin oluşmasında aydınlanma filozoflarının etkisi büyüktür. Aydınlanma felsefesi, mantığın köklü gelenekleri ve siyasal rejimin mutlakiyetçi eğilimlerini ortadan kaldırmayı emretmiştir. Jean-Jacques Rousseau, Diderot, Montesquieu gibi aydınların Fransız

İhtilalini hazırlayan etmenleri hızlandırdığı ve devrimin düşünce boyutuna önemli katkılar sağladıkları söylenmelidir. Genel bir hümanizmaya doğru gidişte aydınlar bu dönemde öne çıkmışlardır. Özellikle hümanizma ve aydınların evrenselliğe gidişi açısından Aydınlanma Çağı önem arz etmektedir (Bodin, 2000: 32).

Bu anlamda nihayet dördüncü kavramımız olan *entelektüel* kavramı ile karşılaşmış oluyoruz. Ancak bu karşılaşma birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Entelektüele hâkim sınıf tarafından bir rol biçilmiştir. Egemen sınıfın çıkarlarının savunucusu ve bekçisi olmak. Artık entelektüelin önünde iki seçenek vardır: *“Ya kurulu düzenin yalanlarını bilimselleştiren bir hakikat çarpıtcısı olacak ya da ezilenlerin yanında yer alarak; her haksızlığa karşı gelmek her yalanı susturmak gibi evrensel bir düstur benimseyecektir”* (Bodin, 2000: 30).

Bu konu bizi aydınlar konusunda çok çetrefil bir noktaya getirmektedir. Muhalif olma ya da iktidara eklemleme ve onun çıkarlarını koruma ikilemi aydın olmak açısından bugün de netlik kazanmış bir konu değildir. Bir kısım kuramcılar aydının sonuna kadar muhalif olması gerektiğini söylerken ve bu muhalifliğin ve karşıtlığın onun ruhunu oluşturduğunu belirtirken, diğer kuramcılar ve yazarlar iktidarda konumlanmanın aydın olarak nitelenmeyi engellemeyeceği ne tarafta konumlanacağını aydının kendisinin belirlemesi gerektiği konusunda ısrar ederler. Ancak ister muhalif olsun isterse iktidarın yanında konumlansın, aydın burada belli gruplara angaje olan spesifik bir aydın değil; evrensel bir aydındır. Aydınlanma Çağı’nda aydının yol göstericilik ve kılavuzluk anlamında tamamen tanrısallaştırıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

1.1.2.4. Dreyfus Davası ve Entelektüelin Yeniden Tanımlanması

Dreyfus Davası ya da Olayı, aydın kavramına yönelik teorik tartışmalar çerçevesinde tezimiz açısından önem arz eden bir olaydır. Tezimizde, tarihsel süreci entelektüel kelimesine kadar dayandırdık. Peki, ne oldu da entelektüel aydına dönüştü? Entelektüelle aydın hangi noktalarda farklılaştılar ve ayrı anlamlar içeren kavramlar olarak anılmaya başladılar? Dreyfus Olayı, bizi bu noktada bir anlam çerçevesine oturtmaktadır.

1894 gözünde Paris'teki Alman Elçiliğinde hizmetli olarak alışan Fransız Gizli Servisi'ne bağlı bir kadın p sepetinde imzasız bir mektup bulur ve bu mektubu merkeze gönderir. Alman askeri ataşesinde yazılan mektupta Fransa'ya ait bilgilerin verilmesi; yani sızdırılması istenmektedir. Bunun zerine Fransız Genelkurmayı hemen bir soruşturma başlatır. Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un elyazısı ile mektuptaki elyazısının birbirine çok benzediği iddia edilir. Bunun akabinde Yüzbaşı Dreyfus'un casus olduğu iddiası Genelkurmay'dan basına sızdırılır. Irki gazete *La Libre Parole* Yahudi subay Dreyfus'un casuslukla suçlandığını duyurur. Yüzbaşı Dreyfus zengin bir ailenin çocuğudur. Fransa'daki Yahudi düşmanlığına rağmen askeri okulda gösterdiği üstün başarı sayesinde Dreyfus bu göreve tayin edilmiştir. Gelgelelim, görevlendirilen bilirkişi mektuptaki yazı ile Dreyfus'un yazısının birbirine hiç benzemediği kanaatine varır. Bunun zerine, istenen yanıtı verecek yeni uzmanlar bulunur. Nitekim 15 Ekim 1894 tarihinde Yüzbaşı Dreyfus tutuklanır. Dosyayı kabartmak için düzmece belgeler hazırlanır. Binbaşı Henry sanığın yazısını taklit eder. Savaş Bakanlığı düzmece belgelerle hazırlanan bu dosyayı gizli damgasıyla askeri mahkemeye ulaştırır. Savcı iddianameyi bazı varsayımlara dayandırır. Dikkat çekecek kadar güçlü bir belleğe sahip olması, çok iyi seviyede Almanca bilmesi, fazla kültürlü olması gibi özellikleri nedeniyle Dreyfus tam da casusluk yapabilecek bir kişidir. Kapalı oturumlarla sürdürülen hızlı bir yargılama sonucunda Dreyfus vatana ihanet suçundan mahkm edilir (Baysan, 2002: 182).

Yaşam boyu cezasını çekmek üzere şeytan Adası'na yollanacaktır. Ancak bu adaya gönderilmesi sırasında bir muhafız halkın önünde hainin niformasındaki apoletleri, düğmeleri söker; kılıcını kırar. Halk, bu aşağılama törenini, "Yahudilere lm", "Haine lm", "Kahrolsun Yuda" gibi nidalar eşliğinde karşılayacaktır. Nihayet, yüzbaşı adaya gönderilir. Bu arada, masumiyetine inanan ailesi ve eşi onu bu ağır suçtan beraat ettirmek için hem basınla hem halkla savaşmak zorunda kalacaklardır. Eşi meclise bir dilekçe verir. Abisi, yüzbaşının suçsuzluğunu ispat edecek birtakım deliller toplamaya, bir kamuoyu oluşturmaya çalışır. 1896'da ortaya çıkan yeni bir olay davanın boyutunu değiştirecektir. Alman Elçiliği'nde çalışan hizmetli bir kadın yeni bir mektup ele geçirir. Mektup bir Alman subayından *Easterhazy* adında bir Fransız Subaya yazılmıştır. Fransız Gizli Servisi'nin yaptığı soruşturma Dreyfus'un mahkmiyetine sebep olan elyazısının Easterhazy'e ait

olduğunu ortaya koyar. Bu nedenle davanın yeniden ele alınması gerekmektedir. Güçlü kamuoyu baskısı sonucunda Genelkurmay Easterhazy hakkında dava açmak zorunda kalır. Ancak yargılamada Easterhazy beraat eder. Bu süreçte Genelkurmay başkanlığı el değiştirir ve gelen yeni kişi Dreyfus'un masumiyetine dayanan belgeler bulur; ancak Yarbay Picquart'ı kimse dinlemez, kendisi de sürgün edilir. Nihayetinde olay senatör Scheurer –Kestner'e aksettirilir. Bu senatör olayla yakından ilgilenmeye başlar ve medyada Alman uşağı olmakla suçlanır (Baysan, 2002: 184).

Bunun üzerine Emile Zola ilk yazılarını kaleme almaya başlar. Halkı bu tehlikeli ırkçılığa, bağnazlığa ve yükselen dinciliğin yarattığı tehlikeye karşı uyarır. Kendisi İtalya'da olmasında rağmen Paris'e dönüp etkin bir kampanya başlatmaya girişir. 25 Kasım 1897 tarihinde *Le Figaro* adlı gazetede “Gerçek Yürüyor, Onu Hiçbir Şey Durduramaz” adlı bir yazı yayımlar. Bu yazı, bu cesur senatöre bir övgü ve destek niteliğindedir. Aynı yılın Aralık ayında da “Lonca”yı yayımlar ve Dreyfusçü'leri bir Yahudi Çetesi gibi gösteren basına yöneltir eleştiri oklarını. Herkesi, Fransa'yı “iğrenç basının sürüklediği bunalımdan kurtarmak” için Lonca'ya katılmaya çağırır. Georges Clemenceau ve Jean Jaures gibi politikacılar da Dreyfusçü'lerin saflarına katılırlar. Kampanya sonuç vermeye başlar ve geniş kitleler Dreyfus'un suçsuzluğuna inanmaya başlarlar. Kampanyalar ve yazılar hızla sürer ve basın hedef alınır. Basını karşısına alan Zola ve yandaşları yazılarını yayımlayacak gazete bulamayınca etkinliklerini broşürlerle sürdürürler. Dreyfus karşıtı olarak kışkırtılan ve Sorbonne Üniversitesi'nde gösteriler yapan gençlere hitaben Zola, “Gençliğe Mektup” adlı bir yazı kaleme alır. Gençlerin hak savaşını yaşlılara bırakmış olmasını kınar. 1898'de ise tüm Fransa halkına hitaben “Fransa'ya Mektup” yazısı yayımlanır. Bu kez tüm ulusa seslenir Zola. Dava süreci bu arada devam ederken, Easterhazy aklanır ve Picquart suçlu bulunur. Bunun üzerine Zola bu konudaki en ünlü makalesini yazar: “Suçluyorum- J'accuse”. Cumhurbaşkanıya açık bir mektuptur bu yazı. Bütün Fransa için masumun suçlanması ve suçlunun aklanmasını bir utanç kaynağı olarak dile getirir. Bu yazı ile sosyalist milletvekilleri ve solcu liderler de Zola etrafında örgütlenmeye başlarlar. Zola'nın yarattığı hareketin tabanı genişler. Bu mektup Fransa'da bir aydın hareketi doğurur (Baysan, 2002: 185).

İmza kampanyaları, bildirimler peş peşe gelir. Davanın yeniden görüşülmesini isteyen aydınlar L'Aurore'da iki bildiri yayımlarlar. Aralarında Anatole France, Marcel Proust, Octave Mirbeau, Paul Alexis gibi yazarların yanı sıra ünlü sanatçılar, hukukçular, üniversite hocaları da vardır. Aydınlar, Emile Zola etrafında dayanışma içinde örgütlenirler. Dünyanın dört bir yanından da Zola'ya destek mektupları gelir. Olay uluslararası bir nitelik kazanır. Zola hakkında da bu süreçte birçok dava açılır. Zola dostlarının yardımıyla İngiltere'ye kaçırılır. Dreyfus ise, 1906'da görülmeye başlanan yeniden yargılama ile beraat eder. Zola ise, ölümünden sonra bile Fransa ve tüm insanlık için bir onur ve adalet savaşçısı olarak anılmaya başlanmıştır (Busi, 2001: 467).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta; kendinde aydın misyonu gören bir yazarın, evrensel ve ulusal bir bilinç ve vicdan içerisinde toplumun her tabakasını, gençleri, yazarları, gazetecileri v.s örgütleme çalışması ve kitlelerin fikirlerini adalet doğrultusunda etkilemesidir. Burada görülen davanın seyrini etkileyen aydınlar öncülüğünde oluşturulan bu hareket ile *Aydın* kavramı tarih sayfasına çıkmıştır. Entelektüel olmanın içeriği değişmiştir. Bu tarihten sonra, salt profesyonel meslek icra eden, kafa emeği ile iş gören, zihinsel kapasitesi yüksek kişileri entelektüel olarak nitelemek mümkün değildir. Aydın artık politik alana nüfuz edecek ve aydın sıfatını kazanacaktır. Burada aydınların eylemleri "Aydınlar Protestosu" olarak literatüre geçmiştir. Toplumun ikiye bölünmesi ile Dreyfus'un yanında yer alan kişiler kendilerini birer aydın olarak nitelemeye başlamışlardır. 19.yüzyılın sonlarında oluşan bu hareketle entelektüel olmanın içeriği ve belirleyicileri değişmiştir ve kavram Türkçede aydın kavramı ile ikame edilmiştir.

Zygmunt Baumann, Dreyfus olayına kadar mesleklerini icra ederken zihinlerini işin içine kattıkları için entelektüel kabul edilen çok farklı meslek gruplarından insanların Dreyfus olayından sonra entelektüel olmanın ölçütünün değişmesi ya da bu ölçüte artı değerlerin eklenmesi nedeni ile artık sadece zihinlerini kullanmaları yüzünden entelektüel kabul edilemeyeceklerini özellikle vurgulamaktadır. Bu tarihten sonra entelektüel bir bilen olmanın yanı sıra, elinde bulundurduğu bilgi ile bir eyleyen de olmaya başlamıştır. Eyleyen (müdahil) olmak, bu noktada entelektüeli; yani zihin faaliyetleri yürüten kişiyi aydın sıfatına büründürmüştür. Eylemek, bu durumda taraf ya da karşı taraf olmakla da eşanlamlı

olarak görülebilir. Aydın kişi, bilgi temelli iş yapmaktan ziyade, tüm diğerleri üzerinde hükmetme gücü, bilinci, çabası ve sistemlerini, fikri ve manevi değerler noktasında şekillendirme gayretini de gösterir. Kısacası, entelektüel bir çalışmanın sıfatı olagelmışken; aydın artık o çalışmanın niteliğini aşmış ve kitleleri, insanları etkilemeyi, dönüştürmeyi kendine şiar edinmiştir. Aydın artık bir faaliyet tarzına katılma anlamında kendisini ifade edecektir (Çağan, 2003: 12).

Dreyfus olayı, aydınlar arasında bir dayanışma ve örgütlenme ruhu oluşturması ve aydın müdahalesinin meşruiyetini sağlaması açısından ayrıca önem arz etmektedir. Toplumun Dreyfus karşıtları ve Dreyfusçüler olarak ikiye bölünmesine sebep olan bir davada Dreyfusçüleri; yani toplumun yarısını örgütleyen aydınlar olmuşlardır. Toplumun diğer yarısı ise, aydınlara ve onun etkilediği kitleye nüfuz etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla aydınlar, bir toplumun tüm siyasi ilgisini üzerlerine çekmeye başlamışlar ve siyasetin temel aktörü konumuna gelmişlerdir. Bununla birlikte hareketin ülkenin tamamına yayılmasının hemen ardından uluslararası bir mesele haline gelmesi ve dünya kamuoyunun da ilgisini çekmesi yine aydınların örgütlemesi ile oluşmuştur. Bu nedenle ortaya koydukları faaliyetlerin tabanı ve etki altına aldıkları kitle düşünüldüğünde artık toplumda önemli bir kesim haline geldikleri anlaşılacaktır.

1.1.3. Bir Aktivist Olarak Aydın

Dreyfus Davası ile birlikte aydının bilgiyi tekelinde bulunduran ve salt teori safhasında bulunan bir ilim insanından siyasal ve toplumsal alana müdahale eden bir eylem insanına dönüşme sürecine tanıklık ettik. Öyleyse aydını betimlemek için, onu anlatmak için kullanılacak en uygun sıfat nedir? Yani eylem insanı olma payesini aydın için nasıl kullanacağız? Onu nasıl nitelendireceğiz? Bu sorular bizi aktivizm konusuna götürmektedir. TDK, aktivisti şöyle tanımlar: “*Toplumsal veya politik değişim meydana getirmek, belirli sorunlara dikkat çekmek için özel amaçlı etkinlik gerçekleştiren kimse, etkin*” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2012). Bu tanım bizim belirtmeye çalıştığımız eylem ve etkinlik kavramlarını karşılamaktadır. Aynı konu ekseninde aktivizm de şu şekilde tanımlanmaktadır: “*İnsan hayatı ve düşüncesinde*

başlıca gerçekliğin etki ve eylem olduğunu öne süren öğretisi ve dünya görüşü, etkinsilik” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2012).

Tüm bunlardan hareketle, modern çağda aydını ve ona ait sorumluluğu salt teorik alanda betimlemek mümkün görünmemektedir. Dreyfus Davası ile başlayan ve günümüze uzanan süreçte artık aydın, eylem insanı olma özelliğini siyasete müdahil olma noktasında yoğun şekilde kullanan bir insana dönüşmüştür. Aktivizm ve aydın olma durumu artık birbirini tamamlayan parçalar olarak düşünülmesi gereken kavramlardır.

1.1.4. Türkiye’de Aydın Kavramının Ele Alınışı

Buraya kadarki anlatılarla, aydın kavramını tarihsel olarak kurgulayarak, günümüze kadarki anlamlarını uluslar arası literatür açısından irdeledik. Türkiye’de aydın kavramı nasıl ele alınmaktadır?

1.1.4.1. Osmanlı’da Münevver Kavramı

Aydın kavramı uzun bir süre, Osmanlı İmparatorluğu’nda *enlightened* kelimesinin karşılığı olarak ‘aydınlatılmış, aydınlanmış’ anlamına gelen münevver kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılmıştır (Türküne, 2005: 408). Ancak son tahlilde, nur ile bütünleşen bir kavram olarak münevver, saf akıl ve zihin ile açıklanan entelektüelden ve zihinselliğin yanı sıra işlevselliği ve toplumsallığı barındıran aydından farklılaşmış ve metafizik alana yönelik bir kavram ve metafor olarak kullanılmıştır (Çağan, 2003: 25). Bu nedenle, münevver kelimesinin aydın kavramı ile eşanlamlı olarak kullanılması günümüz açısından mümkün olmamakla birlikte, Osmanlı açısından da münevver kelimesinin aydınla tamamen aynı anlamda kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Sosyolog Nur Vergin, Osmanlı’da görülen münevverlerle günümüz aydınlarının arasındaki en önemli farkın, sınıfsal aidiyet ve sosyolojik kökenden kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre münevver, toplumun çehresinin kırsal olduğu bir dönemde, her şeyden önce kentsoylu bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Görece ekonomik refah seviyesine sahip kişiler olan münevverler,

toplumun merkezinde yer alan kişilerdir. Olaya merkez- çevre ilişkisi açısından bakarsak, münevver çevre olarak tabir edilen alanın siyaset alanına müdahil olmadığı bir dönemin insanı olarak göze çarpar. Vergin, günümüz aydınlarının ise, belirli çevreler ve o çevrelerin belirli siyasetleri üzerinden siyasete müdahil olduklarını söylemekle, aydınların hem merkezde hem çevrede yer alabileceklerini vurgulamaktadır (Vergin, 2006: 12).

Bu açıklamalardan hareketle, Osmanlı döneminde münevverlerin yöneten sınıfı ya da seçkinler içerisinde ve iktidara yakın merkezlerde konumlandıklarını söylemek mümkün görünmektedir. Bu anlamda aydınların muhalif olarak konumlanmaları Tanzimat dönemine kadar sık karşılaşılan bir durum değildir. Tanzimat dönemine gelindiğinde bu anlayış değişmiştir. Bu dönemde Batı karşısında yoğun bir yenilmişlik duygusu başta münevverler olmak üzere toplumun tüm kesimlerinde kendisini hissettirmeye başlamıştır. Bu nedenle, toplumda bir dönüşümün gerekliliğini saptayan ve savunan münevverler bu dönüşümü başlatmak için muhalefet faaliyetleri içerisine girmişlerdir (Türköne, 2005: 409). Bu konuda bir örnek teşkil etmesi açısından Namık Kemal ve faaliyetleri gösterilebilir. Namık Kemal, vatan endişesini kendisi için ilk öncelik haline getirmiş, memleketteki vaziyet ve iktisadi düzen konusunda halkı aydınlatmak için çalışmıştır. Öyle vaziyete gelmiştir ki; hükümeti kendisi karşısında tedbirler almaya zorlamıştır. Bu bağlamda, 19. yüzyıl Tanzimat Dönemi münevverlerinin sembol ismi haline gelmiştir (Berksoy, 2006: 115).

Tanzimat Dönemi münevverleri, Osmanlı'da seçkin aydın profilinden uzaklaşarak ilk defa bir muhalif olma durumunu yansıtma açısından önem arz etmektedirler. Ancak yine de, aktivist olarak aydını yansıtma iki noktada mümkün değildir. Birincisi, Osmanlı devlet yönetiminde bir demokrasi kültürünü içselleştirmede ve yaşamasına izin vermediği için günümüz anlamında toplumsal hareketlerin örgütlenmesine ve aydın faaliyetine bu dönemde rastlayamayız. İkincisi ise; aydınlar muhalefette yer almaya başlamakla birlikte, muhalefet faaliyetleri edebi eserler icra etmek yoluyla sınırlı kalmıştır. Bu noktada, Tanzimat Dönemi münevverleri için salt bir politik örgütlenmeden söz etmek olası görünmemektedir.

1.1.4.2. Cumhuriyet Döneminde Aydın Kavramı

Cumhuriyet Dönemi ve yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nde aydınlara bakılacak olursa, yeni kurulan bir devlet görüntüsünde olan bu ülkede aydınlar ilk dönemlerde sistemle uyumlu bir biçimde faaliyet göstermişlerdir. Bu dönemde devlet tarafından istihdam edilen aydınların devlet çatısı altında kutuplaşmaya başladıklarına tanıklık etmekteyiz. Kemalizm ideolojisi eşliğinde, ordu mensupları, bürokratlar, devlet memurları bu aydın gruplarını oluşturmuşlardır (Akay, 2006: 38).

Nilgün Toker Kılınç bu durumu şöyle ifade etmektedir: Ona göre Cumhuriyet ideolojisi, aydınları modernleşme projesinin bir aracı ve uygulayıcısı olarak gördü. Bu nedenle, aydınlar toplum mühendisi olmakla görevlendirildiler ve ulus- devlet yaratma sürecinin belirleyici aktörleri oldular (Kılınç, 2002).

Sabri Ülgener, bu devir aydınını bürokrat aydın olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle kendi içerisinde, Cumhuriyet aydınını iki gruba ayırmıştır. Birincisi, Tanzimat sonrası Türk aydınıdır ki bu aydınlar bürokrat aydınlardır; diğer grup da günümüzün sol aydınıdır (Ülgener, 2006: 100). Ancak genel olarak erken dönem Türk aydınları, devletin çatısı altında birleşmiş, sistemle uyumlu aydınlar olarak görünmektedirler. “Türkiye'nin Tarihsel Geçmişi ve Aydınla Yüklenen Anlamlar” başlığı altında bu konu detaylı olarak ele alınacaktır.

1.1.4.3. Günümüzde Aydın ve Entelektüel Kavramları

Türkçede aydın ve entelektüel olmak üzere iki ayrı kavram var olduğundan, ortaya bu çoğulluktan kaynaklanan bir anlam karmaşası çıkmaktadır. İngilizce literatürde aydını da entelektüeli de *intellectual* kavramı karşılamaktadır. Bu karmaşa, aydınların Dreyfus Davası ile birlikte teoriden pratiğe geçiş sürecinde entelektüel olmanın belirleyicileri ya da entelektüel faaliyetleri değişmiştir, denilmek suretiyle açıklığa kavuşturulmuştur. Telaffuz olarak kelime halen entelektüeldir. Ancak, Türkçede iki ayrı kavram vardır. Entelektüel ve aydın bizde tam da bu teori-pratik ikilemine karşılık gelmektedir. Entelektüel bilen iken; aydın eyleyen olacaktır (Vergin, 2006: 19). Yalnız entelektüel, misyon ve ideoloji sahibi aydına dönüşmüştür. Burada anlamsal bir farklılık yoktur; sadece kavramın kullanımında

bir farklılık doğmaktadır. Yoksa Türkiye’de de aydın eylem vasıtası ile siyasete müdahil olan kişidir.

Türkçede entelektüel kelimesinden türeyen bir de *entel* sözcüğü sıklıkla kulağımıza çalınmaktadır. Bu kullanım tamamen Batıdaki gelişmelere maruz kalan ülkelerde karşılaşılabilecek bir durumdur. Batının baskılamasına maruz kalan ve kukla durumuna düşen aydın, toplum nezdinde genel bir statü ve itibar kaybına uğramış ve değer kaybetmiştir. Ortalıkta aydın sıfatıyla dolaşan kimselerden umudunu yitiren Türkler ve Fransızlar ise; hislerini dile getirmek için keşfettikleri *entel* ya da *intello* sözcükleriyle bu değer kaybına uğrayan kişileri nitelemişlerdir. Bu kişilerin, aydın misyonuna sahip olmadıklarını ve toplumda da ciddiye alınmaması gereken kişiler olduklarını vurgulamak istemişlerdir (Vergin, 2006: 30).

1.2. AYDIN KAVRAMINA İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

İlk kısımda aydına dair genel bir çerçeve çizerek aydının hangi kelimelerden evrilererek günümüze ulaştığına baktık ve aydını tanımladık. Bu bölümde ise; kuramsal açıdan aydına ilişkin geliştirilen yaklaşımlar ele alınacaktır.

1.2.1. Organik Aydın: Antonio Gramsci

Antonio Gramsci, aydın sorunsalını kuramsal açıdan irdeleyen ilk kişidir. Aydın konusu Marksist literatürde incelenen bir konu olmakla ve değerlendirilmekle birlikte, meseleyi kapsamlı bir bakış açısıyla irdeleyen kişi Antonio Gramsci olmuştur. Gramsci, aydını kurgularken daha önce aydını aydın yapan vasıflardan biri olarak gösterdiğimiz eylemci ya da aktivist sıfatlarına uyan bir portre çizmektedir. Gramsci, 1926’dan 1937’ye dek fikirleri ve eylemleri dolayısıyla İtalya’da faşizm yıllarında hapisanede de tutulmuştur. Aydınlarla ilişkin ilk çalışmalarını da hapisane ortamında yapmak zorunda kalmıştır (Gramsci, 2011: 2).

Gramsci’nin terminolojisinin aydınlara ilişkin görüşlerini anlayabilmek için öncelikle kullanılan bazı kavramlara açıklık getirmek gereklidir. Gramsci, aydınlar ile ilgili tüm teorisini *Tarihi Blok* kavramı üzerine kurar. Tarihi Blok, Gramsci tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

Tarihi blok belli bir topyekûn tarihi durumun içyapısıdır. Tarihi blokta bir yandan doğrudan doğruya üretim güçlerine ve üretim ilişkilerine bağlı sosyo-ekonomik bir yapı olan sınıflar; öte yandan ideolojik ve politik bir üstyapı görülür. Tarihi bloğun oluşması için, bu bloğun altyapısı ile üstyapısının organik olarak birbirlerine bağlanmaları gerekir. Altyapı ile üstyapı arasındaki organik bağlantıyı, işlevleri ekonomik değil de üstyapı düzeyinde olan ve tarihi bloğun üstyapısını yönetmekle yükümlü toplumsal tabaka, yani aydınlar sağlarlar (Gramsci, 2011: 10).

Gramsci, bu tanımla aydınları doğrudan siyasetin bir öznesi olarak kurgulamış ve onlara sorumluluk atfetmiştir. Gramsci'nin çıkış noktası, aydınların tarihi bloktaki rollerinin ne olduğu sorusudur.

Gramsci'nin teorisini anlamak için bilmemiz gereken diğer kavramlar, sivil toplum ve politik toplumdur. Gramsci, toplumun ve topluma ait tüm işleyiş aygıtlarının sivil toplum ve politik toplum olmak üzere iki yapıda tezahür ettiğini belirtir. Gramsci, sivil toplumun toplumsal bir zümrenin toplumun bütünü üzerindeki kültürel ve politik egemenliği olduğunu söyler. Ona göre, sivil toplumda tüm toplumun ideolojik yönetimini düşünebiliriz. İdeoloji, ideolojiyi yapan örgütler, ideolojiyi yapan teknik aygıtların her biri sivil toplumda yerini alır. Sivil toplumda yer alan sendikalar, partiler, kültürel uzmanlaşma faaliyeti sektörleri, okul, din gibi bütün kurumlar aydınlar olmadan işleyememektedir. Politik toplum ise; doğrudan hâkimiyet kurmaya yarayan devlet; yani diktatörlük ve baskı aygıtı ve baskıyı uygulayan politik hükümettir. Sivil toplumla politik toplum devlette birleşirler ve devletin birliği onun tarihi bloğa egemenliğini sağlayan aydınlar tarafından yönetilmesinden gelir. Kısacası Gramsci'ye göre aydınlar, egemenliğin aracı olma rollerini iki büyük üstyapısal düzeyde; sivil toplum ve politik toplumda oynarlar. Uygarlığın da en üst düzeyine sivil ve politik toplumun aydınlarının devletin içinde kaynaşmaları ile geçilecektir (Gramsci, 2011: 40).

Gramsci, aydınların sosyolojik olarak toplumda bağımsız bir sınıf oluşturmadıklarını; aksine onların hâkim zümreye organik bağlarla bağlı olduklarını söyler. Yani ona göre aydınlar egemenliğin memurları ve üstyapının bekçileridirler. Her üretim tarzına bir ana sınıf ve bu sınıfa bağlı bir aydın tipi tekabül eder. Çünkü aydınlar her zaman bir sınıfa bağlıdırlar. Her toplumsal zümre, kendisine biçilen üretim alanındaki vazifesini gerçekleştirirken bunun yanında kendine bağımlı birçok aydın grupları doğurur. Aydınlar, bu zümrelere hem ekonomik hem de toplumsal ve siyasal kesimde kendi işlevlerinin bilincinde olmayı sağlar ve anlatır. Öyle ki, hiçbir

toplumsal zümre onlardan vazgeçemez. Böylece Gramsci, aydınların görevlerinin ait oldukları sınıfa bilinç aşılama ve o sınıfı homojenleştirme olduğunun ve bu görevlerinin evrensel bir karakteri olduğunun altını çizmektedir. Homojenleştirme derken de şunu anlamalıyız: Aydınlar, sindirmesi ne kadar zor olursa olsun her ideolojiyi çiğner ve homojen bir hale getirir. Bu açıdan, Gramsci, aydınları her besini özümmlenebilir yapma işlevine sahip olan ‘mide suyu’na benzetir (Bağla, 1977: 84).

Gramsci aydınları eski ve yeni tip olmak üzere iki temel gruba ayırmaktadır. Eski tip aydınlar *geleneksel aydın*, yeni tip aydınlar ise *organik aydın* olarak isimlendirilmektedir. Eski tip aydınlar, başlıca köylü ve zanaatkâr tabanlı bir toplumun örgütleyici öğeleri olarak karşımızda durmaktadırlar. Tarımın önemini yitirmediği; yani tarımsal üretimin başat olduğu ülkelerde hala bu tip aydınlar görülmektedir. Bu aydınlar gelenekseldirler; çünkü bu aydınlar yükselmekte olan yeni sınıflara organik bağlarla bağlanmaz ve eski grup aidiyetlerini devam ettirirler. Kırsal tipli aydınların da çoğu geleneksel aydındır, köylü ve küçük burjuva kitlelerine bağlıdırlar. Bu tip aydınlar, merkezi yönetimle köylüler arasında aracılık yapan avukat, noter gibi kişilerdir. Köylü kitlesi kendi organik aydınlarını yaratamadığından, eski tip aydınlar bu eski tipliliklerini sürdürmek zorunda kalmaktadırlar. Geleneksel aydınların kaçınılmaz olarak yeni organik bloklara bağlanmaları ve özümmlenmeleri gereklidir (Gramsci, 2011: 38).

Gramsci, organik aydınları ise şu şekilde tanımlıyor: “*Üretim tarzındaki tarihsel dönüşüme bağlı olarak ortaya çıkan sınıf oluşumlarının özgül gereksinimlerine karşılık vermek amacıyla kendileriyle kronolojik olarak aynı zaman diliminde ortaya çıkardıkları aydınlardır*” (Gramsci, 2011: 60). Organik aydınlar, toplumun gelişme dinamiklerine göre ortaya çıkmışlardır. Hem sivil toplumda hem de politik toplumda yer edinmişlerdir. Kültürel-entelektüel ve siyasi her türlü alanda faaliyet gösterme eğilimindedirler. Organik aydınlar sadece hâkim sınıfa özgü değildirler. Hâkim sınıfın organik aydınları olabileceği gibi, toplumda dinamik olan her türlü kurum da kendi organik aydınını doğurmaktadır. Örneğin kent tipli aydınlar endüstriyle birlikte doğmuşlardır ve kaderleri de ona bağlıdır. Gramsci bu noktada, üretim süreci ve aydınların sınıflarla ilişkilerini de diyalektik bir bağlama yerleştirmiş olmaktadır. Bir gruptaki organiklik ölçütü de aydınların toplumsal rollerine göre yerine getirdikleri işlevlere ve bu işlevlerin niteliğine göre

belirlenecektir. Aradaki iletişim ve sınıf ilişkilerinin doğası organikliği oluşturacaktır (Gramsci, 2011: 41).

Gramsci'nin amacı, organik bağların sadece gerici sınıflarla değil proletarya ile de kurulabileceğini göstermektir. Son tahlilde o, tüm aydınların proletaryanın organik aydını olması gerektiğini ve bu şekilde kendilerini organik olarak devrimci bir tarihi görev yapma bilincine erişirebileceklerini varsayar. Gramsci, organik aydınının misyonunun halkın geleneksel kültüre olan bağımlılığını yıkarak ve onu kendi öz kültürüyle barıştırarak bütün kitleyi aydın statüsüne ulaştıracak olan entelektüel ve moral reformu başlatıp yürütmek olduğunu vurgulamıştır. Gramsci, aynı zamanda organik aydının devrim ya da reform yapmak için koşulların olgunlaşmasını beklememesi gerektiğini de düşünür. Ona göre aydın, kendi koşullarını kendisi yaratır. Nasıl ki, Rousseau ve Fransız Devrimi düşünürleri fikirleri ile ülkeyi devrime hazırlamışlardır, proletaryanın aydınları da koşulları yaratacak ve ülkeyi proleter devrime hazırlayacaklardır. Devrimin örgütleyici güçlerinin kimler olduğuna bakılacak olursa, entelektüel reformun başında kaçınılmaz olarak devrimci parti yer alacaktır. Aydın önce proletaryanın organik aydını olacak, sonra da Gramsci'nin kolektif ya da ortaklaşa aydın olarak isimlendirdiği partide eriyecektir. Bunun sonucunda da uygarlık üstün ve topyekûn bir seviyeye ulaşmış olacaktır (Yetiş, 1982: 30).

Tüm bu anlatımlardan, Gramsci'nin aydınlara tarihsel ve politik bir rol ve misyon yüklediğini söyleyebiliriz. Ona göre aydınlar, radikal bir dönüşümü hedefleyen bir toplumsal hareket olan devrimin gerçekleştiriciliğini yapacak yegâne grupturlar. Topluma hem bilmediklerini anlatacak kişilerdir hem değişimi ve dönüşümü sağlayacak kişilerdir. Sosyolojik olarak da her zaman belli sınıflara bağımlı olacaklar ve en sonunda partide birleşecek ve bir toplumu ulaşabileceği en üst seviyeye taşıyacaklardır. Bu nedenle, Gramsci aydınlara bu kadar önemli ve doğrudan bir rol ve sorumluluk atfeden bir kuramcı olarak diğer kuramcılardan ayrılmaktadır.

1.2.2. Uzmanlaşmış Aydın: Jean Paul Sartre ve Michel Foucault

Fransız düşünür Jean Paul Sartre aydın kavramını daha farklı açılardan ele almaktadır. Sartre, aydınlar ile ilgili çalışmaları ve kendi sürdürdüğü hayat ile 20. yüzyıl düşünürleri arasında öne çıkmaktadır. Aydının aktivist olma özelliğini barındırması gerekliliği üzerine giderek yerleşikleşen bir anlayışın olduğunu belirtmiştik. Sartre, kendi hayatı ile buna örnek teşkil etmektedir. Sartre, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya Hükümeti tarafından hapse atılmasından sonra direniş hareketlerine katılmıştır. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği'ni desteklemiştir. Fransa'nın Cezayir'e karşı yürüttüğü politikalara karşı çıkararak toplumu bu konuda aydınlatmak için bir de dergi çıkarmıştır (Rees, 2007: 139). Sartre'ın hayatından verilen bu örnekler onu aktivist olarak ön plana çıkarmaktadır.

Sartre, aydınların kendilerini sosyal olarak tanınan işlevlerle donatan kişilerin oluşturduğu bütünde özel bir durum olarak ortaya çıktığını söylüyor. İfadeyi biraz açmak gerekirse, aydınların hedefler ile ilişkisine gönderme yapıldığı anlaşılacaktır. Aydın, toplumdaki bir hedef ne kadar soyutsa o kadar somut araçlar bulmak zorundadır. Bu da amaçların belirlenmesi sürecinde aydına hatırı sayılır bir sorumluluk yükler. Bu süreçte aydın, araştırmacı, şüpheli ve sorgulayıcı olmak zorundadır. Aydın isterse topluma uygun hedefleri seçer isterse de hedefleri saptırarak toplumu yanlış bir yola ve hedefe yönlendirir. Burada, aydınların işlevlerini ve sahip olduğu gücü kötüye kullanmak noktasında bir yol ayrımında bulunduğu da söylenebilir. Yani, Sartre'a göre aydın salt bir iyilik perisi gibi işlev görmez. Pozisyonunun getirilerini çıkarları için kötüye de kullanabilir (Sartre, 2010: 24).

Sartre, aydınların *pratik bilgi uzmanları* içerisinde çıktığını belirtmektedir. Fransa'da 16. yüzyıla kadar bilgiyi ve bilginin gücünü ellerinde tutma tekeli rahiplere aittir. Okuma- yazma bilen tek grup onlardır. Halkı istedikleri gibi işleyebilmektedirler. Burjuvazinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan tüccarlar sınıfı, kilisenin ticari kapitalizmin gelişmesini baltalayan ilkeleri ile mücadele eder. Bu burjuvazi çağında ticaret filoları bilginlerin ve mühendislerin varlığını zorunlu kılar. Çift yönlü muhasebe matematikçilerin doğuşuna zemin hazırlar. Reel mülkiyet ve sözleşmeler kanun adamlarının doğmasına sebep olur. Tıp gelişir, sanat alanında da ilerlemeler yaşanır. Böylelikle, pratik bilgi uzmanları burjuvazinin içinden doğup

gelişmiş olur. Hukukçular, edebiyatçılar, matematikçiler, maliyeciler, hekimler din adamlarının yerini alırlar ve kendilerine filozof adını verirler. Toplum hayatının sekülerleşmesini sağlarlar. Aydın ise, 19. yüzyılın sonlarında bu filozofların içerisinde yeşerecektir (Sartre, 2010: 30).

Pratik Bilgi Uzmanlarını atayanlar ve yapacağı işe karar verenler hâkim sınıftır. Bu uzmanlar hem bir araştırma uzmanıdır hem de Gramsci'nin tabiriyle üstyapı memurları olarak hâkim sınıfın emrindedirler. İki yönlü bir işlev görmektedirler. Zamanla öyle bir noktaya geleceklerdir ki; kimse onlara aydın demeyecektir. Bu durumu bir örnekle açıklayalım. Sömürgecilik döneminde psikiyatrlar beynin anatomik ve fizyolojik yapısını inceleyerek, Afrikalıların geriliğini ortaya koyan ve bilimsel olarak tanımladıkları çalışmalar yapmışlardır. Başka çalışmalarda da benzer bir biçimde kadın cinsinin zayıflığını ortaya koymuşlardır. Yani onlara göre insanlık sadece burjuvalardan ve beyaz erkeklerden oluşmaktadır. Kısacası, bu pratik bilgi uzmanı dediğimiz kişiler hâkim ideolojinin evrensel değerlerini bilimsel yasa olarak halka dayatmaktadırlar ve kimse bu görüşlere karşı bir görüş ortaya koyamamaktadır. Bu koşullarda uzmanlar da halk tarafından aydın olarak algılanmamaktadırlar (Vergin, 2006: 24).

O halde ne durumda ve hangi koşullarda pratik bilgi uzmanı aydına dönüşecektir? Bu soruya şu şekilde yanıt veriyor Sartre. Ona göre, her şey hâkim sınıfın egemen ideolojilerini halka dayatmaya başlayan pratik bilgi teknisyenlerinin içerisinde buldukları çelişkilerden rahatsız olmaları ile başlayacaktır. Pratik bilgi teknisyeni çocukluğundan beri hümanisttir, doğduğu andan itibaren bütün insanların eşit olduğuna inandırılmıştır. Ancak, kendi parlak kariyeri onu toplumda ayrıcalıklı bir yere sokacak, bir anlamda küçüklüğünden beri inandırıldığı eşitlik ilkesini bütünüyle zedeleyecektir. İlk yaşadığı çelişki, bu durumu fark ettiğinde zihninde belirecektir. Pratik bilgi teknisyeni, görevi gereği hangi sınıftan gelirse gelsin tüm insanlığa yararlı olmak durumunda olacaktır. Ancak, çoğu durumda ayrıcalıklı olan sosyal kesimler pratik bilgi teknisyeninin işbirliği ile onların buluşlarının sosyal yararlılığını çalar ve bunları çoğunluğun aleyhine küçük bir azınlığın lehine olarak dönüştürür. Örneğin, herkes için icatta bulunan bir teknisyen, sonuçta çalışan sınıflar için görece bir yoksulluk yaratan ve onların yoksullaşmasını da dolaylı olarak sağlamış olan bir ajan durumuna kaçınılmaz olarak düşecektir. Pratik bilgi uzmanı,

ikinci büyük çelişmesini bu durumda yaşayacaktır. Kendisini burjuva ideolojisi tarafından kandırılmış hissedecektir. Aslında egemen sınıfın dayattığı bir rolü oynadığını; yani pratik bilgi uzmanı ya da teknisyeni olarak insanlığın yararına değil, belli sınıfların hizmetine çalıştığını fark edecektir (Sartre, 2010: 32).

Bu durumda pratik bilgi teknisyeni nasıl bir yol izleyecektir? Pratik bilgi teknisyeninin karşısında iki olasılık beliriyor. Birinci yolda, bilgi teknisyeni egemen ideolojiyi kabul ederek onunla uzlaşır. Apolitikleşir ve körleşir. Tamamen kötü niyetle evrensel olan bir bilgiyi, özel kişi ya da kurumların hizmetine sokma noktasına gelir. Karşı çıkma, sorgulama gücünden vazgeçer; eklemleme, hizmet etme eylemlerini benimser. Bu durumda bu uzmanlar aydın olmanın vasıflarını büyük ölçüde yitireceklerdir. Onlar artık sadece uzmanlık kısmını benimsemiş kişiler olacak ve bu uzmanlıkları da toplum tarafından sorgulanmaya açık olacaktır. İkinci yolda ise; pratik bilgi uzmanı ideolojisindeki ayrılıkçılığın ve çelişkilerin farkına varacaktır. Bunu da içine sindiremeyecektir. Bilmediği, kendisine tartışılması yasaklanmış amaçların arasında olduğunu fark ederek, hegemonyanın bir hizmetlisi, üstyapının ya da egemenliğin memuru olmaktan vazgeçecek ve aydına dönüşecektir. Bu noktada da, başkalarının “üstüne vazife olmayan işlerle uğraşıyor” dediği aydın kimliğine bürünmüş olacaktır. Özünde her pratik bilgi teknisyeni edimsel olarak aydındır. Ama bir teknisyenin aydın kavramına özünü verebilmesi için, içinde bulunduğu çelişkilerin farkına varması, karar vermesi ve sosyal yapı ile de mücadele etmesi gereklidir (Vergin, 2006: 25).

Bu bilgi ve anlatımlardan hareketle, Sartre için aydının asıl yapması gereken içinde bulunduğu çelişkilerin ayırtına varmak, egemen ideoloji ve mevcut geleneksel değerler sistemine karşıt bir duruş sergilemektir. Aydın, Sartre’ın bakış açısıyla ancak bir bilginin uzmanı olarak var olabilir. Ancak, uzmanlığını mevcut sistemin yararına değil, halkın yararına olarak kullanması onu gerçek bir aydın kılacaktır.

Aydının belli bir meslek dalı etrafında uzmanlaşmak suretiyle toplumda yer edinebileceğini söyleyen tek düşünür Sartre değildir. Fransız filozof Michel Foucault da aydının dar bir uzmanlık alanında yer alması gerektiğini ve topluma bu uzmanlık üzerinden seslenebileceğini söyler.

Michel Foucault da Sartre gibi aktivist çizgide olan düşünürlerden biridir. 1950–1953 yılları arasında Fransız Komünist Partisi'nin aktif bir üyesi olarak görev yapmıştır. 1978'li yıllarda İran'da Şah karşıtı gösteriler meydana geldiğinde muhabirlik yapmış, Paris'te Ayetullah Humeyni ile görüşmüş, daha sonra İran'a giderek muhalefet liderleri ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu anlamda tıpkı Sartre gibi Foucault da dönemin aydın profiline tipik bir örnek teşkil etmektedir. Aktivist bir çizgide yar almaktadır (Rees, 2007: 140). Foucault, aydın kavramlaştırmasında evrensel aydın niteliğini tümüyle reddederek bu konu üzerinde kendine ayrı bir sayfa açmıştır. Foucault'a göre, “*Entelektüel, siyasi anlamda bilgisini, uzmanlığını ve hakikatle ilişkisini siyasi mücadele alanında kullanan kişidir*” (Foucault, 2005: 13).

Foucault'a göre, kitlelerin bilmediği; ama entelektüellerin bildiği çok önemli bir şey vardır, o da hakikattir. Bu hakikat, kitlelere entelektüel vasıtasıyla açıklanır. Belli bir hakikati ortaya çıkardığı ve hiç algılanmadıkları yerlerde siyasi ilişkileri gözler önüne serdiği için aydının işlevi kitleler açısından çok önemlidir. Entelektüel hakikati görmemiş olanlara, hakikati görmeyenler adına hakikati söyler. Kısacası, entelektüel Foucault için vicdandır ve bilinçtir. Ancak, onun görüşüne göre entelektüel kitlelere ne yapmaları gerektiğini söyleyen kişi değildir. Kitlelere ne yapması gerektiğini söyleme cüretini gösteremez. Foucault, evrensel hakikatler adına kitlelere öncülük eden evrensel aydının çoktan tedavülden kalktığını düşünmekte ve evrensel aydın tiplemesini tümüyle reddetmektedir. Bunun örneği olarak da 1968 Mayısını göstermiştir. 1968'de Fransa'da yaşanan kitlesel öğrenci eylemleri göstermiştir ki, kitlelerin artık sadece bilgi edinmek için bir aydına ihtiyacı yoktur. Evrensel aydın, aydınlatma çağının getirdiği evrensel akıl mantığı içerisinde ortaya çıkmış bir kişidir. Bu evrensel aydınlar, bütünsel toplum teorileri üretirler ve bütünsel hakikat bilgisine ulaşmaya çalışırlar. Ancak, insanlık öyle bir noktaya gelmiştir ve kitleler öyle bilinçlenmişlerdir ki artık peşlerinden koşacakları evrensel bir aydına ihtiyaçları yoktur. Böylelikle *spesifik entelektüel* doğmuştur. Foucault evrensel aydını geleneksel entelektüel olarak tanımlamakta ve onun karşısına da spesifik entelektüeli koymaktadır (Foucault, 2005: 23).

Foucault, iktidarın her toplumsal ilişkide üretildiğini ve dolayısıyla her yerde var olduğunu söyler. Entelektüelin yapması gereken, iktidarın kaynağını araştırmak

ya da meşruiyetini tartışmak değildir. Onun işlevi, iktidarın hangi hegemonik ilişki biçimlerine büründüğünü saptamaktır. Çünkü her mücadele özel bir iktidar odağı etrafında gelişir. Foucault, bu iktidar biçimlerini örneklemek açısından iki iktidar modeli sunmuştur. Birincisi, hukuksal olarak tanımladığı iktidar modelidir. Bu modelde, iktidar insanların bir mala sahip olur gibi sahip oldukları ve temelinde bir sözleşme ya da akit yoluyla devredebildikleri bir şeydir. İktidar bireyin karşısında ve adaletsiz bir noktada konumlandığında entelektüel bu durumda hukuk bilgisiyle karşı çıkışın teorik sözcüsü olacaktır. İkinci iktidar anlayışı da Marksist iktidar anlayışıdır. Bu iktidarda ise; iktidar ekonomik bir işlevsellik üzerinden tanımlanır. Bu iktidarda da, entelektüel sahip olduğu ekonomi-politik bilgisiyle ve tarih anlayışı ile iktidara karşı yapılacak mücadelede başı çekecektir. Her iki iktidar modelinde de aydın iktidara karşı bilmesi gereken hukuk ya da ekonomi bilgisiyle donanmıştır. Ve her iki modelde de aydın iktidara karşı bir mücadele ve karşı çıkış biçiminin baş savunucusudur (Foucault, 2005: 50).

Spesifik entelektüel de tam bu iktidar biçimlerinin çeşitliliğinin içerisine doğmaktadır. Foucault iktidarı mutlak ve tek bir biçimde teorileştirmedikten her ilişki odağının ve güç ilişkisinin içerisinde bir iktidar bulur. Dolayısıyla da siyasi mücadele tek bir hükümlanlık biçimini hedef almaz ve global bir eylem olmaktan uzaklaşır. Böylece entelektüel, evrensel bir hakikatin hâkimi, herkes için her toplumda geçerli doğru ve hakikatlerin taşıyıcısı ve adil olmayan tek bir iktidara karşı çıkan evrensel bir entelektüel olamaz. Spesifik bir disiplin ya da kurum adına çalışan kişi olacaktır. Bir hastanede, akıl hastanesinde, laboratuvarında, üniversitede, ailede ve iktidarın var olduğu her türlü kurumda ve insan ilişkilerinde spesifik entelektüel uzmanı olduğu alanla ilgili olarak var olacaktır. Spesifik entelektüelin bilgisi ise; birleştirici, bütünleştirici bir toplum teorisi değil; spesifik, yerel, belli bir alandaki uzmanlığı ve becerisinden doğan bilgi olacaktır. Spesifik entelektüel tarihsel olarak süreç içerisinde önce biyoloji ve fizik alanında kendisini göstermiştir. Evrimcilik ve izafiyet teorileri yerel bilginin hakikatliğini insanlığa anlatmaya başladığı iki alan olmuştur. Bu yeni entelektüel tipinin ortaya çıkması, II. Dünya Savaşı ile meydana gelmiştir. İlk olarak tarih sahnesine çıkan entelektüel ise atom fizikçisidir. Atom fizikçisinin elindeki yerel bilimsel bilgi, yaşama faydalı olabilecek ya da yaşamı yok edebilecek önemdedir. Hatta tüm dünyanın ve insanlığı kaderini

belirleyecek bir iktidara sahiptir. Böylece, spesifik entelektüel siyasi güçlerin bir hedefi olduğu kadar o güçleri tehdit edecek bir unsur haline de gelmiştir. Bu durumu söylediği genel bir söylevle değil, elinde tuttuğu yerel ve bilimsel bilginin gücüyle sağlamıştır. Bir nükleer bilimci, bir bilgisayar uzmanı, farmakolog vb. olarak spesifik entelektüel üstlendiği siyasi sorumluluk ile gün geçtikçe daha önemli bir hale bürünmüştür (Foucault, 2005: 52).

Entelektüel, toplumda var olan hakikatler üzerinden bir mücadele yürütecektir. Bu mücadele türünde de, entelektüelin rolü küresel nitelikli eylemlerde kitlelerin öncüsü olmak değil; yerel mücadelede özel bir grubun danışmanı olmak olacaktır. Mücadelesini hep bir uzmanlığa bağlı olarak ve mikro bir iktidar biçimine karşı yürütecektir. Aslında Foucault'un yapmak istediği, aydını bir kılavuz, temsilci olmaktan çıkarıp kitlelerle birlikte hareket eden bir aktiviste dönüştürmektir. Tahminler ve vaazların ötesine basit günlük ve yerel pratikleri koymaktır (Topçuoğlu, 2006: 225).

Bu açıklamalardan hareketle, Sartre ve Foucault'un Aydınlanma Çağı'nın evrensel, yol gösterici ve her konuda ehil aydınına karşıt olan; özel uzmanlık ve meslek kategorileri üzerinden toplumda bir yer edinmiş uzman aydınlar oldukları söylenebilir. Ancak, Foucault ve Sartre'in bir noktada farklılaştıkları gözden kaçırılmamalıdır. Sartre'in pratik bilgi uzmanı, içinde bulunduğu çelişkileri fark ettikten sonra kitlelere ne yapacağını söyleyen bir evrenselliğe de ulaşmaktadır. Böylece evrensel ve adanmış bir aydına dönüşmektedir. Ancak, Foucault'un spesifik entelektüeli sonuna kadar yerel ve spesifik kalmaya ve eylem pratiklerini bu yerel ölçekte ve kitlelerle birlikte sürdürmeye kararlıdır. İki düşünür bu noktada birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

1.2.3. Toplumsal Eksende Aydın

Aydın kavramı önceki bölümlerde yaptığımız tartışmalardan anlaşılacağı üzere köşesinde oturup salt teori üreten, yazan, çizen bir kavrama gönderme yapmaz. Aydın kavramının kaçınılmaz olarak birlikte ele alınması gereken tamamlayıcı kavramı toplumsallıktır. Aydının gerçekleştirdiği faaliyetlerle bir ayağı kendi çalışmaları ve teorik üretimine degiyorsa; diğer ayağı mutlaka topluma değmek ve

toplumu yönlendirmek zorundadır. Bu toplumsallık da aydın kişiyi aktivizme itecektir. Bu yaklaşımdan hareketle toplum ve aydın ilişkisini iki boyutta ele almak mümkündür: Aydını toplum ile uyumlu kılan ve aydını toplumdaki aykırı kılan yaklaşım.

1.2.3.1. Toplum ile Uyumlu Kişi Olarak Aydın: Talcott Parsons, Virginia Held ve Lewis Coser

Talcott Parsons, toplum bilimlerinde “İşlevselci Yaklaşım”ın⁵ kurucu isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. İşlevselci yaklaşımda, toplumdaki tüm birimler ve yapılar birbirini etkiler ve uyum içerisinde çalışırlar. Bu anlamda, Parsons’a göre aydın da bu uyumun yapıtaşlarından birini oluşturmaktadır.

Parsons, aydını toplumda kimin toplumsal bir rol oynadığını söyleyen bir sosyal bilimci olarak kurgular. Bu durumda aydın, toplumla uyum içinde bulunan toplumun en belirleyici birimidir. Bununla birlikte, Parsons aydını toplumsal ilişkiler ağında var olan rolleri afişe eden bir gerçeğin savunucusu olarak gören bir bakış açısına da sahiptir. Ona göre, aydın var olan sistemdeki işlevler, çıkarlar, eylemlerle birlikte; kişilerin oluşturduğu normlar ve davranış kalıpları ile de ilgilenmelidir. Parsons, toplumdaki işleyişi bireylerin davranışlarının belirlediğini düşünmekte, kişilerin oluşturduğu normlar ve davranış kalıplarına göndermeler yaparak, yapıyı öne çıkaran işlevselci yaklaşım kuramcılarında ayrılmaktadır. Bununla birlikte, aydın tamamen toplumdaki işleyiş yön veren bir pozisyonda kurgulanmıştır. Aydın, bireylerin davranışlarını normal ve kabul edilebilir kalıplar içerisinde şekillendirerek, toplumdaki işleyişin uyum içerisinde devam etmesine çalışır (Parsons’dan aktaran Held, 1983: 574). Bu noktada, toplum ile uyumlu hatta toplumdaki uyumlu gidişin sağlayıcısı aydın ile karşı karşıya kalmaktayız.

Aydının toplum ile uyum içerisinde yaşaması ve ona yön vermesi gerektiğini söyleyen bir diğer yaklaşım da Amerikalı sosyolog Lewis Coser tarafından ortaya konulmuştur. Coser’in yaklaşımını ele almadan önce, yaklaşımında kullandığı *sembol* kavramının ne anlama geldiğini açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

⁵ İşlevselcilik, toplumun varlığını devam ettirebilmesi için gereklilikleri yerine getiren ve beraber işleyen, birbirine bağımlı birimlerin bütünlüğü olarak gören yaklaşımdır. Kurucu isimleri, Herbert Spencer, Talcott Parsons ve Robert Merton olarak kabul edilir.

Toplumda yurttaşlar arasında birlik ve beraberliği sağlamak adına birtakım semboller üretilmesi gereklidir. Bayrak, milli marş, tören gibi birtakım semboller ve ritüeller bireyler arasındaki milli birlik ve beraberlik duygusunu perçinleyerek, yurttaşlar arasında dayanışma ruhu oluşmasına sebep olur (Anderson, 2007: 53). Coser'e göre, aydın olarak nitelenen yurttaşlar toplumda var olan bir değerler sistemine göre hareket ederler ve kendilerine toplumda bu sistem üzerinden bir yer edinirler. Böylelikle de, toplumda bir genel ahlaki standart ve anlamlı genel semboller oluşturmaya yardımcı olmaya çalışırlar. Bazı durumlarda inisiyatif o kadar onların eline geçer ki, kendileri birtakım semboller oluşturmak zorunda kalırlar. Bu sembollerin oluşturulması toplumdaki düzen ve uyumun devamlılığı için şarttır (Coser'den aktaran Held, 1983: 575). Coser, görüldüğü üzere aydına toplumda kurucu ve mevcut statükoyu sürdürücü bir görev kurgulamıştır.

Son olarak Amerikalı filozof ve akademisyen Virginia Held bu konuda birtakım saptamalarda bulunmuştur. Held, aydınların toplumdaki fikir ve inanışları şekillendiren kişiler olduklarını öne sürer. Held'e göre, bir aydını tanımlarken kullanılacak yegâne kavram zihin ya da zekâ değil toplumsallıktır. Aydın toplumda bir yer edinmeye çalışırken, ya yeni bir kavram ve zekâ yaratmaya çalışır ya da kendinde var olan bir zekâyı ya da ürünü toplumu biçimlendirmek için kullanır. Bu durumda Held, toplumsallıkla bireysel potansiyel ve teori üretme kapasitesini doğuran bireyselliği birbirini tamamlayan nosyonlar olarak kurgulamış; aydını da salt bir şekillendirici, yönlendirici olarak değil, kendi ürettiği zekâ ile şekillendiren kişi olarak kavramlaştırmıştır. Bu zekânın bir çıktısı olarak da, toplumu etkilemesi gereğini ortaya koyarak son kertede aydının toplumsallığına ulaşmıştır (Held, 1983: 576).

Genel olarak bakıldığında, Parsons, Held ve Coser aydının toplumsal sistemle uyum içerisinde yaşaması ve faaliyetlerde bulunması gerektiğini söyleyerek aynı noktaya varmışlardır. Ancak, Parsons ve Coser aydının bireysel yaratma niteliğine ve zekâsına önem atfetmeyerek, aydını, toplumu sistemle uyumlu şekilde yönlendirme özelliği ile ifade etmişlerdir. Aksi şekilde Held, aydının bireysel zekâ ortaya koyarak toplumu yönlendirmesi gerektiğini ortaya koyarak aydının bireysel özelliğini de vurgulamıştır.

1.2.3.2. Topluma Aykırı Kişi Olarak Aydın: Pierre Bourdieu ve Edward Said

Pierre Bourdieu, aydınlar ile ilgili çalışmalarda bulunmuş bir sosyologdur. Pierre Bourdieu, hayatı boyunca aktivist bir aydın portresi çizmiştir. Eylem ve etkinliklerde aktif bir şekilde yer almış, Fransa'nın Cezayir üzerinde uyguladığı politikaları protesto etmek amacıyla Cezayir'e gitmiştir. Michel Foucault gibi Pierre Bourdieu da, hem aydınlar konusunda yaptığı araştırmalarla literatüre katkıda bulunmuş hem de kendi yaşam öyküsüyle ve yaptıklarıyla aktivist aydın nitelemesine örnek oluşturmuştur.

Bourdieu, aydını birden fazla boyuta gönderme yapan soyut bir kavram olarak kurgulamıştır. Ona göre aydın denildiğinde, bir kişinin aklında tek boyutlu bir resim oluşamaz. Aydın, her anlamıyla karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Elbette, bu yönlerin arasında da kaçınılmaz şekilde oluşacak paradokslar mevcuttur. Ona göre, her şeyden önce aydını bir kültür üreticisi olarak tanımlamak gerekir. Kültür üreticisi olarak da içerisinde yer alması gereken iki dünyası vardır. İlk olarak, aydın kaçınılmaz olarak herkesten ve her şeyden bağımsız bir entelektüel dünyaya aittir. Bu dünyanın en önemli özelliği, bir özerkliğe sahip olmasıdır. Bu alan, dini, siyasi ve ekonomik güçlerin etkisinden arınmıştır. Saf bir kültürel âlemdir. Aydın, bu alanın en önemli unsurudur. İkinci olarak ise, aydın sahip olduğu kültürel gücü, otoriteyi ve yeterliliği kaçınılmaz bir şekilde politik hayata nüfuz etmek için kullanacaktır. Aydının kitleleri etkilemek, harekete geçirmek için karar alıcılar ve kitleler üzerinde bir iktidarı olmak zorundadır. Bu gücü uygularken de siyasal dünyayla etkileşime geçecektir. İşte aydının temel paradoksu bu iki durum arasında doğmaktadır. Aydın, hem kendi özerk alanını muhafaza edecek ve dış etkilerden koruyacak hem de politik hayatla etkileşim içinde olacak ve bu etkileşim sürecinde kendi özerk alanını etkilerin dışında bırakacaktır. İşte, bunu sağladığı noktada bir aydın haline gelmiş olacaktır (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 656).

Bourdieu, aydınları tanımlarken kültür kavramından yola çıkmaktadır. Ona göre, bir toplumda iki egemen sınıf vardır. Birincisi, ekonomik güce ve sermayeye sahip işadamları, yöneticiler ve bürokratlardan oluşan yönetici kesimdir. İkincisi ise, kültürel güç ve sermayeye sahip aydınlar ve sanatçılardır. Bourdieu, burada aydınları

da iktidar sahibi sınıflar içerisinde kurgulamıştır. Aydınlar hem egemen sınıfta yer alırlar hem de muhaliftirler. Bu durum başta bir paradoks olarak görünmekle birlikte, Bourdieu bu durumu şu şekilde izah etmektedir: Aydınların elinde çok önemli bir güç vardır. Kültürel ya da akademik sermaye olarak niteleyebileceğimiz bu güç onları egemen sınıfa bağımlı da kılabilir, bağımsızlığını sürdürmesine de yarayabilir (Wacquant, 1990: 677). Aydın, sahip olduğu entelektüel itibar ve sermaye sayesinde iktidar karşısında özerkliğini koruyabileceği gibi bu güç ile ona hükmedebilir de. Zaten, bu özerkliğini sağlama durumu da onu aydın kılacaktır.

Bourdieu, her konuda verilecek bir cevabı olan, her işe çözüm üretmeye çalışan Sartre'ın kişiliğinde sembol haline gelen evrensel aydın nitelemesini de bütünüyle reddeder. Her konuda kendini bilirkişi ilan etmek aydın davranışına uymaz ona göre. Bourdieu, aydını kendi alanındaki ustalık ve otoriteden faydalanan ve bu ustalık ile ülkesini ya da dünyayı ilgilendiren konularda siyasal ağırlığını ortaya koyan kişi olarak görmektedir (Vergin, 2006: 33). Bu anlamda, uzmanlığa ve ustalığa atıfta bulunması açısından Bourdieu'nun yaklaşımı Foucault'un aydın görüşleri ile de benzeşmektedir.

Benzer bir yaklaşımı Edward Said'de de buluyoruz. Bourdieu, Foucault gibi 20. yüzyıl aydınlarından olan Said, bir kuramcı olmanın yanı sıra bir aktivist olarak da nitelenebilir. Aydınlarla ilgili görüşleri de kendi yaşam öyküsünden bağımsız değildir.

Said, aydınları kamusal rol kavramından hareketle tanımlamaktadır. Ona göre: “Entelektüel, belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bireydir” (Said, 2009: 27). Said'in görüşlerinde toplumsallık kamusalılık ile ikame edilmiştir. Said'e göre kamusal rol, ortodoksi ve dogmalara karşı çıkmadan, eleştirmeden, sorgulamadan, ezilen insanları temsil etmeden oynanamaz. Aydın, söz konusu kamusal rolü oynarken evrensel ilkeler temelinde oynar. Evrensel standartların ihlallerine karşı koyacak olan kişi aydın olacaktır. Said, bir insanın salt özel alanda kalarak entelektüel olamayacağını özellikle vurgular. Örnek olarak bir yazarı ele almak gerektiğinde, bir yazar yazdığı sözcükleri kâğıda dökerek bir yerde yayımlanmasını sağladıysa kamusal alana girmiştir ve kendi özel ve özerk alanından çıkmıştır. Salt kamusal alana ait, sadece bir hareket ya da davanın öncülüğünü yapan

kişi de aydın olamaz. Çünkü aydın dediğimiz kişinin kendine özgü duyarlılığı ve özel alanına ilişkin kuralları vardır (Said, 2009: 28). Kısacası, aydın denilen insan özel ve kamusal rollerini harmanlayan; ancak kamusal rolüne toplumun nezdinde sahip çıkan ve kamusallığını yaşayan kişi olarak ortaya konulmaktadır.

Said, bir aydında bulunması gereken birtakım özellikler de sıralamıştır. Öncelikle aydın çok geniş bir halk kesimine seslenmelidir. Bu kesim, onun doğal muhatabıdır. Elbette halk içerisinde iktidar yanlıları da olacaktır. Aydın, düzen adamlarının, şovenist milliyetçi kesimlerin ve halkın içerisinde konuşlanmış olan imtiyazlı kesimlerin karşısında dimdik durmak zorundadır. Bu kişilerin imtiyazlarını nasıl elde ettiklerini de sorgulayan kişi olmalıdır. Nabza göre şerbet vermek, konuşulması gereken yerde susmak ve şovenist gösterilerde bulunmak bir aydının kesinlikle kaçınması gereken davranışlar olarak sıralanmıştır. Ayrıca Said'e göre, bir aydının insanları memnun etmek gibi bir derdi olamaz. Aksine ne kadar keyif kaçırıcı ve rahatsız edici olursa, o kadar aydın rolüne uygun hareket etmiş olacaktır. Said, aydınlarla ilgili tanımlamalara ve teorik yaklaşımlara gereğinden fazla anlam yüklediğini söylerken, aydınların imgesi, imzası, fiili müdahalesi ve performansının asıl önemli olan kısım olduğunu özellikle vurgular ve tüm bunların aydının *yaşam suyunu* oluşturduğunu belirtir (Said, 2009: 29).

Edward Said, tüm bu açılım ve anlatıların yanı sıra aydının sürgün olma durumu üzerine birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Aslında her aydının bir *sürgün* olduğunu söylemekle birlikte, bir de fiili olarak sürgüne gönderilen aydınlardan özellikle bahsetmiştir. Ona göre aydın iki şekilde sürgün durumuna düşer. Ya bulunduğu memleketten fiili olarak uzak kalarak evinden, yurdundan sürülür ki bu durum aydın için çok zor olmayacaktır. İkinci durum ise; içinde yaşadığı toplum içerisinde, o toplumun değerleriyle bağdaşmayarak bir hayır-deyici, bir sürgün durumuna düşmektir. Said, sürgün olma durumunu aydın olma potansiyeli taşıyan herkesin yaşayacağını belirtir. Aydın kaçınılmaz olarak sürgün olacaktır, birilerini rahatsız edecek, huzursuz edecek ve sonunda da toplumda muhalif bir sürgün rolü oynayacaktır (Said, 2009: 30). Sürgün olma durumu ile ilgilenmesi, Said'in kendi yaşam öyküsü ile de yakından ilişkilidir. Said, 1948 Arap – İsrail Savaşı'nda ailesi ile birlikte Mısır'a sürülmüştür. Mülteci kamplarında yaşamıştır. Ömrünün farklı zaman dilimlerinde iki boyutta da sürgün olma durumunu yaşayan bir aydın olarak

Said, hem kendi yaşamı ile hem de aydın yaklaşımı ile literatüre farklı bir aydın yaklaşımı sunmuştur.

Bunlara ek olarak, Said aydının otoriteye değil, muhalifliğe sadık kalmasının tek yolu olarak amatörlüğü görüyor. Said'e göre, profesyonellik, aydın için en büyük tehlikedir. Yani, bir entelektüel olarak yaptığı işi geçim kaygısıyla, sabah saat dokuz ile akşam saat beş arasında bir gözü saatte diğeri ise işyeri standartlarına uygun davranma peşinde olarak bir masa başı işi olarak düşünmesi, yani bir profesyonelleşme içerisine düşmesi aydın için bir felakettir. Aydın, kendisi için belirlenmiş sınırların, ufukların, saatlerin içerisine sıkışıp kalmamalıdır. Bu onun üretkenliğini ve aydın bakışını baltalar. Aydının profesyonellik karşısındaki panzehiri ise, amatörlüktür. Amatörlük, belli bir uzmanlık alanının dar kalıpları içerisine hapsedilmeyi reddeder, belli bir meslekten olmanın kişiye verdiği birtakım kısıtlamalara karşı direnir ve bunlar karşısında düşünce ve değerler oluşturur. Aydın, ancak amatörlük ruhu içerisinde profesyonel ve kısıtlayıcı kalıpları kırabilir ve aydın fonksiyonunu yerine getirebilir. Bu anlamda uzmanlık ve birikmişlik pozisyonlarından kendisini uzak tutması gereklidir (Vergin, 2006: 20).

1.3. AYDIN KAVRAMININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Birinci bölümün bu bölümünde aydın kavramı sosyolojik açıdan ele alınacaktır. Bu başlık altında öncelikle aydınların yaşadıkları toplumda bir sınıf oluşturup oluşturmadıklarını tespit etmeye çalışılacak daha sonra aydınların içinde buldukları topluma yabancılaşmaları, aydınların bağımsızlıklarını sağlamaları ve medya ile olan ilişkileri irdelenecektir.

1.3.1. Aydınların Sınıf Kavramı Açısından Değerlendirilmesi

Aydın konusunu sınıf kavramı açısından ele almadan önce sınıf kavramının ne olduğuna açıklık getirmek gerekmektedir. Sosyolojik anlamda sınıf ekonomik, sosyal, kültürel ya da başka yönlerden aynı durumlarda bulunan insanların oluşturduğu bir sosyal olguya gönderme yapar (Dönmezer, 1999: 299). Karl Marx,

insanlık tarihini sınıf mücadelelerinin tarihi olarak görmüş ve sınıfı temel bir olgu olarak ele almıştır. Max Weber ise sınıfı pazar çıkarlarını ifade eden mikro bir birim olarak kurgulamıştır (Giddens, 2009: 300–301). Modern toplumlarda sosyal sınıflar işçi sınıfı, sermaye sınıfı, orta sınıf ve köylü sınıfı olarak sınıflandırılmıştır. Ancak özellikle 20. yüzyıl ve 21. yüzyıla gelindiğinde artık bu çağdaş toplumsal sınıflara bir yenisi daha eklenmiştir. Bu yeni sınıf aydınlar sınıfıdır (Kurzman ve Leahey, 2004: 939). Bu açıklamalardan hareketle, aydınların tarihsel olarak kurgulanan belli başlı dönemler açısından hangi düzleme oturduklarını ve nasıl kategorize edildiklerini incelemek gereklidir. Tarihsel açıdan aydınların sınıfsal olarak konumlanmaları, 1920’ler, 1950’ler ve 1990’lar olmak üzere üç temel dönemde incelenecektir.

1.3.1.1. Kendi İçlerinde Bağımsız Bir Sınıf Olarak Aydınlar

İlk olarak, aydınların kendi içlerinde bağımsız bir sınıf oluşturduklarını düşünen kuramcılar ortaya çıkmıştır. 1920’lerde aydınların bağımsız bir sınıf oluşturduklarını ilk olarak dile getirenler Dreyfus taraftarı aydınlar olmuştur. Daha önce ele aldığımız Dreyfus Olayı sırasında, Dreyfus’a destek olan aydınlar kendilerini özerk bir aydınlar sınıfı olarak kurgulamışlardır. Bu grup kendini üniversite ya da yüksekokul mezunu olarak iyi eğitim görmüş, eski rejimlerde var olan aristokrasi sınıfı gibi toplumda kalıcı bir varlık ya da sınıf oluşturan kişiler olarak tanımlamışlardır. Süregelen köklü geleneklere ve soyluluğun zorunlu kıldığı birtakım değerlere ve ideallere sahip ve asla bencilliğe sahip olmayan bir grup olduklarını ve iktidarın getirdiği ve gerektirdiği hiçbir yozlaşma ve çöküntü içerisinde olmadıklarını iddia ederler. Tüm bunlardan dolayı da, Dreyfus yanlıları bir sınıf bilincine sahiptirler ve bir sınıf oluştururlar. Bu sınıfı oluşturan aydınlar aynı çıkarlara sahiptirler, toplumun bütünü ile ilgili benzer ilgi ve fikirler beslerler (Kurzman ve Owens, 2002: 65). Julien Benda da bu grup aydınlar arasındaki yerini almıştır ve Dreyfus yanlısı aydınların başında gelir. Benda, aydını kendini topluma adanmış bir kişi olarak görür ve her türlü çıkarın peşinden koşan tüm toplumsal sınıflardan ayrılarak aydınların bağımsız bir sınıf oluşturduklarını ileri sürer (Benda, 2011: 30).

1950'lere gelindiğinde dünyada birtakım konjonktürel gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Bu değişikliği sağlayan etmenler yazarlara ve bilim adamlarına yönelik bazı antolojilerin yayımlanması olur. Dünyadaki gelişmelere bakıldığında ise, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Batı Avrupa'da refah devletinin genişlemesi ile birlikte aydınlara birtakım roller biçilmeye başlanmıştır. Aydınlar bir devlet politikası olarak toplumun sorunlarını çözmek üzere istihdam edilmeye başlanmışlardır. Gelişmiş ülkelerde aydınlar bir teknokrasi anlayışı çerçevesinde birer teknokrata dönüştürülmüşlerdir. Yeni bir toplumun inşasında kullanılmışlardır (Kurzman ve Owens, 2002: 66). Bu anlayış içerisinde, aydınlar özellikle sosyalist devletlerde bağımsız bir teknokratlar sınıfı olarak görülmeye başlanır. Onlar, artık tamamen farklı ve yeni bir sınıf oluşturmaktadırlar.

Alvin Gouldner, bu durumu teorize eden kuramcı olur. Yeni sınıf, ilk olarak gelecekte kurulması öngörülen bir Sosyalist Devletin düzenleyici gücü olarak teorize edilmiştir. Gouldner'e göre, aydınlar artık tıpkı teknokratlar gibi, siyasi sistemlerin yerleşmesi ve devam ettirilmesi için kullanılmaktadır. Gouldner, bu durumun tipik örneği olarak da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni göstermiştir. Ona göre aydınlar, teknokrasiyi kullanarak toplumun dönüştürücülüğünü yapmışlardır. Daha sonra, 1960 ve 1970'lerde kapitalist Batı toplumunda da bu anlayış egemen olmaya başlamıştır. Sanayi sonrası dönemlerde bu sınıf, toplumda başat bir rol oynamaya başlar. Aydınlar, yüksek eğitilmiş birer planlayıcı olarak algılanmaya başlanır. Gouldner bu noktada hem kapitalist hem sosyalist devletler açısından aydınların bağımsız sınıflar oluşturduklarını belirtmektedir. (Gouldner'den aktaran Szelenyi, 1982: 780).

1990'lara gelindiğinde ise dünya tamamen farklı bir renge bürünür. Bu dönemlerde aydınların kültürel üretim süreçlerinde ne gibi işlevleri yerine getirdikleri sorgulanmaya başlanır. Bu dönemde, aydınların bağımsız bir sınıf oluşturduklarını söyleyen kuramcı Pierre Bourdieu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bourdieu, aydınların bağımsız bir sınıf olmalarından kaynaklanan birtakım imtiyazlara sahip olduklarını ve bu imtiyazlarını devam ettirebilmek için evrenselleşmeleri gerektiğini söyler. Bourdieu, aydınların sahip olduğu imtiyazları "kültürel sermaye" kavramı üzerinden açıklanmaktadır. Aydınlar, kültürel sermayenin tekeli elinde bulundururlar. Kültürel sermayeyi elinde bulunduran

bir “sermaye” sınıfıdır ve bu anlamda da özerk bir sınıftır (Bourdieu ve diğerleri, 1991: 660).

1.3.1.2. Toplumda Var olan Herhangi Bir Sınıfın Temsilcisi Olarak Aydınlar

İkinci olarak oluşturulan yaklaşım, aydınların toplumda var olan birtakım sınıflara eklemelendikleri ve onların çıkarlarının savunuculuğunu yaptıkları yaklaşımıdır. Antonio Gramsci, 1920 dönemi için bu akımın esas temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gramsci'ye göre aydınlar toplumda bağımsız bir sınıf oluşturamazlar. Aksine, organik aydınlar oldukları sınıflara eklenir ve o sınıfların çıkarlarının bekçiliğini yapar. Gramsci, bu yaklaşımı Dreyfusçü idealleri sorgulayarak oluşturmuştur. Gramsci'nin bu çerçevede sorduğu sorular şunlardır: Aydınlar gerçekten bağımsız mıdır? Aydınlar bir toplumsal grup olarak bağımsız mıdır? Her toplumsal grup kendi uzman aydınlarına sahip değil midir? Bu sorular, 1920'lerde bu akımın temsilcilerinin çıkış noktası olmuştur. Verdikleri yanıtlarla, aydınların her sınıfta var olduğunu ve her aydının kendi sınıfı içerisinde, onun temsilcisi olarak yer aldığını belirtmişlerdir. Onlara göre, aydınların bağımsızlığı salt bir ütopyadan ibarettir. Siyasete teğet noktasında duran bir grubun bağımsızlığını muhafaza etmesi mümkün değildir (Gramsci, 2011: 10).

1950'lere geldiğimizde ise, aydınların bağımsız bir sınıf oluşturduklarını söyleyen kuramcılara muhalefet olarak bazı kuramcılar çalışmalarda bulunmuşlardır. İlk olarak Noam Chomsky, belli bir sınıf olarak burjuvaziye ele alır ve burjuva aydınlarından bahseder. Aydınlar, burjuva devletini meşrulaştırmaya ya da burjuvazi bir hata yaptığında onların hatalarını toplum önünde aklamaya yarar. Bir anlamda, burjuva sınıfının çıkarlarının takipçiliğini yaparlar. Bu burjuvazi ilişkileri, içerisinde aydınların da yer alacağı bir hiyerarşiyi zorunlu kılacaktır (Chomsky, 1978: 50). İkinci olarak ise, Foucault'un spesifik aydın yaklaşımından esinlenen bir sınıf yaklaşımı doğmuştur. Foucault'a göre aydınlar bilgi, bilinç, hitabet gibi kavramları kullanarak belli spesifik grupların çıkarlarının savunuculuğunu yapacaklardır. Belli sektörler ve belli sınıflar etrafında şekilleneceklerdir. Özellikle de gelişmiş sanayi ülkelerinde bu sınıflar başat sektörler etrafında belirlenecektir (Foucault, 2005: 51).

1990'lara gelindiğinde dünya konjonktürü açısından sömürge olan bazı ülkelerin bağımsızlıklarını kazanma savaşları görünür olmuştur. Bunun yanı sıra aydınların az gelişmiş ülkeler için de önemi giderek artmış ve bu ülkelerde birer lider konumuna gelmişlerdir. Bu yaklaşımlardan hareketle, 1990'larda farklı kuramcılar aydınların belli sınıflara eklemlediklerini dile getirmişlerdir. Çalışmalar özellikle Ortadoğu ve Afro- Amerikan toplumları ve sömürge düzeninden yeni çıkmış aydınlar üzerine odaklanmıştır. Aydınlar, az-gelişmiş ülkelerde bir nevi az gelişmiş ülkelerin organik aydınları olarak görülmektedirler. Aydınlar, bu ekseninde hızlı bir örgütlenme dönemine girmişler ve çok büyük ölçekli örgütlerde kendilerini göstermeye başlamışlardır. Yahudi-Marksist aydınlar, az-gelişmiş ülke aydınları, Amerikan aydınları, İran aydınları, İslami aydınlar, siyah aydınlar, feminist aydınlar gibi birçok organik kategori doğmuştur. Hemen hemen her ülkede bu örgütlenme çağı ivme kazanmış ve aydınlar bu örgütlenmeler üzerinden toplumsal hareketlere müdahil olmuşlardır. Bu dönemde, az-gelişmiş ülke aydınları milliyetçi hareketler ve bağımsızlık hareketlerinin katalizörü haline gelmiştir (Kurzman ve Owens, 2002: 80).

1.3.1.3. Sınıfsız/ Sınıf Üstü Aydınlar

Son olarak, aydınların belli bir sınıfa mensup olmadığı, sınıf kavramından bağımsız olarak değerlendirilmesi gerektiği doğrultusunda geliştirilen yaklaşımı ele almamız gerekmektedir. 1920'lerde bu yaklaşımın içerisinde değerlendirilen kuramcılar arasında Karl Mannheim öne çıkmaktadır. Mannheim, özellikle Benda'nın sosyolojisine karşıt bir görüş ortaya atmıştır. Ona göre aydınlar, toplumsal düzen içerisinde sıkı sıkıya kenetlenmiş ve konumlandırılmış gruplar değildir. Hatta sosyolojik olarak hiçbir gruba ya da sınıfa bağlı değildirler. Herhangi bir sınıfın çıkarlarının bekçiliğini de yapmazlar. Onlar bir nevi sınıf- üstü oluşumlardır. Eğitimleri aydınlara, toplumsal realite içerisinde hep karşıt eğilimler sergilemeyi öğretir. Bu durum da onları herhangi bir sınıf ya da grup aidiyeti içerisinde olmama durumuna götürür. Bir sınıfa bağlanmak elbette körü körüne itaat etmek anlamına gelmeyebilir. Aydınların da diğer insanlar gibi toplumda bir uyum içerisinde yaşamaya hakları vardır. Sırf bu uyum isteği için bile belli sınıflara bağlanmak

isteyebilirler. Ancak gerçek aydınların görevi, her sınıftan insana tüm grupların dışından bir insan olarak, bir anlayış ve kavrayış kazandırmak ve insanlara cesaret aşılmasıdır. Bu misyonu da belli bir sınıfa bağlanarak yerine getiremez; çünkü bir sınıfa angaje olursa nesnelliğini yitirir. Kısacası Mannheim'e göre aydınlar, her türlü grup aidiyetinden kaçınmalı ve bağımsızlıklarını muhafaza etmelidirler (Mannheim'den aktaran Kurzman ve Owens, 2002: 85).

1950'lere gelindiğinde, bu yaklaşımı geliştiren kişi olarak Shils ile karşılaşmaktayız. Shils, aydınlara özel bir rol biçmiştir. Buna göre aydınlar, kültürel oluşumları özelleştiren ve uzmanlaştıran, bazı toplumsal koşulların ve işlevlerin sorumluluğunu bütünüyle üstlenen kişiler olmuşlardır. Aydınlar, kişilerden çok mevcut sisteme yaklaşmışlardır. Bu anlayışta aydınlar bir sınıf oluşturmaz. Sadece toplumu ve insanları belli siyasal sistemlere hazırlama rolünü oynarlar. Bir nevi toplumdaki sorunların çözümleyicileri olarak görülmüşlerdir (Shils, 1958: 7).

1990'larda ise aydınlar, birtakım kategorilere tabi tutulmuşlardır. Örneğin, paradigma üretenler ya da paradigmayı takip edenler bu ayrımlardan birini oluşturur. Bir diğeri ise, bu dünyadan olanlar ve başka dünyalara ait olanlardır. Bu tarz yaklaşımlar içerisinde sınıf olgusundan bağımsız bir nesne olarak ele alınmışlardır. Bu yaklaşım çerçevesinde öne çıkan kuramcı ise Randall Collins'tir. Collins, konuya aydın bağımsızlığı noktasından yaklaşmıştır. Collins, network (ağ) denilen iletişim kanalları ile aydınları ele almıştır. Bu ağlar içinde yeni karşıtlıklar ya da birliktelikler üretmek aydınının görevi olmuş ve aydın sınıf olgusundan hareketle değil, toplumsal ağlardan hareketle tanımlanır hale gelmiştir. Aydın olmak bu ağlar içerisinde kurgulanırken, bir kariyer şekline dönüşmüştür. Toplumsal ağlar hem aydınların örgütlenmeleri hem de dayanışma içerisinde bulunmaları açısından önem kazanmıştır. Collins de bu ağlar üzerinden aydınlar sosyolojisini inşa etmiştir (Collins, 2002: 47).

Bu açıklamalardan hareketle tarihsel dönemler içinde bakılacak olursa, 1920'lerde aydınlar sosyolojisi tamamen teorik bir alana gömülmüştür diyebiliriz. Aydınların daha çok kim olduğu, toplumsal bir sınıf olup olmadığı gibi konularda araştırmalar yapılmış ve teoriler üretilmiştir. 1950'lere gelindiğinde, II. Dünya Savaşı'ndan çıkan bir dünya konjonktüründe, aydınlar kolektif eylemlere müdahil olmaya başlamışlardır. Böylece, aydınlar sosyolojisi aydınlara yönelik teorik

yaklaşımları ve eylem pratiğine yönelik yaklaşımları birlikte üretmiştir. 1990’larda ise, bağımsızlığını kazanmaya başlayan sömürge ülkeler üzerinden de düşünülecek olursa, aydınlar oluşturdukları örgütler ve gerçekleştirdikleri kolektif eylemler üzerinden değerlendirilmişler ve kuramcılar da bu örgütlenme ve faaliyetleri ele almışlardır.

1.3.1.4. Aydın Alt-Toplumu: Milton Gordon

Amerikalı sosyolog Milton Gordon, sınıf tartışmalarından sıyrılarak aydınları bir alt toplum olarak kurgulamıştır. Gordon, 1964 yılında oluşturduğu yaklaşım ile aydınları kendi içlerinde bir alt toplum olarak kurgulamış ve bu alt toplumun kaçınılmaz olarak toplumun diğer birimleri ve kurumları ile kuracağı etkileşimlerden bahsetmiştir. Gordon, aydınların toplumun diğer alt kesimleriyle etkileşime geçmek için bazı davranış kalıpları oluşturduklarını ve kendilerine ait bir alt toplum yarattıklarını söyler. Hipotezini kurgularken Amerikan toplumunu gözlemlemiştir. Ona göre, Amerikan toplumunda insanların bu derece iyi etkileşim ve dayanışma ağı içerisinde olacağı tek birim aydın alt toplumu olacaktır. Gordon, aydınları belli fikirler, kavramlar, edebiyat, müzik, resim, dans gibi anahtar kelimeler kullanarak kuramlaştırmaya çalışmıştır. Bu kavramlar üzerinden aydınları bir kimliğe büründürmüştür. Kurduğu aydın modelinde de, aydınlar etnik sınıf, cinsiyet, milliyet, renk, cinsel tercih gibi faktörlerin etkisiyle birbirinden ayrılmaz ve bu gibi özelliklerinden dolayı toplumun üzerinde yaratacakları etki değişmez. Aydınları belirleyen unsurlar, fikirler, sebepler, sonuçlar, davranış kalıpları gibi öğeler olacaktır. Gordon, içinde yaşadığı Amerikan toplumundaki ayrımcılık üzerinden bir analize gitmiş ve aydın alt toplumunu neredeyse herkesin tam bir dayanışma ve eşitlik içinde olduğu bir ütopya olarak kurgulamıştır (Gordon, 1975: 471).

Tüm bu sınıfsal yaklaşımları analiz edecek olursak, ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır: Aydınların sosyolojik açıdan bir sınıf olarak kurgulanıp kurgulanmaması aslında toplumdaki diğer kesimlerle ve özellikle iktidar ile olan ilişkilerinin bir belirleyicisi olarak pratik önemini ortaya koymaktadır. Örgütlediği ya da kendini eklemlediği sınıflar üzerinden diğer kesimlerle bağlantıya geçen aydın ortaya politik bir değer ve etki koyacaktır. Toplumdaki ilişkiler ağını anlamak

açısından, aydın ve sınıf olgularının birlikte değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu konu ayrıca bizi aydınların bağımsızlığı gibi bir alt başlığa da götürecektir ki; bazı kuramcıların öne sürdüğü üzere herhangi bir sınıfa organik bağlarla bağlanmak aydınların bağımsızlığını bütünüyle zedelemektedir.

1.3.2. Aydının Topluma Karşı Sorumluluğu, Bağımsızlığı ve İhaneti

Aydın içinde yaşadığı toplumdan bağımsız hareket edemeyecek bir varlıktır ve anlamını toplumda ve toplum içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetlerde bulacaktır. Bu durumda aydının içinde bulunduğu topluma karşı birtakım sorumlulukları vardır. Aydınların sorumlulukları nelerdir? Aydınlar bağımsız mıdır? Aydınlar bağımsız olmalı mıdır? Aydınlar ne tür faaliyetlerde bulunurlarsa toplum tarafından ihanetle suçlanırlar?

Sartre aydının sorumluluk alanını şu aydın tanımından hareketle belirtmektedir: “*Aydın, kendisini yakından ve birebir ilgilendirmeyen konularla meşgul olan kişidir*” (Sartre, 2010: 20). Bu durumda aydının ilk sorumluluğunun yaptığı iş ile kendisine bir çıkar sağlamamak ya da kendi çıkarına hizmet edecek işler yapmamak olduğunu söyleyebiliriz. *Foreign Policy* dergisi tarafından yapılan *Top 100 Public Intellectuals (Zirvedeki 100 Halk Aydını)* anketinde birinci olarak seçilen aktivist ve dilbilimci Noam Chomsky de aydının sorumlulukları üzerine çalışmalarda bulunmuştur (“Top 100 Public Intellectuals,” 2008). Chomsky öncelikle aydınların görevleri ve sorumlulukları arasında bir ayrıma gitmiştir. Aydınların görevi, toplumsal kurumların onlara sağladığı olanakları kullanarak iktidara ve otoriteye destek sağlamaları ve doktriner bir yönetim ve anlayış kurlmalarıdır. Bu görevi yaptıkları ölçüde marjinalleşmezler. Diğer insanlara da hayatı doktriner şekilde algılamayı aşarlar. Aydınların ahlaki sorumlulukları ise çok farklıdır ve bütünüyle bunun tam tersidir. Aydınların ahlaki sorumlulukları hakikati anlamaya çalışmak, dünyaya ilişkin bir kavrayışa ulaşmak için başkalarıyla birlikte çalışmak, bunu diğer insanlara aktarmaya çalışmak, bu doğrultuda yapıcı bir eylem oluşturmaktır. Tam bu noktada görevleri ve sorumlulukları arasında bir çelişkiye düşerler. Sorumluluklarını önceleyenler toplumda dışlanır ve marjinalleştirilir. Görevini yerine getirenler kaçınılmaz bir şekilde iktidara eklemlenirler. Örneğin, sorumluluğunu yerine getiren

bir akademisyen asla meslektaşlık denen şeyi beceremeyecek, arkadaşları ile uyum içinde çalışamayacak ve yalnızlığa itilecektir (Chomsky, 2005: 7).

Noam Chomsky, görev kısılcısından sıyrılıp ahlaki sorumluluklarını yerine getiren kişilerin aydın olarak değerlendirilebileceklerini belirtmektedir. Sartre ve Chomsky aydına otoritelere hizmet etmemek, şahsi çıkar kollamamak ve sadece hakikatin kölesi olmak gibi sorumluluklar atfetmektedirler.

Nilgün Toker Kılınç, aydınların bazı tarihsel alanlarda sorumluluk yüklenmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ona göre, entelektüel öncelikle toplumda var olan bir “kötü”nün ayırıcına varan kişidir. Bu farkındalıkla birlikte entelektüel, toplumun varolan “kötü”nün farkında olmasını sağlamalıdır. Çünkü sahip olduğu düşünsel altyapı ve nitelikleri ona bu şekilde davranma sorumluluğu yükler. Bu nedenle de entelektüelin tüm eylemleri politiktir. Aslında onun yapması gereken halkta erimeden halka inmektir (Kılınç, 2007: 19).

Aydının iktidara, otoriteye eklemememesi için bir bağımsızlığa kavuşması gereklidir. Latin Amerikalı siyaset bilimci James Petras, aydınların bağımsızlığının büyük ölçüde ekonomi ile alakalı olduğunu vurgulamaktadır. Petras, 1960’lardan sonra Latin Amerikalı aydınların dönüşümünden bahsederken bu konuya değinmiştir. Ona göre ekonomik desteklerle kurulan enstitüler ve yabancı kaynaklı fonlarla kurulan araştırma enstitüleri aydınları kendilerine hapsedmeye çalışmaktadır. Bu enstitülerin seçtiği konulara uygun araştırmalar yapmaları için aydınlara yüksek maaşlar önermektedir. Bu araştırma merkezlerinde çalışan aydınlar örneğin Dünya Bankası gibi kuruluşların ekonomik olarak gelişmekte olan ülkeleri kısılcısına aldığı gibi saptamalarda bulunan araştırmalar yapamaz. Ekonomik kaygılarla bu kuruluşlarda vazifeler edinen aydınlar da aydın sıfatından sıyrılarak salt birer profesyonele dönüşmektedir. Fon veren kurumların karşı çıkmayacağı bilgiler edinmekte, egemen ideolojiye paralel fikirler saptamakta ve bu fikirleri topluma yaymaktadır. Bu aydınlar kadınların zayıflığını ya da Afrikalıların mental olarak geriliğini saptayan araştırmacılar gibi sermaye yararına çalışmaktadır. Petras bu noktada aydının objektifliği ve bağımsızlığının özellikle ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerde daha çok zedelendiğini saptamıştır (Petras, 2010).

Aydınların bağımsızlığını zedeleyen unsurlar medya gücünden de kaynaklanabilmektedir. Medya, araştırmacılara fon sağlayan büyük kuruluşlar gibi,

büyük kapital gruplarının tekelinde bir güç oluşturmaktadır. Dolayısıyla aydınların medyaya karşı duruşlarını objektif bir şekilde belirlemeleri gereği doğmaktadır. Hıfzı Topuz, aydınların medya içerisinde özerk duruşlarını korumaları ve medya endüstrisine karşı savaşmaları gerektiğini söylemiştir. Örnek olarak da Emile Zola'yı göstermiştir. Zola, Dreyfus Davası sırasında basına ve medyaya karşı muhalif bir duruş sergilemiş ve Dreyfus'ü suçlayan gazeteleri suçlamıştır. Bu durumda, Topuz da aydınlardan medyanın karşısında aynısını yapmalarını ve anlatım ve ifade özgürlüğünü sonuna kadar savunmalarını beklemektedir (Topuz, 2008). Ulus Baker de benzer saptamalarda bulunmak suretiyle, aydınların enformasyon ve iletişim toplumunda medyaya direnen asli grup olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ona göre aydınlar, medyatik olaylar karşısında düşünsel olayları ön plana çıkarmalı, bunun içinde medya içinde yer almalı, ancak bağımsızlıklarını korumalıdır (Baker, 1995: 15).

Medya ve aydın ilişkileri üzerine çalışmaları bulunan sosyolog Pierre Bourdieu ise konuya benzer bir biçimde yaklaşmıştır. İktidar sahiplerinin nüfuz ettiği büyük medya kuruluşlarında yer alan medya aydınlarına karşı, muhalif ve eleştirebilme yeteneği olan aydınları etkili kılmak gerekliliğini saptayan Bourdieu, aydınların dikkatli olmaları gerektiğini belirtmiştir. Şöyle ki; Bourdieu'ya göre aydınların iktidarı Faşizm, Stalinizm gibi bir diktatörlük doğuracaktır ve tehlikeli olacaktır. Önemli olan aydınların iktidar olmasını sağlamak değil, aydınların mevcut sistemler içerisinde eleştirel ve muhalif olabilmelerini sağlamaktır. Bunun için de aydınlar medya gücünü kullanmak zorundadırlar. Bunu yaparken de özerkliklerini korumalı ve iktidara yaklaşmalarını, iktidardan kazanımlar sağlamalarını sağlayacak her türlü basın gücünden uzak durmalıdırlar (Bourdieu, 1995: 84).

Görüldüğü üzere, medya aydınların kaçınılmaz olarak kullanmaları gereken çok güçlü bir araçtır; ancak bu aracı kullanırken çok dikkatli olmaları gerekmektedir. Medya, aydınların aydın sorumluluklarını yerine getirmelerinde bir araç olabileceği gibi, onların bağımsızlıklarını zedeleyen bir araç da olabilir.

Sosyolojik olarak aydını ele aldığımızda, aydınların yabancılaşması konusu bu alanda incelenmesi gereken bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Aydınların yabancılaşması konusunda çalışma yapan temel isimlerden birisi Edward Shils'tir. Shils'e göre, aydınlar bir toplumun geçmişten kalan değerleri ve geleneklerini

benimseyip geliştirerek geleceğe aktarabilecekleri gibi; onları tamamen reddedip benimsemeyi de tercih edebilirler. Bu durum en demokratik olan toplumdan en geleneksel olan topluma kadar geçerlidir. Bu şartlarda, aydın geçmişten gelen değerleri reddettiği noktada büyük bir yabancılaşma içine düşecektir. Toplumun benimsediği değerlerle çatışan aydın, toplumla entegrasyon sürecini güçleştirir. Bu durum, aydının toplumdan dışlanmasına kadar gidebilir (Shils, 1958: 15). Bu durumu Ülgener, fildişi bir kuleye hapsolmek olarak betimlemiştir. Ülgener'e göre, aydınlar kendi fildişi kulelerinde yaşayıp toplumla bütünleşmeyi reddederlerse toplumdan yabancılaşırlar (Ülgener, 2006: 50).

Diğer bir görüşü ise, William Banks sistematize etmiştir. Banks, her toplumda aydınlar ve aydın olmayanlar olmak üzere temel bir ayrım olduğunu ve bu iki kutup arasında yabancılaşmanın kaçınılmaz olduğunu vurgular (Banks ve Jewell, 1995: 80). John Hall ise, yabancılaşmayı tamamen farklı bir noktadan ele almıştır. Konuyu iktidar ve halk kutuplarından ele alan Hall, bir kişinin halk tabanından koptuğu oranda iktidara yakınlaşacağını belirtmiştir. İktidara yakınlaştığı ölçüde de kişi aydın olmaktan feragat ederek salt bir elite dönüşecektir. Hall'a göre, aydının bu durumda yabancılaşması başlar (Hall, 1977: 371). Hall'ın bir anlamda yabancılaşmayı elitleşme olarak kurguladığını söyleyebiliriz.

Julien Benda, aydınların neler yaparlarsa ihanete düşeceklerini araştırmıştır. Benda, aydınları insanlığın vicdanı olarak görür. Benda, aydınları soyut ve metafizik bir alanda tanımlamış ve onları ete kemiğe büründürmemiştir. Onlar sanki masal dünyasında yaşayan birer özgürlük savaşçısıdır. Onlar bu dünyaya ait olmayan ebedi hakikat ve adalet standartlarının bayraktarlığını yapmaktadırlar. Benda, aydınların ihanetini kavramlaştırırken siyasi ihtiras kelimesi üzerinden durumu açıklamıştır. Siyasi ihtirası ise, insanların diğer insanlara başkaldırmasına vesile olan ve siyasi olarak adlandırılan ihtiraslar olarak tanımlamıştır. Ona göre, aydınlar öyle bir ihanetin içine düşmüşlerdir ki siyasi ihtirasları benimseyerek onlara sarılmışlardır. Ve bu süreçte aydın başkaldırısını yitirmişlerdir. Siyasi olarak insanların ihtiraslarını engelleyen, onları frenleyen kişilerken; o ihtiraslara sahip insanlara dönüşmektedirler (Benda, 2011: 40).

1.3.3. Türkiye'nin Tarihsel Geçmişi ve Aydınla Yüklenen Anlamlar

Türkiye'de aydın nasıl algılanmıştır? Türkiye'de aydınlardan beklenen özellikler nelerdir? Türkiye'de aydınlar, sağ ideolojilere mi, sol ideolojilere mi daha yakındırlar? Türkiye'de halk aydınlara nasıl bakmaktadır? Türkiye'de aydınlar hangi sınıflarda yer almaktadırlar?

Ülgener, Türkiye'de aydınların halk tarafından algılanışını Karagöz-Hacivat tiplemesi üzerinden açıklamaktadır. Ona göre, ortaoyunundaki Hacivat tiplemesi insanlara tepeden bakan, ağdalı laflarla konuşmayı seven ukala ve bilgiç Türk aydınını temsil etmekte; karşısında yer alan Karagöz tiplemesi ise karşdakine adamakıllı ağzının payını veren saf ve cahil halk adamını temsil etmektedir. Buradan hareketle Ülgener, aydınları halka tepeden bakan ve halk tabanına uzak duran bir seçkinler kadrosu olarak kurgulamıştır (Ülgener, 2006: 95). Ona göre, Batı medeniyetlerinde insanlar arasındaki her türlü etkileşimde eşitler arası bir iletişim söz konusudur. O nedenle aydınlar bu çok taraflı iletişimlerden değerlendirilir ve siyaset yaparlar. Ancak, Türkiye'de ve az gelişmiş ülkelerde aydın Batı'dakinin tersine bir buyurucu gibi işlev görür. Ya da bir haddini bildirme cihazı gibidir. O nedenle de, halkın nezdinde aydınlara karşı hep negatif bir algı oluşmaktadır (Ülgener, 2006: 100).

Cemil Meriç ise aydın sosyolojisine daha farklı bir noktadan yaklaşıyor. Ona göre aydınlar, aydın sorununun temelinde yar alan muhalif olmak ya da iktidarla bütünleşmek noktasında bir nevroz yaşamaktadırlar. Bu durumu entelektüelin nevrozu olarak niteleyen Meriç, Türk aydınının hep bu iki kutup arasında gidip gelerek bir nevroza düştüğünü söylemektedir. Yani Türk aydını iktidara mı yaklaşacak yoksa halka mı yaklaşacak bilememektedir (Meriç, 2011: 50).

Peter Lassman, aydınların sosyolojik olarak günah keçisine dönüştüğü durumları şöyle yorumlamaktadır. Lassman'a göre her toplum birtakım kriz dönemlerinden geçebilir. Bu kriz dönemleri sancılı olabilir. İşte bu kriz dönemlerinde, iktidarlar ya da halk kesimleri krizin faturasını çıkaracağı bir suçlu ararlar ve bu suçlu da her toplumda genellikle aydın olur. Aydınlar, kriz dönemlerinde bir günah keçisine dönüşürler. Hemen hemen her kesim onları suçlar (Lassman, 2000: 815). Bu durumu Türkiye tarihi açısından da değerlendirebiliriz.

Türkiye’de ve diğer ülkelerde aydından çoğunluğun bir yansıması olan siyasal iktidarlar gibi düşünmesi ve davranması; diğer yandan da aydın olması beklenmektedir. Bu durum ise eşyanın tabiatına aykırı düşmektedir. Çünkü aydının görevi rahatsız edici konuları gündeme getirmek, düzenin değişmesine yol açacak çareler önermektir. O nedenle, aydın bu çelişki içinde bir krize sebep olur ve bir günah keçisi olarak değerlendirilir. Türkiye tarihinde, hain olarak nitelendirilen Nazım Hikmet ve Orhan Pamuk örnekleri bu açıdan değerlendirilebilir. Onlardan şair ya da yazar olmaları beklenmekte, siyaset ile ilgili konularda ya iktidar gibi düşünmeleri ya da suskun kalmaları istenmektedir. İşte Türkiye toplumunda aydın, aydın misyonunu yerine getirdiğinde ve sorumluluklarını taşımaya başladığında birtakım çevreleri rahatsız ederek toplum ve iktidarlar tarafından negatif bir algı ile karşılanmaktadır (Vergin, 2006: 22).

Yalçın Küçük de bu noktada benzer bir tespitte bulunmaktadır. Küçük’e göre, Türkiye’de ve her ülkede ancak ölü aydın sevimlidir. Çünkü yaşayan aydın fikirler üretir ve hep fikirleri ile birilerini rahatsız eder. Türkiye’de Tanzimat Aydını, Meşrutiyet Aydını, Solcu Aydın gibi etiketler üzerinden aydınlara dönemsel saldırılar olmuştur. Küçük, bu noktada aydınların hem diğer aydın kesimleri tarafından hem iktidarlar tarafından bir karalama kültürüne maruz bırakıldıklarını dile getirmektedir (Küçük, 2012).

Bununla birlikte ideolojik olarak aydın, genellikle sol ideolojiye ait bir kavram olarak algılanmaktadır. Özellikle Türk siyasal hayatı açısından darbeler ekseninde değerlendirildiğinde aydın sola dair bir kavram gibi görünmektedir. Ancak, Güney Çeğin bu durumun 1980 sonrasında değiştiğini saptamaktadır. Çeğin’e göre, 1980 sonrasında toplumla birlikte aydınların da apolitikleşme süreci başlamıştır. 1990’lara gelindiğinde yeni bir sivil toplum kavramı ile karşılaşan aydınlar ideolojik olarak da bölünmüşler ve “Liberal Aydınlar”, “Müslüman Aydınlar”, “Muhafazakâr Aydınlar” gibi birçok grup ortaya çıkmıştır. Hatta aydınlar daha çok sağ ideolojiye yaklaşmışlardır. Sivil toplumcu ya da devletçi bir anlayış takınmışlardır. Bazı iktidar gruplarına eklemeyi seçmişlerdir (Çeğin, 2011).

Aslında, aydının sağda ya da solda yer alması ve değerlendirilmesi bizim gönderme yaptığımız muhalif olma ve iktidara yakın olma durumu ile de ilgilidir. Sosyolojik olarak Türkiye’de aydınların solda yer alması onların muhalif olma

nitelikleri ile eşleştirilmektedir. Sağda yer alan aydınlar ise, iktidara yakın bir duruş sergilemektedirler. O nedenle, muhalefet unsuru üzerinden konuya bakıldığı ve aydın hep muhalif ve aykırı kişi olarak algılandığı için her zaman sola ait bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ancak, bu saptama günümüz açısından geçerliliğini yitirmiştir. Aydınlar sosyolojisindeki çeşitlenme ve farklı siyasi görüşlerde ve gruplarda aydınların doğması aydını hem sağda hem solda değerlendirilebilecek bir kavrama dönüştürmüştür demek bu bağlamda yanlış olmayacaktır.

Birinci bölümde tartışılan konular ve kavramlar ışığında, aydının kim olduğuna dair birtakım değerlendirmeleri özetlersek, aydın kavramı tarihsel olarak elit kavramından türemiş, ama zaman içerisinde elit kavramına ek olarak birtakım anlamlar da yüklenmiş ve pratik kullanımı farklılaşmıştır. Günümüzde aydın kavramı teorik olarak daha farklı bir anlamda kullanılmaktadır. 1920'lerde ilk olarak aydınlara ilişkin değerlendirmeler yapıldığı zaman, aydın salt bir teori üreticisi ya da düşün adamı olarak tasavvur edilmekteydi. Bizce 21. yüzyıl açısından bu değerlendirme geçerliliğini yitirmiştir. 1960'lardan itibaren dönüşüme uğrayan aydın kavramı artık aktivist olmak noktasında eylem insanına dönüşme süreciyle birlikte değerlendirilmelidir. Aydını aydın yapan özellik, siyasal ve toplumsal alana müdahil olmak ve bu alanda birtakım faaliyetlerde bulunmaktır. Bu anlayıştan hareketle aydın kavramı nihayetinde ne tür nitelikler taşıdığı ya da entelektüel birikimi ile değil; toplumdaki işlev ile tanımlanır olmuştur.

Aydın kavramı, kuramsal açıdan farklı sıfatlar ile nitelenmiştir. Bazı sosyologlar aydını uzman olarak, bazı sosyologlar da meslek erbabı olarak tanımlamışlardır. Aydın, siyasete kendi uzmanlığı ile ilgili olarak katılabileceği gibi, kendi spesifik uzmanlığından ve üretim alanından farklı olarak da müdahil olabilir. Bize göre, sadece bir meslek alanında bir profesyonel ya da uzman olmak bir insanı aydın olarak nitelemek için yeterli olmayacaktır. Uzman kişi aydına dönüşme sürecinde o uzmanlığı, kitlelere yol göstermek, bir hareket doğurmak noktasında kullanırsa aydına dönüşecektir.

Sosyolojik açılardan aydın kavramına bakacak olursak, aydın iki temel düzeyde belirlemektedir. Aydın siyasal ve toplumsal faaliyetlerini ya toplum ile uyumlu olarak ya da topluma aykırı olarak gerçekleştirmektedir. Bu değerlendirmeyi iktidar düzeyine oturtacak olursak, aydın nitelik itibarıyla ya muhalif olur ya da

iktidara eklenir ve iktidarın yanında konumlanır. Sosyolojik açıdan yapabileceğimiz bir diğer değerlendirme de sınıf meselesinde ortaya çıkmaktadır. Literatürde aydınların bir sınıf oluşturduğunu söyleyen yaklaşımlar olduğu gibi sınıf oluşturmadıklarını dile getiren yaklaşımlar da geliştirilmiştir. Bu sorun bir yana, aydınlar toplumdaki temel toplumsal gruplardan biri olarak mevcuttur ve bir gerçeklik olarak mevcudiyetlerini devam ettireceklerdir. Önemli bir toplumsal grup olmaları dolayısıyla da birtakım aydın vazifeleri ve sorumlulukları yüklenmişlerdir.

Aydın kavramını aktivist niteliği ile saptadıktan sonra, bu aktivizmin nasıl doğduğu meselesine gelmekteyiz. Aydın hangi koşullarda toplumsal hareketlere katılmaktadır? Toplumsal hareketlerde nerede konumlanmaktadır? Aydın, toplumsal hareketin bir kolaylaştırıcısı ya da görünür kılıcısı mıdır yoksa hareketin lideri ya da öncüsü müdür? Toplumsal hareketlerde aydınlar hangi eylem repertuarlarını kullanmaktadırlar? Tezimizin ikinci bölümünde, bu sorulara yanıt aranacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

AYDININ TOPLUMSAL HAREKETLERDEKİ ROLÜ

Tezimizin ikinci bölümünde, aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisini kurgulamak üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bölümde, öncelikle toplumsal hareketin ve kolektif eylemin ne olduğu tanımlanmakta, aydınlar ve toplumsal hareketler etkileşimin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği ortaya konulmaktadır.

İlk olarak, aydın kavramına toplumsal hareket kuramlarında nasıl yer verildiği ele alınmıştır. Aydının toplumsal hareketlere nasıl angaje olduğu meselesi incelenmektedir. Bu açıdan, Scott Schaffer ve David Schalk tarafından ortaya konan kuramlar irdelenerek, aydınların angajmanının ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiği ortaya konulmaktadır. Buna ek olarak, Siyasi fırsat yapıları ve kaynak mobilizasyonu teorilerinden hareketle, aydınların toplumsal hareketlerin meydana gelmesi, yayılması, sonuçlanması aşamalarında ne gibi roller üstlendikleri ele alınmaktadır. Bu teorilerden hareketle, aydınların toplumsal hareketlerde edindikleri roller ortaya konulmaktadır. Aydın, toplumsal hareketlerin öncüsü müdür? Aydın, toplumsal hareketleri görünür kılan kişi midir? Aydının, toplumsal hareket açısından rolü ve önemi nedir? Bu bölümde, bu sorulara yanıt aranmaktadır.

Toplumsal hareketlere angaje olan aydın, bu hareketler içerisinde birtakım eylem repertuarları kullanmaktadır. Aydınlar özgü bu repertuarlar, ikinci bölümün ikinci kısmında detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Aydının kendine özgü bir repertuarı var mıdır? Aydın, kolektif eylemde hangi eylem repertuarlarına başvurmaktadır? Bu repertuarlar, eski ve yeni biçimleriyle incelenmektedir. Bu açılardan, medya ve internetin de aydınlar için önemleri net bir biçimde ortaya konulmakta ve aydınların kolektif eylem ile bağlantısı tartışılmaktadır.

2.1. AYDINLAR VE TOPLUMSAL HAREKETLER İLİŞKİSİ

Bu başlık altında, aydınların toplumsal hareketler açısından değerlendirilmesi noktasında kuramsal ve pratik bir çerçeve ortaya konulacaktır. Öncelikle, toplumsal hareket kuramlarının aydınlara hangi isimlendirme altında ve hangi noktalarda yer verildiği ele alınacaktır. Daha sonra, gerçekleşmiş somut toplumsal hareketlerden yola çıkılarak, aydınların hangi toplumsal dönemlerde siyasete ve toplumsal hareketlere angaje oldukları ele alınacak ve toplumsal hareketler açısından pratik önem ve değerleri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Dennis Smith'e göre, demokrasi ve aydınlar arasındaki ikili ilişki görece bağımlılık esasına göre işlemektedir. Bu anlamda, hem demokrasinin aydınlara hem de aydınların demokrasiye ihtiyacı vardır. Şöyle ki, aydınlar görüş ve düşüncelerini demokrasinin işlediği ortamlarda daha rahat dile getirebilirler. Fikirlerini açıklayabilir, sorular sorabilir, tartışmalar yaratabilirler. Kısacası, aydınların faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için en uygun zemin demokrasinin işler kılındığı yapılarıdır. İlişkiyi diğer açıdan değerlendirecek olursak, demokrasinin başarılı bir şekilde işlemesi ve sistemleşebilmesi için aydınlara ihtiyacı olduğu yargısına ulaşırız. Tarihsel olarak hemen hemen her toplumsal yapıda aydınlar önemli vazifeler üstlenmişlerdir. Örneğin, 19. yüzyılda toplumu ve tüm bireyleri eğitmek seçkin aydınların görevidir. Günümüz yüzyılında insanlar ne kadar bilinçlenirse bilinçlensin, en ileri demokrasiyi yaşayan toplumlarda bile demokratik rejim aydınlara ihtiyaç duymaktadır. Onları demokratik hayatın en önemli unsurlarından saymaktadır. Kamuoyunu yönlendirmede, kamusal alanın kapsamını ve niteliğini belirlemede en çok onlara iş düşmektedir. Smith yaklaşımını ilerleterek şöyle bir noktaya varmıştır: Aydınlar, demokrasi olmadan da var olabilirler. Elbette demokratik rejim ve demokrasi kültürü onları en işler ve verimli kılacak yapıdır. Ancak sömürge toplumlarda bile aydınlar vazifelerini sürdürmüşler ve kendilerine düşen tarihsel rolleri oynamışlardır. Ancak, demokrasinin işleyebilmesi aydınlar olmadan mümkün değildir (Smith, 1999: 550).

Demokrasinin olmazsa olmaz unsuru muhalefettir. Muhalefet de kaynağını iki unsurdan alır. Bu unsurlardan biri sivil toplum, bir diğeri de toplumsal hareketlerdir. O nedenle, aydınlar aynı zamanda toplumsal hareketler açısından en

önemli bileşeni oluşturmaktadır (Smith, 1999: 551). Görüldüğü üzere, Smith yaklaşımını toplumsal hareketler ve aydınlar ilişkisinin önemi ve kaçınılmazlığı noktasına dayandırmıştır. Ömer Çaha da benzer bir yaklaşımla bu görüşü desteklemekte ve aydınların önemli rol oynadıkları yegâne alanın sivil toplum ve bu alanda gerçekleşen kolektif hareketler olduğunu söylemektedir (Çaha, 2008: 27). Bu nedenle aydınların toplumsal hareketlere katılımını ve bu katılımın doğasını ve niteliğini belirlemek kaçınılmaz olmuştur.

Tarihsel perspektif açısından ele alınacak olursa, toplumsal hareketler hakkındaki fikriyatı en eski toplumlara kadar dayandırmak mümkündür. Ancak, 19. yüzyılda sistematik çalışmaların oluşturulmaya başlandığı göz önüne alınacak olursa literatürde toplumsal hareketlerin nasıl tanımlandığı anlaşılacaktır. Charles Tilly toplumsal hareketleri şöyle tanımlamaktadır: “*Mücadele aracılığıyla avantajlar elde etmeyi ve kendini kabul ettirmeyi hedefleyen, bir siyasal sistemden dışlanmış ya da marjinalleşmiş örgütlerin kolektif eylemidir*” (Tilly, 1993: 275). Tilly’e göre toplumsal hareketler, sürekli ve örgütlüdür. Aynı zamanda toplumsal hareketlerin seçim politikaları ile birlikte düşünülmesi gerekir. Çünkü oyları etkiler ve siyasi sistemin belirleyicileri üzerinde bir baskı oluştururlar. Bu anlamda toplumsal hareketler parlamento dışı muhalefetin de en etkili yöntemini oluşturur (Tilly, 1993: 275). Bir diğer görüşe göre, “*Toplumsal hareketler, otoriteye karşı sürekli bir eylem gerçekleştirmek amacıyla ortak hedefler etrafında bir araya gelen bireylerin örgütlü ve kolektif çabasıdır*” (Tarrow’dan aktaran Irons, 2009: 461). John McCarthy ve Mayer Zald ise toplumsal hareketi şu şekilde tanımlamaktadır: “*Toplumsal yapının bazı öğelerinin değişmesi ve/veya toplumdaki kazanımların dağılımlarının değişmesi için bir topluluğun ortak inanç ve düşünceler temelinde birlikte hareket etmesidir*” (McCarthy ve Zald, 1977: 10). Kısacası, toplumsal hareketler denilince akla toplumsal hareketlerin unsurları, hedefleri, aktörleri, süreçleri gibi birden çok yapıyı barındıran bir ilişkiler sistemi gelmelidir. Örneğin hedef, elde edilmek istenen bir kamu iyiliği ya da bertaraf edilmek istenen bir kötülük olabilir. Örgütlenme, yatay ilişkilere gönderme yapan bir ağ biçiminde ya da bir sendika tarzı klasik hiyerarşik örgütlenme halinde olabilir.⁶

⁶ Ayşen Uysal’ın “Toplumsal Hareketler ve Katılımcı Demokrasi” adlı Yüksek Lisans dersinde anlattıklarından yararlanılmıştır.

Bizim açımızdan en önemli unsur toplumsal hareketlerin aktörleridir. Çünkü aydın toplumsal hareketlerin önemli aktörlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tilly, bir toplumsal hareketin birden çok aktör ve onlar arasındaki etkileşim ekseninde oluştuğunu söyler. Tilly, toplumsal hareketlerin temel dört unsurdan oluştuğunu belirtmiştir: Bunlar, eylemciler, eylemcilerin talepleri, kamusal alanda düzeni sağlayacak olan görevliler (genellikle polis) ve izleyicilerden oluşur. Bununla birlikte genellikle diğer aktörler de aktif bir biçimde harekete müdahil olurlar. Bunlar, medya mensupları, karşı eylemciler, gözlemciler ve aydınlardan oluşabilir. Tilly bu anlamda aydınları öğrenciler, işçiler gibi bir toplumsal hareket aktörü olarak görmektedir. Buna ek olarak, aydınlar bir kolektif hareketin gerçekleşmesi için gereken asgari unsurlardan olmamakla birlikte, özellikle hareketin birtakım ittifak ve işbirliklerine gitmesi ve etkileşimin genişlemesi noktasında önem kazanmaktadır (Tilly, 1993: 269). Craig Jenkins de bu noktada aydınların önemini arttıran bir yaklaşım ortaya koyar. Ona göre toplumsal hareketler, baskının azaltılması ve ekonomik ve politik elitler arasında belirecek bir çatışma sayesinde ortaya çıkacak olanakları kullanarak büyürler (Jenkins ve Perrow, 1977: 250). Görüldüğü gibi, Jenkins elitler isimlendirmesini kullanarak toplumsal hareketin yayılmasını kolaylaştıran ve tabanını genişleten bir unsur olarak aydınları görmüştür.

Özetlemek gerekirse, aydın ya da seçkin aydınlar bir aktör olarak toplumsal hareketin oluşması için gerekli görülen asgari unsurları oluşturmazlar. Elbette eğer kendileri bir toplumsal hareket oluşturursa temel belirleyici olabilirler; ancak oluşan bir hareketteki rollerini ele almak açısından hareketin alanını genişleten ve hareketin mobilizasyonuna⁷ ivme kazandıran en önemli aktörlerden olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. O halde, toplumsal hareketler ve aydınlar ilişkisini ortaya koyan kuramsal yaklaşımları incelemek gerekmektedir.

⁷ Mobilizasyon, önemli sayıda kişiyi toplumsal bir sorunla ilgili olarak gruplar ya da örgütler kurmaya, bir talebin yerine getirilmesi için gerekli zaman ve enerjiyi ayırarak ortak bir eylemde yer almaya iten bir süreçtir. Detaylı bilgi için Bkz. Tilly, 1978.

2.1.1. Toplumsal Hareket Kuramlarında Aydının Ele Alınışı

Toplumsal hareketlerin yapısını, neden ve sonuçlarını anlamaya ilişkin çok sayıda kuramsal yaklaşım vardır. Aydınlar ve/veya elitler, bu başlık altında değerlendirme konusu yapılmaktadır.

2.1.1.1. Toplumsal Hareketler ve Angaje Aydınlar: Scott Schaffer ve David Schalk

Tezimizin birinci bölümünde, aydının sadece teori üreten, okuyan, yazan ve bunlar sonucunda genel bir senteze ulaşan bir kişi olamayacağı ve toplum ile mutlaka temas etmesi gereken bir birey olduğuna yönelik tespitlere yer vermiştik. Bu tezden yola çıkılarak, aydının toplumsal birtakım aktivitelerde bulunması gerekmektedir.

Bu faaliyette bulunma durumu bizi “angajman” kavramına götürmektedir. Aydının angaje olması ya da aydın angajmanı kavramı ilk olarak 1930’larda Fransa’da ortaya çıkmıştır. Bu kavram, aydın sınıfına mensup üyelerin politikaya katılmasını ve siyasal olaylara müdahil olmasını anlatmaktadır (MacKinnon, 2009: 512). Bu durumda toplumsal hareketler ve aydın arasındaki ilişkiyi angaje olma durumu olarak açıklayabilmekteyiz. Scott Schaffer kuramsal olarak aydın angajmanın üç biçimde gerçekleştiğini belirtmektedir. Bunlar, pedagojik/egitimsel olarak angaje olma, etik ve yasal eylemler yoluyla angaje olma ve yasa dışı eylemler yoluyla angaje olmadır. Pedagojik ya da eğitimsel olarak angaje olma ile aydınların teorik ve geleneksel rollerine gönderme yapılmaktadır. Bu durumda aydın düşünmek, eleştirmek, yazmak gibi birtakım faaliyetlerde bulunur. Ama toplumsal olarak angaje olabilmesi için bu faaliyetleri kamuya seslenebileceği bir ortamda yapmalıdır. Örneğin gazete, dergi ya da benzer basın ve medya güçlerini kullanarak bu faaliyetlerde bulunmalıdır. Böylece siyasal anlamda angaje olmuş olacaktır. Çünkü toplumu doğrudan etkileme kanallarını kullanmak ona kamusal alanda faaliyette bulunma kolaylığı sağlayacaktır. Bu faaliyetleri de, halkı eğitmek ya da siyasi liderleri ikna etmek gibi politik faaliyetlerden oluşacaktır (Schaffer, 2002: 3).

Etik ve yasal eylemler yoluyla angaje olma durumunda ise, toplumda var olan herhangi bir huzursuzluk, hoşnutsuzluk, utanç ya da yasa dışılık durumlarında aydınlar kendilerinde bir sorumluluk hissederek fildişi kulelerinden çıkarlar. Bu durumlarda yürüyüş, oturma eylemi, gösteriler gibi değişik yasal protesto yöntemlerini kullanarak uygulanan siyasaları eleştirme yoluna giderler. Son olarak da yasa dışı eylemler yoluyla angaje olma durumu karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda, aydınlar hükümet tarafından illegal olarak gösterilen birtakım protesto faaliyetlerinde bulunurlar. Bu durumlarda aydınlar fişlenme, işkence görme, hapisaneye gönderilme gibi birtakım yaptırım mekanizmaları ile baş başa kalabilirler. İkinci ve üçüncü angaje olma yolları özellikle toplumsal ve siyasal kriz durumlarında daha sık görülmektedir. Özellikle krizin büyüklüğüne göre aydınlara uygulanan yaptırımlar sertleşmekte, buna göre aydınların kullandığı eylem biçimleri de farklılaşmaktadır. Örneğin, hiçbir protestoya müsaade edilmediği baskı durumunda sivil itaatsizlik gibi uygulamalara gidilmektedir. Kriz durumlarına örnek olarak savaş durumları gösterilebilir. Örneğin, Fransız ve Amerikan aydınlarının yoğun bir şekilde siyasallaştıkları bir dönem olarak Vietnam ve Cezayir Savaşları görülür. Bu durumda, aydınların topluma karşı duydukları sorumluluk maksimize edilmekte ve aydınlar tarafından yoğun bir katılım gerçekleşmektedir (Schaffer, 2003: 4).

Schaffer angajman biçimlerinin tipolojisini çıkarmıştır. Schalk da benzer bir şekilde aydınların siyasete angaje olmalarını biçimlerini sınıflandırmıştır. Ona göre, aydınlar siyasete üç şekilde angaje olurlar. Felsefe yoluyla angaje olma, tecrübe yoluyla angaje olma ve kültürel bilinç yoluyla angaje olma. Felsefe yoluyla angaje olma, birtakım filozofların angaje ve aktivist aydının örneğini oluşturduğu bir angajman biçimidir. Buna göre, filozof topluma ahlaksal olarak nerede konumlanması gerektiğini söyleyebilecek bir kişidir ve bunu yaptığı zaman siyasete angaje olur. Tecrübe yoluyla angaje olma, aydınların edindikleri toplumsal tecrübelerden yola çıkarak siyasal kanalları kullanması durumudur. Aydın, ülkenin yaşadığı benzer durumları analiz ederek topluma önlem alınmazsa aynı durumların yaşanacağını söyleyebilir. Böylece siyasete müdahil olur. Kültürel bilinç yoluyla angaje olma ise, aydınların kendilerini toplumda nasıl algıladıkları bulmaları ile başlar. Kendilerini bilinçsel olarak üst bir seviyede bulan aydınlar topluma da bir

kültürel bilinç aşılamaı vazife edinirler. Böylece siyasete müdahil olurlar (Schalk, 1974: 19).

Schalk, aynı zamanda angajmanın nedenleri üzerinde durmaktadır. Schalk, aydını toplumun temel değer yargılarını keşfeden ve keşfettiği bu değer yargıları ile mücadele eden bir kişi olarak görmektedir. Dolayısı ile aydının kim olduğuna değil kim olması gerektiğine odaklanır. Ona göre angajman öncelikle akademik özgürlük geleneğinden gelmektedir. Aydınlar kendilerini her düşündüğünü dile getirme ya da herhangi bir faaliyette bulunma konusunda özgür hissederler. Bu özgürlük olmadan siyasal angajman gerçekleşmez. Aydınlar etraflarındaki dünyayı eleştirel olarak değerlendirmek isterler. Dolayısıyla bu eleştirme isteği de onları politikaya angaje olmaya itecektir. Buna paralel olarak toplumsal ve politik olarak alınan kararlara yönelik bir alternatif sunma isteği de aydınların angaje olmalarının bir sebebidir. Daha önce belirttiğimiz gibi toplumsal kriz durumları ise başlı başına bir siyasal angajman sebebidir ve aydınların hızla hareket etmelerini ve bir araya gelmelerini tetikler. Ayrıca bazı zaman dilimlerinde aydınlar iktidara gelen ve halkın değil de kendilerinin arzu ve çıkarlarına hizmet eden siyasilere o kadar kızarlar ve onların politikalarından o kadar acı çekerler ki bu durum da ister istemez onları politik alana nüfuz etmeye itecektir (Schalk, 1974: 195). Bu açıklamalardan hareketle aydın angajmanı ve aydın sorumluluğu birlikte düşünülmelidir. Özellikle aydınların yasal ve yasal olmayan protesto yöntemlerine yöneldikleri siyasi ve toplumsal buhran dönemlerinde içinde yaşadıkları topluma karşı duydukları sorumluluk onları politikaya angaje olmaya iter.

Aydınların toplumsal hareketlere ve siyasete angaje olmalarının ne anlama geldiği konusunda bir çerçeve çizdikten sonra, aydın angajmanının tarihsel olarak doruğa çıktığı dönemlere bakmak gerekir. Biz burada belli başlı bir çerçeve çizmek adına, en fazla aydın katılımının olduğu önemli tarihsel dönemeçleri baz aldık. Elbette aydınların politikaya angaje olması sadece bu dönemlerden ya da olaylardan ibaret olmayacaktır. Ancak bu önemli tarihsel dönemler, aydınları siyasal hayata müdahil olmak noktasında etkileyen ve harekete geçiren nedenler konusunda bize genel bir fikir verecektir.

İlk olarak, aydınların siyasete müdahil olduğu ve bir toplumsal hareketi doğrudan örgütlediği Dreyfus Olayı'nı örnek gösterebiliriz. 19. yüzyılda meydana gelen bu olayla birlikte aydınlar, hâkim siyasete bir alternatif sunmak amacıyla bir araya gelerek muhalif duruşlarını sergilemişlerdir. Bu anlamda, Emile Zola ve onun yanında olan tüm Dreyfus taraftarı aydınları ilk angaje aydınlar olarak nitelemek yanlış olmayacaktır. Bu angaje aydınlar köşelerinde oturup teori üretmekten vazgeçen ve pratik alana müdahil olan aydın kişinin ilk örneklerini oluşturur. Tüm bu nedenlerde aydın angajmanının görünür olduğu 19. yüzyıl önemli bir zaman dilimini oluşturmaktadır (Jacoby, 2009: 38).

Daha sonra, aydınların siyasallaştıkları bir başka dönem olarak II. Dünya Savaşı yıllarını ele almak mümkün. Dünya, 1940'lı yıllarda hâkim duruma geçen yıkıcı bir ideoloji ile karşılaşmaktadır. Nazizm ve Faşizm bu dönemle yükselen bir dalga halinde tüm Avrupa'yı kapsadı. Aydınlar bu yıkıcı ideolojiye karşı kendilerini çaresiz hissederek bir şeyler yapma gereği duyarak tekrar siyasete angaje olmuşlardır. 1945 öncesinde aydınlar faşizme karşı koymak adına bir araya geldiler. Çünkü aydınlar savaşı ciddi bir toplumsal kriz tahayyülü olarak görmektedirler ve bu dönemlerde sorumluluklarının arttığını düşünmektedirler. O nedenle bu duruma kayıtsız kalmama gereğini duymuşlar ve savaş karşıtlığı etrafında birleştiler. 19. yüzyılda Emile Zola'nın kimliğinde ete kemiğe bürünen angaje ve aktivist aydına, 20. yüzyılda Jean- Paul Sartre örnek oluşturmaktadır. Sartre, savaş karşıtlığı adına birtakım siyasi faaliyetlerde bulunmuş ve etrafında bir aydın kümelenmesi oluşmasına da önyak olmuştur. Sartre, II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından hapse atılmasından sonra Fransız Direniş Hareketi'ne⁸ de katıldı (Herf, 1986: 173).

Sartre, II. Dünya Savaşı sonrasında 1991'e kadar süren Soğuk Savaş yıllarında da siyasal alana müdahil olarak Amerikan karşıtlığının sembol isimlerinden biri haline gelmiştir. Soğuk Savaşın sıcak çatışmalarından olan Vietnam Savaşı'na karşı faaliyetler yürüterek bir aktivizm içerisinde yer aldı. Sartre 1945 yılında Amerika'ya geldi ve gördükleri karşısında Amerikan karşıtlığı daha da

⁸ Fransız Direnişi, II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Naziler tarafından işgal edilmesine karşı çıkan muhalif hareketler ile örgütler topluluğuna ve bu toplulukların 22 Haziran 1940 tarihinde ilan edilen ateşkes ile 1944 yılındaki kurtuluşa kadar geçen sürede gerçekleşen eylemlerine verilen ortak addır. Detaylı bilgi için Bkz. Herf, 1986.

büyüdü. O dönemde özellikle ırklar arasında evliliğin yasaklanması ve siyahların beyazlara beyazların da siyahlara karşı kan bağışında bulunamaması gibi uygulamalar Sartre tarafından hoşnutsuzlukla karşılandı. O dönemde Sartre'ı dönemin Zola'sı yapacak bir olay da gerçekleşti. 1953 yılında Amerikan Komünist Partisi üyesi Julius ve Ethel Rosenberg adında iki kişi Sovyetler Birliği adına casusluk yapmakla suçlanıp yargılandı ve suçlu bulunarak idam edildiler. Bu olay medya tarafından dönemin Dreyfus Olayı olarak lanse edildi. Sartre bu idamları protesto etmek için dergilerde Amerikan karşıtı yazılar yayımlayarak Amerika'dan idamları ve yargılamaları durdurmasını istemiştir. Bu yazılar o dönemde basın ve medyada büyük yankı uyandırdığını belirtelim (Friedman, 2011: 372).

Sartre bundan sonra kendi ülkesinde yaşayamayan göçmenlere karşı onların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için girişimler gerçekleştirdi. Fransa'nın Cezayir'i işgal etmesini protesto etti ve Fransız Ordusunun Cezayir'de yaptığı işkenceleri protesto etmek amacıyla diğer aydınlarla da bir araya geldi. Sartre bu anlamda Fransız sömürgeciliğine karşı da muhalefet faaliyetlerinde bulundu ve Fransa'da boy vermekte olan ırkçılık ile mücadele etti. Sartre aynı zamanda kendisini de içerisinde tanımladığı sosyalist akımın Küba'daki uygulamasını görmek üzere 1960 yılında Küba'ya ziyarette bulundu (Friedman, 2011: 375).

Schalk, felsefe yoluyla angaje olma biçiminin örneği olarak Sartre'ı işaret etmektedir. Sartre bir Fransız filozof olup, toplumsal olaylara müdahil olmak istemesi de dünyayı felsefe ile kavrayışından ileri gelmektedir. Savaş karşıtlığı, ırkçılık ve sömürgecilik karşıtlığı da arka plan olarak hep bu felsefi temele dayanmaktadır. Onun politik faaliyetlerinde bu nedenle etik ve insani bir kaygı yatmaktadır (Schalk, 1974: 20).

Yine aydınların toplumsal hareketlere angaje oldukları önemli bir tarihsel dönem olarak 1968 yılını gösterebiliriz. 1968 yılı Mayıs ayında başlayan öğrenci hareketleri, aydınların toplumsal hareketlere müdahil olması açısından önemli bir tarih olmakla birlikte, bu müdahil oluşun konusunu da radikal bir şekilde değiştirmiştir. 1968 yılına kadar aydınlar savaş gibi kapsayıcı ve genel konularda bir muhalif tavır sergilediler. Bu tarihe kadar, harekete geçmeleri için tüm insanlık için kapsayıcı meseleler doğması gerekmiştir. Sartre'ın savaş karşıtı muhalefet eylemleri, bu durumun bir örneğini oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı sonuna kadar da dünya

genelinde aydınların savaş gibi tüm insanlığı ilgilendiren meselelerde toplumsal hareketler oluşturduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum Sartre'ın evrensel aydın nitelemesini bu tarihsel dönem için geçerli kılmaktadır.

Ancak 1968 hareketi ile birlikte aydınlar daha spesifik mücadele cepheleri oluşturmaya başladılar. Örneğin öğrenciler, işçiler, tutuklular gibi birçok mücadelenin çekirdeğini oluşturan mikro ölçekli gruplara destek vermeye başlamışlar, hatta ortak eylemlerde bulunmuşlardır. Onlara göre artık harekete geçmek için çok büyük ölçekte olaylara gerek yoktur. Aydın mikro ya da makro ölçekte iktidarın var olduğu her mücadele cephesinde yoğun bir şekilde aktivitede bulunabilir, hatta bulunmalıdır. Bu görüşü ortaya atan ve 1968 döneminin angaje aydını olarak niteleyebileceğimiz kişi Michel Foucault olacaktır. Foucault, bu dönemde siyasi mücadelenin yalnızca tek bir hükümlerlik kaynağı ya da belli bir sınıf ve onun üretim biçimini hedef alabilecek global bir eylem olamayacağını belirtir. Çünkü Foucault'a göre iktidar her yerdedir, her birim içerisinde bir iktidar odağı vardır ve her mücadele spesifik bir iktidar odağı etrafında gelişir. O nedenle, tüm mikro ölçekte iktidarlara ile aydın tek başına mücadele edemez. Bundan dolayı da aydın kitlelere yol gösteren, hatta ne yapması nasıl davranması gerektiğini söyleyen bir kişi olamaz. O halde aydın, her iktidar odağı etrafında iktidarın merkezi ile mücadele eden gruplara destek olmak, onlarla birlikte faaliyette bulunmak suretiyle bir kolaylaştırıcı ve yardımcı unsur olarak siyasete angaje olmalıdır (Foucault, 2005: 30).

Foucault vaazlar ve söylemler yerine basit günlük ve yerel pratikleri koydu. Aydın geleneksel anlamda atfedilen bütün mucizevî ve ilahlaştırıcı vasıfları eleştirerek aydının eylemlerini günlük hayata ve bu hayatın eylem pratiklerine indirgedi. Ona göre sadece eylem ve eylem pratiği vardır (Topçuoğlu, 2006: 227).

Nitekim 1968 yılından itibaren evrensel aydın düşüncesi tasfiye edilmiş, 20. ve takip eden 21. yüzyılda aydın genellikle bir yardımcı unsur olarak toplumsal hareketlere müdahil olmuştur. Tezimizin birinci bölümünde tartıştığımız ve Foucault tarafından kuramlaştırılan spesifik entelektüel de bu anlamda 1960'larda önem kazanan ve önemini akabindeki dönemde de devam ettiren ve spesifik mücadele odaklarının aydını olarak önem kazanmaktadır. Foucault da spesifik entelektüel ve 1968 döneminin angaje aydınına örneklemektedir. Foucault kendi hümanistlik

anlayışı çerçevesinde spesifik bazı iktidar odakları ile mücadele içerisinde oldu. Akademik anlamda da yaptığı çalışmalar cinselliğin ve deliliğin tarihi üzerine odaklandı. Kapatılma konusu üzerinde de çalışmalarda bulunarak denetlenmek için kapatılan insanları inceledi. Bu nedenlerde Foucault spesifik mücadele alanları olarak özellikle hapisane ve akıl hastanesi gibi kurumları belirledi ve buradaki insanlar ile birlikte eylem pratikleri oluşturdu. Öğrenci eylemlerine de destek veren Foucault okul yönetimleri, hapisane yönetimleri, adalet sistemi gibi kurumları mücadele edilmesi gereken spesifik iktidar odakları olarak gördü ve eylemlerini bu odaklara karşı gerçekleştirdi. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Foucault'un eylemlerini iktidardan zarar gören mücadelecilerle birlikte yürütmesidir. İnsanlara ne yapmaları gerektiğini söylemekten kaçınarak onların kendilerini ifade etmelerini sağlayacak mekanizmaların kurulmasına önayak olmuştur. Örneğin, Foucault 1968 yılında başka aydınlarla birlikte mahkûmların kendilerini ifade edebilmeleri için Groupe d'information sur les prisons (Hapisane Bilgilendirme Grubu) oluşturulmasını sağlamıştır (Pickett, 1996: 447).

Ona göre, öğrenciler üniversite yönetimlerine karşı devrimci savaşlar vermeli, hapisanedeki mahkûmlar da koşulların iyileştirilmesi adına isyanlar çıkarmalıdır. Ama bunları yapacak olan öncelikle bu mağdur kesimlerdir. Kolektif Eylem de bu spesifik mücadele alanlarından çıkarak sokağa taşıyıp daha sonra toplumun tümünü içine alacaktır. Bu anlamda Foucault, toplumun tümünün bir toplumsal hareket gerçekleştirmesini bir ütopya olarak görür. Eylemler bu belli mücadele cephelerinden başlayarak sokağa doğru yayılır ve tüm toplumu sarar (Pickett, 1996: 448).

Foucault'un belli mücadele odakları etrafında gelişen siyasi mücadele anlayışı, Pierre Bourdieu tarafından da benimsendi. Pierre Bourdieu, 1990'lı yıllar ve akabinde gelişen süreçte Fransa'da entelektüel hayatın önemli figürlerinden biridir. Bourdieu, 1990'lı yıllar Fransa'sında dönemin siyasi hayatının niteliğini belirleyen başat siyasi mücadelelerin içerisinde yer alarak özellikle toplumsal hareketlere müdahil oldu. Fransa'da siyaset ve aydın ilişkisi üzerine verdiğimiz örnekler Zola, Sartre, Foucault oldu. Bu aydınlar, ardıl olarak kendilerinden önceki aydınların boşluklarını doldurmaya çalıştılar. 1984 yılında Foucault'un ölümünden sonra da Fransa'da entelektüel alanda oluşan boşluğu Pierre Bourdieu doldurdu. O da Foucault gibi kendini adadığı bazı özel mücadele alanlarında siyasi mücadelesini

devam ettirdi ve siyasete bu anlamda angaje oldu. Foucault da Bourdieu da kendilerine liderlik niteliği atfetmedi ve kendilerine yakın buldukları mücadelelere destek vermek suretiyle politikaya müdahil oldu. İkisi de aydının liderlik etmek gibi bir misyon içerisinde olmaması gerektiğini düşündüler. Ancak dönemin kültürel ve siyasi hayatında oynadıkları rol ikisinin de o dönemin mücadele eden kesimleri ve diğer aydınları tarafından lider olarak addedilmelerini sağladı (Swartz, 2003: 800).

Bourdieu'nun yaşam çizgisi, profesyonel sosyolog olmakla aktivist aydın olmak arasında gidip geldi. Bourdieu 1990'ların başına kadar hayatını bilimsel faaliyetler ve mesleki uğraşlarla devam ettirdi. Foucault'un ölümü ve Fransa'da giderek kayıtsız kalınamayan politik olayların tırmanması ile siyasete angaje olması arasında paralellik olduğu söylenebilir. Bu nedenle 1990'lı yılların angaje aydınını örnekler. Bourdieu, bu tarihsel dönemde Fransa'da hükümetin neo-liberal politikaları benimsemeye başladığını ve bu anlayış çerçevesinde kamusal alanda birtakım dönüşümler yaşandığını gözlemledi. Hükümetin bu dönüşüm politikalarına karşı birtakım aydınlar, işçiler, öğrenciler ve toplumun diğer kesimleri kendilerini küreselleşme karşıtlığı altında örgütlemeye başladılar. Bourdieu de Fransa'da Küreselleşme Karşıtı Hareketin temel savunucularından biri olarak siyasal mücadeleler alanına müdahil oldu. Bourdieu'nun aydının bütünüyle içinde yaşadığı topluma aykırı ve muhalif bir kimliği olması gerektiğini düşündüğünü tezimizin birinci bölümünde belirtmiştik. Bu anlamda Bourdieu, bu muhalefet anlayışı içerisinde ve bu çizgide toplumsal hareketlere destek oldu. Kendisini bir politik aktivizm içerisinde konumlandırdı (Swartz, 2003: 802–803).

1995 yılı Bourdieu'nun aktivizm çizgisi için ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü 1995 yılında Bourdieu Fransa tarihinde 1968 yılında meydana gelen öğrenci hareketlerinden sonra gerçekleşen en büyük kitle eylemine önderlik etti. 12 Aralık 1995 tarihinde Lyon Tren İstasyonunda demiryolu işçileri tarafından birtakım sokak eylemleri örgütlendi. Bu eylemleri işçi grevleri izledi. İşçiler, emekli aylıklarının korunması, iş ve işyeri güvencesi, mesai saatleri gibi temel konularda birtakım haklar talep ettiler. Yükseköğrenimin herkese açık, erişilebilir ve ücretsiz olmasını da talep ettiler. Ancak en temel amaçları, ülkede ulusal tren işletmelerinin özelleştirilmesine karşı bir duruş sergilemekti. Bu grev ve eylemler bir anlamda 1990 yılı ve devam eden yıllarda hükümetin sosyal devlet anlayışından giderek uzaklaşan yaklaşımının

bir eleştirisi niteliğindedir. İşçiler de toplumun diğer kesimleri gibi, refah devletini ve onun getireceği güvenceleri talep eder (Kauppi, 2000: 14).

Bourdieu, bu grev ve eylemleri destekledi. Hem kendisi destekledi hem de diğer aydınların eylemlere destek vermelerini sağladı. Bourdieu, sokak eylemlerinin yapıldığı günlerde işçilerin yanında yer aldı. Eline megafon alarak ülkede yaşayan tüm aydınları işçiler ile dayanışma içerisinde olmaya davet etti. Aydınlar, işçilere destek olmak için imza kampanyası düzenleyerek bir de bildiri yayımladılar. Bourdieu imza kampanyalarını örgütledi, aydınların bir araya gelmesini kolaylaştırdı, sokak eylemlerine katıldı, o dönem ulusal çapta yayımlanan dergilere hükümetin bu politikalarını eleştiren röportajlar verdi. Toplumda işçilerden başlayarak halkın tümünü içine alan bir hareket oluşmasını sağladı. Böylece, geniş kitlelerin mobilizasyonunun gerçekleşmesi sağlandı (Kauppi, 2000: 15–16).

Sartre, aydını evrensel çizgiler içerisinde tüm insanlığı kapsayan eylemler ve faaliyetler bütününde algılamıştı. Foucault ise, aydını daha spesifik mücadele cepheleri ve yerel eylem pratikleri içerisinde yorumlamıştı. Bourdieu, uygulama açısından hedefleri belirli gruplarla birlikte çalışarak Foucault'a yaklaşmakla birlikte, toplumsal hareketler açısından onda öne çıkan asıl olgu muhalefettir. Ona göre bir aydın aykırı, eleştirel ve muhalif olmak suretiyle toplumsal mücadeleler içerisinde var olmalıdır. Bu anlamda, aydını gönüllü olarak hareket içerisinde yer alan bir aktör olarak kurgular. Ona göre siyasetin meslekleşmesi ve siyasi partilerde yükselmek isteyen kişilerden talep edilen koşullar gönüllü olarak hareket eden insanları giderek siyasetin dışarısında bırakmaktadır. Bu nedenle aydın toplumsal mücadeleler alanında var olabilmek adına karşıt söylemler üreten bir insan olarak siyasete angaje olmak durumundadır (Bourdieu, 2012).

Schalk, Bourdieu'nun siyasete angaje olma biçimini tecrübe yoluyla angaje olma olarak nitelendirmektedir. Bourdieu öncelikle bir toplum bilimci olarak edindiği tecrübe ile teorik anlamda toplumda ve toplumda var olan yapılarda meydana gelen aksaklıkları analiz etmiştir. Daha sonra edindiği bu akademik bilgiler ve tecrübe ile siyasete angaje olması kolaylaşmış ve kendisini bir politik aktivizmin içinde bulmuştur. Böylece onun mesleki tecrübesi ve bilgisi siyasete angaje olmasını kolaylaştırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü toplumsal yapılar ve bu yapıların toplumda gerçekleştirdiği işlevleri bir sosyolog olarak ele alırken, bu

yapılardan kaynaklanan aksamalara karşı muhalefet gerçekleştiren kitlelerin seslerine de kayıtsız kalamamıştır. Bu alandaki tecrübesi ona bir sorumluluk duygusu yüklemiştir. Tüm bunlar onun siyasete müdahil olmasını sağlayan unsurlardır. Bourdieu özünde bilim olmadan politikaya angaje olunamayacağını, politikaya angaje olmadan da bilim üretilemeyeceğini düşünmektedir (Schalk, 1974: 21).

Sartre, Foucault ve Bourdieu örnekleri ile ele aldığımız tarihsel dönemler açısından bakılacak olursa aydınların demokrasi yoluyla ya da parti politikaları ile politikaya angaje olmaları mümkün değildir. Aydın, siyasi partiler ve parti politikaları ile birlikte düşünülebilecek bir kişi değildir. Çünkü aydın her şeyden önce muhalif bir kişidir. Bourdieu'e göre sağ düşünce, aydını sürekli bir isyan düşüncesi içerisinde kendisi için bir tehdit olarak algılamaktadır. Sol düşünce ise, aydınları demokrat olmamakla suçlamaktadır. Bu nedenle aydınlar meclis içerisinde hiçbir düşünce ile birlikte çalışamazlar. Aydınlar doğası gereği böyle bir oluşum içerisinde kendilerini ifade edemezler. Aynı zamanda Bourdieu'ya göre aydın güç elde ederse bir politikacıya dönüşür; ancak aydın kalamaz (Swartz, 2003: 805).

Aydın bu dönemin hâkim düşüncesinde elit kavramından bağımsız bir kavramdır. Sarte, Foucault ve Bourdieu gibi aydınlar aydın olarak 1968 ruhu ile daha görünür hale gelen aktivist ve angaje aydını savunmakta ve elitleri, politikacıları ve bu gibi iktidar çerçevesinde kümelenen kişileri aydın kategorisinde değerlendirmemektedir. Onlar aydınların politik angajmanını salt muhalefet düşüncesi üzerinden kurgulamaktadır. Dolayısıyla bu dönem Fransız aydınları düşüncesinde toplumsal hareketler elitlerin desteğiyle ya da yardımıyla değil; elitlere rağmen gerçekleşmektedir (Schalk, 1974: 199). Aydın da elitlere rağmen mücadele içerisinde yer alan bir figürdür ve elit kavramından farklı bir kavrama gönderme yapmaktadır.

Vurguladığımız belli başlı tarihsel dönemler ve o dönemlerde gerçekleşen önemli toplumsal olaylar üzerinden aydının siyasete angaje oluşunu değerlendirecek olursak; öncelikle aydınların o zaman diliminde ortaya çıkan ve toplumda genel bir hoşnutsuzluk yaratan durumlara kayıtsız kalamadıklarını söylemek gerekmektedir. Bu kayıtsız kalamama durumu da özellikle aydınlara toplumda yüklenen misyon ve aydın sorumluluğu ile birlikte düşünülmelidir. Bununla birlikte aydınlar belli toplumsal kriz dönemlerinde genellikle siyasi mücadelenin içine girilmesi gerektiğini

düşünmektedir. Örneğin hükümetin uyguladığı politikaların toplumda belli gruplar açısından hoşnutsuzluğa yol açtığı durumlarda genelde mağdur gruplara destek verme eğilimine gitmektedirler. Son olarak savaş gibi genel geçer ve tüm insanlığı ilgilendiren durumlarda aydınların yoğun şekilde siyasete angaje olduklarını söylemek gerekmektedir. Bu gibi olağanüstü durumlarda aydınlar oluşan mücadelelere destek olmakla birlikte genellikle kendi inisiyatifleri ile de birtakım örgütlenmeler ve eylemler içerisine girmektedirler.

2.1.1.2. Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi: Sidney Tarrow

Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi, toplumsal hareketlerin etki ve sonuçlarını açıklamaya çalışan ve farklı kuramcılar tarafından farklı unsurlarla açıklanan bir teoridir. Bu teori, “Siyasi Süreç Yaklaşımı” olarak da adlandırılmaktadır. Sidney Tarrow, siyasi fırsat yapılarının unsurlarını açıklarken bir toplumsal hareketin oluşumu ve yayılmasında elitleri bir fırsat olarak değerlendirmiş ve onları kurama dâhil etmiştir. Tarrow, elitleri teorinin unsuru olarak değerlendiren ilk kuramcıdır (Meyer, 2004: 130).

Siyasi Fırsat Yapıları Teorisini değerlendirmeden önce elitlerin bir toplumsal hareket aktörü olarak nasıl değerlendirildiğine tarihsel olarak açıklık getirmek gerekmektedir. Daha önceki başlıklarda açıkladığımız üzere, 1968 öğrenci hareketleri ve onun öncesindeki dönemlerde özellikle Fransa’da aydın bütünüyle muhalif bir aktivist olarak algılanmakta ve toplumsal hareketlere muhalif kimliği ile angaje olmaktadır. 1980 ve sonrası dönemde bu algının kırılmaya başladığını görmekteyiz. 1980 sonrasında, özellikle Amerika’da meydana gelen toplumsal hareketler değerlendirildiğinde, bu dönemde aydınların ve elitlerin bir toplumsal hareket aktörü olarak toplumsal mücadelelerin içinde birlikte yer aldığını gözlemlemekteyiz (Goldstone, 2004: 335).

Bunu söylemekle aydının muhalif olmaması gerektiğini belirtmiyoruz. Tezimizin birinci bölümünde aydının ya iktidarın karşısında ya da iktidara eklenilerek politik alana nüfuz ettiğini saptamıştık. Bu anlamda 1980’lere kadar özellikle Fransa’da toplumsal hareketler açısından aydının salt iktidarın karşısında hareket ettiğini belirtmekle birlikte, 1980’lerden sonra özellikle Amerika’da

aydınların iktidarın merkezinde ya da iktidara yakın kimseler olarak politikaya müdahil olduğunu ve birer elit aydına dönüştüğünü vurgulamak gerekmektedir. Bu dönemde toplumsal hareket aktörleri dışlanan, mağdur ve ezilen kişiler olarak görülmez. Toplumsal hareket aktörleri demokratik hayatın unsurları olarak faaliyette bulunan bireyler olarak görülmektedir. O nedenle, Amerika'daki toplumsal mücadelelerde elitler ve toplumsal hareketler ilişkisi genellikle parti politikaları ve demokrasi rejimi ekseninde açıklanmaya çalışılmaktadır. Siyasi partiler toplumsal hareketlerin tabanlarını kendilerine destek olmak noktasında yanlarına çekmeye çalışmaktadırlar; çünkü onları bir oy potansiyeli olarak değerlendirmektedirler. Toplumsal hareketler içerisinde mücadeleciler de elitlerin desteğini istemektedirler; çünkü talep ettiklerini politik güçleri sayesinde onların gerçekleştirebileceğine ya da gerçekleşmesini kolaylaştıracağına inanmaktadırlar (Irons, 2009: 463). Bu noktada “Siyasi Fırsat Yapıları” ve “Kaynak Mobilizasyonu” teorilerinden hareketle, elitler ve toplumsal hareketler ilişkisini açıklamaya ve toplumsal hareket anlayışının “elitlere rağmen” anlayışından “elitler sayesinde” noktasına nasıl dönüştüğünü saptamaya çalışacağız.

Siyasi Fırsatlar, Batıda ilk olarak 1960'larda kullanılmaya başlanan bir kavram olmuştur. O dönemde, Batı Avrupa'da hâkim paradigma “Frankfurt Okulu” etrafında oluşturulmuştur. Frankfurt Okulu'nun eleştirel yaklaşımları toplumsal hareketleri açıklamada da kullanılmaktadır. O dönemde Amerika'da ise, post-materyal uygulamalar ve daha bireysel düşünceler hâkimdir. Bu anlayış, “Rasyonel Birey”⁹ anlayışı olarak sistemleştirilmektedir. Tüm bu geliştirilen anlayış ya da kuramlar toplumsal hareketlerin oluşma nedenlerini ve mobilizasyon süreçlerini açıklamaya yetmemektedir. Bu durumda, siyasi fırsat, tehdit ve sınırlılıkların doğasını anlamak önem kazandı. Böylelikle, siyasi fırsat kavramı doğdu (Tarrow, 1998: 73). Siyasi fırsat kavramı, toplumsal hareketlerin meydana gelme sebeplerini ve hareketin tüm aşamalarını anlamaya yarayan bir kavram olarak siyaset bilminde tartışılır oldu. Bu kavramı kuramsallaştıran kişi ise Sidney Tarrow'dur.

⁹ Mancur Olson tarafından ortaya konulan bir yaklaşımdır. Bireyin bir toplumsal harekette yer alırken çıkarlarını ve alacağı riskleri hesaba katan rasyonel bir birey olduğundan hareketle, toplumsal hareketler açıklanmıştır.

2.1.1.2.1. Elit Kavramı ve Elitlerin Fırsata Dönüşümü

Teoriyi açıklamadan önce, Tarrow'un elitlere bakış açısını vurgulamak gerekir. Tarrow'a göre, "*Elitler, hükümet görevlileri ve iş çevresi gibi diğer güçlü çıkar gruplarını temsil eden ve bir toplumsal hareketin başarıya ulaşmasına ya da baskılanmasına yol açabilecek önemde ve etkide kişilerdir*" (Tarrow, 1998: 71). Tarrow'un elit tanımı kapsayıcı ve harekete müdahil olan müttefiklere gönderme yapmaktadır. Son tahlilde, Tarrow bir toplumsal hareketin ortak amaçları paylaşan ve elitler, muhalifler ve otorite arasındaki etkileşim çevresinde dolaşan insanların mücadelesinden meydana geldiğini söylemekle elitlere kuramında önemli bir rol biçtiğini belirtmiş olmaktadır (Meyer ve Staggenborg: 1996: 1631).

Tarrow'da siyasi fırsatlar ne anlama gelmektedir? Tarrow, siyasi fırsat kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "*Siyasi fırsatlar, kendi içlerinde tutarlı, her zaman resmi bir yapıda olması gerekmeyen ulusal ya da sürekli karakterlere bürünebilen yapılardır*" (Tarrow, 1998: 19). Herbert Kitschelt ise siyasi fırsatları şöyle tanımlamıştır: "*Siyasi fırsatlar, bir toplumsal hareketin mobilizasyonu ile tercih edilen stratejiler ve toplumsal çevreyi değiştirme kapasitesi arasında bir filtre gibi işlev görmektedirler*" (Kitschelt, 1986: 58).

Siyasi fırsatlar, bir toplumsal hareketin oluşmasına katkıda bulunurlar. Oluşum aşamasında değerlendirilebilecekleri gibi, oluşmuş bir toplumsal hareketin ivme kazanması ve mobilizasyonunun hızlanması aşamalarında da hareketlere katkı sağlayabilirler. Bu fırsatlar, insanları siyasi nitelikli bir mücadele için harekete geçiren ve çekişmeli siyasal alana angaje olmaya çağıran bir yapıdadırlar. Tam tersini söyleyecek olursak, tehditler de hareketin sonlanmasını ya da baskılanmasını sağlayan ve hareket üzerinde olumsuz etkiler yaratan durumlar olarak algılanacaklardır. Elbette, siyasi fırsatların görünür kılındığı durumlarda mutlaka bir toplumsal hareket gerçekleşir gibi bir genellemeye gitmek mümkün değildir. Siyasi fırsatların yapısı, durağan bir model olarak algılanmamalıdır. Fırsatlar siyasi çekişmelerin ve toplumsal hareketlerin neden ve sonuçlarını analiz etmek için aydınlatıcı bir unsur olmakla birlikte, mutlak bir harekete yol açmaları için başka tamamlayıcı unsurlar da gereklidir. Bir toplumsal hareketin gerçekleşmesi için hareketin içsel kaynakları ve dışsal kaynakları mevcuttur. Siyasi fırsatlar, hareketin

içinden gelen bir kaynak değildir. Onlar harekete harici olarak destek verirler ve hareketi kurmaktan ziyade yayılımını ve mobilizasyonu arttırmak noktasında önem taşırlar. Bu harici kaynaklar da, bazı örgütlü yurttaşlar, elitler, muhalif elitler ya da liderler, başka müttefikler ya da ortaklar olabilir (Tarrow, 1998: 20).

Tarrow'a göre siyasi fırsatların yapısını belirleyen dört unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar şu şekilde özetlenebilir (Tarrow, 1998: 77).

- Kurumsal erişilebilirliğin ya da açıklığın oluşması.
- Elitlerin bölünmüşlüğü.
- Hareketin müttefikleri ve/veya ortaklarının görünür hale gelmesi.
- Devletin baskılama gücünün azalması.

Buna göre, bu unsurların biri ya da birden fazla unsur bir araya geldiğinde toplumsal hareket için uygun fırsatlar yaratılmış olur. Bu fırsatlara ek olarak hareketin finansman sorununa da uygun bir çözüm bulunmuş olunması gereklidir. Özellikle elitlerin bölünmüşlüğü ve hareketin müttefiklerinin görünür hale gelmesi maddeleri tezimiz açısından önem oluşturmakta ve doğrudan elitlere atıfta bulunmaktadır.

Maddeleri irdeleyecek olursak, erişim artmasından kastedilen sistemin toplumsal hareketlere açık alanlar yaratmasıdır. Örneğin demokrasiyi çok içselleştirememiş ya da hiç işletmeyen sistemlerde seçimler çekişmeyi harekete geçirerek bir fırsat yaratırlar. Seçim dönemlerinde farklı hizipler arasında çatışmalar çıkacağından birçok toplumsal hareket açısından uygun ortamlar doğmuş olur (Tarrow, 1998: 78).

İkinci madde, elitlerin bölünmüşlüğü ile ilgilidir. Buna göre, elitlerin tek tip ve aynı görüşe sahip olduğu, tam bir birliktelik içerisinde bulunduğu durumlarda toplumsal hareketler gerçekleşemez. Çünkü toplumsal hareketlerin hızlanması ve yayılması için mutlaka elitlerin desteğini almaları gereklidir. Elitler arasında meydana gelen ayrılıklar ve bölünmeler kaynakları yetersiz gruplara risk almaları için teşvikler sağlar. Ayrıca elitlerin bir kısmına halkın eliti olmaları ve güç kazanmaları için bir fırsat yaratır. Bu duruma 1960'larda İspanya ve Brezilyada gerçekleşen dönüşüm süreçleri örnek verilebilir. Bu süreçlerde muhafazakârlar ve

reformcular arasındaki bölünmeler birçok hareket ve karşı hareket doğmasına sebebiyet vermiştir (Tarrow, 1998: 79).

Üçüncüsü, etkili müttefiklerin oluşması durumudur. Bu vaziyette elitler, toplumsal hareketler açısından çok önemli bir role bürünürler. Hareketler güçlü ittifaklar sayesinde güç kazanır ve seslerini duyurabilir hale gelirler. Örneğin, Avrupa ve Amerika’da toplumsal hareketler genellikle elitlerle kurulan güçlü ittifaklar sayesinde başarıya ulaşmıştır. Örneğin, Amerikan çiftçi ve köylü hareketlerinin başarıya ulaşmasında yerel elitler, iş çevresi elitleri ve siyasi elitlerin rolü büyük olmuştur. Temsili demokrasilerde bu ittifaklar genellikle siyasi parti mensuplarından doğar ve sol kanatta yer alan parti mensupları güçlü müttefikler olmaya daha yatkındırlar. Ancak bu her zaman böyle olmayabilir (Tarrow, 1998: 80).

Elitler kurdukları ittifaklarla bir toplumsal hareketi büyütebilir, sona erdirebilir ya da bir harekete karşı bir hareket yaratabilirler. Yani bir grup elitin ne yapacağı diğer elitlerin de ne yaptığına bağlıdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1980’lerde sigara endüstrisi kendi elitlerini oluşturup bir direniş başlatmıştı. Bu durumu gözlemleyen karşı eylemciler de kendi elitlerini yaratarak sigara karşıtı bir karşı kampanya başlattılar. Aynı durum kürtaj yanlısı ve kürtaj karşıtı hareketler, barış ya da savaş yanlısı hareketler, nükleer enerji yanlısı ve nükleer enerji karşıtı hareketler için de geçerlidir. Bu örnekler çoğaltılabilir (Meyer ve Staggenborg, 1996: 1643).

Elitler siyasal arenanın doğasının ve “”hareket” “karşı- hareket” niteliğinin belirlenmesinde belirleyici unsur olarak yer almaktadırlar. Bu durumda elitlerin bir hareket için fırsat oluştururken, başka bir hareket için de tehdit oluşturabileceğini de söylemek gereklidir. Kısacası, elitler ve toplumsal hareketler arasında kurulan ittifakların mobilizasyonu başarıya ulaştırmada önem taşıdığını ve hareketin tüm niteliği ve sonucunu belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumdan şöyle bir sonuç da çıkarılabilir: Elitler, toplumsal hareketin tüm çevresinin toplumsal hareketi oluşturan eylemciler ve devlet etrafında belirlendiği tekil hareketlerde bir etki oluşturmazlar. Elitler, özellikle hareket ve karşı hareket ilişkisinin belirlenmesinde ve çoklu ittifaklar ile çok taraflı bir etkileşim doğduğunda politik alanda görünür olup harekette rol oynarlar. Bazen hareketin tarafları arasında arabuluculuk işlevi de yerine getirir ve bir denge mekanizması gibi çalışırlar.

Buna ek olarak, elitler ve siyasi fırsatlar ilişkisi iki yönlüdür. Siyasi fırsatların bir parçası olarak elitler toplumsal harekete katkıda bulunurken, toplumsal hareketler de elitler için fırsatlar yaratır (Meyer ve Staggenborg, 1996: 1651). Onlara güç kazandırır ya da siyasi rant sağlarlar. Örneğin, Amerika’da eğer Cumhuriyetçiler bir toplumsal hareketi destekliyorsa Demokratlar mutlaka ya bir karşı hareket yaratmak ya da zaten var olan bir karşı harekete destek vermek zorunda olacaklardır. Aksi halde siyasi arenada tutunamazlar, sistem onları bu ittifaka zorlar. Çoğu elitin de karşı hareket içinde kendine yer aramaya çalışması bu nedenledir. Tüm toplumsal hareketlerin doğası parti politikaları ve siyasi çıkar eksenine dayanmaktadır.

Siyasi fırsatların yapısını belirleyen dördüncü unsur da devlettir. Devletin gücü, mücadele edenlere karşı ortaya koyduğu stratejiler, baskılama mekanizmaları toplumsal hareketlere yön verir. Baskı arttığında toplumsal hareket için olumsuz bir durum oluşur. Ancak bazı hareketler bu baskıyı bir siyasi fırsata çevirebilirler. Bu gibi baskının arttığı durumlarda eylemciler şiddete yönelik kolektif eylemlerden kaçınırlar. Sivil itaatsizlik gibi şiddete başvurmeyen yollarla eylemlerini meşrulaştırabilirler (Tarrow, 1998: 81).

Siyasi fırsatların tüm unsurları birlikte düşünüldüğünde, elitlerin bölünmüşlüğü durumunda ve elitlerin toplumsal hareketler açısından potansiyel bir müttefike dönüşebileceği durumlarda birer fırsat yaratarak toplumsal hareketlerin tüm karakteristiğini belirleyebilirler. Elitlerin toplumsal hareketlerin belirleyici unsurlarından olması hareketin oluşumunda değil; ancak ittifak kurma, hareketi görünür kılma, hareketin daha geniş kitlelere içerilebilmesi, mobilizasyonun hızlanması gibi noktalarda ortaya çıkmakta ve bu aşamalarda önem kazanmaktadır.

2.1.1.2.2. Siyasi Fırsat Yapıları Teorisi’nin Farklı Yorumları

Siyasi fırsat yapılarını değerlendiren Peter Eisinger, Charles Tilly, Doug McAdam gibi kuramcılar siyasi fırsat yapısı olarak genellikle devlet ve devletin tutumunun toplumsal hareketlere etkisini değerlendirmiştir. Hükümet yapılarını ve kamuya yönelik politikalarını incelemişlerdir (Meyer, 2004: 126).

Tarrow ilk defa elitleri siyasi fırsatların içinde incelemiştir. Jack Goldstone, Tarrow’un kuramına katkıda bulunarak teoriyi hem eleştirmiş hem de öneriler

sunmuştur. Goldstone da Tarrow gibi siyasi fırsatları hem hareketin ortaya çıkmasını hem de başlamış bir hareketin başarıyla sonuçlanmasını sağlayan bir araç olarak görmektedir. Özellikle elitlerin önemini hareket ve karşı- hareket etkileşiminde değerlendirmektedir. Goldstone'a göre bir toplumsal hareket, siyasi fırsatların yardımıyla elde edeceğinden çok daha fazlasını elde eder. Bu ortak yaklaşımlarla birlikte Goldstone ve Tarrow'un yaklaşımı iki noktada farklılaşmaktadır. İlk olarak Goldstone, elitlerin sadece hareketin olduğu ülke içinden değil, uluslararası da birliktelikler kurmaya müsait bir yapıda olduklarını öne sürer. Örneğin Josef Stalin Rusyasında olduğu gibi sistem kendini tüm fırsatlara kapatmışsa ve elitlerin yapabilecekleri sınırlanmışsa, uluslararası elitler ve ortaklıklar devreye girecektir. Görüldüğü gibi Goldstone, ilk defa olarak elitlerin etkisini uluslar arası politik alanda değerlendirmiş ve teoriye bu noktada katkıda bulunmuştur. Böylelikle elitlerin toplumsal hareketlerin uluslararasılaşmasına sebep olacağını belirtmek suretiyle onları uluslararası bir aktör konumuna getirmiştir. İkinci olarak ise Goldstone, elitlerin adlandırılması konusunda farklı bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Tarrow, siyasi elitler olarak adlandırmamakla birlikte teorisinde elitler kavramıyla siyasi elitlere gönderme yapmakta ve hatta özelinde milletvekillerine atıfta bulunmaktadır. Goldstone ise siyasi elitlerin yanı sıra medya elitleri, askeri elitler, ekonomik elitler, dini elitler gibi elit gruplarının da toplumsal hareketler açısından önemine vurgu yapmakta ve elitlerin kapsamını genişletmektedir (Goldstone, 2004: 47).

Tarrow ve Goldstone'a ek olarak Craig Jenkins ve Charles Perrow doğrudan elitler olarak dillendirmemekle birlikte, toplumsal hareketlerin müttefikleri ve ortaklarına vurgu yaparak elitlere dolaylı olarak atıfta bulunmuşlardır (Jenkins ve Perrow, 1977: 250). Bununla birlikte William Gamson ve David Meyer de elitlerin toplumsal hareketin gelişimi için önemine vurgu yapmışlardır. Elitlerin Amerika'da özellikle çevreci hareketler ve barış hareketlerinde önemli bir rol oynadığını saptamışlardır (Meyer ve Staggenborg, 1996: 1630). Kitschelt ise, kamu çevresi ve siyasi karar alıcılar arasındaki etkileşime vurgu yapmış ve elitlerin lobicilik faaliyeti anlamında hükümet ve çıkar grupları arasında arabuluculuk yapabileceğinden bahsetmiştir (Kitschelt, 1996: 65).

2.1.1.2.3. Elitler ile İlgili Örnek Olaylar

Siyasi Fırsat Yapıları Teorisini Tarrow ve diğer kuramcılarının bakış açısı ile irdeledikten sonra, elitlerin bir siyasi fırsat olarak toplumsal hareketlere yaptığı etkiyi üç örnek olay üzerinden açıklamaya çalışalım. Örnekleri açıklamadan önce elitlerin literatürde ittifak, birliktelik, koalisyon, dayanışma, işbirliği gibi kavramlar ile birlikte anıldığını belirtmek gerekmektedir. Belli toplumsal hareketler ve elitler ilişkisi açıklanırken bu kelimelere rastlamak kaçınılmaz oldu. Sidney Tarrow'un daha çok ittifak kavramını kullandığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte elitler ele alındığında koalisyon kavramı da sıklıkla irdelenmiştir (Dyke, 2003: 226). Buna ek olarak işbirliği ya da dayanışmaya da rastlanılmaktadır (Rohlinger ve Quadagno, 2009: 41).

Öncelikle, Kadınların Seçimlere Katılma Hakkı Hareketi'ni ele alalım. Alana Jeydel, 2000 yılında kaleme aldığı makalesinde siyasi fırsatları açan ve kapatan faktörleri elitler unsuru açısından irdeleme imkânına sahip olmuştur. Jeydel, bu hareketi zaman dilimi olarak 1890–1920 tarihleri ile sınırlandırmıştır. Bu zaman diliminde kadınlar oy hakkını elde edebilmek için siyasi elitlerin desteğini almayı elzem görmüşlerdir. Çünkü istedikleri yasal kazanımları elde edebilmek için bu şarttır. Jeydel bu hareketi irdeleyerek, siyasi fırsatların bir unsuru olarak elitlerin ne zaman bir tehdit ya da fırsat oluşturacağı ile ilgili beş saptamada bulunmuştur (Jeydel, 2000: 17).

İlk olarak, parti oylarının siyasi fırsat yapılarının bir göstergesi olduğunu saptamıştır. Çünkü oylar partinin gücünü göstermektedir ve oy oranı çok yüksek olan güçlü bir hükümet siyasi fırsatları kapatır. Elitlere erişim imkânsız hale gelir. Güçlü bir hükümet toplumsal hareketler karşısında kuvvetli bir bariyer oluşturabilir. Ancak partilere verilen oylar bölünmüştü o halde toplumsal hareketler oyları arttırmak için elitler tarafından bir fırsat olarak kullanılabilir ve siyasi fırsatlar açılır. İkinci olarak, seçimlere yönelik istikrarsızlık ve durağanlık da siyasi fırsatları açar ve görünür hale getirir. Çünkü istikrarsızlık durumlarında yeni seçmen tabanlarına ihtiyaç duyulur ve yeni seçmenleri kendilerine çekmek için elitler kaçınılmaz olarak toplumsal hareketlere yöneleceklerdir. Üçüncü olarak, güçlü parti liderlerinin siyasi fırsatları kapattığını söylemiştir. Çünkü elitler hep işbirliği ve koalisyon kavramlarını

tamamlar. Tek bir parti liderinin çok güçlü olduğu yapılarda elitlerin gücü zayıf kalır. Dördüncü olarak, Jeydel seçimlere yönelik ilgisizliğin de siyasi fırsatları kapatacağını belirtmiştir. Çünkü elitler ve toplumsal hareketler ilişkisinin tüm temeli parti politikalarında yatmaktadır. Seçimler önemsiz bir araç olarak algılanırsa tüm iletişim kanalları kapanır. Son olarak Jeydel, Kadın Hareketi özelinde kadınların oylarının artmasının siyasi fırsatları arttıracacağını söylemiştir. Çünkü kadınların sisteme katılımı kadın hareketini daha da güçlendirecektir. Hatta kadın parlamenterler doğrudan kadın hareketine destek verecek ve hareketin başarıyla sonuçlanmasını sağlayacaklardır (Jeydel, 2000: 20).

Kadınların Seçimlere Katılma Hareketi üzerine yaptığı analizlerde bu saptamalarda bulunan Jeydel, siyasi fırsatların kapanması durumunda parlamento dışından parlamentoya erişimin imkânsız hale geleceğini belirtmektedir. Ona göre statüko ve siyasi elitler arasındaki tüm dengeyi siyasi fırsatlar sağlamaktadır. Sonuç olarak kadınlar siyasi fırsatların yapısını oluşturan unsurlardan biri olan elitlerin desteğini almayı başardılar. Özellikle 1911–1920 periyodunda parti birlikteliği ve istikrarının sarsılmasını ve seçimsel istikrarsızlığın oluşmasını kendileri için bir fırsat olarak görerek yasal kazanımlar elde ettiler. 1912 seçimlerinde kadınlar bir mobilizasyon sürecine girdiler. Bu seçimlerde yaklaşık olarak bir milyonun üzerinde kadın oy kullandı ki bu durum da hareketin hedeflerinden birine ulaştığını kanıtlamaktadır. Kadın hareketi, bu katılım sürecinden sonra daha da güçlendi ve kadınlar seçme seçilme hakkını elde etmeyi başardı. Hareketin başarıya ulaşmasının en önemli sebebi de kadın milletvekili elitlerin kadın mücadelesine verdiği destekte yatmaktadır (Jeydel, 2000: 36).

İkinci olarak ele alacağımız hareket, 1930–1990 periyodu arasında incelenen Amerikan Öğrenci Hareketi'dir. Nella Van Dyke tarafından yapılan araştırmalar ile elitler ve öğrenciler ile öğrenci birlikleri arasında gerçekleşen koalisyonu ve bu koalisyonun harekete katkılarını örneklemiş olacağız. Dyke'a göre, elitlerin hareket için fırsat oluşturması hareketi gerçekleştiren gruplar ile kuracağı gayri resmi ittifak ya da koalisyonlar ile mümkündür. Dyke, bu koalisyonu örneklemek için belirlediği zaman dilimleri arasında Amerika'da bulunan iki yüz üniversite kampüsünde gerçekleşen 2.644 protesto eylemini ve eylemlerin katılımcılarını analiz eder (Dyke, 2003: 226).

Koalisyon, belli bir hedefe ulaşmak için belli grupların birlikte resmi ya da gayri resmi şekilde çalışmalarını ifade eder. Fazla sayıda insanı mobilize edebilmek için oluşturulan en etkili yollardan biridir. Koalisyon, siyasi fırsatlar oluşturulduğunda ve kaynakların erişilebilirliği sağlandığında mümkün olur. (Rohlinger ve Quadagno: 2009:342).

Bu harekette siyasi elitler ile birlikte farklı kurum ve kuruluşlardan yöneticiler ve elitler de harekete destek verdi, koalisyon aktörleri olarak devreye girdi. Bu öğrenci hareketlerinde koalisyonlar genellikle sol grup ve örgütlerle kuruldu. Öğrenci hareketleri incelenirken eylemlerin konuları sınırlanmadığından farklı siyasi elitlerin hangi konulara eğildiği ve öğrencilerle birliktelik kurmak istedikleri net bir şekilde gözlemlenebildi. Harvard Üniversitesi, diğer okullardan bir yönüyle ayrıldı; çünkü en fazla eylem burada gerçekleşti. Medya ilgisi bu üniversitenin üzerinde olduğundan, elitler de en çok bu üniversitenin öğrencileri ile koalisyon kurdular. Ancak burada en önemli nokta her elit grubunun oy sağlamayı düşündüğü taban ile çıkarları doğrultusunda koalisyona gitmek istemesidir. Örneğin, bir kısım elitler üniversite öğrencilerinin ırkçılık ve ayrımcılık karşıtı hareketine ve Vietnam Savaşı karşıtı hareketine destek verirken, diğer kısım elitler Nükleer Karşıtı protesto eylemlerine destek verdiler. Bazı elitler, Gay ve Lezbiyen Öğrenci Birlikleri ile koalisyonlar kurarak ortak oturma eylemleri düzenlediler ve eşcinsel seçmen tabanının oylarını çekmeye yöneldiler. Bazı elitler de siyahların İnsan Hakları Hareketi'ne destek olmak için siyah öğrenciler ile eylemler gerçekleştirdi. Genellikle Demokratların daha çok insan hakları ve bununla ilişkili eylemlere destek olduğu ve sol yönelimle öğrenci birlikleri ile koalisyonlar kurdukları gözlemlendi. Hatta bazı Cumhuriyetçi elitlerin hareketlere karşı zaman zaman üniversite yönetimlerinden yana tavır aldıkları ve hareketler için bir tehdide dönüştükleri de saptandı (Dyke, 2003: 238–239).

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da elitlerin örgütlü öğrenciler ile koalisyona gitmesidir. Örneğin nükleer enerjiyi protesto etmek amacıyla kampüse gelen elitler Çevreci Öğrenci Kolektifleri ile bir arada bulunmuşlardır. Ya da eşcinsel tabana seslenmek isteyen elitler Gay ve Lezbiyen Öğrenci Birlikleri ile birlikte çalışmalar yapmışlardır ve bir nevi bu öğrenci birliklerini kendi partilerinin gençlik örgütleri gibi algılamışlardır. Elitler harekete destek olmak amacıyla da genellikle

üniversite kampüslerine gelmişler ve tabanlarına öğrencilerle birlikte seslenmişlerdir. Kampüsler bu dönemde yoğun bir medya ilgisi ile karşılaşmış ve eylemlere katılım oranı belirgin bir biçimde artmıştır (Dyke, 2003: 240).

Kısaca, elitler ve elitlerin öğrenci örgütleri ile kurdukları koalisyonların doğasına bakıldığında şu saptamalarda bulunabiliriz: Öncelikle, elitlerin mobilizasyon ve medya ilgisi noktalarında eylemlerin farkındalığını ve etkisini arttırması sonucuna yol açtığı gözlemlenmektedir. Elitler sayesinde çok fazla sayıda katılım olmuş, bu da hareketin gücünü arttırmıştır. Ayrıca basın ve medya gücü ile öğrenci eylemleri sürekli güncel kılınmıştır. Elitler de toplumda önemli bir kesimi oluşturan öğrencilerin eylemlerine karşı siyasetin doğası gereği kayıtsız kalamamışlardır. Bu nedenle hareket, karşı- hareket etkileşimi içinde elitlerin karşılıklı mücadelesi de gözlemlenmiştir. Ayrıca elitlerin olaylara müdahil olması hareketleri yerel ve ulusal ölçekte güncel kılmıştır. Böylece siyaset belli bir dönem öğrenci ve elit koalisyonları üzerinden belirlenmiştir.

Son olarak ele alacağımız örnek ise; Amerikan Muhafazakâr Hıristiyan Hareketi'dir. Deana Rohlinger ve Jill Quadagno tarafından yazılan makaleden yola çıkarak elitler ile toplumsal hareketler ilişkisini açıklamaya çalışacağız. Hareket, zamansal olarak 1970–1994 dilimini kapsamaktadır. Bu harekette elitlerin toplumsal hareketlerle etkileşimi işbirliği kavramından hareketle açıklanmıştır. Buna göre, işbirliği kavramının üç temel bileşeni vardır. Bunlar çerçeveleme, hareketin içinden gelen dinamikler ve siyasi elitlerdir. Çerçeveleme, hareketi yürüten aktivistlerin seferberliğini sağlamak için birtakım sembol ve kavramlar üretilmesi aşamasıdır. Bu sembol ve kavramlar güdülenmeyi sağlar. Hareketin içinden gelen nitelikler, örgüt yapısı, harekete katılanların niteliği gibi özelliklerdir. Bunlar hareketin içindeki dayanışmayı arttırabileceği gibi yok edebilir de. Son olarak da siyasi elitler işbirliğinin belirleyicilerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Çünkü her toplumsal hareket bir siyasi çevreye hitap etmektedir. Her siyasi çevrenin de önemli birtakım aktörleri vardır. Elitler bu aktörlerin başında gelmektedirler ve siyasaları değiştirebilecek en müsait pozisyonları ellerinde tutarlar. O nedenle onlarla işbirliği içinde olmak harekete güç katacak ve sonucu olumlu yönde etkileyecektir (Rohlinger ve Quadagno, 2009: 344).

Amerikan Muhafazakâr Hıristiyan Hareketi, başlangıçta Katoliklerin ve Katolik Kilisesinin ahlaki bir topluluk oluşturmak ve dünyaya adalet getirmek amacıyla birtakım faaliyetlerde bulunmak için bir araya gelmesi ile başladı. Katolikler bu amaç doğrultusunda farklı cemaat ve tarikatlar ile işbirliğine giderek bu kurumların dini elitleri ile toplumda birtakım farkındalıklar uyandırmaya başladı. İlk siyasal faaliyetleri, meclisin kürtaşı yasal hale getirmesi ile ilgili alınan karara karşı ahlaki veto hakkı kullanarak açıklamalarda bulunmasıdır. Böylece statükoya ve aldığı kararlara karşı bir aktivizm içerisine girdiler. Mevcut tarikatlardan örölü bu aktivizm doğrultusunda tüm Hıristiyanlar mobilize edilmeye çalışıldı. Bu doğrultuda mevcut yedi tarikatın bir araya gelmesi ile birlikte, *National Right to Life Committee* (Ulusal Hak İçin Yaşam Komitesi) kuruldu. Komite, kürtaşı kliniklerinin önünde oturma eylemleri yapmaya başladı. Komitenin kurulması ve etki alanını genişletmeye başlamasıyla birlikte bu hareket siyasal elitlerin dikkatini çekmeye başlandı. Cumhuriyetçi Parti elitleri, muhafazakâr kesimin oy oranlarını lehine çevirmek için harekete destek olmaya karar verdi. Elitlerin de desteği ile bu dini elitler ekseninde sadece dini kaygılarla oluşturulan hareket zamanla kapsamını genişletti ve çok geniş ve farklı kesimlerin destek verdiği Kürtaşı Karşıtı Hareket ile birleşti. Böylece elitlerin etkisi ile harekete katılımın tabanı genişledi, hareket sadece dini bir hareket olmaktan çıktı ve tüm topluma yayıldı. (Rohlinger ve Quadagno, 2009: 346).

Cumhuriyetçiler, *Family Values Platform* (Aile Değerleri Platformu) kurarak bu hareketin temel fikirlerini ulusal politika haline getirmeye başlamış ve kürtaşı savaşı açtılar. Zamanla tüm eşcinseller de hedef alınarak ailenin korunması için devlet politikaları oluşturuldu. Böylelikle Cumhuriyetçiler, toplumda çok geniş bir kesimi oluşturan muhafazakâr kesimi ve oylarını yanına çekmeyi başardı. 1976 yılında kürtaşı devlete ait kurumlarda ve devlet eliyle gerçekleştirilmesi yasaklandı. Bazı eyaletlerde de kürtaşı resmi olarak yasaklandı. Bu düzenlemeler ile birlikte hareket istediği sonuçları elde etti. Böylelikle hem toplumsal hareket hem de elitler açısından işbirliği başarılı sonuçlar vermiş oldu. (Rohlinger ve Quadagno, 2009: 351).

Amerikan Muhafazakâr Hıristiyan Hareketi bize elitler ve toplumsal hareketler arasındaki işbirliğinin nasıl işlediğini ve işbirliği sayesinde her iki tarafa da nasıl kazanımlar sağladığını göstermektedir. Elitlerin devreye girmesi ile bir

hareket tüm topluma yayılabilmekte, seferberliği hızlanmakta ve daha seri bir şekilde sonuca gidilebilmektedir. Ayrıca, bu örnek bize bir toplumsal hareketin bir elit ekseninden diğer elit eksenine kaymasını da örnekleemektedir. Bu hareket dini elitlerin inisiyatifi ile doğmuş, sonuçta siyasi elitler de harekete müdahil olmuşlar ve iki elit grubunun birlikteliği sonucu hareket hedeflerine ulaşmıştır. Ele aldığımız tüm örnekler toplumsal hareketler ve elitler ilişkisini farklı yönleri ve boyutları ile açıklığa kavuşturmaktadır.

2.1.1.3. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi: John McCarty ve Mayer Zald

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, John McCarthy ve Mayer Zald tarafından geliştirilen ve toplumsal hareketleri kar, zarar, maliyet, gider, gelir ve kaynak gibi ekonomik terimlerle açıklamaya çalışan bir yaklaşımı benimser. Bu yaklaşıma göre, bir toplumsal hareketin ortaya çıkması için gerekli kaynakları mobilize etmek ve bu kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak önem taşımaktadır. Buna göre, bu kaynakların kullanımı sadece bireyin tekelinde olamayacağından, bu kaynakların nasıl kullanılacağı girişimler ve örgütler tarafından tanımlanabilir. Bu durumda, toplumsal hareket örgütü kavramı önem kazanmaktadır (McCarthy ve Zald, 1977: 4–5).

Elitler de, bu noktadan hareketle iki aşamada bir toplumsal hareketin oluşması, ivme kazanması, gelişmesi ve başarıya ulaşması açısından önem taşımaktadır. Elitler ilk olarak teoride çok önemli bir rol biçilen toplumsal hareket örgütlerinin lider kadrosunu oluşturarak doğrudan kaynakların yönetilmesinde etkin olurlar. Karar yetkisi onlardadır. Bu anlamda, hareketin iç (dâhili) kaynaklarından birini oluştururlar. İkinci olarak ise, elitler toplumsal hareketlere dolaylı olarak destek vererek harekete dışsal bir kaynak oluşturur. Öyle ki, önemli pozisyonlarda bulunan yöneticiler, milletvekilleri, sivil toplum örgütleri gibi kuruluşların liderleri hareketlere finansman ve insan kaynağı sağlayabilir. Bu nokta göz önünde bulduğunda, bir toplumsal hareketin amacı sadece elitlerin desteğini almak üzerine bile kurulabilir (McCarthy ve Zald, 1977: 6). Toplumsal hareketlerde elitlerin inisiyatif almaları ve toplumsal hareket örgütlerinin önem kazanması kitle temelli toplumsal hareketlere de bir anlamda tepki olarak doğmuştur. Elitler hem kaynakları

yöneterek hareketin içinden başarılı olmasını sağlar hem de hareketlere dışarıdan destek vererek hareketleri başarılı bir şekilde sonuca ulaştırır. Bu ikili işlev elitleri toplumsal hareketler açısından önemli bir pozisyon içerisinde kurgulamaktadır (Jenkins ve Eckert, 1986: 813).

Bu durumda elitler toplumsal hareket örgütlerini daha profesyonel bir yapıya büründürme noktasında da önem kazanmaktadır. Bir anlamda toplumsal hareketlere sponsorluk etmektedirler. Böylece geniş kitlelerin istek ve çıkarlarını da kontrol edebilmektedirler (Norris ve Cable, 1994: 247). Elitler ile birlikte literatürde sponsorluk, lobcilik, profesyonelleşme gibi kavramlar da daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda bu örgütler ile birlikte elitler halk ve iktidar arasında bir katalizör gibi de işlev görmektedir.

Elitlerin dâhili ve harici kaynak olarak kullanılma durumlarını örneklemek gerekirse; Amerikan Sivil Haklar Hareketi'nin önemli bir ayağını oluşturan Siyahî Hareketi'ni örnek vermek gerekecektir. Siyahî Hareketi, 1960'larda Kuzey Carolina'da öğrencilerin oturma eylemleri ile başlar. Siyahî yurttaşlar, böylece uğradıkları mağduriyetlere karşı direnmeye ve ayaklanmaya başlarlar. Kuzey Amerika'nın güneyinden tüm ülkeye yoğun bir eylem dalgası yayılır. Yerel bazda yapılan örgütlenmeler ile bölge kiliseleri, öğrenci ve fikir kulüpleri mobilize olur ve bu mobilizasyon tüm ülkeye dalgalar halinde yayılır. Bu hareket içerisinde elitler, iki aşamada görünür hale gelir. Dâhili olarak lokal örgütlenmelerin yürütücülüğünü elitler üstlenir ve böylece toplumu mobilize ederler. Harici olarak ise, elitler harekete dışarıdan destek olmaktadır. Çünkü Amerika'daki Siyahî nüfus seçimlerde ciddi bir oy potansiyeli oluşturmaktadır. Demokratlar, bu oy potansiyeline kayıtsız kalmaz ve Siyahîlerin mücadelesine destek verir. Mücadele sonucunda da yasal birtakım kazanımlar 1964 Sivil Haklar Antlaşması'nda Siyahî yurttaşlar lehine gerçekleştirilir (Jenkins ve Eckert, 1986: 815–816). Bu örnek aynı zamanda elitler ve toplumsal hareketler ilişkisinin çeperini parti politikalarının oluşturduğunu da göstermek açısından önem kazanmaktadır.

Elitlerin hareketin doğrudan liderliğini ve yürütücülüğünü üstlendiği ve kitlelerin mobilizasyonunu sağladığı savını desteklemek açısından California Çiftçi Hareketi de önemli bir örnek olarak karşımıza çıkar. 1930'lu yıllarda California'da *Associated Farmers* (Birleşmiş Çiftçiler) adı altında bir örgüt kurdular. Bu örgütün

başında bölgenin sanayi ve tarım elitleri bulunmaktadır. Örgüt sağ yönelimlidir ve özünde bölgedeki sol eğilimli çiftçilerin hâkimiyetini kırmak istemektedir. Bu anlamda örgütün ve örgütün eylemlerinin tek amacı iktidar elitlerinin desteğini sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için 1930 ve 1939 yılları arasında grevlere çıkarlar. Nitekim iktidar elitleri de bu oy potansiyeline kayıtsız kalmaz ve hareketlere destek verir. Birleşmiş Çiftçiler de bölgenin en güçlü çiftçi birliği haline gelir. Bu hareket içerisinde sanayi, tarım ve iktidar elitlerini görebilmekte ve harekete yön verdiklerini anlamaktayız. Aynı zamanda iktidar elitlerinin sürece dâhil olmasıyla, iş çevresi elitleri de bu örgüte destek olmuşlardır. Bir elit grubunun mobilizasyonu çevredeki tüm elitleri hareketin içine çekmiştir. Böylelikle elitler hareketin hem dâhili hem de harici kaynağını oluşturmuşlardır (Pichardo, 1995: 21–22).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi’nden hareketle, 1960 ve öncesi dönemde toplumsal hareketler açısından hâkim olan “elitlere rağmen” anlayışından “elitler sayesinde” anlayışına bütünüyle geçildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda da aydın ve elit kavramlarının birbiriyle ikame edilmesi durumu da söz konusu olmakta, ikisi tamamen farklı kavramlar olarak düşünülmemektedir. Aydın elit kavramına içerilmiştir.

Buna ek olarak 1960 ve öncesi dönemde aydınların hem bireysel hem de belli bir örgüt içerisinde kolektif eylemlerde bulduklarını saptadık. 1980 sonrası özellikle Amerika’da gerçekleşen toplumsal hareketler çerçevesinde “elitler sayesinde” anlayışına ek olarak ve bunun paralelinde elitlerin bir kurum ya da örgüt içerisinde etkin olduğunu ve bu kurumların çatısı altında birtakım faaliyetlerde bulduklarını da belirtmek gerekmektedir (Wald ve Corey, 2002: 100). Bu anlamda bir örgüt üyesi ya da yöneticisi olarak elitler önem kazanmakta ve toplumsal hareketler literatüründe bu noktada değerlendirilmektedirler.

2.1.2. Aydın Toplumsal Hareketlerdeki Rolü ve Önemi

Tarihsel olarak aydın ve elit kavramlarını birlikte ele almak suretiyle kuramsal yaklaşımları tartıştık. Bu noktadan hareketle, aydınlar toplumsal hareketler açısından iki önemli rol oynamaktadır: aydının toplumsal hareketlerin öncüsü olduğu

doğrudan rol ve toplumsal hareketlerin yardımcı ve destekleyicisi olduğu **dolaylı roldür**.

2.1.2.1. Toplumsal Hareketlerin Öncüsü Olarak Aydın

Aydın, bazı dönemlerde ve bazı toplumsal yapılarda karşımıza toplumsal hareketlerin lideri ya da öncüsü olarak çıkmaktadır. Özellikle bağımsızlık hareketlerinde aydınlara önemli roller düştüğü söylenmelidir. Öncelikle aydınlar, bağımsızlığını kazanmaya çalışan sömürge devletlerde doğrudan bir sorumluluk almaktadır. Ulusu, ulus bilincini oluşturmak, yeni devletin ve yeni devletin yasalarının oluşmasını sağlamak gibi konularda aydınların liderliği altında toplum bağımsızlık hareketi için seferber edilmeye çalışılır. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri, I. Dünya Savaşı sonrasında Hindistan ve Hindistan toplumunu örgütlemeye çalışan Mohandas Karamchand Gandhi ve etrafında örgütlenen aydınların durumudur. Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşması açısından önce aydınları sonra da halkı örgütlemeye çalışmış ve başarılı olmuştur (Shils, 1960: 330). Aynı şekilde benzer aydın faaliyetleri Endonezya'nın bağımsızlığını kazanma mücadelesinde de ortaya çıkmış ve aydınlar Hollanda sömürgeciliğine karşı toplumu seferber eden liderler konumuna gelmişlerdir (Federspiel, 1991: 232–233).

Bağımsızlık Hareketleri'nden yola çıkarak, aydınların hem teşvik eden hem icra eden kanadı oluşturması ve liderlik pozisyonlarında yer almaları az-gelişmiş, gelişmemiş ya da sömürge olan ülkelerde daha çok ön plana çıkmaktadır demek yanlış olmayacaktır. Latin Amerika ülkeleri de bu duruma bir örnek teşkil etmektedir. Aydınlar bu ülkelerde bir politik hareketin meşrulaştırılması ve propagandasının yapılmasında ve toplumsal hareket aktivistleri ve militanlarının eğitilmesi konusunda liderlik vazifelerini yerine getirmektedir (Petras, 2005).

Bununla birlikte aydınlar, toplumların rejim değiştirdiği hassas dönemlerde de tarihsel roller üstlenmektedir. 1978 yılında Çin'de komünizmden demokrasiye geçilmesi gerektiğini savunan bir grup aydın tarafından başlatılan Çin Protesto Hareketi bu noktada değerlendirilebilir. Çin'de halkın kendi kararlarını kendisinin almasının zamanı geldiğini dile getiren ve halkı bu demokrasi hareketi doğrultusunda örgütleyen tek grubu aydınlar oluşturmaktadır. Aydınlar ve öğrenciler bu harekette

çok hızlı mobilize olmuş, kısa zamanda halkta bir demokrasi özlemi oluşmasını sağlamışlardır (Kelliher, 1993: 385). Benzer bir toplumsal süreç, Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşme sürecinde de yaşanmıştır. Komünizmden ayrılmak konusunda devlete karşı muhalefet eylemlerini başlatan aydınlar, demokrasiye geçiş sürecinde bir köprü görevi görmüşler ve halkı da bu noktada örgütlemişlerdir (Joppke, 1995: 214).

Devrim, toplumsal dönüşümü radikal bir biçimde sağlayan bir toplumsal harekettir. Bu anlamda aydınlar ve devrim arasındaki ilişkiye de değinmek gerekmektedir. Bazı devrimlerde aydınlar doğrudan devrimin lideri pozisyonunda yer almışlardır. Nitekim bazı kaynaklara göre aydınların toplumsal hareket anlamında modern çağda tarih sahnesine çıktıkları ilk olay Fransız Devrimi'dir (Wilson, 1954: 323). Buna göre bir devrimde aydınlar, üç temel aşamada roller üstlenebilirler (Gella, 1985: 3):

- Hazırlık aşaması.
- İsyân/Devrim aşaması.
- Devrimci toplumsal düzenin kurulması aşaması.

Buna göre hazırlık aşamasında aydınlar filozof gibi işlev görerek devrim düşüncesini kuramlaştırır ve toplumu bu düşünceye alıştırmaya çalışır (Kurzman ve Leahey, 2004: 938). Karl Marx, bu filozofluk görevini liderlik rolü ile birleştiren bir aydın olarak bu anlamda değerlendirilebilir (Avineri, 1967: 270). Fransız Devriminde aydınların toplumu devrime hazırlama aşamasında işlev gördükleri ve devrimin liderliğini ele aldıkları saptaması da hazırlık aşaması anlamında değerlendirilebilir. Benzer bir durum Osmanlı tarihinde devrimci bir süreç olarak değerlendirilen Jön Türk hareketinde de söz konusu olmaktadır. Onlar düzenledikleri kongrelerle, yazdıkları makalelerle toplumu Meşrutiyet düşüncesine alıştırmaya çalışmışlardır (Reyhan, 2008: 132).

İsyân ya da devrim aşamasında aydınlar, isyan eden grupları örgütlemek noktasında devrime liderlik edebilmektedir. Bu aşamada aydınlar, lider bir aktivist olarak yer alarak muhalefetin yükseldiği noktalarda eylemlerde bulunmaktadır. Küba Devrimi, bu anlamda değerlendirilebilir. Küba Devrimi'nde toplumun örgütlenmesi

ve halkın tüm kesimlerinin seferber edilmesi için ülke içinde yaşayan ve yurt dışından gelen aydınların devrime liderlik ettikleri belirtilmektedir (Montaner, 1994: 74). Benzer bir durum İran İslam Devrimi'nde de yaşanmıştır. Aydınlar devrimin gerçekleşme süreçlerinde yayımladıkları açık mektuplarla demokratikleşme isteklerini belirtmişler, Şah'ı devirme amacıyla birleşmişler ve kolektif birtakım hareketlerde bulunmuşlardır (Binder, 1979: 50).

Devrimin son aşamasında ise aydınlar devrim sonrası oluşan mevcut durumu korumak ve halka benimsetmek açısından yine liderlik rolleri üstlenmişlerdir. Bu durumun örneği Çarlık Rusya'sından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne geçiş sürecinde yaşanmıştır. Gerçekleşen devrimden sonra sosyalizmin değerlerini halka benimsetmek amacıyla aydınlar harekete geçmiş ve toplumu şekillendirmeyi vazife edinmişlerdir (Read, 1984: 38). Burada aydınların sistemin yeniden inşası için en önemli vazifelere getirildikleri gözlemlenmektedir (Hayek, 1949: 417). Nitekim bazı kaynaklarda Sovyetler ile ilgili şu saptamada bulunulmuştur: Her siyasi sistemde aydınlar ve politikacılar arasında bir rekabet vardır. Politikanın doğası gereği bu rekabet politikacıların galibiyeti ile sonuçlanmaktadır. Bu durumun tek istisnasını Sovyetler Birliği oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği'nde galip taraf aydınlardır (Daniels, 1961: 272).

Devrime ek olarak toplumla birlikte aydınların da radikalleştiği başka dönemleri şu şekilde gruplandırmak mümkündür (Karabel, 1996: 211–212):

- Siyasi anlamda iyi örgütlenmiş bağımlı grupların varlığı.
- Güçlü bir işçi sınıfının bulunmaması.
- Herhangi bir örgüte bağımlı olmayan aydınların fazla sayıda oluşu.
- Aykırılık ve anlaşmazlıkları ortadan kaldıracak bir rejimin olmayışı
- Elit sınıfındaki bölünmüşlükler.
- Dünya sistemi içerisinde kendi yurttaşlarını koruyamayan zayıf bir hükümetin varlığı.
- Toplumdaki çeşitli sınıflar arasında keskin gruplaşmalar ve aykırılıkların varlığı.
- Toplumda güçlü bir tarihsel ve kültürel repertuarın bulunması.

Bu koşullar oluştuğunda aydınlar, kendilerini politikaya angaje etmek noktasında sorumlu hissetmekte ve daha radikal eğilimler sergilemektedir.

Tüm bu anlatımlardan hareketle, aydınların toplumsal hareketlerin öncüsü rolüne büründüğü durumları toplumun hassas olduğu dönemler, radikal dönüşümler, devrim gibi süreçler olarak saptamak mümkün. Buna ek olarak toplumun ve demokrasinin gelişmişlik düzeyine göre de aydın bu öncü rolünü oynayabilmektedir. Otoriteye alışkın bir halk, geleneksel otoritenin karşısında durabilecek bir karizmatik otorite olarak gördüğü aydına liderlik rolü atfetmekte ve bu lider aydın da kitleleri peşinden sürükleyebilmektedir.

2.1.2.2. Toplumsal Hareketlerin Görünür Kılıcı Olarak Aydın

Gelişmemiş demokrasilerde ve toplumların hassasiyet gösterdiği dönemlerde aydınların liderlik pozisyonlarına daha çok yaklaştıklarını değerlendirmesini tartıştık. Demokrasinin işler kılındığı gelişmiş toplumlarda ise, aydın birden çok aktörün başat olduğu bir sistemde yer alan bir kişi olarak demokratik hayatın önemli bir unsuru olarak görev yapmaktadır. Bu gibi durumlarda aydınlar diğer toplumsal gruplarla koalisyonlar kurar, protestocu gruplarla iktidar arasında köprü oluşturur. Böylelikle bir toplumsal hareketin yayılması sürecini de kısaltırlar (Pena, 1994: 43). Bu durumda aydınların din adamları, öğrenciler, işçiler gibi diğer toplumsal gruplar ile kurdukları organik bağlar ve etkileşimler önem kazanmaktadır (Clark P. ve Clark T. 1969: 293). Buna örnek olarak, Amerika'da Vietnam Savaşı'nı protesto eden aydın akademisyenler ve öğrenciler arasındaki ilişki ele alınabilir. Akademisyenler, üniversite kampüslerinde öğrencilerin gerçekleştirdiği oturma eylemlerini desteklemişlerdir. Böylece aydın ve öğrenci işbirliği demokratik hayat çerçevesinde işler kılınmıştır. Akademisyenlerin de eylemlere katılması ile üniversite kampüslerinde gerçekleşen eylemler medyada yer almaya başlamış ve böylelikle aydınlar protesto eylemlerinin medyada yer almasını kolaylaştırmıştır (Lynd, 1989: 481).

Benzer örnekler aydınlar ile işçiler arasında gerçekleşen etkileşim için de verilebilir. İşçiler aydın sorunsalı açısından özellikli bir toplumsal grubu oluşturmaktadır. Aydınların sol görüş çerçevesinde, işçi sınıfının mücadelesinin

içinde olması gereği bazı kuramcılar tarafından vurgulanmaktadır (Casanova, Prevost ve Metzger, 1985: 3). Nitekim Vladimir İlyiç Lenin¹⁰ bu birlikteliği şu şekilde vurgulamaktadır:

Bilimin taşıyıcısı proletarya değil, burjuva aydınlarıdır. Modern sosyalizm burjuva aydın tabakasının üyelerinin kafasında doğmuştur ve bunu entelektüel açıdan daha ileri olan ve koşulların elverdiği yerlerde modern sosyalizmi proleter sınıf mücadelesine sokan proleterlere aktaranlar da onlar olmuştur. Dolayısıyla sosyalist bilinç sınıf mücadelesine dışarıdan verilen bir şeydir, onun içinden kendiliğinden çıkan bir şey değildir (Lenin, 2010: 42).

Lenin aydınlar ve işçi sınıfı birlikteliğini sosyalizm açısından değerlendirmiştir. Rejimin demokrasi olduğu ülkelerde de işçiler ve aydınlar toplumsal hareketler meydana getirmektedirler. Soğuk Savaş Öncesi Amerika’da gerçekleşen işçi hareketinde bu etkileşim gerçekleşmiştir. İşçiler başarıya ulaşmak için bazı müttefiklere ihtiyaç duymuşlar ve bu müttefiklerin aydınlar olması gerektiğini saptamışlardır. Bazı sol eğilimli üniversite hocaları işçi sendikalarının lider kadrolarında yer almış ve işçi hareketinin başarıya ulaşmasında yardımcı olmuşlardır. İşçiler bu anlamda başarılı bir işçi hareketi için aydın kadrosu, işçi örgütlenmesi ve işçi liderleri olmak üzere üç gereksinim olduğuna inanmışlar ve aydınlara yaklaşmışlardır (Lichtenstein, 1999: 19). Aynı durumu 1980’lerde gerçekleşen Güney Kore İşçi Hareketi örneğinde de görmekteyiz. Bu harekette aydınlar ile sanayi işçileri bir araya gelerek örgütlenmişlerdir. Aydınlar, bu toplumsal hareket özelinde iki aşamada faaliyet gösterdi. Birinci aşama, kültürel hareket aşamasıdır. Bu aşamada aydınlar, işçilerde bir bilinç oluşturmak için kurslar düzenlemekte bildiriler, gazete yazıları yayımlamaktadır. İşçilerin evlerinde, fabrikaların odalarında dersler vermektedirler. İkinci aşama ise, işçi hareketi aşamasıdır. Bu aşamada hükümete karşı grevler düzenleyen işçilere eylem safhasında destek verilmiştir (Chai, 1996: 275–276).

Aydınlar, tarihin belli dönemlerinde din adamları ile de bir araya gelerek ortak bir aktivizm gerçekleştirmişlerdir. Amerikan Sivil Haklar Hareketi örneği üzerinden düşünecek olursak, Martin Luther King’in¹¹ hem bir papaz hem de bir

¹⁰Vladimir İlyiç Lenin, Rus sosyalist devrimci, Ekim Devrimi’nin lideri, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin (SBKP) ilk genel sekreteridir. Lenin’in önemli eseri “Ne yapmalı”da siyasi anlayışını sistemleştirmiştir. Detaylı bilgi için Bkz. Lenin, 2010.

¹¹ Martin Luther King, bir Afrikalı-Amerikalı Baptistpapaz ve Amerikan yurttaş hakları hareketi önderidir. Dünya genelinde şiddet karşıtı ve ırksal eşitlik görüşleriyle tanınmaktadır. 1964 yılında Nobel Barış Ödülü’nü kazanmıştır. Daha detaylı bilgi için Bkz. Dickerson, 2005.

toplumsal hareket lideri olarak ön plana çıktığını belirtmemiz gerekmektedir. Amerikan Sivil Haklar Hareketi'nde aydınlar akademisyenler ve din adamları siyah yurttaşlara yönelik uygulanan ayrımcılığa karşı ortak kampanyalar düzenleyerek geniş bir kitlenin seferber olmasını sağlamıştır. Akademisyenlerin desteği bu noktada harekete güç kazandırmıştır (Dickerson, 2005: 217).

Tüm bu anlatımlardan hareketle, aydınların demokrasinin işler ve güçlü halde bulunduğu sistemlerde toplumsal hareketler bakımından dengeleyici ve güçlendirici bir işlevi bulunduğu söylenmelidir. Aydınlar bu toplumlarda toplumsal hareketin başarıya ulaşmasının tek sebebi olmamakla birlikte; hareketin medyada yer almasını sağlama, güncel kılma, iktidarın ya da hak talep edilen kitlenin doğrudan ilgisini çekme noktasında önem taşımaktadır (Gouldner, 1983: 521). Ayrıca aydınlar toplumsal hareketin hedeflerinin belirlenmesi, stratejilerinin ortaya konması, eylem safhalarının örgütlenmesi gibi aşamalarda da belirleyici olabilmektedir. Bu noktada, harekete katılımın artması ve toplumun farklı kesimlerinin de mobilize edilmesi açısından önem kazanmaktadırlar (Record, 1954: 231).

Son tahlilde, aydınların toplumsal hareketlerin öncüsü olduğu durumlarda hareketin tüm başarısını belirlediği söylenebilir. Bu durumda hareketin de tek aktörü durumunda bulunacaklardır. Ancak aydınların toplumsal hareketin destekleyici unsuru olduğu gelişmiş demokrasilerde aydınlar, toplumsal hareketin başarılı bir şekilde sonuca ulaşmasında tek başlarına etkili olmamakla birlikte, başarısında pay sahibi olur. Bu anlamda aydınların hareketin diğer aktörleri ile etkileşimleri de son derece önem kazanmaktadır (Sheth, 1992: 426). Amerika'da meydana gelen toplumsal hareketlerde elitleri bir görünür kılıcı ve demokratik hayatın unsurlarından biri olarak görebilmekteyiz. Ancak demokrasinin geliştiği bir toplumda aydınlar tarafından başlatılan ve aydınların tek aktör olarak tezahür ettikleri bir toplumsal hareket bulunabileceği gibi, az gelişmiş toplumlarda da aydınların diğer aktörlerle etkileşim içinde olduğu toplumsal hareketlere de rastlanabileceği söylenmelidir.

2.2. AYDINLAR VE EYLEM REPERTUARI

Aydınların kuramsal açıdan nasıl ele alındığını ve pratikteki rolleri ve önemlerini ifade ettikten sonra, kolektif eylem safhasında hangi eylem repertuarlarını kullandıklarını belirtmek gerekmektedir. Aydın, hangi hareketlerde hangi repertuarlara ihtiyaç duymaktadır? Aydın, kendine özgü bir repertuar oluşturmuş mudur? Aydın tarihsel olarak ilk defa hangi eylem biçimlerini kullanmıştır?

2.2.1. Kolektif Eylem Tanımı

Kolektif eylem repertuarından bahsetmeden önce kolektif eylemin ne olduğu açıklanmalıdır. Charles Tilly kolektif eylemi geniş bir anlatımla “*Paylaşılan ortak çıkarların savunulması için kullanılan birlikte hareket etme biçimi*” (Tilly, 1978: 7) olarak tanımlamaktadır. Fillieule ve Péchu ise kolektif eylemi “*Başka araçlarla siyaset yapmak*” (Fillieule ve Pechu’dan aktaran Uysal, 2001: 64) olarak tanımlar. Başka araçlarla siyaset yapmak burada parlamento dışı muhalefet kavramına gönderme yapmaktadır. Sadece seçim dönemlerinde sandığa giderek oy vermenin ötesinde bir eylem olan başka araçlarla siyaset yapmak, dilekçe hakkından işgal eylemlerine medyanın kullanımından yürüyüşlere uzanan çok geniş bir eylem repertuarına tekabül etmektedir.

2.2.2. Eylem Repertuarı Kavramı ve Aydınların Repertuarları

Eylem Repertuarı, Charles Tilly tarafından geliştirilen bir kavram olup müzikte kullanılan repertuar kavramından esinlenilerek oluşturulmuştur. Tilly repertuarı “*Bir grubun, farklı birey ya da gruplar üzerindeki farklı iddialarını ortaya koymaları için kullandıkları araçların meydana getirdiği bütün*” (Tilly, 1993: 264) olarak kurgulamıştır. Tilly aynı zamanda repertuara şöyle bir tanım da getirmektedir: “*Repertuar öğrenilmiş, paylaşılmış ve görece olarak planlanmış tercihlerin dışavurumundan oluşan bir rutinler kümesini ve oluşumunu tanımlar*” (Tilly, 1993: 265).

Repertuarlar soyut bir felsefe alanından türemezler ya da siyasal bir propagandanın sonucu olarak ortaya çıkmazlar. Tarihsel olarak öğrenilmiş

rutinlerdir ve belli bir mücadeleden doğmuşlardır. Örneğin, insanlar bir protesto eyleminde camları kırmayı öğrenirler ya da kabul görmemiş birtakım kurumlara saldırırlar. Bunlar geleneksel olarak öğrenilen şeylerdir. Repertuar hazırlıksız bir biçimde kendiliğinden de ortaya çıkabilir. Ancak repertuarı bireysel bir eylem ya da performans belirlemez. Repertuar, kolektif eylemin birden çok tarafı ya da aktörü arasındaki etkileşimden ya da çekişmeden doğar (Tilly'den aktaran Tarrow, 2008: 237).

Aydın da bu etkileşimler içinde bir toplumsal hareket aktörü olarak repertuarı belirleyen unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tilly, repertuarın üç temel faktör nedeniyle belirlendiğini ya da değişime uğradığını belirtmektedir. Bu faktörlerden ilki repertuarın ortaya çıktığı ülkede mevcut olan siyasi rejimdir. Çünkü devlet bazı toplumsal hareketleri baskılamakta bazılarını ise cesaretlendirmektedir. Rejimin aldığı tavra göre de farklı repertuar biçimleri doğmaktadır. İkinci olarak, ülkede geleneksel olarak oluşmuş çekişmenin ve mücadelenin tarihi de repertuarın oluşmasını sağlar. Örneğin Fransa'da barikat kurmak bir gelenek olarak algılandığında, ileride de öğrenciler barikat kurmayı benimseyecek ve bu klasikleşmiş bir repertuar halini alacaktır. Son olarak da siyasi fırsatların yapısı ve bu yapıda meydana gelen değişimler de doğrudan repertuar oluşumunu etkilemektedir (Tilly, 2005: 308). Tarrow'un analizinden yola çıkarak elitlerin iki noktada ve düzeyde siyasi fırsatların yapısını belirlediğini belirtmiştik. Buradan hareketle Tilly de repertuarın ana belirleyicilerinden biri olarak siyasi fırsatların yapısını gördüğünden elitler ve aydınlar eylem repertuarının oluşumuna doğrudan neden olan temel unsurlardan biri olarak ele alınabilir.

Aydınlar tarihsel olarak 18. yüzyıldan bu yana toplumsal hareketler içerisinde yer alan aktörlerden biri olup bu hareketler içerisinde de kendilerine has bir eylem repertuarı kullanmaktadırlar. Frederique Matonti, "*Entelektüeller, isimlerini ortaya koyduklarında ya da eserleriyle ortaya çıktıklarında bir repertuara sahiptirler*" (Matonti'den aktaran Offerle, 2007: 182) demek suretiyle aydınların kendilerine has bir repertuarları olduğunu saptamıştır.

Tarihsel olarak aydınlar ve repertuar konusunu ele almak gerekirse, 18. yüzyıl açısından eylem repertuarlarının işçiler ve işçilerin eylemleri, yürüyüşler, grevler ve seçim kampanyaları ekseninde oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda toplumsal hareketin çoklu taraflarının oluşmadığı, toplumsal hareketin daha çok hak talep eden ve talep edilenden oluşan iki taraf arasında belirlendiği ve şekillendiği bir dönem

olan 18. yüzyılda aydınların belirli bir repertuar etrafında şekillendiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Esasında bu dönemde aydın gözle görülür bir hareket ve mücadele içerisinde de yer almamaktadır (Tilly, 2005: 311).

19. yüzyılda aydının tarihsel olarak ilk defa belirli eylem biçimleri ile toplumsal hareketler mücadelesine müdahil olduğu görülmektedir. 19. yüzyılda gerçekleşen Dreyfus Davası ile aydının imgesi oluşmuştur. Aydınlar bu olay sırasında Dreyfus'un yanında olduklarını belirtmek amacıyla, bir dilekçe etrafında birleşerek eylemlilik sürecine girmişlerdir. Bu surette de, tarihsel olarak ilk eylem biçimlerini dilekçe yazımı ile oluşturmuşlar, aydının işlevini ve kendine has hareketlilik biçimini yazı yoluyla tanımlamışlardır. Dreyfus'ün aklanması amacıyla başlatılan kampanya ekseninde Zola ve daha birçok aydın tarafından kaleme alınan aydınlar dilekçesi, 261 aydının imzasını taşımakta ve bu aydınlar, yazarlar, akademisyenler ve gazetecilerden oluşmaktadır. Dilekçe, daha sonra meclise sunulmuştur (Kauppi, 2000: 9).

19. yüzyılda, klasik eylem biçimleri de çeşitlenmiştir. Bu yüzyıl açısından özellikle sokak eylemleri göze çarpmaktadır. Aydınlar bu klasik eylem biçimlerine de iştirak etmişlerdir. Örneğin, Dreyfus'un yargılanma sürecinde yapılan protesto eylemlerine de katılmışlar ya da işçilerin yaptığı grevlere de iştirak etmişlerdir. Ayrıca 19. yüzyıl, bazı aydınların ilk defa yaşadıkları ülkelerin düzenlerine başkaldırdıkları ve sürgün edildikleri bir tarihsel dönem olarak da öne çıkmaktadır. Bundan dolayı, aydınlar sürgün olarak gittikleri ülkelere de bazı eylem biçimlerini ve kolektif eylem içerisinde olma gereğini transfer ederek, eylem repertuarlarının farklı ülkelere yayılmasını da sağlamışlardır. 19. yüzyıl bu minvalde de önem taşımaktadır. Aydınlar bir anlamda sürgün ülkelerde ilk defa birtakım eylemlerin örgütlenmesine ve belli eylem biçimlerinin oluşmasına önyak olmuşlardır (Tilly, 2005: 312). Bu açıdan 19. yüzyıl, aydınların kolektif eylem oluşturma açısından gözle görünür bir önem kazandıkları ve önemli bir toplumsal hareket aktörüne dönüştükleri bir zaman dilimi olarak değerlendirilmelidir.

20. yüzyılda, toplumsal hareketlerin daha geniş kitlelere duyurulması ve mobilizasyon sürecinin hızlanması açısından ortaya çok önemli bir araç çıkar. Bu araç medyadır. Gazete, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının çeşitlenmesi ile birlikte aydın daha da önemli bir hale gelir. Çünkü aydınlar

katıldıkları toplumsal hareketlerin medyada daha geniş bir biçimde yer almasına sebep olurlar. Bu yüzyılda aydının kolektif eylemlerde önemi artmıştır. Bundan dolayı da medyanın aydınlar açısından bir repertuar olarak kullanılma süreci başlamıştır (O'Farrell, 1997: 55).

21. yüzyılda ise, medyanın da öneminin daha çok artmasına neden olan bir araç doğar. İnternet, klasik eylem repertuarlarının elektronik eylem repertuarlarına dönüşmesi sürecine aracılık eder. Bu dijital repertuar aydınlar tarafından da yoğun şekilde kullanılır. Online bir aktivizm doğar. İnternet sayesinde kolektif eylemler uluslararası bir nitelik kazanır, aydınlar da uluslar arası aktivistler olarak kendilerine düşen rolleri oynar. Küreselleşme Karşıtı Hareketler üzerinden konuyu ele aldığımızda, Bourdieu'nün bu hareket kapsamında uluslar arası bir aktivist ve aktör konumuna geldiğini söylemek yanlış olmaz (Waters, 2004: 858).

Tarihsel açıdan 21. yüzyıl aynı zamanda aydınların ve elitlerin en çok önem kazandığı yüzyıl olarak da değerlendirilebilir. Bu değerlendirme iki noktada desteklenebilir. İlk olarak, 21. yüzyılda toplumsal hareketler çok fazla aktörün devrede olduğu birçoklu iletişim ve etkileşim ortamında tezahür ettiğinden aydınlar ve elitlere bu iletişim ortamında ihtiyaç doğmaktadır. İkinci olarak da, 21. yüzyılda medya ve internet çok güçlü araçlar haline gelmiştir. Bu nedenle aydınlar medya ve internette toplumsal hareketlerin yayılması ve görünür kılınması açısından önemli roller üstlenmektedir.

2.2.2.1. Klasik Eylem Biçimleri

Aydınlar, 19. yüzyıldan bu yana tarihsel olarak çok farklı repertuarlar kullanmışlardır. Yürüyüşler, mitingler, oturma eylemleri, işgal, barikat kurma gibi eylem biçimleri klasik eylem repertuarı olarak adlandırılmaktadır. Aydınlar da dönemsel olarak bu klasik eylem biçimleri ile eylemlilik sürecine müdahil olmuşlardır. Bu müdahil olma biçimlerini farklı tarihsel dönemlerden farklı eylem biçimleri ile örneklemek mümkündür.

Şekil 1: 1995'te Lyon Tren İstasyonunda Gerçekleşen Eylemde Pierre Bourdieu

Kaynak:

http://www.marianne2.fr/Quand-Bourdieu-prenait-fait-et-cause-pour-les-grevistes-en-1995_a80137.html

Örneğin, Soğuk Savaş döneminde Amerika'da New York Üniversitesi'nde Vietnam Savaşı'nı protesto etmek amacıyla protesto eylemleri gerçekleşti. Bu eylemlere akademisyenler de katıldı (Lynd, 1989: 480). Soğuk savaş öncesi Amerika'da da işçiler özlük haklarının iyileştirilmesi için ülke çapında grevler gerçekleştirdi, aydınlar da işçilerin bu grevlerini hem söylemleri ile destekledi hem de grevlere bizzat katıldılar (Lichtenstein, 1999: 19). Benzer şekilde, 1987 yılında Harvard Üniversitesi'nin kampüsünde öğrencilerin üniversite yönetimini protesto etmek için yaptığı oturma eylemlerine derslerine ara vererek akademisyenler de katıldı. Bu da yönetimin bazı kararları alma sürecini hızlandırdı (Dyke, 2003: 226). Pierre Bourdieu de, 1995 yılında gerçekleşen ve Fransa tarihinde düzenlenen en büyük kitlesel eylemlerden biri olan demiryolu işçilerinin sokak eylemlerine katıldı. Hatta eline megafon alarak işçilerin taleplerini dile getiren sloganlar attı ve sokak eylemlerinin medyatikleşmesini sağladı (Swartz, 2003: 823). Örneklerden de görüleceği üzere, aydınlar farklı dönemlerde klasik eylem biçimlerine zaman zaman destek vererek klasik eylem repertuarını kullanmışlardır.

Ancak aydınlar açısından asıl öne çıkan yazıyı harekete geçirmek olacaktır. Aydın ve aydının kalemi birbirinden ayrılmaz iki parça olarak düşünülürse; aydın toplumda meydana gelen herhangi bir hoşnutsuzluk durumunda ilk olarak kendini dilekçe yazma, imza kampanyası düzenleme, bildiri yayımlama gibi konularda güçlü görmekte ve bu eylem biçimlerini kullanma yoluna gitmektedir.

Dilekçe, Jean-Gabriel Contamin tarafından “*İçlerinden kimilerinin oluşumuna katılamadığı birçok birey tarafından imzalanması için ayrılmış bir talep metni*” (Contamin, 2007: 183) olarak tanımlanmaktadır. Dilekçe, aynı zamanda kamuoyunun otoritesini siyasal alanda güvence altına alan bir eylem biçimi olarak da öne çıkmaktadır (Zaret, 1996: 1498). Bir yurttaş dilekçesi ile aydın dilekçesi arasında talep ve yazım teknikleri açısından radikal farklılıklar bulunabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte aydınlar, tarihin farklı dönemlerinde kolektif bir eylem biçimi olan dilekçe yazımına sıklıkla başvurmuşlardır. Dilekçenin Dreyfus Davası’ndan hareketle aydınlara yönelik ilk repertuarı oluşturduğu da söylenmelidir. Bununla birlikte tarihsel olarak ilk dilekçeler 17. yüzyılda yazılmıştır. Bu dönemde dilekçeler devlet ile sivil toplum arasında bir köprü oluşturur. Her türlü konuda dilekçe yazılabilir ve genellikle dilekçeleri kaleme alanlar da parlamenter aydınlardır (Zaret, 1996: 1499). Dolayısıyla 17. yüzyılda dilekçeler elitlerin kullandığı bir repertuar niteliğindedir. Bu dönemde elitler hem dilekçe yazmakta hem de yurttaşların yazdığı dilekçeleri kendilerine oy sağlamak için kullanmaktadır.

18. yüzyıl ve takip eden yüzyıllarda dilekçe, muhalefet etmenin ve propagandanın bir aracı haline gelmiş, halk kesimlerinin ve aydınların da dilekçe oluşturma süreçleri başlamıştır. 19. yüzyılda Fransa’da sanatçıların oluşturduğu bir dilekçe bunu örneklemektedir. 1869 yılında Fransız hükümeti resamlara, devlet tarafından belirlenen belli alanları sergi alanı olarak kullanabileceklerini belirtmiştir. Zaman içerisinde de sergi alanlarının hissedilir bir biçimde azaltılması söz konusu olmuştur. Bunun üzerine bir araya gelen resamlar ve akademisyenler iki ayrı dilekçe örneği oluşturmuşlar ve bu konudaki rahatsızlıklarını meclise iletmışlerdir. O dönemde muhalif hareketler yaygın olmadığı için bu konu günlerce mecliste konuşulmuştur. Nihayetinde devlet, istediği alanları sergi alanı olarak belirlemeleri konusunda resamlara inisiyatif vermiştir (Boime, 1970: 350). Yine Fransa’da 1975 yılında hükümetin nükleer enerjinin yaygınlaştırılması politikalarını eleştirmek

isteyen 400 aydın tarafından bir aydınlar dilekçesi oluşturulmuştur. Aydınlar, nükleer enerji konusundaki tereddütlerini bu yolla meclise ulaştırmışlar ve bu dilekçeden sonra ülkede nükleer karşıtı hareketlerin örgütlenmesi hız kazanmıştır (Topçu, 2008: 226).

Japonya’da da tarihsel olarak dilekçe bir eylem repertuarı olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Bundan dolayı, aydınlar da dilekçeyi bir repertuar olarak kullanma yoluna gitmişlerdir. 2007 yılında Japonya’nın Amerika Birleşik Devletleri ile imzalayacağı bir güvenlik antlaşmasını protesto etmek amacıyla aydınlar bir dilekçe hazırlayıp bu dilekçeyi Savunma Bakanlığı’na sundular. Dilekçe sunulmadan önce de bakanlık binasının önünde oturma eylemleri gerçekleştirildi (Steinhoff, 2008: 210). Tüm bu örneklerden hareketle dilekçe yazımının aydınların en sık başvurdukları ve kendilerine özgü gördükleri eylem biçimi olduğu söylenebilir. Buna ek olarak dilekçe, hem aydınlar hem de halk tarafından kanunla kurulan her şeye yine kanun yoluyla cevap verme yöntemi olarak görülmektedir. Bu nedenle aydınların sıklıkla bu yola başvurusu gereği doğabilmektedir.

Dilekçe, Türkiye tarihi açısından da aydınların başvurduğu bir eylem biçimi olarak önem arz etmektedir. 5 Mart 1984 tarihinde Altındağ I. Noterliği’ne emanet edilen ve Avrupa Konseyi’nin Türkiye’deki demokrasi ve insan haklarına ilişkin kararından sonra Cumhurbaşkanlığı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunulan “Türkiye’de Demokratik Düzene İlişkin Gözlem ve İstemler” başlığıyla oluşturulan Aydınlar Dilekçesi, Türkiye tarihi açısından önemli bir aydın hareketi olarak yorumlanmaktadır. 12 Eylül Askeri Darbesi sonucunda oluşan bunalım sürecinde aydınlar, demokratik hayata ivedilikle geçilmesi hususunda hassasiyet gösterip bu konudaki kaygılarını belirtmek için bir dilekçe hazırladılar (www.nesinvakfi.org, 2012).

Prof. Dr. Yalçın Küçük, bu dilekçenin 1300 aydın tarafından imzalandığını belirterek dilekçenin oluşturulması ve takip eden süreçte kendisi, Aziz Nesin ve Hüsnü Göksel’in ön plana çıktıklarını belirtmiştir (Küçük, 2009). Küçük, bu hareketi “müthiş” bir aydın hareketi olarak değerlendirmekte ve dilekçenin hazırlanma sürecinde her aydının toplantıların yapılması için gönüllü olarak evini açtığını özellikle belirtmektedir. Eylem biçimini dilekçe olarak adlandırmalarının sebebine de açıklık getirmektedir. Küçük, bu kadar aydının bir diktatöre dilekçe vermesini hoş

karşılamaadığını ve aydınlar bildirgesi isimlendirmesinin daha doğru olduğunu düşündüğünü ifade ediyor (Küçük, 2009). Ancak, diğer aydınlar nihayetinde dilekçenin bir anayasal hak olduğunu ve yasal sınırlar içerisinde bir talep olduğundan, dilekçe karşısında dilekçenin sunulduğu makamların bir şey yapamayacaklarını savunduklarından metin nihayetinde Türk demokrasi tarihine “Aydınlar Dilekçesi” olarak geçti. Küçük, ayrıca bu aydın hareketinin Fransız Devrimi, Jön Türk Hareketi gibi çok önemli bir hareket olduğunu ve Türkiye sınırları dışında da bir yankı uyandırdığını belirtiyor (Küçük, 2009). Sonuçta, 59 aydın hakkında dava açılmış ama aydınların hepsi suçlamalardan aklanarak beraat etti (<http://www.nesinvakfi.org/>, 2012). Aydınlar dilekçesi, dilekçenin aydınlar bakımından spesifik bir repertuar olduğunu gösteren önemli bir tarihsel olaydır.

Bir eylem biçimi olarak dilekçenin aydınlar ve yurttaşlar tarafından oluşturulması pratikte birtakım farklılaşmalara sebep olmaktadır. Contamin bir dilekçenin üç yolla gayrimeşrulaştırılabileceğini öne sürmüştür (Contamin, 2007: 292–293).

- Bilgiye dair kayıt ya da cahillik yoluyla gayrimeşrulaştırma.
- Niyete dair kayıt ya da şüphe yoluyla gayrimeşrulaştırma.
- Temsil kaydı ya da marjinalleştirme yoluyla gayrimeşrulaştırma.

Aydınların oluşturduğu bir dilekçede cahillik yoluyla gayrimeşrulaştırma yapılamayacaktır. Yani, bu kişiler ne hakkında dilekçe yazdıklarını bilmiyorlar, cahiller gibi suçlamalar mümkün olamayacaktır. Ancak, aydınların ne niyetle dilekçe yazdıklarına yönelik şüphe yoluyla ya da aydınların kimliklerini ve aidiyetlerini marjinalleştirme yoluyla gayri meşrulaştırmaya sıklıkla başvurulabilecektir. Ancak gayrimeşrulaştırma yolu dilekçelerin daha çok gündemde kalmasını da sağlayabilmektedir. Bu anlamda aydınların dilekçeyi gündemde tutması dolaylı olarak gerçekleşmektedir. Bu gayrimeşrulaştırma meselesi, aydınların dilekçe yazmayı neden bir repertuar olarak kullanma gereği hissettiklerine bir açıklık getirmektedir.

Aydınlar yazıyı harekete geçirmek noktasında bildiri yayımlama yoluna da gitmektedir. Bildiri, “ *Toplumsal bir hareketin iktisadi, sosyal ve siyasal amaçlarının anlatıldığı belge*” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2012) olarak tanımlanmaktadır. Bildiri, manifesto, deklarasyon ya da çağrı aynı anlama gönderme yapmaktadırlar. Aydınlar zaman zaman bildiri yayımlamak yoluyla da basın dikkatini çekerek bir repertuar oluşturmaktadır. Örneğin, Fransa’da 1970 ve 1980’lerde yayılan Amerikancı akımlara ve neo liberal uygulamalara karşı durmak amacıyla içlerinde Sartre, Albert Memmi, Jacques Verges gibi isimlerin bulunduğu 100’e yakın aydın bir deklarasyon yayımlayarak basın ve kamuoyunun ilgisini bu noktaya yönlendirmişler ve Fransız toplumunu bu konuda uyarmaya çalışmışlardır. (Ross, 2004: 274). Aynı şekilde Türkiye’de 11 Eylül 2001 terör eylemlerinin ardından barış isteğine ve barışın önemine vurgu yapmak isteyen aydınlar, bir deklarasyon metni oluşturup 230’a yakın imzacı ile “Aydınlar Deklarasyonu” adı altında kamuoyuna bu metni duyurdular (Baydar, 2003: 193).

2.2.2.2.Yeni Eylem Biçimleri ve İnternetin Kullanımı

Aydınların işgal, grev, oturma eylemi gibi klasik eylem biçimleri ile yazıyı harekete geçiren kendilerine özgü klasik eylem biçimlerini nasıl üsluplaştırdıklarını ele aldıktan sonra yeni eylem biçimlerini de ele almak gerekmektedir. Teknolojideki gelişmelere paralel olarak internetin bir repertuar olarak belirmesi ile internet ve yeni eylem biçimlerinin birlikte düşünülmesi gerekir.

İnternetin teknolojinin gelişmesi ile birlikte yaşamın içinde önemli bir faktör olarak kullanılmasının yanı sıra toplumsal hareketler açısından bir repertuar haline gelmesi 1999’da gerçekleşen Seattle eylemleri¹² ve 1994’te gerçekleşen Zapatista Hareketi¹³ ile mümkün olmuştur (Van Laer ve Van Aelst, 2010: 1150). Seattle eylemlerine dünyanın birçok yerinden aktivist katılmış, geniş sayıda insanın

¹²Seattle Protesto Eylemleri, Aralık 1999’da Amerika’nın Seattle kentinde yapılan Dünya Ticaret Örgütü toplantısını protesto etmek amacıyla gerçekleştirilen ve küreselleşme karşıtı aktivistlerin bir araya geldiği uluslararası protesto eylemlerine verilen addır. Detaylı bilgi için Bkz. Pierce, 2001.

¹³ Zapatista Hareketi, Meksika’da, 1994 yılı itibarıyla uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Meksika’nın dağlık bir bölgesi olan Chiapas’ta ortaya çıkan oluşum çoğunlukla Maya yerlilerinden oluşmakta ve ismini 1910–1917 Meksika Devriminin öne çıkan isimlerinden Emiliano Zapata’dan almaktadır. Amaçları Küreselleşme ve neo liberal uygulamalara karşı çıkmaktır. Detaylı bilgi için Bkz. <http://www.sendika.org>, 2005.

örgütlenmesi internet sayesinde mümkün olmuştur. Aynı şekilde, Zapatista Hareketi'nin de Meksika'dan çıkarak Latin Amerika'nın hemen hemen her bölgesine yayılması internet dolayısıyla. İnternet, hem çok sayıda eylemciyi seferber etme hem de çok ucuz ve yaygın bir araç olma noktasında bir repertuar olarak önem taşımaktadır. Ayrıca birçok kolektif eylemin uluslararası bir karaktere bürünmesini de sağlamaktadır (Tilly, 2008: 143).

İnternet iki biçimde bir repertuar olarak tezahür etmektedir. İnternet, hem klasik eylem biçimlerini elektronik ortamda yeniden sunmaktadır hem de kendine özgü yeni eylem biçimleri doğurmaktadır. Bu her iki aşamada da aydınlar tarafından yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Rolfe, 2005: 66). Örneğin klasik bir eylem biçimi olan boykot internet üzerinden yapıldığında online boykot adını almaktadır. Aydınlar çoğu zaman boykot eylemlerine internet üzerinden destek olmakta, birçok tüketicinin de davranışını bu anlamda yönlendirmektedirler. Ayrıca aydınlar savaş karşıtlığı gibi konularda interneti kullanarak bir aktivizm yaratabilmekte, böylece fikirlerini daha fazla insana ulaştırabilmekte ve örgütlenmeyi kolaylaştırmaktadırlar (Van Laer ve Van Aelst, 2010: 1151).

Bunun yanı sıra aydınlar, online-dilekçeler oluşturarak dilekçelerin çok fazla sayıda insana ulaşmasında da kolaylaştırıcı bir unsur oluşturmaktadır (Earl ve Kimport, 2008: 450). Bunun için özellikle dilekçe yazmayı kolaylaştıran <http://petitiononline.com/> gibi siteler de mevcuttur. Yakın bir zaman önce aydınlar tarafından Türkiye'de başlatılan "Ermenilerden Özür Diliyorum Kampanyası" ile tehciye maruz kalan Ermenilerden özür dilenmesi amaçlandı. Bu kampanyanın öncülüğünü akademisyenler Ahmet İnel, Baskın Oran ve Cengiz Aktar ile gazeteci-yazar Ali Bayramoğlu yaptı. Birçok aydın da bu kampanyaya sonradan müdahil olarak destek verdi. Aydınlar, bir internet sitesi kurarak siteye online bir dilekçe metni koymuşlar ve bu metni katılmak isteyenlerin imzasına açtılar. Böylece internet üzerinden bir aktivizm oluşturdular (www.ozurdiliyoruz.com, 2011). Aydınlar, internetin bir repertuar olarak doğması ile birlikte bildiri metinlerini de online olarak yayımlamakta ve imzaya açtı. Böylece metinleri doğrudan kamuoyuna ulaştırabildiler. Örneğin, yine Türkiye'de bir grup aydın 2012 yılında Hrant Dink'in ölümünün ardından "Hrant İçin Adalet" çağrısı yaparak bu metni online olarak imzaya açtılar (<http://www.hranticinadaleticin.com>, 2012). Böylelikle metni kimin

imzalayıp imzalamadığı da milyonlarca insan tarafından takip edilebilmekte böylece harekete katılım artmaktadır. Aydın olarak gördüğü bir ismin imzasını gören bir kişi, o kişiden dolayı kendisi de harekete müdahil olabilmekte ya da niceliksel çoğunluğu görüp kendisini güvende hissederek harekete katılabilmektedir.

İnternet aktivizmi ve aydınlar ilişkisi açısından bakıldığında internetin eğitici ve yönlendirici bir işlevi de olduğu söylenmelidir. Özellikle genç aktivistler ve sempaticanlar için internet siyasi anlamda birtakım rol modeller edinmeyi de sağlar. İnternet üzerinden yazılan yazıları, düzenlenen kampanyaları ya da örgütlenen kişileri takip edebilen kişi bu sayede aydınları kendine rol model olarak belirleyebilir. Bu da bir toplumsal hareketin farklı kesimlere yayılmasını kolaylaştıran bir unsur olarak göze çarpmaktadır (Kreimer, 2001: 121).

2.2.2.3. Medyanın Kullanımı

Medya, özellikle 21. yüzyılda öne çıkan bir repertuar olarak görünmektedir. Yapılan birçok araştırma, toplumsal hareketlerin maliyeti düşürmede, hareketle ilişkisi olan grupların sayısını arttırmada, seslerini duyurmada, katılımı arttırmada ve daha geniş bir kitleye seslenebilmede medyadan faydalandıklarını ortaya çıkarmaktadır (Uysal, 2001: 78). Bu anlamda bazı toplumsal hareketler, varlıklarını doğrudan medya stratejileri ve medyayı etkileme üzerine dayandırır. Bazıları ise, medyayı ikincil bir araç olarak kullanır. Ama her toplumsal hareket bir biçimde medya ile etkileşimde bulunur (Gamson ve Wolfsfeld, 1993: 115).

Bazı toplumsal hareketler özellikle medyanın ilgisini çekebilecek aktivistleri hareket içerisinde öne çıkarma amacını güder. Böylece, toplumsal hareket o isimler üzerinden daha çabuk medyatikleşir. Bu aktivistler genellikle aydınlar arasından seçilmektedir (Gamson ve Wolfsfeld, 1993: 116). Örneğin Vietnam Savaşlarını protesto etmek amacıyla düzenlenen eylemlerde ya da nükleer enerji karşıtı protesto eylemlerinde aydınlar medyada ön plana çıktılar (Gamson ve diğerleri, 1992: 375). Buna ek olarak gazeteciler bazı durumlarda hareketin halka anlatılmasında ön plana çıkmakta ve aydın işlevi yüklenmektedir. Bu kişiler, toplumsal hareketi medyada gündemde tutabilir. Bunun bir örneğini 1956 yılında Polonya'da gerçekleşen isyanlarda görebilmekteyiz. Polonya'da işçiler Stalinist hâkimiyetin son bulması için

isyanlar çıkarmışlar ve gazeteciler ve aydınlar da gazetelerde yazdıkları yazılarla, televizyonlarda verdikleri röportajlarla işçilerin eylemlerini desteklediklerini belirterek onlara destek olmuşlardır (Machcewicz, 1997: 362).

Medya aydınların kendilerini oluşturmasında da öne çıkan bir repertuar olarak belirmektedir. Aydının kendi varoluşunu sağlayabilmesi için kitlesi ile iletişime geçmesi gerekmektedir. Bu nedenle, medya aydın için bu iletişimi sağlayan bir araç olmaktadır (O'Farrell, 1997: 56). Bir anlamda teoride öğrendiklerini ve bildiklerini pratikte uygulayabileceği bir alandır. Bununla birlikte, bazen bir toplumsal olay ya da hareket karşısında medyada gösterdiği tavır bir kişinin bir anda aydın olarak görülebilmesine ya da algılanabilmesine neden olabilir (Eyerman, 2011: 456).

2.2.3. Toplumsal Hareketlerde Bilirkişilik ve Aydınlar

Michel Offerle, eylem biçimleri konusunda iç içe geçmiş üç ögeli bir tipoloji önermektedir. Buna göre üç şekilde örgütlenme sağlanmaktadır: Bilim (Bilirkişi incelemesine çağrı), erdem (skandallaştırma) ve nicelik (Offerle'den aktaran Combes, 2007: 257). Bu tipolojiden hareketle aydınları değerlendirebiliriz. Tezimizin birinci bölümünde aydınların uzman niteliğiyle de tarihsel olarak çeşitli roller üstlendiklerini belirtmiştik. Offerle'nin tipolojisine göre aydınlar, uzman ya da bilirkişi olarak bir toplumsal hareketin örgütlenmesine doğrudan katkı sunmaktadır. Bilirkişi incelemesine çağrı yoluyla, aydınların toplumsal hareketin gelişimini ve sonucunu belirlemesi söz konusu olmaktadır.

Uzmanlık konusu aydınlar için yaptığımız iktidara eklenme ya da iktidarın karşısında muhalefette yer alma noktasına gönderme yapmaktadır. Bu tartışma aydınlarla birlikte uzman aydınlar açısından da geçerli olmakla birlikte, uzman aydınların toplumsal hareketler açısından gündeme gelmeleri daha ziyade muhalif kolektif hareketler açısından geçerlidir. Uzmanlık konusu, toplumsal hareketlerin doğuşu aşamasında eylem safhasına geçilmeden hareketin tabanının neye ve niçin muhalefet ettikleri konusunda aydınlatılması aşamasında öne çıkmaktadır. Bu noktada, karşımıza karşı- uzman adlandırması çıkmaktadır. *“Karşı-uzman, hâkim sistemin düşüncesini eleştirme eylemine yönelen ve bu düşünceye*

karşıt bir düşünce üreten, bu amaç uğrunda seferber olmuş bir kişidir” (Waters, 2004: 864).

Helene Combes, bu noktadan hareketle Meksika’da seçim hilelerine karşı gerçekleştirilen hareketleri inceledi. 1990’lı yıllarda Meksika’da Milli Hareket Partisi ve Demokratik Devrim Partisi tarafından yürütülen seçim sonrası hareketlerin tümünde seçimlere hile karıştırıldığı inancı yatıyordu. Ülkede 80’li yıllardan itibaren hile repertuarı bir yıldırma yöntemi olarak kullanıldı. Hilelere karşı mücadele etmenin yolu da bilimin harekete geçirilmesidir. Bilimi de bir repertuar olarak kullanacak olan kişiler, uzmanlar olacaktır. Meksika’da uzmanlar, hileli belgeleri deşifre eden bir sergi düzenlemek suretiyle fotoğraflar, yanıltıcı bültenler, noter belgeleri gibi hileli birçok belgeyi kamuoyunun gözleri önüne serdi. Böylelikle seçimlere karşı gerçekleşen kolektif hareketleri de halkın gözünde meşrulaştırdılar. Ayrıca aydınlar muhalefet ve seçim hilelerine karşı mücadele dernekleri ile de ortak çalışmalar yaparak, yurttaşların bu konuda aydınlatılmasını sağladı. Halka seçim bilimini uzman sıfatıyla öğrettiler. Görüldüğü üzere uzman aydınlar bilimi bir repertuar olarak kullanarak harekete geçirmiş, gerçekleşen protesto eylemlerinin meşrulaşmasını sağlayarak kolektif hareketlerin başarıya ulaşmasını sağlamışlardır. Nitekim Meksika’da gerçekleşen protesto eylemleri ve tüm muhalefet eylemleri sonucunda belediyeler işgal edildi ve faaliyetleri durduruldu (Combes, 2007: 273–274).

Benzer bir şekilde uzman aydınların karşıtlık noktasında öne çıktıkları bir toplumsal hareket de Amerika’da ortaya çıkmıştır. Amerika’da, AIDS hastalığı ve bu hastalığın bulaşma yolları ile ilgili önyargıları olan geniş bir kitle vardır. Buna karşılık toplumdaki gay ve lezbiyenler de halkın bu bakışından rahatsız olmakta ve buna karşı kliniklerin koşullarının iyileştirilmesi için bir AIDS aktivizmi başlatmaktadırlar. Potansiyel hastalık taşıyıcısı olarak görülmekten sıyrılmaya çalışan aktivistlerin eylemleri kısa süre içinde yüzlerce eşcinseli içine aldı ve ülkeye yayıldı. Bu noktada uzmanların halkı aydınlatmasına ihtiyaç duyan aktivistler, bu hastalık konusunda uzman olan akademisyen ve doktorlarla ortak bilgilendirme çalışmaları yürüttü. Bu çalışmalar sonucunda da halkın gözünde eşcinsellerin kolektif eylemleri meşrulaştı ve harekete destekler arttı. Hareket, çok farklı toplumsal kesimlere yayıldı (Epstein, 1995: 410–411).

1990'lı yıllarda Ekvador'da meydana gelen olaylar da bu açıdan değerlendirilebilir. Bu ülkede hükümet, neo liberal politikalar çerçevesinde birtakım reform faaliyetlerine girişti, özellikle Ekvador yerlilerinin yaşam alanlarını daraltacak birtakım tasarılar oluşturdu. Buna karşılık, yerlilerin bu ekonomik ve kültürel reformlar ile ilgili hemen hemen hiçbir bilgisi bulunmuyordu. Uzmanlar, bu konuda devreye girerek yerlilerin ekonomi, siyaset ve küreselleşme gibi konularda eğitilmesini sağladılar. Bu kapsamda yerlileri eğitmek için araştırma merkezleri ve okullar kuruldu, birçok akademisyen bu kuruluşlarda gönüllü olarak ders verdi. Böylece yerli toplumun bilinçlenmesinde ve örgütlenmesinde pay sahibi oldular. Bu bilinç sayesinde ülkede özellikle Kızılderili yerlilerin protesto hareketleri bilinç kazanımıyla birlikte yaygınlaştı (Laurie, Andolina ve Radcliffe, 2005: 475–476).

Uzmanlarla toplumsal hareketleri ortak paydada buluşturan unsur genellikle çevreci eylemlerde ortaya çıkmaktadır. Nükleer enerji, siyanürle altın çıkarılması, hayvan hakları gibi konularda öncelikle uzmanların halkı teknik bilgi gerektiren bu konulara karşı aydınlatması gerekmektedir. Devletin araştırma kurumlarında çalışan aydınların söylediklerine ters yönde söylemler oluşturan uzmanlar, bu noktada karşı uzman rolü oynamaktadır (Baber ve Bartlett, 2007: 7). Örneğin Fransa'da 1970'li yıllarda daha yaygın hale gelen nükleer karşıtı protesto hareketlerinin örgütlenmesinde uzmanlar önemli bir rol oynadılar. Uzmanlar bir araya gelerek araştırma kurumları ve bilim kurulları oluşturdular ve halkı da nükleer enerji ve zararları konusunda uyardılar. Böylelikle muhalif hareketlerin örgütlenmesini hızlandırdılar (Topçu, 2008: 230).

Türkiye'de uzmanların öne çıktığı bir toplumsal hareket olarak, Bergama'da siyanürle altın madeni çıkarılması karşısında yaşam haklarını savunan Bergama köylülerinin yaptığı çevreci sivil itaatsizlik eylemlerini değerlendirebiliriz. Köylüler siyanürle altın aranması yöntemi ile ilgili bilgi sahibi olmadığından onlara bu yöntemin doğa açısından sakıncalarını anlatmak uzmanların işi olmuştur (Özay, 2003: 130). Akademisyenler, Bergama ilçesindeki köylerde bilgilendirme toplantıları yaptı ve halkı aydınlattı. Bu bilgilendirme faaliyetlerinden sonra köylüler örgütlenerek bir hukuk mücadelesi içerisine girdiler (Reinart, 2003: 90).

Tezimizin ikinci bölümünde, aydınlara yönelik kuramsal yaklaşımları ele aldık. Aydınların toplumsal hareketler için nasıl siyasi fırsatlar oluşturduklarını ve nasıl kaynak olarak kullanıldıklarını değerlendirdik. Bununla birlikte, aydınların toplumsal hareketlere nasıl ve ne şekilde angaje olduklarını da belirttik. Ayrıca, aydınların toplumsal hareketlerin niteliğine göre hareketin öncüsü ya da görünür kılıcısı olarak rol oynadıkları da ortaya konulmuştur.

Buna ek olarak aydınların kullandıkları eylem repertuarları da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Aydınlar, klasik eylem repertuarlarına da başvurmakla birlikte genellikle yazıyı ve kalemlerini kullanabilecekleri eylem biçimleriyle kitlelerini seferber etmektedirler.

Tezimizin üçüncü bölümünde, Türkiye’de aydınlar ve toplumsal hareketler etkileşimini ortaya koyan örnek olaylar “Sivil Anayasa Girişimi” ve “Cumartesi Anneleri İnisyatifi” ele alınacaktır. Bu örnekler ile aydınların toplumsal hareketlere nasıl ve ne şekilde angaje oldukları, toplumsal hareketlerde hangi özellikleri ile ön plana çıktıkları değerlendirilecektir. Bununla birlikte iki örnekle, aydınların kullandıkları eylem repertuarları ve toplumsal hareketlerdeki önemleri de tartışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AYDINLARIN TOPLUMSAL HAREKETLERE MÜDAHİL OLMA BİÇİMLERİ: SİVİL ANAYASA GİRİŞİMİ VE CUMARTESİ ANNELERİ İNİSİYATİFİ ÖRNEKLERİ

Tezimizin üçüncü bölümünde, aydınların toplumsal hareketlere doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde müdahil olduğu varsayımından yola çıkarak, iki örnek üzerinden aydınların hareketlere müdahil olma biçimleri tartışılacaktır.

Aydınlar bu örneklerde toplumsal hareketlere nasıl angaje oldu? Aydınlar hangi vasıfları ile ön plana çıktı? Aydınlar, olayların gelişiminde nasıl siyasi fırsatlara dönüştü? Aydınlar, bu hareketlerin öncüsü mü görünür kılıcısı mı oldu? Aydınlar, hangi eylem repertuarlarına başvurdu? Sivil anayasa girişimi ve Cumartesi Anneleri inisiyatif örnekleri ile bu sorulara yanıt aranacaktır.

Bu iki hareketi analiz etmeye başlamadan önce iki hareketin de fikirselsel olarak doğduğu ve geliştiği 1990'lı yılların sosyo-politik arka planına bakmak gerekir. 1990'lı yıllar Türkiye'de demokrasi ve insan hakları bakımından sıkıntılı yıllar olarak görülmektedir (Akın, 2000: 456). Bu yıllarda, toplumsal ve siyasal anlamda bir huzursuzluk mevcuttur. İstikrarı sağlayamayan koalisyonlar, artan toplumsal şiddet, laikler ve İslamcılar arasında artan gerilim, Kürtlerin sorunlarının yüksek sesle dillendirilmeye başlanması, anayasa değişiklikleri tartışmaları, insan hakları ihlalleri, gözaltında kayıplar, işkence gibi birçok meselenin yarattığı bir kaos durumu yaşanmaktadır (Ahmad, 2006: 200). Aydınların toplumsal kriz ve huzursuzluk dönemlerinde inisiyatif ellerine alma ve harekete geçme noktasında sorumluluk hissettikleri bu yıllarda, aydınlar birçok toplumsal harekette aktif olarak rol almışlardır. Bu anlamda 1990'lı yıllar, aydınların politikanın temel aktörlerinden biri haline geldiği bir tarihsel döneme denk düşmektedir.

Örneğin, 1990–1991 yıllarında gerçekleşen “Zonguldak Grevi”nde maden işçileri özlük haklarını korumak için her gün yürüyüşler düzenledi, greve çıktı. Bu greve destek olmak için aydınlar Zonguldak'a gelerek işçilerin yanında yer aldı (Çavdar, 2000: 329). Diğer yandan devlet ve mafya arasındaki ilişkileri ortaya çıkaran Susurluk Kazası'ndan sonra aydınlar “Sürekli Aydınlik İçin Bir Dakika Karanlık Eylemi” olarak adlandırdıkları ışık söndürme eylemlerini başlattı (Kongar,

2000: 279). 1990’larda gerçekleşen Bergama köylülerinin altın madenine karşı yaptıkları çevreci eylemler de bu yıllarda aydınların desteği ile yükselişe geçti (Özay, 2003: 130). Kısacası, 1990’lı yıllarda aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisi Türk siyasal hayatı açısından belirgin hale geldi. Aydınlar toplumsal hareketlere destek vermekle birlikte, bazı durumlarda da hedef haline geldi. 1990’larda çok sayıda aydın öldürüldü. Uğur Mumcu, Ahmet Taner Kışlalı, Bahriye Üçok gibi aydınların öldürülmesi, faili meçhul cinayetleri uzun süre gündemde tuttu, 1990’lar bu cinayetler ile birlikte anılır oldu (Çavdar, 2000: 335).

Öte yandan, 1990’lı yılların sonlarında anayasayı değiştirme konusu tekrar gündeme oturdu. 2001 yılında yapılan kapsamlı anayasa değişiklikleri bu dönemde tartışılmaya başlandı (Ahmad, 2006: 217). Demokratik hayatın sürekli sekteye uğramasını anayasa sorunu ile ilişkilendiren aydınlar harekete geçme isteği duydu. Aynı şekilde, 1990’ların sonlarında sayıları belirgin bir şekilde artmaya başlayan gözaltında kayıplar da aydınlar tarafından insan hakları konusu etrafında tartışıldı (Tanör, Boratav ve Akşin, 2000: 92). Bu nedenlerle de aydınlar Sivil anayasa girişimi ve Cumartesi Anneleri inisiyatiflerinde belirgin roller üstlenerek siyaseti belirleme konusunda aktif rol aldılar.

3.1. AYDINLARIN TOPLUMSAL HAREKETLERE DOĞRUDAN KATILIMI: SİVİL ANAYASA GİRİŞİMİ ÖRNEĞİ

Sivil Anayasa Girişimi’nin fikri temelleri, 1990’lı yılların ikinci yarısında atılmış, girişim 1998 yılında resmi olarak başlamış ve 2001 yılında da dağılmıştır. (Mahçupyan, 74: 2003). SİVAG’ın doğuşuna geçmeden önce bu girişimin adlandırmasından yola çıkarak anayasa kavramının içeriğine yönelik bir anlam çerçevesi oluşturmak gerekir.

“Anayasa, devletin temel organlarının kuruluşunu ve işleyişini belirleyen hukuk kurallarının bütünüdür” (Gözler, 2010: 14). Anayasa, devletin temel yapısını, örgütlenişini, işleyiş kurallarını gösterir ve kişi temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alır. Anayasalarda yer alan temel hak ve hürriyetler uzun süren insan hakları ve özgürlük mücadeleleri sonucunda kazanıldığı için anayasalar yurttaşlar tarafından her sorunun çözümünü sunan sihirli bir değnek gibi görülür. Çünkü anayasa, yaşam

alanının sınırlarını çizen temel bir çerçeve oluşturur (Uygun, Zebekoğlu, ve Akbulut, 2012). Anayasa bir toplumun kendisini kurmakla birlikte görmesini, duymasını, anlamasını da sağlayan canlı bir metindir. O nedenle, toplumsal olarak nerede konumlandırıldığı ve nasıl algılandığı önem kazanmaktadır (Kentel, 2011).

Hali hazırda geçerliliğini koruyan 1982 anayasası ise gün itibariyle on yedi kez değişikliğe uğradı. 2001, 2004, 2007 ve 2010 yılında önemli değişiklikler yapıldı (Köker, 2011). Yapılan değişiklikler ve mevcut anayasanın artık yama tutmaz bir hal alması, bugün de anayasanın değişmesi gerekliliğine olan inancı ortaya çıkarmakta ve bunun için çalışmalar yapılmaktadır. Dolayısıyla, yeni bir anayasa yapma tartışmaları Türk siyasal hayatında her zaman dinamik ve güncel bir konu olmuştur.

3.1.1. Yeni Anayasa İçin Kitlese Aydın Seferberliği'nin Doğuşu

Günümüzde hala yeni bir anayasa yapılamamış olması ve anayasa tartışmaları güncelliğini korumakla birlikte, 1990'lar itibariyle anayasa sorunu gündemin temel meselelerinden birini oluşturmaktadır. Toplumun hemen hemen her kesiminde, mevcut anayasanın ihtiyaçları karşılamadığı, yeteri kadar demokratik olmadığı, sosyal yaşamı düzenleyemediği gibi konular sıklıkla konuşulur olmuştur.

Bu huzursuzluk koşullarında hayatlarını idame ettiren aydınlar tarafından, farklı kesimlerin demokrasi istemi ile seslerini yükseltmeleri dikkat çekti. Toplumsal kargaşa ya da kriz dönemlerinde aydınların harekete geçmek için kendilerini sorumlu hissettikleri tespitinden hareketle, bu dönemde de bu kargaşa ortamının aydınlar üzerinde etki yarattığı söylenebilir. Sivil Anayasa Girişimi, bu koşullarda doğdu. Türkiye örneğinde aydınlarda anayasa konusunda bir farkındalık uyanması, bu sorumluluk duygusu ile birlikte birtakım farklı gerekçelere de dayanmaktadır. SİVAG aydınlardan biri olan Etyen Mahçupyan bu durumu şu sözlerle vurgulamaktadır: *“Anayasa, Türkiyeli aydınlar için her zaman cazip bir konu olmuştur. Tanzimat'tan bu yana ortaya atılan hemen hemen bütün reform talepleri anayasa değişikliği üzerinde durur. Hatta ilgisiz gözükten istekler bile çoğu zaman anayasa ile bağlantılı hale getirilerek gündeme getirilmiştir. Muhtemelen, bunun nedenlerinden biri, bu topraklarda yaşayan aydınların, kendiliğinden süreçler sonunda gelişen ve gücünü toplumsal taleplerden alan reformlara alışık*

olmamasıdır” (Mahçupyan, 2003: 78). Bu durumda aydınlar, yapılan bir reformun ya da yeniliğin anayasa garantörlüğüne alınmasını talep edeceklerdir. Bu nedenle de aydınlar toplumsal sorunların çözümünü anayasayı yeniden yaparak arayacaklardır.

Prof. Dr. Mehmet Turhan- *“Türkiye’de bizde anayasa romantizmi denilecek bir şey var. Sanki güzel bir anayasaya sahip olursak Türkiye iyi yolda ilerleyecek. Bu bir romantizmdir, oysa gerçek öyle değil. Anayasa neticede kâğıt üzerinde bir metin, bunu hayata geçirecek olan insanlar. Ben, bunu aydınların yanılısamı olarak görüyorum. Bu biraz da aydınların propagandası ile halk tarafından da benimseniyor. Yani, bir anayasamız olursa her şeyimiz düzelir anlayışına kavuşuyoruz halk olarak” (Mülakat, Mehmet Turhan, Ankara, 13 Mart 2012).*

Prof. Dr. Levent Köker- *“Devlet- toplum ilişkisini demokratik bir çerçeveye oturtacak normatif bir kurallar topluluğuna ihtiyaç var. Anayasa da bu ihtiyaca tekabül eden temel bir metin. O nedenle, anayasa aydınlar için önemli” (Mülakat, Levent Köker, Ankara, 13 Mart 2012).*

Bununla birlikte, aydınlar açısından mevcut anayasanın anti demokratik olduğu ve değişmesi gereğinin ortaya çıkmasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Birincisi, 12 Eylül Anayasası’dır. Aydınlar, toplumdaki her kesimin huzursuzluğunu da dikkate alarak bu anayasanın ihtiyaçlara cevap veremediği tespitinden yola çıkmaktadır (Mahçupyan, 2003: 76). İkinci olumsuz referans noktası ise, 28 Şubat süreci olarak adlandırılan süreçtir. Milli Güvenlik Kurulu’nda 28 Şubat 1997 tarihinde alınan kararların kamuoyuna açıklanması ile Refah Partisi’nin irticai faaliyetlerin odağı haline geldiği belirtilmiştir (Akın, 2000: 456). Bir anlamda ordu, İslami eğilimlerin ve partileşmenin önüne geçmek istemiş ve Refah Partisi’ne dur demiştir. Anayasal sınırlar içinde bir hareket olduğundan, klasik anlamda bir darbe olarak adlandırılmayan bu hareket, Türkiye tarihine post-modern darbe olarak geçmiştir (Kongar, 2000: 318). Ancak, Sivil anayasa girişimi aydınları bu olayı demokrasinin dolaylı bir darbe yoluyla askıya alınması olarak tespit etmişler ve yeni bir anayasa yapılması gerekliliği üzerinde düşünmeye başlamışlardır (Mahçupyan, 2003: 76). Bu noktadan hareketle, 1982 Anayasası ve 28 Şubat sürecinin aydınların toplumsal bir meseleye angaje olmalarının temel nedenleri olduğunu söyleyebiliriz.

Bu nedenler etrafında tüm toplumu seferber edecek bir kampanya fikri adım adım şekillenmiştir.

Prof. Dr. Levent Köker- *“Türkiye Cumhuriyeti’nin otoriter yapısının tasfiye edilmesi gerekir. Bu yapının da tasfiyesi 1961 ve 1982 Anayasaları ile mümkün değildir. 28 Şubat bu süreci daha da netleştirmiştir. Demokratik bir anayasaya geçmek gereği böylelikle ilk olarak 1998 yılında, yani 28 Şubat sürecinin akabinde doğuyor. Yani toplumun kendi mukadderatını belirlemesi ve nasıl bir toplumda yaşamak istiyorsa onu inşa etmesi gereği ortaya çıkıyor”* (Mülakat, Levent Köker, Ankara, 13 Mart 2012).

Kampanyanın oluşturulması için harekete geçen aydınlardan biri olan Murat Belge, bu anayasa girişimi konusunda ilk fikirlerinin İngiltere’ye yaptığı bir seyahat sonunda şekillendiğini belirtmektedir. 1980’lerin sonunda İngiltere’de yazılı bir anayasa yapılması konusunda bir araya gelen aydınlar meclise bir dilekçe ile bu isteklerini belirttiler. Bu harekete, “Charter 88”¹⁴ adı verildi. Murat Belge, bu kampanyayı gözlemleyerek, temelde farklı gerekçelerle olmakla birlikte Türkiye’de de böyle bir anayasa girişimi başlatılması gerektiğini düşünmeye başladı. Bir kampanya fikri kafasında belirdi (Belge, 2000).

Aydınların neden anayasa konusunda bir girişime gereksinim duyduklarını tartıştıktan sonra, anayasanın neden sivil olması gerektiği konusuna da açıklık getirmek gerekmektedir. Aydınlar, kampanyanın içeriğini belirlemek noktasında etraflıca düşünüp tartışmıştır. Anayasanın içeriği ve yapım sürecinin neyi neden değiştirdiğini saptamaya çalışmıştır. Hemen hepsi anayasa yapmanın siyasi bir süreç olduğu ve siyasi güç dengeleri ile siyasi mücadelelerin bileşkesinden doğduğu konusunda uzlaşmaktadır (Koçak, 2011).

Anayasa yapımı ve anayasa yapım sürecinin anayasanın içeriğini belirleyen bir unsur olduğu saptamasından hareketle, anayasa yapım süreçlerinin geniş halk kesimlerinin ve sivil toplum örgütlerinin katılımına açık ve bu katılımı mümkün kılan şekilde gerçekleşmesi gerektiği uzmanlar tarafından ortaya konulmaktadır (Candaş, 2012). Demokrasiyi devlet ve diğer sınıflar, gruplar, bireyler arasındaki ilişki belirlemektedir. Bu ilişkinin niteliğine göre demokrasiye yaklaşılmakta ya da

¹⁴ Charter 88, İngiltere’de dönemin başbakanı Margaret Thatcher’ın üçüncü seçim zaferinden sonra solcu aydınların kurduğu birliğin adıdır. Bu birlik, yazılı bir anayasa isteğinden yola çıkarak oluşturulmuştur.

demokrasiden uzaklaşmaktadır (Kentel, 2011). Neticede, anayasa yapmanın amacı siyasi iktidarı birey özgürlükleri ile sınırlandırmaktır (Erdoğan, 2002: 31). Bu durumda, bireyin özgürlüklerini belirlemede kendisinin de payı olması gereği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de toplumun farklı kesimlerinin yapım sürecine müdahil olduğu sivil bir anayasa gereği aydınlar tarafından ortaya konulmuştur (Mahçupyan, 2003: 80).

Sivil anayasadan kastedilen askeri değil, sivil kesimler tarafından kaleme alınan ve oluşturulan anayasa değildir. Sivillik hem yurttaşların tercih ve taleplerini içerik olarak yansıtan bir nitelik hem de toplumsal kararların nasıl alındığına ilişkin yöntemsel bir ilkedir (Kılınç, 2008). Bu ilkenin uygulanabilmesi için de toplumsal kesimleri kucaklayan bir anayasa yapım sürecine girilmesi gerekmektedir. Devletin bekasını korumak için toplumun bekasının feda edilmediği, halkın temsil edilebileceği demokratik kitle örgütleri, sendikalar ve meslek örgütleri gibi kurum ve kuruluşların süreçte yer aldıkları bir oluşum gerekmektedir (Kızıl, 2008). Bu süreçte anayasanın niteliğini anayasanın yapım süreci belirleyecektir.

Bununla birlikte, sivil inisiyatifin anlam ve önemi o dönemde yaşanan bir olay ile aydınların kafasında daha da netleşti. 17 Ağustos 1999 yılında Gölçük'te meydana gelen ve birçok ili etkileyen deprem sırasında devletin birçok konuda eksik kaldığı, hizmet mekanizmalarının yeteri kadar etkin bir şekilde işlemediği ortaya çıktı. O nedenle, kamuoyunda ve aydınlar cephesinde yurttaşlık ve sivillik anlayışına geçilmesi gerektiği ve devlet dışında örgütlenecek gönüllü oluşumların gerçekleşmesi fikri düşünülmeye başlandı (Sazak, 2000). Bu durumda aydınlar, anayasa konusunda da sivil bir girişimde bulunulabileceğini öngördüler.

Bütün bu saptama ve değerlendirmelerden hareketle aydınlar, yeni bir anayasa yapılması gerektiği ve bu anayasanın toplumun tüm kesimlerini kucaklayacak sivil bir anayasa olması gerektiği konusunda uzlaştılar. Murat Belge, bu girişimin temel çıkış noktalarını şu şekilde belirtir: "*Önemli talep, bizi 12 Eylül rejiminin dışına taşıyacak demokratik anayasa talebi değildi. Demokratik bir süreç sonucu oluşmuş ve toplumun katkısıyla biçimlenmiş bir anayasaydı*" (Belge, 2000). Bununla birlikte, aydınlar yönetime yönelik bir ikileme düştü. Bir grup aydın, asıl yapılması gerekenin bir kadro hareketi doğrultusunda belli bir anayasa metni oluşturulması, bunun üzerinde mutabık kalınması ve bunun topluma anlatılıp

benimsetilmesi olduğunu düşündü. Onlara göre, anayasa yapımı çok teknik bir işti ve topluma bırakılmayacak kadar ciddi bir çabayı gerektirmekteydi. Diğer aydınlar ise, 1961 Anayasası'nın da görece demokratik bir anayasa olduğunu; ancak halk yapım sürecine katılmadığından bu anayasayı benimsemediği için anayasanın tasfiye olduğunu belirterek, önemli olanın bu anayasa metninin halkın katılımıyla yazılması olduğunu vurguladı (Mahçupyan, 2003: 80). Neticede bütün aydınlar halkın katılımı ile yazılan bir anayasanın gerekliliği konusunda uzlaştı ve kendilerini de bu amaç için gerekli kanalları açacak araçlar olarak tanımladılar.

Murat Belge, kampanyanın başlaması için bir yandan ortak çalışılacak aydınlar ile görüşmeler gerçekleştirdi; diğer yandan da basında yayımlanacak bir çağrı metni hazırlamaya başladı. Önce seçimlerin, sonra Susurluk Kazası ve 28 Şubat süreçlerine girilmesi ile kampanyanın başlaması gecikti, nihayetinde Murat Belge'nin projesinden haberi olan Yurttaş Girişimi¹⁵,nin sözcüleri Belge ile temasa geçti ve projenin başlatılmasını sağladılar (Mahçupyan, 2003: 84).

3.1.2. Seferberliği Doğuran Aydınlar ve Örgütlenmeleri

Bu doğrultuda Sivil Anayasa Girişimi, şu kişilerden oluştu: Haydar Aksoy, Murat Aksoy, Mehmet Altan, Ali Bayramoğlu, Murat Belge, Fatmagül Berktaş, Kürşat Bumin, Ergin Cinmen, Rüştü Dayday, Adnan Ekinci, Tarık Ziya Ekinci, Ahmet İnel, Erol Katırcıoğlu, Metin Karadağ, Osman Kavala, Esra Koç, Ömer Laçiner, Etyen Mahçupyan, Ersin Salman, Vecdi Sayar, Yüksel Selek, Burhan Şenatalar, Turgut Tarhanlı, Mebuse Tekay, Mete Tunçay. Sivil Anayasa Girişimi'nin aydınlarından biri olan Etyen Mahçupyan, aydınların genel profili "kentli ve eğitimli beyaz Türk" olarak çizmektedir. Girişim'de, ne Ortodoks ne Kemalist soldan ne de geleneksel taşra muhafazakâr geleneğinden kimse olmadığını belirtmektedir. Bunun nedeni olarak da Mahçupyan, böyle kişilerin çağrılmaması kadar kendilerinin de gelmek istememelerini gösterir. Adet yerini bulsun diye bir kez çağrı yapılmış ve daha sonra tekrarlanmamıştır. Ancak Mahçupyan, zaten içlerinde böyle bir çağrının yapılmasına gerek olmadığını ve bu insanlarla pek fazla bir şey yapılamayacağını düşünenlerin de mevcut olduğunu özellikle belirtmektedir. Öte yandan Mahçupyan,

¹⁵ Susurluk Kazası ile deşifre olan devlet içi ilişkileri protesto etmek amacıyla oluşturulan yurttaş hareketidir. Başlatıcılığını aydınlar yapmışlardır. Detaylı bilgi için Bkz. Tekay, 2003.

İslami nüanslara sahip kişilerin ve Kürtlerin girişime alınması ile ilgili çabalar gösterildiğini gene de kentli kimliğinin aydınlar içerisinde ağır bastığını da eklemektedir. Bu nedenlerle, SİVAG aydınları Mahçupyan'a göre beş kategoride toplanabilecektir. Bunlar: Eski soldan gelen liberaller, eski soldan gelen ve yeni bir sosyalist pozisyon üretme peşinde olan solcular, sosyal demokratlar, liberaller ve demokratlardır (Mahçupyan, 2003: 75).

Aydınlara genel olarak bakıldığında, Taraf, Yeni Şafak, Radikal, Star gibi gazetelerde yazan bir yazarlar kesimi dikkatimizi çekmektedir. Ali Bayramoğlu, Kürşat Bumin, Ahmet İnsel, Turgut Tarhanlı, Mehmet Altan, Mithat Sancar gibi aydınlar bu durumu örneklemektedirler. Buna ek olarak, akademisyen ve yazarların girişim içerisinde ağır bastığını da belirtmek gerekir. Ergin Cinmen ve Mebuse Tekay gibi avukatların oluşturduğu bir kanat da karşımıza çıkmaktadır. Girişimin medyada sunulması üzerinde etkili olmak için bir de reklamcı kampanya içerisinde aktif olmuştur: Ersin Salman (Mahçupyan, 2003: 85).

Birinci bölümde detaylı bir şekilde ele aldığımız elit-aydın ayrımından hareketle, girişime angaje olan kişilerin aydınlardan oluştuğunu belirtmek gerekmektedir. Bu aydınlar, kendilerini halk tabanına yakın gören ve halka bir şeyler anlatmak gereğinden yola çıkan kişilerden oluşmaktadır. Girişimin temel kadrosunda yöneticilik pozisyonlarını ellerinde tutan ya da parlamento içerisinde gelen hiçbir elitin olmaması dikkat çekmektedir.

Mesleki olarak da genelde akademisyenler ve yazarlardan oluşmakla birlikte aydınların ideolojik olarak arka planına baktığımızda genelde İkinci Cumhuriyet¹⁶ fikrinin savunucularının bir araya geldiğini de eklemek gerekmektedir. Mete Tunçay ve Mehmet Altan'ın bu toplumsal hareketin aydınlardan olduğunu belirtirsek ideolojik olarak böyle bir altyapının varlığı ortaya konulabilir. Mahçupyan'ın girişimde Kemalist ya da muhafazakâr kesimden kimsenin olmamasını belirtmesi de bu durumu desteklemektedir. Bu durumda, Sivag aydınlarının Parsons'un toplum ile uyumlu aydınından ziyade, Bourdieu, Said gibi topluma aykırı örnekler oluşturduklarını da belirtebiliriz. Toplumda varolan bir hoşnutsuzluk ve

¹⁶İkinci Cumhuriyet, temelde 1923 Cumhuriyeti'nin gerçek bir halk egemenliği oluşturmadığı tespitinden hareketle, Cumhuriyetin ve Kemalizm'in eleştirilmesinden yola çıkarak, mevcut Cumhuriyete alternatif bir Cumhuriyet anlayışı öneren yaklaşımdır. Detaylı bilgi için Bkz. <http://www.ikincicumhuriyet.org/>

huzursuzluktan hareket etmeleri ve bunu gidermeye çalışma gayretleri de bu tespiti doğrulamaktadır.

Prof. Dr. Levent Köker- “*Sivil Anayasa Girişimi, yeni bir devlet-toplum ilişkisi kurulması gerektiğini ve bu devlet-toplum ilişkisinin Kemalist Cumhuriyet fikrinden daha farklı temellere oturması gerektiğini destekleyen bir hareketse, bu benim de destekleyeceğim bir hareket olur*” (Mülakat, Levent Köker, Ankara, 13 Mart 2012).

Köker, Mete Tunçay ve Mehmet Altan’ın kendisinin de içerisinde bulunduğu Abant Platformu’nda¹⁷ da yer aldıklarını belirterek, iki girişimin de ilk toplantılarının 1998 yılında yapılmış olmasına dikkat çekmektedir. Bu nedenle, bir hareketin tasfiye olup içlerinden belli bir kesimle ve başka kesimlerden aydınları da içine alarak farklı bir hareketin doğmasına sebep olmuş olabileceklerini de eklemektedir.

Prof. Dr. Levent Köker- “*İkinci Cumhuriyet fikri ile aydınların neden sivil bir anayasa yapılması gerektiği konusunda izledikleri fikirler hemen hemen aynı gerekçelerden doğuyor. Devlete, insan ve toplumdaki bağımsız ayrı bir kimlik atfeden vesayetçi anlayışına bir tepki. Anayasa da bu tepkinin somutlaşmış hali*” (Mülakat, Levent Köker, Ankara, 13 Mart 2012).

Özetle, aydınların bir araya gelmesi ile birlikte, 1998 yılının Mayıs ayında “Yeni Bir Toplumsal Sözleşme’nin Koşulları” konulu ilk toplantı yapıldı. Bu toplantıda, “Anayasamı İstiyorum” adlı bir kampanyanın herkesi kendi hayatını düşünmeye davet etmek üzere gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Sivil Anayasa Girişimi de tartışma sürecini başlatan, yerel inisiyatifler oluşursa onlar arasında koordinasyon gerçekleşmesini sağlayacak bir birim olarak tanımlandı. Çalışmayı kolaylaştırmak için de bir sekreteryaya oluşturuldu. Aydınlar, katı bir hiyerarşik yapı kurulmasını istemedi. Bu çatının kurulmasının ardından da bir çağrı metni hazırlığı başladı (Belge, 2000).

Aydınların örgütlenmesi, bizi tezimizin ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele aldığımız “Kaynak Mobilizasyonu Teorisi”ne götürmektedir. Aydınlar, bu girişimde katı hiyerarşik yapıda olmayan esnek bir örgüt modeli kurguladı. Bu örgütün lider kadrosunu da aydınlar oluşturdu. Bu nedenle, hareketin kaynaklarının toplanması, etkin bir şekilde kullanılması ve yönetilmesi için tüm karar yetkisi

¹⁷ Abant Platformu, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı’nın desteklediği bir çalışma grubudur. Sivil Anayasa konusunda da çalışmalar yapmaktadır.

aydınlardaydı. Örgüt de bu kaynakların toplandığı yerdı. Dolayısıyla aydınları, bu harekete “dâhili” (iç) kaynak oluşturmakta ve hareketin seyrini belirleyen en önemli grup olarak ortaya çıkmaktadırlar.

3.1.3. Aydınların Farkındalığı Arttırma Yöntemleri

29 Ocak 2000 günü Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi’nde yapılan basın toplantısı ile topluma “Bir Toplumsal Sözleşmeye Gidecek Süreci Açmak ve Kendi Anayasasını Yapmış Bir Toplum Olmak İçin Çağrı” metni sunuldu, bildiri tüm basın organlarına dağıtıldı. Toplantıya, Sivil Anayasa Girişimi Üyeleri, dönemin Türkiye EGV Başkanı İbrahim Betil, dönemin DİSK Genel Sekreteri Murat Tokmak katıldı (<http://arsiv.kazete.com.tr>, 2000). Çağrı metni her kesimden sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin, meslek odası yöneticilerinin, çeşitli belediye başkanlarının, sanatçı, yazar, bilim adamı dört yüz civarında aydının imzasını taşıdı. Metinde, demokratik bir anayasanın oluşum sürecini, aynı zamanda birçok sorunun çözülmeye başlandığı büyük bir forum, platform haline getirmek gerektiği ana fikri vurgulandı (Aydın, 2000).

Murat Belge, anayasa değişikliği konusunda üç tavrın belirginleşeceğini özellikle vurgulamıştır. Bu yaklaşımlar, muhafazakâr çizginin “kabul etmemize gerekecek kadar yapalım” anlayışı, liberal kesimin “madem yapıyoruz, tam yapalım” anlayışı ve kendisinin de içinde bulunduğu kesimin ve aydınlara savunduğu, değişime toplumu daha fazla katmayı, yurttaşlık bilincini ve yurttaş katılımını yaygınlaştırmayı amaçlayan radikal yaklaşımdır. Aydınlar, kampanyanın çıkış noktası olarak, radikal yaklaşımı benimsemiş ve çağrı metnini bu doğrultuda halka açıklamışlardır (Aydın, 2000). Çağrı metni ile birlikte başlayan süreçte, aydınlara bir seferberlik sürecine girerek, farkındalığı arttırmak için bazı usuller izlemişlerdir.

Aydınların bu girişim süresince öncelikle, Foucault’un spesifik aydını ya da Sartre’in uzman aydını gibi işlev gördüklerini belirtmek gerekmektedir. Aydınlar, anayasa gibi spesifik bir mesele üzerinden yola çıkmış ve bu mikro çekirdekten toplumun tüm katmanlarına yayılmayı hedeflemişlerdir. Ancak, daha önce tartıştığımız gibi Sartre’in uzman aydını zamanla bir evrenselliğe ulaşmakta, evrensel ve adanmış bir aydına dönüşmekteydi. Öte yandan, anayasa meselesinde

aydınlar sadece bu konu üzerine odaklanmış ve bu mikro ölçekte etkinliklerde bulunmuşlardır. O nedenle, Foucault'un spesifik aydın nitelemesi SIVAG aydınları için daha doğru bir niteleme olacaktır.

Aydınların başvurdukları eylem repertuarlarını ele almak gerekirse, öncelikle çağrı metninin imzaya açılması ve yurttaşların tartışmalarda bulunabileceği bir katılım platformu oluşmasının önünü açmak amacıyla internet ön plana çıkarıldı. <http://anayasam-org.ankul.web.tr> adı altında bir internet sitesi oluşturuldu ve internet ortamında fikir paylaşmaya olanak verecek bir tartışma grubu kuruldu. Sivil Anayasa Girişimi Açık Tartışma Platformu'na katılarak her yurttaş anayasanın herhangi bir konusu ile ilgili fikrini belirtebildi. Bu tartışma gruplarında anayasada düzenlenmesi gereken konular başlıklar halinde tartışıldı. 2000 yılının Nisan ayında sadece on yazı yazılmışken, 2001 yılı Ocak ayı itibariyle bu tartışma gruplarında altı yüz doksan yazı yazıldı (<http://anayasam-org.ankul.web.tr>, 2000). Bu nedenle, aydınların interneti bir farkındalığı artırma yöntemi olarak algıladığının altını çizmek gerekir.

İşadamları, 1982 Anayasası'nın artık ekonomik yaşamı düzenleyemediğinden yakınır oldu. İşadamı İshak Alaton, ekonomide alınması gereken köklü tedbirlerin devlet tarafından alınmadığını öne sürdü. İşsizliğin çığ gibi büyüdüğünün, zengin ve fakir arasındaki uçurumun arttığının ve yabancı sermaye yatırımlarının durma noktasına geldiğinin altını çizdi. Alaton, yaptığı bir söyleşide ekonomi başta olmak üzere toplumdaki sosyal, kültürel, içtimai tüm sorunların anayasanın tepeden tırnağa değişmesi ile mümkün olabileceğine inandığını belirtti (www.yenisafak.com.tr, 2001).

İşadamlarının yanı sıra hukukçular da mevcut anayasanın işlevini yerine getiremediğinden yakınmaktaydı. I. Uluslar arası Anayasa Hukuku Kurultayı'nda konuşan Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu, anayasanın toplumu ileri götürmek bir yana hiçbir sektörü de düzenleyip denetleyemeyen bir mevzuat yığına dönüştüğünü belirtti ve toplumsal eşitlik ilkesinin anayasanın uygulanışı ile tamamen ortadan kalktığını saptadı. Kaboğlu, bu sorunların çözümünü yeni bir anayasa yapımında gördüğünü açıkladı. Ona göre, Türkiye'nin çağdaşlaşma hedefi ile örtüşen, evrensel ölçütler ve ulusal değerleri harmanlayan bir ülkeye yakışan ve insan haklarını ön plana çıkaran yeni bir anayasa yapılması elzem hale geldi (Kaboğlu, 2001). Dönemin Yargıtay başkanı Sami Selçuk da, 1982 Anayasasının kıyısından köşesinden

yapılacak rötuşlarla düzelmeyeceğini ve halkın katılımının sağlandığı yepyeni bir anayasa gerektiğini belirtti. Bu anayasanın da her kesimin görüşlerinin alındığı bir yöntemle oluşturulacak bir uzlaşma anayasası olması gerektiğini özellikle vurguladı (www.radikal.com.tr, 2000).

Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer de, anayasa konusunda birtakım açıklamalarda bulundu. Bir hukukçu olması dolayısıyla da bu konuda hassasiyet göstererek anayasa konusunun üzerine önemle eğildi. I. Uluslararası Anayasa Hukuku Kurultay'ında yaptığı açıklama ile Sezer, Türkiye'nin insan haklarına dayalı, çağdaş ve özgürlükçü bir anayasaya ihtiyacı olduğunu belirtti ve mevcut anayasa ile ilgili sıkıntıyı dile getirdi (www.radikal.com.tr, 2001). Sezer, meclisin af yetkisinin ortadan kaldırılması, anayasanın evrensel birtakım ölçütler doğrultusunda yeniden yapılandırılması gereklerini ortaya koydu. Ayrıca dönemin Türkiye Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen de yeni bir anayasa yapmanın kaçınılmaz olduğunu vurguladı (www.cumhuriyetarsivi.com.tr, 2001). Farklı kesimlerden yükselen anayasa ile ilgili memnuniyetsizlikler, öncelikle internet üzerinden halka ulaştırıldı.

İnternet sitesinin kurulması ile birlikte, aydınlar internette yapılan tartışma platformlarının yürütücülüğü üstlendiler. Ayrıca, internet yoluyla kampanyanın seyri, yapılacak bilgilendirme toplantılarının yeri ve zamanı konusunda örgütlenme sağlandı, internet etkin bir ağ olarak değerlendirildi. Birkaç ayda internete giren kişi sayısının üç yüz bini geçmesi internetin hareketin seyrini etkileyen bir vasıta haline geldiğini göstermektedir (http://anayasam-org.ankul.web.tr, 2000). Hareketin dağılma döneminde, en son faaliyetlerden biri olarak 2001 anayasa değişiklikleri internet üzerinden halka duyuruldu. 2001 anayasa değişiklikleri, bugüne kadar anayasada yapılan altıncı ve en kapsamlı değişiklik paketini oluşturmaktadır (Türkiye Barolar Birliği [TBB], 2002). Bu gelişme de toplumla paylaşılmış ve toplumun anayasa değişiklikleri sürecinden haberdar olması sağlanmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte, medya da aydınlar tarafından bir repertuar olarak kullanıldı. Kampanya, medya tarafından yoğun ilgi ile karşılandı. Aydınlar da bu ilgiyi değerlendirerek medya vasıtasıyla kampanyayı güncel tutmaya çalıştı. Ersin Salman *Tempo Dergisi*'ne röportaj verdi, *Aktüel Dergisi* de Murat Belge ile söyleşi yaptı. Aynı zamanda yerel ve ulusal televizyon kanallarında da programlara katılarak halka

ulaşmaya çalıştılar (<http://anayasam-org.ankul.web.tr>, 2000). Bu dava için angaje olan aydınlar, farklı medya kanallarını zorlayarak bu toplumsal hareketi medyatikleştirmeye ve harekete katılımı arttırmaya çalıştılar.

Kampanya çerçevesinde aydınlar tarafından birçok etkinlik gerçekleştirildi. Öncelikle taleplerin çokluğu ve özellikle maddi koşullarının sınırlılığı nedeniyle bağımsız toplantı düzenlememe kararı alındı ve isteklilerin düzenleyeceği toplantılara temsilciler gönderildi (Mahcupyan, 2003: 88). Kampanya etkinlikleri, aydınların kararı ile dört aracın etkin kılınması üzerine kuruldu. Bunlar, bölgesel toplantılar, gençlik çalışması, yuvarlak masa toplantıları ve eğitim programlarına bu konunun alınması çalışmalarıdır. Bölgesel toplantılar, hemen hemen her ilde kampanya ile ilgili farkındalık uyanması sonucunda her şehirde yerel inisiyatifler kurulması amacıyla dayandırıldı. Ankara, Antalya, Adana, Mersin, Bodrum, Milas, Çanakkale, Van, Marmaris, Trabzon ve Bursa’da birçok bölgesel toplantı düzenlendi, SİVAG aydınları da halkı bilgilendirme toplantılarına katılarak, kampanyanın amaçlarını halka anlattılar. Ayrıca, İstanbul’da da onu aşkın toplantı gerçekleştirildi. Gençlik çalışmalarının yürütülmesi için İstanbul’da yedi farklı üniversitede okuyan öğrencinin kurduğu bir gençlik grubu faal hale getirildi. Yuvarlak masa toplantıları, dinleyici olmadan belli bir sorunun taraf kişileri ile diyalog süreçlerini başlatmak için düşünüldü. Eğitim programlarına bu konunun alınması da, kendi üyelerine eğitim veren sendika, meslek odası gibi kuruluşların “Anayasamı İstiyorum” kampanyası ile ilgili bilgilendirilmesi amacıyla düşünüldü. Bunun için birçok sendika ile iletişime geçildi (Tekay, 2000). Böylece harekete katılanların seferberliği daha hızlı bir şekilde gerçekleştirildi.

Kısa zaman içerisinde farklı derneklerden, köylerden, üniversitelerden alınan davetler belirgin bir şekilde arttı. Örneğin, Küçükçekmece’de bulunan Evrencikliler Derneği’ne giden aydınlar Ömer Laçiner ve Mebuse Tekay orada büyük bir coşkuyla karşılandılar. Kampanyanın çıktılarını ve hedeflerini dernekte anlatan aydınlar, ayrıca tüm ilçede yaşayanlara broşürler de dağıttılar (<http://anayasam-org.ankul.web.tr>, 2000). Aynı şekilde, Bursa Çağdaş Gazeteciler Cemiyeti’nde farklı sivil toplum kuruluşları ile bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantıya otuzu aşkın sivil toplum örgütü katıldı (Ekinci, 2007).

Offerle'den hareketle ele aldığımız üçlü eylem biçimi tipolojisinde, bu örnekte aydınların bilimin harekete geçirilmesi yoluyla hareket ettiklerini ve hareket içerisinde istemedikleri halde bir bilirkişi niteliği kazandıklarını görüyoruz. Zamanla yerel birimlerin devreye girip kendilerinin merkeze çekileceğini düşünen aydınlar, harekette sadece bir yardımcı unsur olarak kalacaklarını tahmin ettiler. Ancak, gençler, gönüllü yurttaşlar, öğrenciler ve diğer kesimler süreç içerisinde tahmin ettikleri gibi faal olamayınca ve tüm bilgilendirme talepleri “aydınlar gelip bize anlatsın” anlayışı etrafında aydınlardan beklenir olunca, aydınlar kaçınılmaz olarak bir bilirkişi durumuna düştüler. Böylelikle, bilimin harekete geçirilmesi aydınların kullandığı bir eylem biçimi halini aldı.

Aydınların bu girişimdeki angajmanlarının niteliğini ortaya koymak gerekirse, Schaffer'in tipolojisinden hareketle, aydınların girişime angaje olmasını “pedagojik/egitimsel olarak angaje olma” kapsamında değerlendirebiliriz. Oluşturulan kampanya boyunca aydınların gazete, dergi, internet gibi kamuya seslenebilecekleri araçları kullanarak halka ulaşmaya çalışmaları ve halkta anayasa konusunda bir farkındalık uyandırmaya çalışmaları bu durumu desteklemektedir. Bir süre sonra, aydınların halkı eğitmesi gibi genel bir durum ortaya çıkmıştır. Yapılan bilgilendirme toplantıları, eğitim faaliyetleri bu angajmanın niteliğini örneklemektedir. Aydınları, anayasa konusunda bir girişime angaje olmaya iten temel unsuru ise, aydın sorumluluğu olarak görebiliriz. Aydınlar, toplumda demokrasi eksikliğinden kaynaklanan sorunları tespit ederek, kendilerini inisiyatif almak noktasında sorumlu hissetmişler ve bir girişim başlatmışlardır.

Bununla birlikte, aydınların etkinlikleri rahatlıkla gerçekleştirebilmeleri ve girişimin iktidar tarafından fazla reaksiyonla karşılaşmamasının gerekçesi olarak “elitlerin bölünmüşlüğü”nü gösterebiliriz. Tezimizin ikinci bölümünde Tarrow'un “Siyasi Fırsat Yapıları” teorisinden hareketle elitlerin dört temel unsurla bir toplumsal hareketin medyatikleşmesi, seferberliğin hızlanması ve harekete katılımın artması konusunda siyasi fırsatlar olarak değerlendirilebileceklerini saptamıştık. Sivil Anayasa Girişimi'nin gerçekleştiği 1998–2001 yılları Türk siyasal hayatında istikrarsız bir siyasal düzenin var olduğu yıllardı. 1990'lı yıllar genellikle koalisyon hükümetlerinin iktidarda olduğu yıllar oldu. 1997 yılında yaşanan 28 Şubat süreci sonunda Necmettin Erbakan istifa etti. İslamcılar, Fazilet Partisi adında yeni bir parti

kurdular. 1999 seçimlerinden DSP ve MHP'nin galip ayrılması ile ülke yeni bir koalisyonla karşı karşıya kaldı. Öte yandan, genel seçimlerde bir başarı elde edememesine rağmen belli belediye başkanlıklarını kazanan HADEP ise güneydoğu siyasetinde bir güç dengesi olarak ortaya çıktı. Bununla birlikte, 2000 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimleri de önemli bir gündem oluşturdu. Süleyman Demirel'in görev süresi doldu ve Ahmet Necdet Sezer Cumhurbaşkanlığı'na getirildi (Ahmad, 2006: 213–214).

Görüldüğü üzere, Sivil Anayasa Girişimi'nin gerçekleştiği dönemde elitler düzeyinde tam bir bölünmüşlük yaşanmıştır. Hem genel seçimler hem de Cumhurbaşkanlığı seçimleri bir karmaşaya sebep olmuştur. Bu da hareketin yükselmesi ve iktidar düzeyinde harekete karşı bir baskı doğmaması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Elitlerin bölünmüşlüğü bu hareketin ivme kazanması ve güçlenmesi için bir “siyasi fırsat” haline gelmiştir. Böylelikle, kampanya girişiminde bulunan aydınlar ve diğer örgütlü yurttaşlar faaliyet gösterebilmişlerdir.

Bu girişimde, aydınların toplumsal hareketlerde hem doğrudan hem dolaylı olarak rol oynadıklarının varsayımını da iki noktaya dayandırabiliriz: İlki, daha önce belirttiğimiz gibi, aydınlar kendilerine dolaylı bir rol biçmelerine rağmen içinde kampanyanın seyri doğrultusunda girişimde doğrudan roller üstlenmişlerdir. Mehmet Turhan, aydınların anayasa sürecinde ikincil bir rol oynamaları gerektiği görüşündedir.

Prof. Dr. Mehmet Turhan- *“Anayasayı neticede mutlaka siyasi partiler, yani meclis yapacaktır. Bu süreçte halktan görüşler alınacaktır, platformlardan ve aydınlardan da görüşler alınabilir. Ancak aydınlardan anayasa konusunda çok fazla bir şey beklemek ve sadece aydınlara dayanmak çok doğru bir davranış değil”* (Mülakat, Mehmet Turhan, Ankara, 13 Mart 2012).

İkinci noktada ise, bu toplumsal harekette kampanyayı oluşturan aydınlar doğrudan roller oynamakla birlikte, kampanyaya destek veren başka aydınlar da dolaylı bir rol oynamaktadırlar. Medya üzerinden bu desteği veren aydınlar, kampanyanın güncel kalmasını sağlamakla birlikte, medyayı da aktif bir araç olarak kullanarak, hitap ettikleri kitlelerin ve okuyucularının da kampanyadan haberdar olmasını sağlamışlardır. Özetle, aydınların başlattığı bir girişime yine aydınlar destek olmuşlardır. Bu anlamda, bir aydın seferberliği de sağlanmıştır.

Örneğin, dönemin *Radikal Gazetesi* genel yayın yönetmeni Mehmet Yılmaz “Anayasamı İstiyorum” kampanyasını desteklediğini belirtti, aynı gazetenin yazarlarından İsmet Berkan da girişimin çağrı metninin tamamına köşe yazısında yer verdi (Yılmaz, 2000). Asaf Savaş Akad, Sabah gazetesinde okuyucularını hareketi ciddiye almaya davet etti (Akad, 2000). *Milliyet* gazetesinden Can Dündar da, aydınların başlattığı bu çağrının çok önemli olduğunu vurguladı (Dündar, 2000). Yine *Milliyet* gazetesinden Gani Müjde ise, 7 Şubatındaki köşesini kampanyayı anlatmak için ayırdı (Müjde, 2000). Bu anlamda gazetecilerin de aydın sıfatıyla sürece müdahil olduklarını, hareketi medyadan halka duyurmak noktasında önemli roller üstlendiklerini görmekteyiz.

Prof. Dr. Levent Köker- *“Harekette, internet, televizyon ve gazete gibi basın yayın araçları kullanılmışsa bu önemlidir. Aydın dediğimiz insanın işi genelde okumak ve yazmakla alakalı. Belli bir seviyenin üzerinde eğitimi olan insanlar. Toplumun seçkin bir kesimini temsil ediyorlar. Dolayısıyla, bu açıdan aydın tasavvur ettiğimiz kişilerin bir hareket başlatmaları önce o memleketin siyasi seçkinlerinin dikkatini çeker. Bu anlamda, siyasi seçkinlerin dikkatini çekmesi kitlesel bir toplumsal etkinin hedeflenmesinden daha önemli olabilir”* (Mülakat, Levent Köker, Ankara, 13 Mart 2012).

Prof. Dr. Mehmet Turhan- *“Aydınların farkındalık yaratma yolları olarak, medya ve interneti yeterli buluyorum. Başkaca bir yol da düşünmüyorum. Bir eylem aşamasını bu anlamda gerekli görmüyorum”* (Mülakat, Mehmet Turhan, Ankara, 13 Mart 2012).

Bu değerlendirmelerden hareketle, SIVAG aydınlarının seferberliğin hem lideri hem de görünür kılıcısı olduklarını belirtebiliriz. Girişimi aydınların başlatması, bilgilendirme toplantılarını aydınların yürütmesi ve birlikteliğe gelmeleri aydınları “öncü” kılmaktadır. Neticede aydınlar, zamanla yerel birimlerin inisiyatif alacağını ve kendilerinin bir yardımcı unsur olarak kalacağını düşünmekteydi. Ancak, her şey kendilerinden beklenir oldu. Bu durum, Türkiye’deki demokrasi kültürünün yeterince içselleştirilmemesi ile ilgilidir. Karşısında bir yol gösterici ve otorite görmeyi bekleyen halk, girişim boyunca da aydınları lider olarak görmek istemiştir. Bununla birlikte, harekete dolaylı destek veren diğer aydınlar da hareketin yardımcı unsurunu oluşturmuşlardır.

Sivil Anayasa Girişimi, kullanılan eylem repertuarları ile birlikte 2000 yılında neredeyse toplumun tüm kesimlerinde farkındalık uyandıran ve geniş kitleleri seferber eden bir toplumsal harekete dönüşmüştür. Toplumda heyecan yaratma, katılımı gerçekleştirme ve medyanın ilgisini ve desteğini çekme bu hareketin çıktıları olarak değerlendirilebilir.

3.1.4. Hareketin Sonuçları

Sivil Anayasa Girişiminin son etkinliği, 11–12 Mayıs 2001 tarihinde, Aydınlik İçin Yurttaş Girişimi ile birlikte düzenlenen sempozyum oldu. Hukuk ve Yargıda Reform, Yönetimde Reform ve Saydamlık ve Kültürel Haklar konulu üç atölye bu sempozyumda gerçekleştirildi. Girişimin zaman içerisinde çözülme sürecine girmesinin nedenleri üç grupta toplanabilir. İlk olarak, bir aydın hareketi olması nedeniyle aydın tahayyülüne yerleşen birbiriyle tartışmayı eylemin yerine ikame etme alışkanlığı gösterilebilir (Mahçupyan, 2003: 93). İkinci olarak, Sivil Anayasa Girişimi'nde kampanyanın sonlarına doğru ideolojik farklılıklar görünür düzeyde artmıştır. Hareketin başında oluşan anayasa yapmanın teknik bir iş olduğu ve halkın katılımı ile yapılabilecek bir iş olduğu konusunda uzlaşmama durumu aydınlar arasında ayrışmanın altyapısını hazırlamıştır. Bu süreçte, basında bu yönde haberlerin çıkması da dağılmayı beraberinde getirmiştir. Bazı yazarlar, anayasa yapımının teknik bir iş olduğunu, kampanyanın zamanlamasını yanlış olduğunu özellikle yazılarında belirtmişlerdir (Toker, 2000). Hareketin isimlendirmesinin yanlış yorumlanması da süreç içerisinde sıkıntılara yol açmıştır. Sivil değil, demokratik anayasa gibi bir ismin daha doğru sonuçlar doğuracağı bazı yazarlar tarafından belirtilmiştir (Gürel, 2000). Bu noktada, aydınların kendilerini sosyolojik olarak bağımsız bir sınıf olarak görmeleri ve değerlendirmeleri durumu da söz konusudur. Girişimin başlangıcından sonuna kadar aynı kişilerden oluşmuştur. Bu anlamda bağımsız ve kapalı bir sınıf gibi görünmektedirler. Aynı kişiler de zaman içerisinde keskin fikir ayrılıklarına düşmüşler ve neticede girişim çözülmüştür.

Hareketin dağılması sürecinde aydınlar ideolojik farklılıklarını keskin bir şekilde yaşamış ve bu ayrılıklar çözülmeyi de kolaylaştırmıştır. Aslına bakıldığında görünüş olarak sol eğilimli görünen, Kemalist ve muhafazakâr çizgide kimseyi de

içinde barındırmayan bu girişimde, kampanyanın sonlarına doğru sol içindeki nüans farkları bazı ayrılıklar doğurmuştur. Bu farklılıkların başlı başına bir toplumsal hareketi çözülmeye götürüp götürmeyeceği tartışmalı bir konudur.

Prof. Dr. Levent Köker- *“Abant Platformu’nda İslamcılar var. İçlerinde Kemalistlerden daha demokrat olanlar da var. Sivil Anayasa Girişimi’nden ziyade, Abant’ta daha heterojen bir yapı var. Anayasa söz konusu olduğunda, farklı kesimlerden aydınları içere oluşumlar daha renkli ve hatta daha gerekli olabiliyor”* (Mülakat, Levent Köker, Ankara, 13 Mart 2012).

Görüldüğü üzere, farklı bir sivil anayasa oluşumunun içerisinde olan Köker, farklı kesimlerden aydınların aynı kararlar üzerinde mutabık kalabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle bir toplumsal hareketin dağılması için fikir ayrılıkları başlı başına bir gerekçe oluşturamayabilir. Ancak, Sivil Anayasa Girişimi’nde bir gerekçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda Mehmet Turhan da aydınların örgütlenme ve bu örgütlenmenin sürdürülmesinde zor bir toplumsal grubu oluşturduğunu belirtmektedir.

Prof. Dr. Mehmet Turhan- *“Herkes düşündüğünü söylemeli, aydınlar da görüşlerini ortaya koymalı, halka sunmalı. Bu farklı görüşleri bir araya getirecek yer meclistir. Onun dışında bir örgütlenme düzeyinde bir araya gelerek anlaşmak çok zordur. Aydınlar, özellikle bir araya gelip anlaşması çok zor bir grubu oluştururlar. Bu zorluk da görüş farklılıklarından kaynaklanır”* (Mülakat, Mehmet Turhan, Ankara, 13 Mart 2012).

Üçüncü olarak da, yerel inisiyatiflerin devreye bir türlü girememesi gösterilebilir. Bu nedenlere ek olarak, zamanla aydınların “kaynak”ları etkin bir şekilde idare edememeleri ve girişimin finansmanı meselesi de çözülmeye yol açan bir etmen olarak değerlendirilebilir. Bilgilendirme toplantılarına karşı yapılan talepler hızla artınca, aydınlar talepleri bir süre sonra karşılayamaz hale geldiler. Kaynak sıkıntısı ortaya çıktı ve bilgilendirme toplantıları sadece başka örgütlerin düzenlediği toplantılara katılma ile sınırlandı. Ayrıca örgütsel anlamda tüm yük İstanbul’un üzerine kaldı ve bu da finansman sorununu daha belirgin hale getirdi (Mahçupyan, 2003: 94).

Bununla birlikte, anayasa halkın çok da bilgisi olmadığı bir konu olduğundan bilgilendirme toplantıları ile konu açık ve anlaşılır hale gelmiştir. Bu durumda,

aydınların yol göstericiliği önemli olacaktır. Bununla ilgili, aydınlara anayasa yapım süreçlerinde doğrudan rol atfeden Ayhan Bilgen, aydınların bu süreçlerde aktif rol almayı reddetmelerinin tarihi bir fırsat kaçırma olacağını belirtmiştir. Bilgen, aydınların ve örgütlerin bu süreçlerde halkın lehine müdahalede bulunabilecek yegâne güçler olduklarını da belirtmekte ve aydınlara doğrudan bir sorumluluk atfetmektedir (Bilgen, 2012). Bu örnekte de aydınlar, toplumda bir heyecan yaratarak azımsanmayacak bir kesimi anayasa konusunda tartışma süreçlerine yönlendirmişlerdir.

Son tahlilde, aydınların, oluşturulması ve yürütülmesi sürecinde doğrudan müdahil oldukları “Sivil Anayasa Girişimi”, toplumda yeni bir anayasaya ihtiyaç olduğu ve bu anayasanın yapımının halkın katılımı ile gerçekleştirilmesi gerektiği doğrultusunda bir anlayışa dayanmaktadır. Bu anlayıştan hareketle, toplumda da bu yönde bir anlayış oluşmasında etkili olduğu söylenmelidir. Günümüzde hala yapılan anayasa tartışmalarının ışığında, girişim bu tartışma ve müzakere süreçlerinin bir prototipi ve önemli bir aydın hareketi olarak değerlendirilebilir.

3.2. AYDINLARIN TOPLUMSAL HAREKETLERE DOLAYLI KATILIMI: CUMARTESİ ANNELERİ İNİSİYATİFİ ÖRNEĞİ

Cumartesi Anneleri/İnsanları İnisiyatifi, aydınların toplumsal hareketlere dolaylı yollardan müdahil oluşunu örneklemek için seçilmiştir. Bu inisiyatifin doğuşuna geçmeden önce, inisiyatife konu oluşturan “kayıp” ve “gözaltında kaybedilme” olgularına ait bir anlam çerçevesi oluşturmak gerekmektedir.

Gözaltında kayıp, “*Güvenlik güçlerince gözaltına alındıktan sonra bir daha kendisinden haber alınamayan; güvenlik kuvvetlerince yakalandığı ya da tutuklandığı halde, devletin bunu kabul etmemesi üzerine zorla kaybedilen kişi*” (Tanrıkkulu, 2003: 275) olarak tanımlanmaktadır. Gözaltında Kaybedilmenin ise bir olgu olarak tanımı, BM Genel Kurulu’nun 18 Aralık 1992 yılında kabul ettiği “Zorla Kayıp Edilmelere Karşı Herkesin Korunmasına Dair Bildiri”de yapılmıştır. Buna göre, “*Hangi görev ve düzeyde olursa olsun, devlet görevlilerinin devlet adına ya da devletin dolaysız ya da dolaylı desteği ile izin vermesiyle ya da rızasıyla hareket eden örgütlü grupların ya da kişilerin insanları gözaltına alması, tutuklaması, iradeleri*

dışında kaçırmayı ya da diğer herhangi bir biçimde özgürlüklerinden yoksun bırakması ve daha sonra bu kişilerin akıbetini ya da buldukları yeri açıklamayı veya özgürlüklerinden yoksun bırakıldıklarını kabul etmeyi reddetmesi ve böylece onları yasanın koruma alanından çıkarması” (İnsan Hakları Derneği [İHD], 2004) gözaltında zorla kaybetme olarak tanımlanmaktadır. Buna göre her devlet, zorla kaybetmenin önlenmesi ile ilgili evrensel insan hakları belgelerinin ve ulusal mevzuatlarının gerektirdiği düzenlemeleri yerine getirmek durumunda olacaktır.

Gözaltında kaybedilmenin tarihi oldukça eskidir. Tarihin belli dönemlerinde gözaltında kaybedilme, “siyasi muhalif” niteliğe sahip insanlara karşı devletin uyguladığı olağan bir yöntem haline geldi (İHD, 1995). İlk olarak, Nazi Almanyası’nda devlet eliyle onlarca insan kaybedildi. Daha sonra, 1960’lı yıllarda Brezilya ve Guatemala’da gözaltında kayıp olayları belirgin bir şekilde duyulmaya başlandı. 1976’daki askeri darbeyi izleyen yıllarda, Arjantin’de gözaltında kayıplar için verilen mücadeleden sonra dünya gözaltında kayıp olgusu ile tanıştı ve bu durumu bir insan hakları ihlali olarak niteledi (İHD, 2005).

Türkiye’de ise resmi başvurular ile birlikte, ilk kayıp vakasıyla 1980 sonrasında karşılaşıldı. Ordunun yönetime müdahale sürecinde kayıp olayları yaşandı. 1980–1990 yılları arasında on iki kişi gözaltında kaybedildi. Gözaltında kayıplar bir realite olarak 1990’lı yıllarda gündeme geldi (İHD, 1993). Kayıplar bu yıllarda özellikle OHAL bölgelerinde artış gösterdi (Tanrıkulu, 2003: 276). İHD’ye yapılan resmi başvurulardan hareketle, 1991–1998 yılları arasındaki kayıp iddialarının sayısı aşağıdaki tabloda özetlenebilir.

Tablo 1: Türkiye’de Gözaltında Kayıp İddiası ile İHD’ ye Resmi Başvuruda Bulunan Kişi Sayısının Yıllara Göre Dağılımı (1991–1998)

Tarih	Kayıp İddiası
1991	4
1992	14
1993	32
1994	219
1995	121
1996	68
1997	45
1998	9

Kaynak: İnsan Hakları Derneği [İHD]; 1994. Nimet Tanrıkulu, 2003, s. 276.

Tablodan anlaşılacağı üzere, Türkiye’de gözaltında kayıpların 1994–1995 yıllarında belirgin bir şekilde artmıştır. Bunun üzerine kayıpların yakınları, basın onlara verdiği isimle Cumartesi Anneleri ya da İnsanları yakınlarını aramak için bir toplumsal mücadele içerisine girmişlerdir.

3.2.1. Kayıp Yakınları Hareketi’nin Ortaya Çıkışı

Bu başlık altında, Türkiye’de kayıp yakınlarının verdikleri mücadele ve aydınların bu mücadeledeki rolleri ele alınacaktır. Bu hareketi ele almadan önce, dünyada kayıp yakınlarının verdiği ilk kolektif mücadele olan Arjantinli Plaza Del Mayo Anneleri’nin mücadelesini ele almak gerekmektedir.

Arjantin’de 24 Mart 1976’da askeri darbe yapıldı. 1983 yılına kadar yönetimi elinde tutan ordunun hâkimiyet sürdüğü cunta yıllarında yüzlerce insan kayboldu. Bu kayıp vakaları sırasında çocuklarını, eşlerini, kız kardeşlerini aramaya gelen kadınlar, karakollar ve emniyet müdürlüklerinde sık sık karşılaşmaya başladılar. Bu karşılaşmalar daha da artınca, kadınlar kayıplarını aramak için bir araya gelmeleri gerektiği fikrinden hareketle bir örgütlü mücadele içerisine girdiler. Anneler,

Arjantin'in başkenti Buenos Aires'in ünlü meydanı Plaza Del Mayo'da her perşembe günü başlarına beyaz bir eşarp takarak oturma eylemleri gerçekleştirmeye başladı. Eylemler ilk olarak, 5 Ekim 1977 tarihinde gerçekleşti (Fisher, 1998: 83–84).

Anneler, oturma eylemleri sırasında zaman zaman polis müdahalesine maruz kaldı. Zaman içerisinde medya desteğini de arkalarına alan anneler, uluslararası bağlantılar da gerçekleştirdi. Hollanda'da annelere destek olmak için bir dernek kuruldu. Latin Amerika'nın başka ülkelerinde de benzer şekilde annelerin oturma eylemleri başladı. Onlar artık basın gözünde Plaza Del Mayo ya da Perşembe Anneleri idiler. Farklı ülkelerden de annelere destekler gelmeye başladı. Hem Arjantin'den hem de başka ülkelerden müzisyenler, yazarlar, avukatlar, gazeteciler, insan hakları aktivistleri ve daha birçok aydın annelere destek verdi. Onlar için besteler yapıldı, bağışlarda bulunuldu, filmler çekildi, kitaplar yazıldı. Arjantin'de Perşembe Anneleri'nin mücadelesine üç önemli toplumsal grup öne çıktı: Öğrenciler, işçiler ve aydınlar. Zaman içerisinde mücadele, ulusal ve uluslar arası arenada o kadar büyüdü ki, kayıp olduğu sırada hamile olan kızlarının çocuklarını aramak için yola çıkan Perşembe Büyükkanneleri de örgütlü mücadeleye başladı (Fisher, 1998: 91).

Anneler, bugün de "Plaza Del Mayo Sivil Derneği" adı altında örgütlü mücadelelerini sürdürmektedirler. Anneler, yasal birtakım kazanımlar da sağladı. 2010 yılında, hayatta olan cuntanın 13 üyesi cezalandırıldı. Darbeyi yapan ordu üyeleri, insan hakları ihlallerinde buldukları gerekçesiyle sekiz yıldan müebbede kadar varan çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. Darbeyi yapanlar ve kaybedilmelerden sorumlu olan devlet görevlileri cezalandırıldı. Annelerin çabaları sonucunda devlet, mücadelenin son bulması için kayıplarına karşı tazminat verileceğini açıkladı. Ancak anneler, çocuklarının hayatının bedeli olarak para almayı şiddetle reddettiler (<http://www.haberlink.com>, 2012). Perşembe anneleri, Cumartesi Anneleri'nin mücadelesine bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de 1990'lı yıllarda kayıplarını aramak için bir araya gelen insanların örgütlü mücadelesinde, iki etkinlik ön plana çıkmaktadır: Kayıp otobüsü ve Cumartesi Anneleri. Bir otobüsün üzerine kayıpların fotoğraflarının konulması fikri ile ortaya çıkan kayıp otobüsü, kayıpların bulunması için semt semt dolaşmaktadır. İnsanlar, bu otobüs yardımıyla kayıplarını bulacaklarına inanmaktadırlar

(“Kayıpların Sembolü Rabia,” 1993). Ancak, kayıp otobüsü sadece siyasi muhalif niteliği olan kişileri değil, tüm kayıpları aramaktadır. Cumartesi Anneleri İnisiyatifi ise, politik muhalif kişilerin kaybolması ile gündeme gelen bir örgütlenmedir. Kaybolan kişilerin ortak özellikleri, siyasi eylemlerden dolayı tutuklu bulunan ya da tutuklanmak istenen kişilerden oluşmasıdır.

Türkiye’de 21 Mart 1995 günü Hasan Ocak, İstanbul’da gözaltına alındı. Yakınları bir daha kendisinden haber alamadı. Bu durum, Ocak’ın ailesi başta olmak üzere tüm insan hakları kuruluşlarını harekete geçirdi. Ocak’ın ölü bedeni kaybedilmesinden 55 gün sonra bulundu. Bu durumdan sonra, zaten 1994–1995 yıllarında sayıları artan kayıplar dolayısıyla kayıpların yakınları suskun kalamayacaklarını belirterek bir hak arama mücadelesine başladı. Böylelikle, Cumartesi Anneleri ilk defa 27 Mayıs 1995 tarihinde, Beyoğlu’nda Galatasaray Lisesi’nin önünde buluşarak ilk oturma eylemini gerçekleştirdi. İlk eyleme Hasan Ocak’ın ailesi de dâhil olmak üzere 30 kişi katıldı (Tanrıku, 2003: 279).

3.2.2. Harekete Müdahil Olan Aydınlar ve Müdahil Olma Biçimleri

29 Kasım 1994 tarihinde evinin yakınlarında bir yerde gözaltında alınan ve 20 gün boyunca kendisinden haber alınamayan ve gözaltında kaybedilmek istenen Ayhan Uzala, gözaltında tutulduğu günlerde yazdığı bir notta kişilerin neden kaybedilmek istendiğini şu sözlerle vurgulamıştır: “*Burada bana yaptıklarınız, rejime muhalif olan herkese yapılanların küçük bir parçasıdır. Birilerinin keyif içinde yaşaması uğrunadır yapılanlar. İşçinin tekmelenmesi de bunun içindir; memurun yerlerde sürüklenmesi, köylünün dipçiklenmesi, öğrenciye inen cop, aydının mahkemelerde cezalandırılarak yıldırılmaya çalışılması da... Kısacası, bu sistem halkın muhalefetine tahammül edemiyor* “ (Uzala, 1998: 112). Uzala, aydınları muhalefet içerisinde olan aktif toplumsal gruplardan biri olarak vurgulamıştır. Cumartesi Anneleri örneği, anneler ile aydınların birlikte hareketi yükseltmesi açısından önem taşımaktadır.

Gözaltında kaybedilen insanların yakınları bir araya gelerek kayıp vakalarına karşı sessiz kalmamaları gerektiği düşüncesinden yola çıkmışlar ve bir örgütlü

mücadele başlatmışlardır. Bu mücadele sırasında, toplumun farklı kesimlerinden çok sayıda aydın, Cumartesi Anneleri'ne destek veren en önemli grubu oluşturmaktadır.

Cumartesi Anneleri örneğinde, öncelikle aydınlar ve elitlerin birlikte eylemlere destek verdiklerini belirtmek gerekmektedir. Evrensel insan hakları ile birlikte değerlendirilen gözaltında kaybedilme olgusu, çok farklı kesimlerden ve farklı düşüncelerden insanların ortak bir amaç için bir araya gelmesini sağlamıştır. Müzisyenler beste yapmış, yönetmenler belgesel çekmiş, bazı aydınlar oturma eylemlerine katılmış ve bu hareketin daha geniş kitlelere ulaşmasına yardımcı olmuşlardır. Milletvekilleri, İHD üyeleri ve yöneticileri, farklı sivil toplum örgütlerine mensup üyeler de mücadeleye destek veren elit grupları oluşturmaktadırlar.

Mücadeleye destek veren aydınların Sartre'ın evrensel aydınını örneklediği söylenebilir. Birinci bölümde detaylı bir şekilde ele aldığımız üzere, Sartre'ın pratik bilgi uzmanı, zaman içerisinde içinde bulunduğu çelişkilerin farkına vararak evrensel ve adanmış bir aydına dönüşüyordu. Tüm insanlığı ilgilendiren genel geçer ve kapsayıcı meseleler ile uğraşıyordu. Cumartesi Anneleri örneğinde, insanlığı ilgilendiren genel geçer bir mesele olarak *kayıp* olgusunu bir insan hakları ihlali olarak görmekteyiz. Bu nedenle, bu örgütlü mücadeleye destek olan aydınlar, çok farklı statü ve dünya görüşlerine sahip olsalar da kendilerini bu mücadele içerisinde konumlandırabilmişlerdir. Buna ek olarak, Cumartesi Anneleri'ne destek olan aydınların sosyolojik olarak sınıf-üstü bir oluşum oldukları da söylenebilir. Bağımsız bir sınıf gibi hareket etmeyerek, mücadelenin farklı dönemlerinde farklı aydınların desteği sağlanmıştır. Bu nedenle aydınlar, kapalı ve bağımsız bir sınıf olmaktan ziyade sınıf-üstü bir oluşumdurlar.

Aydınlar, Cumartesi Anneleri'nin mücadelesine iki şekilde müdahil oldular. Ya oturma eylemlerine giderek annelerin mücadelesini gündeme taşıdılar ya da kendi üretim alanlarında bir ürün ortaya koyup onu annelere ithaf ederek hareketi gündeme taşıdılar. İlk grupta eylemlere katılan, Ataol Behramoğlu, Şanar Yurdatapan, Müjde Ar, Sevinç Erbulak, Lale Mansur, Nevzat Çelik gibi aydınları değerlendirebiliriz. İkinci grup aydınları ise; Sezen Aksu, Ahmet Kaya, Aclan Uraz, Esen Işık gibi aydınlar örneklemektedir. Aydınların profillerine baktığımızda geniş bir skala ile karşılaşmaktayız. Şair, yazar, sinema sanatçısı, oyuncu, yönetmen, akademisyen,

milletvekili gibi birçok meslek grubundan aydın bu insan hakları mücadelesine destek olmuştur.

Buradan hareketle, aydınların bu mücadeleye nasıl angaje olduklarını ele almak gerekmektedir. Schaffer'ın tipolojisinden yola çıkarak, aydınların Cumartesi Anneleri İnisiyatifi'ne "etik ve yasal eylemler yoluyla" angaje oldukları söylenebilir. Aydınlar, annelerin mücadelesini meşrulaştırmak amacıyla, ürettikleriyle etik sınırlar içerisinde kalmış ve mücadeleyi gündeme taşımışlardır. Ayrıca, yasal protesto yöntemlerinden biri olan oturma eylemlerine katılmaları da yine yasal eylemler yoluyla angaje olmalarını örneklemektedir. Ancak süreç içerisinde oturma eylemlerinin Galatasaray Lisesi önünde yapılmayacağı yönünde yasaklama kararları alınmıştır. Bunun üzerine bazı aydınlar, aktivistler ile birlikte yine de meydana girmek istemişlerdir. Bu nedenle, burada tipolojinin üçüncü unsuru olan "yasa dışı eylemler yoluyla angaje olma" durumu da zaman zaman ortaya çıkmıştır. Ancak mücadelenin geneline bakıldığında, aydınlar tarafından etik ve yasal eylemlerin esas alındığı ve bu yolla mücadeleye angaje oldukları söylenebilir. Bunlara ek olarak, aydınları annelerin mücadelesine angaje olmaya iten temel nedenin de aydın sorumluluğu olduğu söylenmelidir. Aydınlar, kayıplara karşı işlenen insanlık suçu karşısında sorumluluk hissederek, bir şeyler yapma gereği duymuşlar ve mücadeleye destek olmuşlardır.

Öte yandan, aydınları bu hareket içerisinde birer "görünür kılıcı" olarak nitelemek gerekmektedir. Aydınlar, bu inisiyatifi başlatmamakla birlikte, süreç içerisinde harekete dolaylı olarak müdahil olmuşlardır. Mücadelenin güncel kılınması ve medyatikleşmesi için çaba göstermişlerdir. Bu durumda, hareketin lideri değil görünür kılıcısı olarak değerlendirilmeleri gerekir.

Cumartesi Anneleri, İnsan Hakları Derneği bünyesinde bir inisiyatif olarak örgütlenmiştir. İHD, eylemlerin düzenlemesi ve duyurulması sürecini örgütlemiştir (Tanrıkulu, 2003: 285). İnisiyatif olarak örgütlenmekle, esnek bir yapılanma sağlanmış, katı bir hiyerarşiden kaçınılmış ve böylelikle de daha fazla aydın mücadelenin içerisinde seferber edilmiştir. Buradan hareketle aydınları "Kaynak Mobilizasyonu" teorisi çerçevesinde ele almak gerekir. Buna göre aydınlar, bir hareketin dâhili ya da harici kaynaklarını oluşturabilmekteydi. Bu örnekte, aydınlar inisiyatif biçimindeki örgütün liderleri olmadıklarından harekete dâhili (iç) kaynak

oluşturmazlar. Ancak, hareketi dışarında desteklemek suretiyle harekete harici (dış) kaynak oluştururlar. Sezen Aksu'nun yaptığı albümün gelirlerini ve Yılmaz Erdoğan'ın sergilediği oyunun gelirlerini Cumartesi Anneleri'ne bağışlamaları bu kapsamda değerlendirilebilir. Aydınlar ve elitler, bu örnekte en önemli dış kaynakları oluşturmaktadırlar.

3.2.3. Aydınların Farkındalığı Arttırma Yöntemleri

Cumartesi Anneleri, 27 Mayıs 1995'te oturma eylemlerine başladı. Kendilerine yönelik ilk haber de 1995 yılında yapıldı ("32. Gün," 1995). Bununla birlikte, 1995 yılında kendilerinden sadece kayıp yakınları olarak bahsedildi, haklarında da çok az haber yapıldı. 1996 ise, hem kayıpların hem de oturma eylemlerinin yoğun olarak gerçekleştiği bir yıl oldu. 1996 yılında, basında Perşembe Anneleri'nden esinlenilerek Cumartesi Anneleri olarak anılmaya başladılar. 1996, 1997 ve 1998 yıllarında eylemler yoğun bir şekilde sürdü ve farklı kesimlerden aydınların da desteği devam etti. 1999 yılı itibariyle eylemler sonlandı ve Cumartesi Anneleri'nin eylem yapmaları yasaklandı ("Oturma'dan Slogan Davasına," 1999).

Cumartesi Anneleri İnişiyatifi'ne müdahil olan aydınlar, bu dört yıllık zaman zarfında annelerin mücadelesine farklı yöntemler ile destek oldular. Süreç içerisinde mücadeleye destek veren aydınların profilleri değişti. Akademisyenler, yazarlar, tiyatrocular, gazeteciler, milletvekilleri, aktivistler, dernek üyeleri gibi birçok aydın grubu mücadelenin büyütülmesi için farklı yöntemler kullandılar. Geniş bir kesimin bu mücadele için seferber edilmesi sağlandı. Böylelikle, kayıplar meselesinin sürekli güncel kılınması ve medyatikleşmesi için yoğun bir çaba harcandı.

Gözaltında Kayıplar konusu ile ilgilenen ulusal ve uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Cumartesi Anneleri'nin örgütlü mücadelesi bu kuruluşların verdiği destek ile daha da büyümüştür. Aydınlar da bu kuruluşların faaliyet ve destekleri ile Cumartesi Anneleri ile daha organik bağlar kurabilmişler ve bu mücadelenin farkında olabilmişlerdir.

International Committee Against Disappearances (Kayıplara Karşı Uluslararası Komite), kayıp konusuna insan hakları bağlamında dikkat çekmek için birtakım kurultaylar düzenledi. ICAD'ın düzenlediği kurultayların ilki, aynı zamanda

kuruluş kurultayı Hasan Ocak'ın kaybedilmesi dolayısıyla 17–18 Mayıs 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlendi (<http://www.icad-int.org>, 2012). Bu kurultayla birlikte aydınlar düzeyinde bir farkındalık uyanmaya başladı. Bu kurultay çerçevesinde Hasan Ocak kabri başında anıldı (“Kayıplara Mezarlıkta Anma,” 1996). Kurultay'lara Fransa, Almanya, İngiltere, Fransa'dan delegelerin gelmesi uluslararası medyanın da ilgisini çekti ve dünya Türkiye de kayıplar sorununu bir realite olarak tanımaya başladı (“Kayıplar İçin Kurultay,” 1996). Bununla birlikte, kayıp meselesinde anneler ilk defa polis şiddeti ile karşılaşmaya başladı (“Karanfilli Protestoya Gözaltı,” 1996). Gözaltına alınma süreçlerinin başlamasıyla, aydınlar da hassasiyet göstermeye başladılar. Uluslar arası medyanın ilgisi ve annelerin oturma eylemlerinin polis müdahalelerine maruz kalmaya başlaması aydın sorumluluğu olgusunu tetikledi ve aydınlar bu meselenin üzerine eğilmeye başladılar.

23 Haziran 1996 tarihinde Cumartesi Anneleri, Galatasaray Meydanı önünde oturma eylemi yaptı. Bu eylemde, ilk defa olarak anneler dışında katılımcılar da yer aldı. Dönemin Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı şair ve yazar Ataoğulları Behramoğlu, müzisyen Şanar Yurdatapan, Çağdaş Hukukçular Derneği ve Halkın Hukuk Bürosu üyesi dört avukat oturma eylemlerine destek vermek için Beyoğlu'na geldi. Galatasaray Lisesi'nin önüne karanfil bırakmak istediklerinden dolayı da gözaltına alındı (“Karanfilli Protestoya Gözaltı,” 1996). Bu nedenle, bu toplumsal hareketin aktivist kanadı olan anneler dışında, onlara destek olmak için eylemlere katılan ilk aktivistlerin aydınlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu olayın hemen ardından, aydınların da anneler ile birlikte gözaltına alınması, başka aydınların harekete geçmesini sağladı ve aydınlar düzeyinde bir mobilizasyon süreci başladı. Aydınların gözaltına alınmasını takip eden haftada, oyuncu Nurseli İdiz o dönem sunduğu “Prizma” adlı programın gündemine Cumartesi Anneleri'nin mücadelesini aldı. Nurseli İdiz, mücadele içinde olan bazı anneler ile röportajlar yaptı ve bu programda röportajlara yer verdi (“Kadın Manzaraları,” 1996). Böylelikle televizyon vasıtasıyla annelerin mücadelesi geniş kitlelere duyuruldu. Annelerin mücadelesini görsel medya kanalıyla öğrenen farklı kesimlerden insanlar, mücadeleye destek vermeye başladı.

Destek veren aydınlara eklenen bir diğer kişi de müzisyen ve söz yazarı Sezen Aksu oldu. Sezen Aksu, 16 Temmuz 1996 yılında çıkacak olan yeni

albümünde Cumartesi Anneleri için bir beste yaptığını ve albümde bu şarkıya da yer vereceğini açıkladı. Sezen Aksu, Cumartesi Anneleri'nin mücadelesine verdiği desteği şu sözlerle anlattı: “Cumartesi anneleri için yazdığım türkü, benim kendi alanımda bir Türk insanı olarak verdiğim kişisel tepkidir. Söz konusu olan insan olunca herkesin kendi alanında kendi üretimiyle protestosunu yapmasını bir sorumluluk olarak düşünüyorum” (“Sezen’in Kayıpları,” 1996). Takip eden haftalarda bu albümü ek olarak veren *Aktüel* dergisinin ilk baskısı bir günde tükendi (Tanrıkulu, 2003: 282).

Sezen Aksu'dan sonra karikatürist Turhan Selçuk, anneliğin değerini ve annelerin gördüğü polis şiddetini örneklemek için bir karikatür çizdi ve annelerin mücadelesini gündeme getirdi (“Söz Çizginin,” 1996).

Şekil 2: Aydınların Cumartesi Annelerine Verdikleri Desteğe Bir Örnek

Kaynak:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=turhan%20sel%27uk%20cumartesi%20anneleri&isAdv=false>

17 Temmuz 1996 tarihinde yapılan oturma eylemi sırasında polisler annelerin üzerine köpek saldırttı. Aydınlar, bu durum karşısında da sessiz kalmamayı tercih etti. Barolar, çeşitli cemiyetler ve bilim insanları annelere gösterilen bu şiddeti sert bir dille kınadı ve topluma tepkisiz kalmama mesajı verdi (“Sansür ve Dayağa Tepki Yağdı,” 1996).

Bu kınamaları takip eden haftada, *Milliyet* gazetesi *Milliyet Sanat* adlı ekini Cumartesi Anneleri’ne ayırarak aydınları, medyayı ve Cumartesi Anneleri’nin mücadelesini halka anlattı. Yazar Sunay Akın da bu sayıda bir yazı yazarak, annelere verdiği desteği net bir şekilde ortaya koydu (“Her Cumartesi Çaresizliğin Sesi,” 1996). 31 Temmuz 1996 tarihinde Yılmaz Erdoğan’ın yazıp yönettiği “Otogargara” adlı oyun, Beşiktaş Kültür Merkezi’nde sergilendi. Şair, yönetmen ve oyuncu Yılmaz Erdoğan bu oyundan elde ettikleri gelirleri Gazeteci Ayşe Önal’ın bir kaza sonucu sakatlanan kızı, günümüz milletvekili Şafak Pavey, Cumartesi Anneleri ve Şehit Anneleri’ne vereceklerini açıkladı (“Şafak İçin Kahkahalı Gece,” 1996).

Aydınlar, Cumartesi Anneleri’nin mücadelesini meşrulaştırmak, medyatikleştirmek ve güncel kılmak noktasında önemli oldu. Sevdiği bir yazarın, oyuncunun ya da sanatçının bu mücadeleye destek olduğunu gören insanlar da annelere destek olmaya başladı ve hareketin mobilizasyon süreci hızlandı. Aydınlar, bu anlamda harekete katılımı arttırdı. Ayrıca, aydınların mücadeleye destek olması ile birlikte, Cumartesi Anneleri’nin eylemleri basında daha sık yer almaya başladı.

Aydınların Cumartesi Anneleri’nin verdiği mücadeleyi meşrulaştırma rolünün önemli olduğu söylenmelidir. Bu süreçte Cumartesi Anneleri’nin mücadelesini gayri meşrulaştırmak amacıyla birtakım haberler yapılmaya başlandı. Annelerin PKK ile bağlantısı olduğu bazı kanallarca iddia edildi (“Analar ağlamasın,” 1996). Şehit annelerine “Cuma Anneleri” adı verilerek toplum Cumartesi Anneleri ve Cuma Anneleri olmak üzere iki kampa ayrılmak istendi (Uysal, 2007: 323). Aydınlar da annelerin mücadelesini gayri meşrulaştırma çabalarına karşı toplumu uyarma gereği hissetti. Tanıl Bora yazdığı bir yazı ile toplumun bu ikiliğe düşmemesi gerektiğini vurguladı (Bora, 1996: 20). Aynı şekilde gazeteci yazar Oktay Akbal da köşe yazısında toplumun bu kamplaşmanın karşısında olması gerektiğini söyledi (Akbal, 1996: 21). Cumartesi Annelerini temsilen bazı anneler ile şehit annelerini temsilen

anneler birlikte bir televizyon programına katılarak böyle bir ikiliğin olmadığını vurguladılar (“Anneler Buluşuyor,” 1996).

Takip eden haftalarda, sinema sanatçısı Yusuf Çetin farklı bir protesto yöntemi ile basın ilgisini Cumartesi Anneleri’nin mücadelesine çekmeye çalıştı. Çetin, evlendiği gün nikâhtan sonra eşi ile birlikte Galatasaray Lisesi’nin önüne gitti ve oturma eylemine katıldı. Gelinlik ve damatlıkla eylemde olan Çetin ve eşi medyanın gündemine oturdu ve olay bir kere daha medyada lanse edildi (“Cumartesi Gelini,” 1996).

Türkiye’den aydınların Cumartesi Anneleri’ne verdikleri destekler süreç içerisinde artarak devam ederken, hareket 1996 yılının sonlarında dünya basınında da ilgi görmeye başladı. Bunu sağlayan ilk olay, 8 Haziran 1996’da düzenlenen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Habitat II toplantısının İstanbul’da yapılması oldu. Birçok farklı ülkeden gelen ve toplantıya katılan aktivistler, sanatçılar, yazarlar ve daha birçok aydın Cumartesi Anneleri’nin oturma eylemine katıldı ve Cumartesi Anneleri’nin mücadelesi dünyanın gündemine oturmuş oldu (Tanrıku, 2003: 281). Bu süreç içerisinde 26 Ekim Dünya Kayıplar Günü dolayısıyla da UAÖ’ye mensup insan hakları aktivistleri ve aydınlar Türkiye’ye geldi. Türkiye’deki kayıplar için bir kampanya başlatıldı. Bu süreçte ilk kez yurt dışından gelen gözlemciler de eylemleri izledi (“Dünya Kayıplarımızı Arıyor,” 1996). Galatasaray’da yapılan eylemle eş zamanlı olarak Berlin, Paris ve Sidney’de de oturma eylemleri gerçekleştirildi (“Kayıpların Dünya Günü,” 1996).

Bu etkinliklerden sonra, kayıpların uluslararası boyutta gündeme gelmesi söz konusu oldu. Bununla birlikte, yurt dışında yaşayan insan hakları aktivistleri, milletvekilleri, sanatçılar da Cumartesi Anneleri’nin mücadelesine destek olmaya başladı. Örneğin, 11 Ağustos 1996 tarihinde yapılan oturma eylemine, dönemin Alman Yeşiller Partisi üyesi, milletvekili İsmail Hakkı Coşar da katıldı ve konu Alman basınında gündeme geldi (“Cumartesi Olaysız Bitti,” 1996). Bu olayın ardından gelen süreçte, Fransız basınında annelerin mücadelesini gündeme taşıyacak bir olay yaşandı. Fransız yönetmen Bernard Debord’un yakınlarını arayan annelerin mücadelesini anlattığı “İstanbul’un Çılgınları” adlı belgeseli, Uluslararası Televizyon Programları Festivali’nde ödül kazandı (“Konu Bizden, Çekim Onlardan,” 1997).

Böylece, farklı ülkelerden aydınların mobilizasyon süreci başladı ve harekete destek ulusal sınırları aştı.

1996 yılı, Cumartesi Anneleri ve annelere verilen ulusal ve uluslararası desteğin yoğun bir şekilde başladığı bir yıl oldu. 1997 yılında da bu destek ve mücadele yoğun bir şekilde devam etti (“Eylemde İkinci Yıl,” 1997). 1997 yılında anneler ile birlikte, aydınlara yönelik de polis şiddet kullanmaya başladı. Örneğin, 109. hafta gerçekleştirilen oturma eylemlerinde İHD’ ye mensup üyelerden on üç kişi gözaltına alındı. Polis giderek sertleşmeye başladı (“Protesto Günü,” 1997). Bu şiddet karşısında aydınların desteği artarak sürdü. 9 Ekim 1997’de yapılan oturma eylemine milletvekili Sırrı Sakık da katılarak destek oldu (“Sakık da Eylemde,” 1997). Yazar Duygu Asena da insan hakları konusunda ne kadar geri kaldığımızı ortaya koymak amacıyla bir yazı kaleme aldı ve annelere destek oldu. Asena, devletin yarattığı şiddet ve işkence boyutuna değindiği yazısında annelerin canavarlaştırılmak istendiğini, bu duruma karşı bilinçli olmak gerektiğini belirtti ve okuyucularına yol göstermek istedi (Asena, 1997: 23).

Şekil 3: Sırrı Sakık Cumartesi Eylemi’nde (9 Ekim 1997)

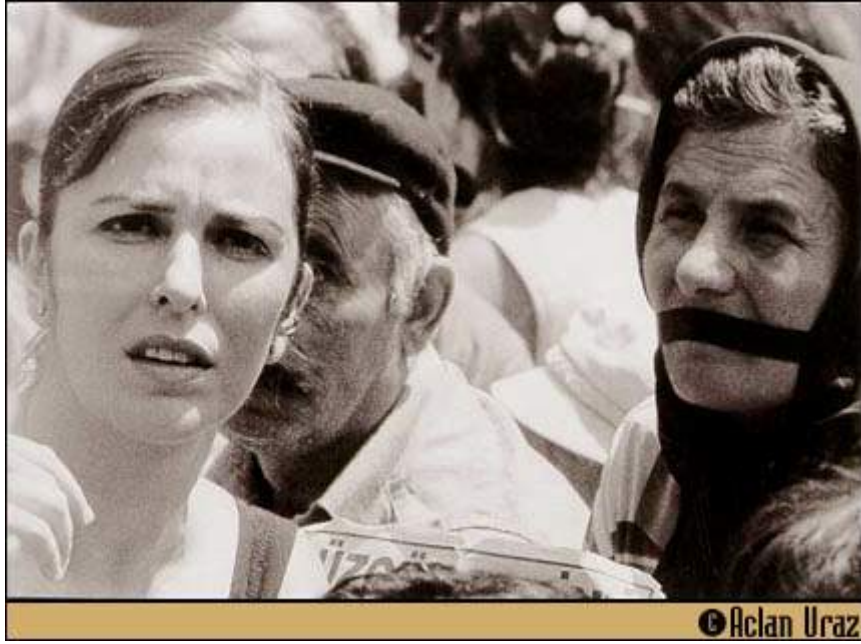

Kaynak:

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=sak%C4%B1k%20da%20eylemde&isAdv=false>

Bu süreçte annelere bir destek de fotoğraf sanatçısı Aclan Uraz'dan geldi. Uraz, Cumartesi Anneleri'nin mücadelesini anlatmak amacıyla, oturma eylemlerinde çekilen 40 fotoğraftan oluşan bir sergi açtı. Uraz, bu sergiyi açmak için annelerin mücadelesini iki sene boyunca izlediğini belirtti ("Bir Cumartesi Öyküsü," 1997). Uraz, Şekil 2'de gösterilen fotoğrafta, aydınlar ve Cumartesi Anneleri'nin mücadelesini örneklediğini dile getirdi.

Şekil 4: Aclan Uraz'ın Fotoğraf Sergisi'nden Bir Kare

Kaynak: <http://www.tefsad.org/?p=1015>

1998 yılında polisin annelerin eylemlerine tahammülsüzlüğü artarken, eylemler de artarak devam etti. 18 Ocak 1998'de yapılan oturma eylemine, ABD Temsilciler Meclisi üyesi, milletvekili ve aynı zamanda dönemin İnsan Hakları Komitesi Başkanı John Porter da katıldı ("Kongre Üyeleri Cumartesi Eylemi'nde," 1998).

1 Haziran 1998 tarihinde, Arjantin'den gelen Plaza Del Mayo anneleri de Cumartesi Anneleri'ne destek vererek eylemlerine katıldı ("Cumartesi Anneleri'ne Dış Destek," 1998). Bu olayın ardından, 20 Haziran 1998'de düzenlenen eyleme tiyatro sanatçısı Sevinç Erbulak da katılarak destek verdi ("Cumartesi Anneleri'nin 161. Hafta Eylemi," 1998). 1998 yılı sonlarına doğru annelerin gözaltına alınma süreçleri başladı ("Cumartesi Anneleri Eyleminde 100 Gözaltı," 1998). Gözaltına

alınanların içerisinde aydınlar da vardı. Annelere destek veren Şair Nevzat Çelik, gözaltına alınarak tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı (“Cumartesi Anneleri Serbest,” 1998). Bu süreçte, her kesimden sanatçıların, milletvekillerinin, yazarların annelere desteği sürerken aydınlara yönelik kısıtlamalar başladı. Anneler meydana alınmazken, eylemlere katılmak isteyen aydınlar da meydandan geri dönmeye başladı. 1 Kasım 1998 tarihinde oturma eylemi yapmalarına izin verilmeyen annelere destek olmak için Galatasaray Meydanı’na gelen sinema sanatçısı Müjde Ar ve gazeteci- yazar Leyla Umar polisleri basın açıklaması yapılması konusunda ikna edemedi (“Müjde’den Cumartesi Eylemi,” 1998). Aydınların polise ısrarına rağmen eylem de yapılamadı (“Cumartesi Annelerine Müjde Ar Desteği,” 1998). Sanatçı Müjde Ar’ın Galatasaray meydanına gelmesi bir kere daha konuyu gündemde üst sıralara taşıdı ve annelere uygulanan eylem yasağı medyada geniş yer buldu (“İnisiyatifte İnisiyatif Kimde,” 1998).

Aydınlara yönelik baskılar artarken, Hasan Ocak’ın ailesi ve sanatçı Şanar Yurdatapan polisler için toplanma özgürlüklerini engelledikleri gerekçesiyle dava açtı (“Cumartesi İçin Suç Duyurusu,” 1998). Bu süre zarfında annelerin eylemler için Galatasaray Lisesi önüne gidememe süreci devam etti. Bu süreci, yazar Duygu Asena da kınayarak, yaşananları ülkenin ayıbı olarak değerlendirdi (Asena, 1998: 25).

Böylece, 1999 yılına artan baskılar doğrultusunda girildi. Bu sırada anneler konusunda hassasiyet gösteren Ahmet Kaya ön plana çıktı. Kaya, 10 Şubat 1999’da Magazin Gazetecileri Derneği’nin ödül töreninde yılın en iyi sanatçısı ödülünü aldı. Ödülü alırken yaptığı konuşmada şu sözleri sarf etti: “*Ben, bu ödül için İnsan Hakları Derneği’ne, Cumartesi Anneleri’ne, tüm basın emekçileri ve tüm Türkiye halkına teşekkür ediyorum*” (<http://www.ehp.org.tr/cumartesi-anneleri.html>, 2009). Böylece Cumartesi Anneleri’nin mücadelesini bir kere daha gündeme taşıdı. Kaya, aynı zamanda çocukları kaybedilen anneler için “Beni Bul Anne” adlı şarkıyı besteledi (“Kadere İnanan Bir Solcuyum,” 1998). 1999 yılının ilk aylarında annelere uygulanan baskı şiddetlenerek arttı. 191. hafta oturma eyleminde İngiltere ve İskoçya’dan gelen avukat ve doktorlar annelere destek olmak istedi; ancak polis onları engelledi (“191. Hafta da İzin Yok,” 1999).

Bu süreçte, Cumartesi Anneleri'nin mücadelesini gündeme taşıyan bir olay daha gerçekleşti. Yönetmen Esen Işık'ın gözü altında kayıpları bir çocuğun gözünden anlattığı kısa filmi "Babamı Hırsızlar Çaldı" İsviçre'nin en prestijli ödülllerinden biri olan Ulusal Destek Fonu En İyi Film Ödülü'nü kazandı ("Kayıp Filmine İsviçre'den Ödül," 1999). Böylece, annelerin mücadelesi dünyada bir kere daha gözler önüne serildi. Bu olayın ardından, sinema sanatçısı Türkan Şoray'la genel seçimler ile ilgili bir röportaj yapıldı ve kendisine başbakan olsa ilk ne yapmak istediği soruldu. Şoray, bunun üzerine, başbakan olsa Cumartesi Anneleri'nin acılarını dindireceğini söyledi ("Başbakan Olsam," 1999).

Süreçte yaşanan baskılar artınca Cumartesi Anneleri, 13 Mart 1999 tarihinde 200. eylemini gerçekleştirdi ve eylemlerine ara verdiklerini açıkladı (Tanrıkulu, 2003: 278). Uzun süre eylemde bulunmayan anneler 2000'li yılların sonlarında mücadeleye kaldıkları yerden devam etme kararı aldı. Nitekim anneler mücadelelerini günümüzde de oturma eylemleri yoluyla sürdürmektedir.

Bu örnekte, elitler ve aydınların durumunu "Siyasi Fırsat Yapıları" teorisinden hareketle değerlendirdiğimizde, aydınlar ve elitlerin mücadelelerini sürdürürken bir ortak ya da müttefik olarak görünür hale geldiklerini belirtmek gerekir. Aydınlar, annelerle işbirliğine giderek bu toplumsal hareket ile ittifak kurmuşlar ve hareketi yükseltmek ve harekete katılımı arttırmak noktalarında birer siyasi fırsata dönüşmüşlerdir. Bu durumda, bu toplumsal hareketin en önemli dayanışma ve koalisyon ayağını oluşturmuşlardır. Teorinin, "elitlerin bölünmüşlüğü" unsuru bu harekette bir siyasi fırsat olarak ortaya çıkmaz. Aksine, elitler cephesinde eylemlere karşı sert bir tutum ve direnç hâkimdir. Annelerin son eylemlerde meydana toplanmasına izin verilmemesi, polisin annelere gösterdiği şiddetin giderek artması bu durumu göstermektedir. Ancak, teorinin "hareketin müttefiklerinin görünür hale gelmesi" unsurunu ele almak açısından bu örnek yol gösterici olmuştur. Anneler, en büyük dayanışmayı aydınlar ile göstermişlerdir. Alman Yeşiller Partisi üyelerinin, Amerika Birleşik Devletleri senatörlerinin, Türkiye'den Sırrı Sakık gibi milletvekillerinin bu mücadele ile ortaklığı ve kurduğu dayanışma bu unsur üzerinden değerlendirilmelidir.

Aydınların, bu toplumsal harekette başvurdukları eylem repertuarlarını ele almak gerekirse, öncelikle klasik eylem biçimlerinden oturma eylemlerine

katıldıkları belirtilmelidir. Buna ek olarak medya, Cumartesi Anneleri'nin mücadelesinde en önemli kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Aydınların söylemleri, yaratıkları değerler medyada geniş yer bulmuştur. Bazı aydınlar yazılı basını kullanarak köşe yazılarıyla toplumu yönlendirmeye ve harekete katılımı arttırmaya çalışmışlardır. Bu anlamda medya, hem hareketi güncel tutmak amacıyla kullanılan bir vasıta hem de bir repertuar olarak ortaya çıkmaktadır. 1990'lar itibariyle internetin daha yeni yeni kullanılmaya başladığı düşünülürse, medyanın bir repertuar olarak ön plana çıkması daha net anlaşılacaktır.

3.2.4. Hareketin Sonuçları

Cumartesi Anneleri'ni bir toplumsal hareket olarak değerlendirmek gerektiğinde, anneler ve aydınlar ilişkisinde aydınların rolünün dolaylı bir müdahil olma durumu olduğu belirtilmelidir. Aydınlar, hareketi başlatmamakla birlikte hareketi güncel kılmak, medyatikleştirmek ve meşrulaştırmak açısından etkili olmuşlardır. Bu harekette, konunun uluslararası alanda gündeme alınması ve dikkat çekmesi noktasında da aydınların önemli roller üstlendiklerini söylenmelidir. Anneler başka mücadelelere de zaman zaman destek oldular.

Anneler, gazeteci Metin Göktepe'nin¹⁸ ölüm yıldönümünde Göktepe için oturma eylemi yaptı ("Cumartesi Anneleri Göktepe'yi Andı," 1997). Anneler, Galatasaray Lisesi önünde yapılan diğer eylemlere de zaman zaman destek oldu. Örneğin, Dünya Kadınlar Günü'nde tüm kadınlar için kadın örgütleri ile birlikte oturma eylemi yaptılar ("Eylemde 147. Hafta," 1998). F tipi cezaevlerini protesto eden gruplara da destek verdiler ("Eylemler Nerede Nasıl Başladı," 1996). Böylelikle örgütlü bir mücadelenin içinde olan Cumartesi Anneleri, diğer mücadelelere de duyarsız kalmayarak desteğini sürdürdü.

Son tahlilde, bu çabalar günümüzde de devam etmektedir. Bu anlamda aydınların verdikleri destek de sürmektedir. 2000 yılında, Arjantin'deki kayıpların hikâyesini ele aldığı filmi "Olimpo Garajı"nın galası için Türkiye'ye gelen yönetmen Marco Bechis, galayı aydınlar ile birlikte izledi ve filmi tüm Cumartesi Anneleri'ne adadı ("Acıların Galası," 2000). 2010 yılında Türkiye'ye konser vermek

¹⁸ Metin Göktepe, Evrensel Gazetesi'nde muhabirlik yapan bir gazetecidir. 8 Ocak 1996 tarihinde gözaltında iken öldürülmüştür.

için gelen müzik grubu U2, 1997’de çıkardığı albümünün kapağına “Fehmi Tosun’u hatırlayın” yazdı. 2010 yılında Türkiye’de verdiği konserde de Fehmi Tosun için şarkılar seslendirdi (<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/124656-hanim-tosun-bonoyla-bulustu>, 2010). Farklı kesimlerden aydınlar kayıplar için sürdürülen mücadeleyi gündemde tutmaktadırlar. Hazırladığı bir belgesel programında Mehmet Ali Birand, Cumartesi Anneleri’nin mücadelesini Türkiye’nin siyasi tarihinde verilmiş en önemli kolektif mücadele olarak belirtmiştir (Birand, 2012). Mücadelenin ivme kazandırıcı gücü olarak da aydınlar ön plana çıkmaktadırlar.

SONUÇ

Tarihin belli başlı dönemleri açısından düşündüğümüzde, aydınlar farklı yüzyıllarda farklı biçimlerde toplum üzerinde nüfuz sahibi olmuşlardır. 21. yüzyıl itibariyle de bu varsayım geçerliliğini korumaktadır. Ürettikleriyle, söyledikleriyle ya da birtakım etkinlikleriyle toplum ile bağ kurmuş ve bu bağ üzerinden bir iletişim inşa etmişlerdir.

Bu çalışmada, aydınların doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki temel müdahale biçimi ile toplumsal hareketlere olumlu bir ivme, yön kazandırdığı, toplumsal hareketleri medyatikleştirmek, güncel kılmak, kamuoyunun ilgisini çekmek ve hareketi sonuca ulaştırmak konusunda önemli, kaçınılmaz ve son tahlilde olumlu, katkı sağlayıcı bir rol oynadığı temel savından hareketle, aydınların toplumsal hareketler ile etkileşiminden yola çıkılmıştır.

Bütün bu savları test edebilmek amacıyla birinci bölümde, aydının kim olduğuna dair genel bir anlam çerçevesi oluşturma ve aydınların sosyolojik yerini belirleme gereğinden yola çıkılmış ve bu tartışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde, aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisinin niteliğini belirlemek amacıyla, bu ilişki kuramsal ve pratik çerçevede ele alınarak, aydınların toplumsal hareketlerde kullandıkları eylem repertuarları ve farkındalığı arttırma yöntemleri değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise; aydınlar ve toplumsal hareketler ilişkisi iki örnek üzerinden tartışılmış, bu ilişkinin niteliği somut olarak ortaya konulmuştur.

Aydın, 20. yüzyılda toplumsal bir aktör olarak önem kazanmaya başladığı zamanda sadece teori üreten bir kişi olarak değerlendirilmektedir. Bu yüzyıl iki büyük dünya savaşının yaşandığı bir yüzyıl olmuş ve bu dönemde aydınlar savaş karşıtlığı gibi evrensel amaçlarda birleşmişler, genel ve kapsayıcı faaliyetlerde bulunmuşlardır. 1960'lardan sonra aydın, spesifik mücadele cephelerine eklenmiş ve özellikli toplumsal hareketlerin içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde işçiler, köylüler, öğrenciler gibi aktif bir toplumsal hareket aktörü olarak tezahür etmişlerdir. Bu anlamda aydın, hem teori üreten hem de bunu pratikte uygulayan bir kişiye dönüşmüştür. Buradan hareketle, sadece kendi üretim alanına çekilen ve toplumla temas geçmeyen bir kişiyi aydın olarak nitelemenin 21. yüzyılda mümkün görünmediğini belirtmek gerekmektedir. Bu çalışma doğrultusunda, aydının ürettiği ile topluma temas eden bir kişi olduğu saptanmıştır. Bu temas geçme durumu da iki

şekilde tezahür edebilir. Aydın topluma liderlik edebilir ya da toplumla birlikte etkinlikte bulunabilir. Ancak, mutlaka toplumu etkileyecek bir etkinlik sahasının içerisinde bulunması gerekmektedir. Bu iki düzeyi de ülkede demokrasinin işlerliği belirlemektedir. Aydın, ileri derecede demokrasinin uygulandığı ülkelerde toplumsal hareketin bir ortağı ya da yardımcı unsuru olarak algılanırken, az gelişmiş ya da sömürge ülkelerde bir karizmatik otorite unsuru ya da lider kişi olarak belirmektedir. Bu anlamda, aydınların her toplumsal yapıda ve gelişmişlik düzeyinde farklı roller üstlendikleri savı da doğrulanmaktadır.

Aydın kavramına yönelik kuramsal yaklaşımlar değerlendirildiğinde, aydının iki temel nitelik taşıyabileceği belirtilmelidir. Aydın, ya genel geçer ve tüm insanlığın ortak meseleleri olan konularda etkinlik gösteren “evrensel” bir aydın olacak, ya da mikro ölçekte mücadele cephelerine eklenerek “spesifik” bir aydın olacaktır. Evrensel aydın olduğunda, sosyolojik anlamda sınıf üstü bir oluşum olarak değerlendirilecek, spesifik aydın olduğunda ise ya belirli bir sınıfa eklenecek ve o sınıfın bir üyesi olacak ya da toplumda bağımsız bir sınıf oluşturacaktır.

Bu ayrım yapıldığında, aydın ile ilgili başka bir temel tartışmaya da ulaşılmış oluyoruz. Aydın, muhalif midir? Aydın, muhalif olmak zorunda mıdır? İktidarı elinde tutan ya da iktidara eklenmiş bir kişi aydın olabilir mi? Buradan hareketle, kanımızca özellikle 1960’larda hâkim olan “aydın aykırı ve muhalif olur” anlayışı günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. İktidarda olan elitleri, milletvekillerini ve her türlü kurumun üst düzey görevlilerini aydın kavramının dışında bırakan bu yaklaşım tasfiye olmuştur. Bu nedenle aydın iki düzeyde konumlanabilir: Ya iktidarın karşısında olur ve iktidara karşıt fikirler üretir, ya da iktidara eklenir ve bu konumda toplumsal hareketlere destek olur. Ayrıca, bir kişinin iktidarı elinde bulundurup iktidara karşıt fikirler de öne sürebileceği söylenmelidir. Muhalefet partilerinin milletvekillerinin tavırları ya da iktidardaki parti içinden gelecek karşıt söylemler bu minvalde değerlendirilebilir. Buradan hareketle, günümüzde “elitlere rağmen” anlayışından “elitler sayesinde” anlayışına geçildiği ve elitler ile aydınları birlikte değerlendirmek ve ele almak gerektiği söylenmelidir.

Aydının profiline ilişkin bu değerlendirmelerden sonra, aydının toplumsal hareketlerde aktif yer alan bir kişi olarak “aktivist” niteliği vurgulanmalıdır. Aydın, toplumsal bir hareket oluştururken ya da ortaya çıkmış bir hareketi desteklerken de

birtakım eylem repertuarlarına başvurmaktadır. Aydının bu anlamda, yazıp çizen bir kişi olarak yazıyı harekete geçirebileceği; yani kalemını kullanabileceği eylem biçimlerine başvurduğunu görmekteyiz. Dilekçenin, “Aydınlar Dilekçesi” örneğinde görüldüğü gibi bir eylem biçimi olarak kullanılması önem kazanmaktadır. Turhan Selçuk’un çizdiği karikatürden hareketle, karikatür de bir eylem biçimi olarak görülmektedir. Bu örnekler, aydının kendine has bir repertuara sahip olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Bunun yanı sıra, aydının medya ve internetin bir repertuar olarak kullanılması durumunda da aktif olarak yer aldığını söyleyebiliriz. İnternet, yeni eylem biçimlerinin kullanılması açısından ve başlı başına yeni bir repertuar olarak 21. yüzyılda önem kazanmıştır. Bu açıdan bakıldığında, aydınların internet üzerinden fikirlerini paylaşmaları, kitlelerini yönlendirmeleri daha yaygın olmaya başlamıştır. İnternet ayrıca aydınların uzman vasıflarını da ön plana çıkarmış ve aydınlar özellikle bilgilendirme aşamalarında geniş halk kitlelerini daha iyi seferber edebilmişlerdir.

Medya ise aydınların tamamen aktif oldukları bir mecraı oluşturmaktadır. Medya üzerinden kitleleriyle temasa geçebilen aydınlar, bu sahada aktif olarak yer almışlardır. Bu anlamda, toplumsal hareket konusunda bilgilendirme, eyleme geçme, örgütlenme gibi safhalarda medyayı bir repertuar olarak kullanmışlardır. Yazılı ve görsel medyanın kullanılması ile gazeteciler, yazarlar, yönetmenler, oyuncular gibi çok farklı meslek gruplarından gelen aktivist aydınlar gündeme gelebilmiş, kendileri gündeme gelmekle birlikte, destekledikleri ya da önderlik ettikleri toplumsal hareketleri de gündemde tutabilmişlerdir.

Aydını toplumsal harekete angaje olmaya iten nedenleri irdeleyecek olursak, kriz durumları ele alınmalıdır. Savaş, ekonomik buhran gibi genel geçer kriz durumlarında aydınlar bir şeyler yapmak istemekte ve bu durum da onları genellikle bir toplumsal hareket başlatmaya götürmektedir. Bununla birlikte, toplumsal kriz gibi sadece yaşadıkları ülkeyi ilgilendiren kriz durumlarında da etkin olmak istemektedirler. Bu vaziyet, toplumla temas etme gereğini doğurmaktadır. Bu durumda, aydınlar toplumların geçirdiği hassasiyet dönemlerimde faal olmak istemektedirler. Böylelikle, aydınların olağan değil, olağan dışı dönemlerde, toplumsal hoşgörüsüzlük, huzursuzluk ve kargaşanın arttığı zaman dilimlerinde

inisiyatifi ellerine alma isteği ortaya çıkmaktadır. Bu durumu oluşturan neden ise, aydın sorumluluğudur. Kişi, kendisinde toplumun ona yüklediği bir misyon ve işlev olduğunu düşünmeye başlayınca, kendine bir aydın sorumluluğu yüklemekte bu sorumluluk duygusu da onun harekete geçmesine sebep olmaktadır. O nedenle, toplumsal hareketlere aydın katılımının arkasındaki itici gücü aydın sorumluluğu olarak kurgulamak yanlış olmayacaktır.

Aydınların toplumsal hareketlerde doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki temel müdahale biçimi ile yer aldıkları savından yola çıkmıştık. Sivil Anayasa Girişimi örneği ile aydınların toplumsal hareketlere doğrudan müdahil olma biçimini, Cumartesi Anneleri İnisiyatifi ile dolaylı olarak müdahil olma biçimini örnekledik. Bu iki örnekte aydınların angajmanı, seferberlik için önemleri, başvurdukları eylem repertuarları gibi noktalarda önemli farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle, Sivil Anayasa Girişimi örneğinde aydınlar, toplumda demokrasi eksikliğinden kaynaklanan toplumsal bir kriz yaşandığı tespitinde bulunmuşlardır. Cumartesi Anneleri örneğinde de gözaltında kayıp olgusundan hareketle toplumda insan hakları krizinin yaşandığı saptaması aydınlar tarafından yapılmıştır. Bu açıdan, iki örnekte de toplumsal kriz durumu yaşanmakta ve bu kriz durumları da aydınların sorumluluk duygusunu tetiklemektedir. Bu sorumluluk duygusu da aydınları harekete geçiren bir etmen olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda, aydınların öncelikle olağan dışı dönemlerde toplumsal harekete geçtikleri saptaması doğrudanmaktadır.

İkinci olarak, Sivil Anayasa Girişimi'nde aydınların toplumsal hareketin öncüsü olarak tezahür ettikleri söylenmelidir. Aydınlar için bir öncü rol kurgulanmıştır; çünkü aydınlar Sivil Anayasa Girişimi'ni başlatan kesimi oluşturmaktadırlar. Cumartesi Anneleri örneğinde ise; mağduriyet yaşayan kesim olarak kayıp yakınları toplumsal hareketi başlatmışlar, aydınlar daha sonra bu harekete angaje olmuşlardır. Bu anlamda, bu toplumsal harekette dolaylı bir rol oynamışlardır. Bu ikincil rol, toplumsal hareketin yardımcı unsuru, görünür kılıcı kişisi olarak aydınları ortaya çıkarmaktadır.

Buna paralel olarak, Cumartesi Anneleri İnisiyatifi örneğinde aydınların 1940'lı yıllarda genel geçer meseleler ile ilgilenen adanmış aydınları nitelediği söylenmelidir. Bu anlamda Sartre'ın evrensel aydınına örnek oluşturmaktadırlar. Bu harekete destek veren aydınların çok farklı toplumsal kesimlerden gelmeleri de bu

durumu örnekler niteliktedir. İnsan hakları, bu anlamda tüm insanları ve insanlığı ilgilendiren genel bir mesele olarak ortaya çıkmıştır. Sivil Anayasa Girişimi'nde ise anayasa konusu ve anayasa yapma girişimi spesifik bir mücadele olarak ortaya çıkmakta, bu anlamda bu hareketi meydana getiren aydınlar da 1960'lardan sonra spesifik mücadele cephelerine eklenen aydınları oluşturmaktadırlar. Bu durumda, bu aydınlar da Foucault'un spesifik aydınını örneklemektedirler.

Sivil Anayasa Girişimi aydınları, ulusal anlamda bir seferberlik sağlamışlardır. Türkiye'nin çok farklı toplumsal kesimlerinden insanlar bu mücadelenin içerisine girmişlerdir. Cumartesi Anneleri örneğinde ise; aydınlar hareketin yardımcı kanadını oluşturan unsurlar olarak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kitleleri seferber edebilmişlerdir.

Aydınların, bu hareketlere nasıl angaje olduklarını belirtmek gerekirse, Sivil Anayasa Girişimi'nde pedagojik/egitimsel olarak angaje olduklarını söylenmelidir. Aydınların toplumda zamanla bir uzman ya da bilirkişi olarak algılanması da bunu doğrulamaktadır. Cumartesi Anneleri örneğinde ise, etik ve yasal eylemler yoluyla harekete angaje olmuşlardır. Oturma eylemlerinin harekete başat olması bunu örneklemektedir.

Siyasi fırsat yapıları teorisinden hareketle, aydınların iki örnekte de hareketin yükselmesi, olumlu bir şekilde neticelenmesi, medyatikleşmesi için siyasi fırsatlar oluşturdukları belirtilmelidir. Sivil Anayasa Girişimi'nde, elitlerin bölünmüşlüğü siyasi fırsatlar doğururken, Cumartesi Anneleri örneğinde elitler ve aydınlar toplumsal hareket müttefiki ve ortağı olarak ortaya çıkmış, hareket ile dayanışmaya gitmişlerdir. Bu nedenle, aydınlar ve elitler bu iki örnekte de hareketlerin büyümesi için siyasi fırsatlar olarak değerlendirilmelidir.

Kaynak mobilizasyonu teorisinden hareketle de, aydınların hareketler için kaynak oluşturdukları söylenmelidir. Sivil Anayasa Girişimi'nde, elitler örgütün liderliğini ellerinde bulundurarak hareketin iç kaynağını oluşturmuşlardır. Cumartesi Anneleri İnisyatifi'nde ise, elitler ve aydınlar hareketle koalisyona giderek harekete dış kaynak oluşturmuşlardır.

Bununla birlikte, iki örnek üzerinden aydınların başvurdukları eylem biçimleri incelenecek olursa, Sivil Anayasa Girişimi'nde internet bir repertuar olarak ön plana çıkmaktadır. Hareketin örgütlenmesi, harekete katılmak isteyen aktivistlerin

fikir paylaşımında bulunması gibi durumlar interneti ön plana çıkarmaktadır. Süreç içerisinde aydınlar da internet yoluyla bilgilerini paylaşmışlar, kitleleri yönlendirebilmişlerdir. Öte yandan, Cumartesi Anneleri örneğinde medya kaynağının ön plana çıktığını belirtmek gerekmektedir. Aydınların tüm destekleri medya üzerinden halka ulaşmış, aydınlar da kendi tabanlarını medya üzerinden yönlendirmişlerdir. O nedenle medyanın etkisi kaçınılmaz olmuştur.

Buna ek olarak, iki örnekte de girişim ve inisiyatif olarak örgütlenildiği görülmektedir. Esnek örgütlenme biçimleri olan bu örgütlenme şekillerinde daha fazla insanın seferber edilmesi amaçlanmıştır. Aydınlar söz konusu olduğunda, katı hiyerarşi biçimlerinden kaçınıldığı ve platform, inisiyatif, girişim gibi esnek modellerin tercih edildiği de göze çarpan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan tüm değerlendirmeler sonucunda, Türkiye’de aydın toplumsal hareketlere duyarlı bir kişi olarak ortaya çıkmaktadır. Sivil Anayasa Girişimi’nden hareketle Murat Belge, Mehmet Altan, Etyen Mahçupyan ve diğer aydınlar bunu örneklemektedir. Aynı şekilde Cumartesi Anneleri’ne yaptıkları destekler ile Sezen Aksu, Şanar Yurdatapan, Lale Mansur, Müjde Ar ve diğer aydınlar da buna örnek oluşturmaktadır.

Çalışma sırasında elde edilen verilerle, aydınların toplumsal hareketler açısından önemini toplumsal hareketi güncel kılmak, medyatikleştirmek, hareketin mobilizasyon sürecini hızlandırmak ve harekete katılımı arttırmak durumlarında ortaya çıktığı söylenebilir. Bu noktalarda da aydınlar, bu hedefleri gerçekleştirmeye yarayan siyasi fırsatlar olarak değerlendirilebilirler.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmad, F. (2006). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akay, A. (2006). Türk Aydını ve Tarihle Barışmak. *Entelektüeller III* (1. Baskı) içinde (38-60). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Akın, R. (2000). *Türk Siyasal Tarihi*. İstanbul: 12 Levha Yayıncılık.
- Aksan, V. H. (2011). Canikli Ali Paşa (d. 1785): A Provincial Portrait of Loyalty and Disloyalty. In E. Gara, M. E. Kabadayı & C. K. Neumann, (Ed.). *Popular Protest and Political Participation in the Ottoman Empire* (1th ed.) (211-224). İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Anayasa ve Uyum Yasaları Açık Oturum Tutanakları (2002). *2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerine Bir Değerlendirme*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Anderson, B. (2007). *Hayali Cemaatler*. Çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları.
- Baydar, O. (2003). Kalıcı Bir Barış Girişimi Olanaklı mı? L. Sanlı, (Ed.), *Toplumsal Hareketler Konuşuyor* (1. Baskı) içinde (193-218). İstanbul: Alan Yayınları.
- Benda, J. (2011). *Aydınların İhaneti*. Çev. Cem Soydemir. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Berksoy, B. (2006). Bir Entelektüel Olarak Tanınır. *Entelektüeller III* (1. Baskı) içinde (111-131). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bodin, L. (2000). *Aydınlar*. Çev. Mehmet DüNDAR. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bottomore, T. B. (1996). *Seçkinler ve Toplum*. (E. Mutlu, Çev.). İstanbul: Gündoğan Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1990).
- Casanova, A., Prevost, C. L. & Metzger, I. (1985). *Aydınlar ve Sınıf Mücadelesi*. Çev. Mehmet Çimen. Ankara: Saypa Yayınları.
- Chomsky, N. (2005). *Entelektüellerin Sorumluluğu*. Çev. Nuri Ersoy. İstanbul: Bgst Yayınları.
- Combes, H (2007). “Oy Sandıklarını Korumak” 1990’lı Yıllarda Seçim Hilelerine Karşı Hareketler. F. Ergut ve A. Uysal, (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar* (1. Baskı) içinde (249–281). Ankara: Dipnot Yayınları.

- Contamin, J. G. (2007). Yersiz Bir Tarihsel Yakınlaşmanın Epistemolojik Verimliliği Üzerine: Guillotin Dilekçesi ve Bir Protesto Biçimi Konusunda Öğrettikleri. F. Ergut ve A. Uysal, (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji. Paradigmalar, Stratejiler, Sorunsallar* (1. Baskı) içinde (283-317). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Çaha, Ö. (2008). *Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi*. İstanbul: Plato Film Yayınları.
- Çavdar, T. (2000). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çetinkaya, Y. D. (Ed.). (2008). *Toplumsal Hareketler. Tarih, Teori ve Deneyim*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetinkaya, Y. D. (2008). Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler. D. Çetinkaya, (Ed.), *Toplumsal Hareketler. Tarih, Teori ve Deneyim* (1. Baskı) içinde (15-61). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Erdoğan, M. (2002). *Anayasa ve Özgürlük*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ergut, F. ve Uysal, A. (Ed.). (2007). *Tarihsel Sosyoloji. Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Fisher, J. (1998). *Kayıp Anneleri Desaparecidos*. Çev. Mahmut Kaya. İstanbul: Çivi Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gara, E., Kabadayı, M. E., & Neumann, C. K. (Eds.). (2011). *Popular Protest and Political Participation in the Ottoman Empire*. İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- Giddens, A. (Ed.). (2009). *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. İstanbul: Say Yayınları.
- Giddens, A. (2009). Marx, Weber ve Sınıf. A. Giddens, (Ed.), *Sosyoloji Başlangıç Okumaları*. (1. Baskı) içinde (295-302). İstanbul: Say Yayınları.
- Gözler, K. (2010). *Kısa Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri*. Çev. Adnan Cemgil. İstanbul: Belge Yayınevi.
- İnsan Hakları Derneği. (1993). *İnsan Hakları Bülteni Kayıplar Özel Sayısı Gözaltında Kayıplara Ne Oldu?* Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.

- İnsan Hakları Derneği. (1994). *İnsan Hakları Bülteni Kayıplar Özel Sayısı Gözaltında Kayıplara Son*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- İnsan Hakları Derneği. (1995). *İnsan Hakları Bülteni Kayıplar Özel Sayısı Kayıplara Son Sorumlular Yargılansın*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- İnsan Hakları Derneği. (2004). *İnsan Hakları Bülteni Kayıplar Özel Sayısı*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- İnsan Hakları Derneği. (2005). *İnsan Hakları Bülteni 17-31 Mayıs Kayıplar Özel Sayısı*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (2008). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kongar, E. (2000). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lenin, V. I. (2010). *Ne Yapmalı?* Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- Mahçupyan, E. (2003). Sivil Anayasa Girişimi. L. Sanlı, (Ed.), *Toplumsal Hareketler Konuşuyor* (1. Baskı) içinde (71-94). İstanbul: Alan Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (2011). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Offerle M. (2007). Kolektif Eylem Repertuarlarına Eleştirel Dönüş (18. - 21. Yüzyıl). F. Ergut ve A. Uysal, (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji. Paradigmalar, Stratejiler, Sorunsallar* (1. Baskı) içinde (177-209). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özay, S. (2003). Bergama: Halkın Hukuk Mücadelesi. L. Sanlı, (Ed.), *Toplumsal Hareketler Konuşuyor* (1. Baskı) içinde (119-132). İstanbul: Alan Yayınları.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Reinart, Ü. B. (2003). *Biz Toprağı Bilirik. Bergama Köylüleri Anlatıyor*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Said, E. (2009). *Entelektüel Sürgün, Marjinal, Yabancı*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sanlı, L. (Ed.). (2003). *Toplumsal Hareketler Konuşuyor*. İstanbul: Alan Yayınları.
- Sartre, J. P. (2010). *Aydınlar Üzerine*. Çev. Aysel Bora. İstanbul: Can Yayınları.
- Tanör, B., Boratav, K. ve Akşin, S. (2000). *Türkiye Tarihi 5. Bugünkü Türkiye 1980-1995*. İstanbul: Cem Yayınları.

- Tanrıkulu, N. (2003). Bizde Yok. L. Sanlı, (Ed.), *Toplumsal Hareketler Konuşuyor* (1. Baskı) içinde (275-292). İstanbul: Alan Yayınları.
- Tarrow, S. (1998). *Power in Movement, Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tekay, M. (2003). Aydınlık İçin Yurttaş Girişimi. L. Sanlı, (Ed.), *Toplumsal Hareketler Konuşuyor* (1. Baskı) içinde (33-71). İstanbul: Alan Yayınları.
- Tilly, C. (1978). *From Mobilization to Revolution*. San Francisco: McGraw-Hill Publishing Company.
- Tilly, C. (2008). Toplumsal Hareketler Yirmi Birinci Yüzyıla Giriyor. D. Çetinkaya, (Ed.), *Toplumsal Hareketler. Tarih, Teori ve Deneyim* (1. Baskı) içinde (143-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topçuoğlu, R. A. (2006). Foucault ve Entelektüeller. *Entelektüeller III* (1. Baskı) içinde (221-228). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Türköne, M. (2005). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Uysal, A. (2007). Sokak Eylemlerinde ve Polis Denetiminde Tarihsel Süreklilik ve Kopuş. F. Ergut ve A. Uysal (Ed.), *Tarihsel Sosyoloji Stratejiler, Sorunsallar ve Paradigmalar* (1. Baskı) içinde (319–347). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Uzala, A. (1998). *Bir Kayıp'ın Ölüm Güncesi*. İstanbul: Belge Yayınevi.
- Ülgener, S. F. (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İZM'ler*. İstanbul: Derin Yayınevi.
- Vergin, N. (2006). Entelektüel Olmak ya da Olmamanın Sosyolojik Belirlemeleri Üzerine Bir Deneme. *Entelektüeller III* (1. Baskı) içinde (9-35). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Dergiler

- Arslan, A. (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(1): 115-135.
- Avineri, S. (1967). Marx and the Intellectuals. *University of Pennsylvania Press*. 2(28): 269-278.
- Baber, W. F. & Bartlett, R. V. (2007). Problematic Participants in Deliberative Democracy: Experts, Social Movements, and Environmental Justice. *International Journal of Public Administration*. 30(1): 5-22.

- Bağla, L. (1977). Antonio Gramsci ve Aydınların Rolü Sorunu. *Birikim*. 97(1): 84-92.
- Baker, U. (1995). Medyaya Nasıl Direnilir? *Birikim*. 68(1): 14-18.
- Banks, W. M. & Jewell, J. (1995). Intellectuals and the Persisting Significance of Race. *The Journal of Negro Education*. 1(64): 75-86.
- Baysan, G. T. (2002). Dreyfus Davası: Gerçek ve Adalet Savaşçısı Zola. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 19(1): 181-195.
- Binder, L. (1979). Revolution in Iran: Red, White, Blue or Black. *Atomic Scientists*. 35(1): 48-54.
- Boime, A. (1970). An Unpublished Petition Exemplifying the Oneness of the Community of Nineteenth-Century French Artists. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*. 33(1): 345-353.
- Bourdieu, P., Sapiro, G. & McHale, B. (1991). Fourth Lecture. Universal Corporatism: The Role of Intellectuals in the Modern World. *Poetics Today*. 4(12): 655-669.
- Bourdieu, P. (1995). Politikanın Krizi, Entelektüeller ve Medya. *Birikim*. 68(1): 84-87.
- Busi, F. (2001). The First Dreyfus Affair. *Judaism*. 4(27): 468-475.
- Chai, G. M. (1996). Intellectuals in the South Korean Labor Movement in the 1980's. *International Journal of Politics, Culture, and Society*. 2(10): 273-290.
- Clark, P. P. & Clark, T. N. (1969). Writers, Literature, and Student Movements in France. *Sociology of Education*. 4(42): 293-314.
- Collins, R. (2002). On the Acrimoniousness of Intellectual Disputes. *Common Knowledge*. 8(1): 47-70.
- Çağan, K. (2003). Entelektüel İmgesi Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(1): 161-170.
- Daniels, R. V. (1961). Intellectuals and the Russian Revolution. *American Slavic and East European Review*. 2(20): 270-278.
- Dickerson, D. C. (2005). African American Religious Intellectuals and the Theological Foundations of the Civil Rights Movement, 1930-5. *The American Society of Church History*. 74(2): 217-235.

- Dyke, N. V. (2003). Crossing Movement Boundaries: Factors that Facilitate Coalition Protest by American College Students, 1930–1990. *Social Problems*. 2(50): 226-250.
- Earl, J. & Kimport, K. (2008). The Targets of Online Protest. *Information, Communication and Society*. 11(4): 449-472.
- Epstein, S. (1995). The Construction of Lay Expertise: AIDS Activism and the Forging of Credibility in the Reform of Clinical Trials. *Science, Technology, & Human Values*. 4(20): 408-437.
- Eyerman, R. (2011). Intellectuals and Cultural Trauma. *European Journal of Social Theory*. 14(4): 453–467.
- Federspiel, H. M. (1991). Muslim Intellectuals and Indonesia's National Development. *Asian Survey*. 3(31): 232–246.
- Friedman, M. P. (2011). Of Sartre, Race, and Rabies: Anti- Americanism and the Transatlantic Politics of Intellectual Angagemnt. *Atlantic Studies*. 8(3): 361-377.
- Gamson, W. A., Croteau, D., Hoynes, W. & Sasson, T. (1992). Media Images and The Construction of Reality. *Annual Review of Sociology*. 18(1): 373-393.
- Gamson, W. A. & Wolfsfeld, G. (1993). Movements and Media as Interacting Systems. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 528(1): 114–125.
- Gella, A. (1985). The Changing Role of Intellectuals in the Revolutionary Order. *Studies in Soviet Thought*. 1(29): 1–10.
- Goldstone, J. A. (2004). More Social Movements or Fewer? Beyond Political Opportunity Structures to Relational Fields. *Theory and Society*. 3(33): 333-365.
- Gordon, M. (1975). The American Immigrant Revisited. *Social Forces*. 54(2): 470-474.
- Gouldner, A. W. (1983). Artisans and Intellectuals in the German Revolution of 1848. *Theory and Society*. 4(12): 521-532.
- Hall, J. A. (1977). The Roles and Influence of Political Intellectuals: Tawney vs Sidney Webb. *The British Journal of Sociology*. 3(28): 351-362.
- Hayek, F. A. (1960). The Intellectuals and Socialism. *The University of Chicago Law Review*. 1(1): 417-433.

- Held, V. (1983). The Independence of Intellectuals. *The Journal of Philosophy*. 10(80): 572-582.
- Herf, J. (1986). War, Peace, and the Intellectuals: The West German Peace Movement. *International Security*. 4(10): 172-200.
- Irons, J. (2009). Political Elites and the Culture of Social Movements. *Sociology Compass*. 3(3): 459-474.
- Jacoby, R. (2009). Last Thoughts on The Last Intellectuals. *Sociology*. 46(1): 38-44.
- Jenkins, J. C. & Perrow, C. (1977). Insurgency of the Powerless: Farm Worker Movements (1946-1972). *American Sociological Review*. 2(42): 249-268.
- Jenkins, J.C. & Eckert, C.M. (1986). Channeling Black Insurgency: Elite Patronage and Professional Social Movement Organizations in the Development of Black Movement. *American Sociological Review*. 6(51): 812-829.
- Jeydel, A. S. (2000). Social Movements, Political Elites and Political Opportunity Structures: The case of Woman Suffrage Movement from 1890-1920. *Congress & The Presidency*. 1(27): 15-40.
- Joppke, C. (1995). Intellectuals, Nationalism, and the Exit from Communism: The Case of East Germany. *Comparative Studies in Society and History*. 2(37): 213-241.
- Karabel, J. (1996). Towards a Theory of Intellectuals and Politics. *Theory and Society*. 2(25): 205-233.
- Kauppi, N. (2000). The Sociologist as Moraliste: Pierre Bourdieu's Practice of Theory and the French Intellectual Tradition. *SubStance*. 3(29): 7-21.
- Kelliher, D. (1993). Keeping Democracy Safe from the Masses: Intellectuals and Elitism in the Chinese Protest Movement. *Comparative Politics*. 4(25): 379-396.
- Kılınç, N. T. (2007). Entelektüelin Politik Sorumluluğu? *Birikim*. 215 (4): 19-23.
- Kitschelt, H. P. (1986). Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies. *British Journal of Political Science*. 1(16): 57-85.
- Kreimer, S. F. (2001). Technologies of Protest: Insurgent Social Movements and The First Amendment in the Era of Internet. *University of Pennsylvania Law Review*. 150(1): 119-170.
- Kurzman, C. & Owens, L. (2002). The Sociology of Intellectuals. *Annual Review of Sociology*. 1(28): 63-90.

- Kurzman, C. & Leahey, E. (2004). Intellectuals and Democratization, 1905–1912 and 1989–1996. *American Journal of Sociology*. 4(109): 937-986.
- Lassman, P. (2000). Enlightenment, Cultural Crisis, and Politics: The Role of the Intellectuals from Kant to Habermas. *The European Legacy*. 5(6) : 815-828.
- Laurie, N., Andolina, R. & Radcliffe, S. (2005). Ethnodevelopment: Social Movements, Creating Experts and Professionalising Indigenous Knowledge in Ecuador. *Antipode*. 3(37): 470-496.
- Lichtenstein, N. (1999). Falling in Love Again? Intellectuals and the Labor Movement in Post-War America. *New Labor Forum*. 4(1): 18-31.
- Lynd, S. (1989). Intellectuals, the University, and the Movement. *The Journal of American History*. 2(76): 479-486.
- Machcewicz, P. (1997). Intellectuals and Mass Movements: The Study of Political Dissent in Poland in 1956. *Contemporary European History*. 3(6): 361-382.
- MacKinnon, S. (2009). Social Work Intellectuals in the Twenty First Century: Critical Social Theory, Critical Social Work and Public Engagement. *Social Work Education*. 28(5): 512–527.
- McCarthy, J. D. & Zald, M. N. (1977). Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory. *American Journal of Sociology*. 6(82): 1212–1241.
- Meyer, D.S. & Staggenborg, S. (1996). Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity. *The American Journal of Sociology*. 6(101): 1628-1660.
- Meyer, D. S. (2004). Protest and Political Opportunities. *Annual Review of Sociology*. 1(30): 125-145.
- Montaner, C. A. (1994). The Cuban Revolution and Its Acolytes. *Society*. 1(1): 73-80.
- Norris, G. L. & Cable, S. (1994). The Seeds of Protest: From Elite Initiation to Grassroots Mobilization. *Sociological Perspectives*. 2(37): 247-268.
- O'Farrell, C. (1997). Media Republics: Intellectuals Strike Back. *Continuum*. 11(2): 54-60.
- Pena, M. (1994). Liberation Theology in Peru: An Analysis of the Role of Intellectuals in Social Movements. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 1(33): 34-45.

- Pichardo, N. A. (1995). The Power Elite and Elite-Driven Countermovements: The Associated Farmers of California during the 1930s. *Sociological Forum*. 1(10): 21-49.
- Pierce, M. A. (2001). The Internet and the Seattle WTO Protests. *Peace Review*. 13(3): 331-337.
- Pickett, B. L. (1996). Foucault and the Politics of Resistance. *Polity*. 4(28): 445-466.
- Read, C. (1984). Russian Intelligentsia and the Bolshevik Revolution. *History Today*. 10(34): 38-45.
- Record, W. (1954). Intellectuals in Social and Racial Movements. *Phylon*. 3(15): 231-242.
- Rees, E. A. (2007). Intellectuals and Communism. *Contemporary European History*. 16(1): 137-146.
- Reyhan, C. (2008). Jön Türk Hareketi Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve. *Akademik Bakış*. 1(2): 121-138.
- Rohlinger, D.A. & Quadagno, J. (2009). Framing Faith: Explaining Cooperation and Conflict in the US Conservative Christian Political Movement. *Social Movement Studies*. 4(8): 341-358.
- Rolfe, B. (2005). Building an Electronic Repertoire of Contention. *Social Movement Studies*. 1(4): 65-74.
- Ross, K. (2004). The French Declaration of Independence. *Contemporary French and Francophone Studies*. 3(8): 273-284.
- Schaffer, S. (2002). The Engagement of Social Theory: The relationship between critical social theory and daily life. *International Social Theory Consortium*. 1(1): 7-33.
- Schalk, D. L. (1974). Why Engagement On Intellectuals. *Journal of Social History*. 2(7): 195-200.
- Sheth, D. L. (1992). Movements, Intellectuals and the State: Social Policy in Nation-Building. *Economic and Political Weekly*. 8(27): 425-429.
- Shils, E. (1958). The Intellectuals and the Powers: Some Perspectives for Comparative Analysis. *Comparative Studies in Society and History*. 1(1): 5-22.
- Shils, E. (1960). The Intellectuals in the Political Development of the New States. *World Politics*. 3(12): 329-368.

- Smith, D. (1999). The Uses of Civility: Intellectuals and Democracy in Late Modernity. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 20(6): 548-553.
- Steinhoff, P. G. (2008). Petitioning Officials: An Interaction Ritual of Protest in Japan. *Social Psychology Quarterly*. 3(71): 209-212.
- Swartz, D. L. (2003). From Critical Sociology to Public Intellectual: Pierre Bourdieu and Politics. *Theory and Society*. 5(6): 791-823.
- Szelenyi, I. (1982). Gouldner's Theory of Intellectuals as a Flawed Universal Class. *Theory and Society*. 6(11): 779-798.
- Tarrow, S. (2008). Charles Tilly and the Practice of Contentious Politics. *Social Movement Studies*. 3(7): 225-246.
- Tilly, C. (1993). Contentious Repertoires in Great Britain, 1758-1834. *Social Science History*. 2(17): 253-280.
- Tilly, C. (2005). Invention, Diffusion, and Transformation of the Social Movement Repertoire. *European Review of History*. 2(12): 307-320.
- Topçu, S. (2008). Confronting Nuclear Risks: Counter-Expertise as Politics Within the French Nuclear Energy Debate. *Nature and Culture*. 3(2): 225-245.
- Uysal, A. (2001). Devletin Güvenliği ve Toplumsal Muhalefet Eylemleri: Kalemli Çete Örneği. *Birikim*. 146(1): 64-84.
- Van Laer, J. & Van Aelst, P. (2010). Internet and Social Movement Action Repertoires. *Information, Communication and Society*. 13(8): 1146-1171.
- Wacquant, L. J. D. (1990). Sociology as Socioanalysis: Tales of Homo Academicus. *Sociological Forum*. 4(5): 677-689.
- Wald, K. D. & Corey, J. C. (2002). The Christian Right and Public Policy: Social Movement Elites as Institutional Activists. *State Politics & Policy Quarterly*. 2(2): 99-125.
- Waters, S. (2004). Mobilising against Globalisation: Attac and the French Intellectuals. *West European Politics*. 5(27): 854-874.
- Wilson, F. G. (1954). Public Opinion and the Intellectuals. *The American Political Science Review*. 2(48): 321-339.
- Yetiş, M. (1982). Gramsci ve Aydınlar. *Mülkiye Dergisi*. 236(1): 1-25.
- Zaret, D. (1996). Petitions and the "Invention" of Public Opinion in the English Revolution. *American Journal of Sociology*. 6(101): 1497-1555.

Zuckerman, A. (1977). The Concept "Political Elite": Lessons from Mosca and Pareto. *The Journal of Politics*. 2(39): 324-334.

Belgeseller

Birand, M. A. (Yapımcı), Birand, M. A. (Sunucu). (2012). *Son Darbe: 28 Şubat* [Belgesel]. Türkiye: CNN Türk.

Yalçın, S. (Yapımcı), Küçük Y. (Anlatıcı). (2009). *Oradaydım* [Belgesel]. Türkiye: CNN Türk.

İnternet Kaynakları

Akad, A. S. (02.03.2000). Kendi Anayasasını Kendin Yap. *Sabah*. 26.01.2012, <http://arsiv.sabah.com.tr/2000/02/03/y18.html>

Aktivist Tanımı. 5 Ocak 2012,

http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4fc8d977966cb1.37435099

Anayasamı İstiyorum (01.16.2000.) 16.01.2012,

<http://arsiv.kazete.com.tr/sayilar/2000/16/haberler/pol1.html>

Arjantin'de İşkencecilere Müebbet Hapis (b.t.). 7 Mayıs 2012,

<http://www.haberlink.com/haber.php?query=64276>

Aydın, M. (05.02.2000). *Kendi Anayasasını Kendin Pişir*. 15 Ocak 2012,

<http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-5823-34-kendi-anayasani-kendin-pisir.html>

Aydınlar, Aydıncıklar - Aydın Üzerine Tezler (Yalçın Küçük). (b.t.). 7 Ocak 2012,

<http://www.gazetevatanemek.com/index.php/yalcin-kucuk-diger-yazilar/3660-aydinlar-aydinciklar-aydn-uezerine-tezler-yalcn-kuecuk.html>

Aziz Nesin'in Savunması, (15.05.1984.) 03.03.2012,

http://www.nesinvakfi.org/aziz_nesin_aydinlar_dilekcesi_savunma.html

Basından. (01.01.2001.) 02.02.2012, <http://anayasam-org.ankul.web.tr/basindan.html>

Belge, M. (29.01.2000). *Kampanyanın Hikâyesi*. 3 Şubat 2012, http://anayasam-org.ankul.web.tr/pop_giris7.html

Bildiri Tanımı, 5 Ocak 2012,

http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4fc8da1178f1b0.41738413

Bilgen, A. (03.03.2012). *Halk anayasa yapabilir mi?* 5 Mart 2012, <http://www.demokratikanayasahareketi.net/index.php/makaleler/3-halk-anayasa-yapabilir-mi>

Bir de Derin Anayasa Var. (01.05. 2000). 02.01.2012, http://anayasam-org.ankul.web.tr/pop_giris33.html

Bizim Annelerimiz Cumartesi (21.12.2010.) 17.01.2012,

http://www.ehp.org.tr/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=72:cumartesi-anneleri&Itemid=93

Bourdieu, P. (01.01.2005). *Kültür Tehdit Altında*. 13.02.2012,

<http://istifhane.files.wordpress.com/2012/02/kulturtehdit.pdf>

Bu Dava Böyle Bitmez. (b.t.). 7 Ocak 2012,

<http://www.hranticinadaleticin.com/tr/etkinlikler.php>

Bunalımın Eşiğindeyiz. (14.01.2001.) 01.01.2011,

<http://yenisafak.com.tr/arsiv/2001/OCAK/14/g3.html>

Candaş, A. (03.03.2012). *Anayasanın Nasıl Yapıldığı İçeriğini Etkiler mi?* 5 Mart 2012, <http://www.demokratikanayasahareketi.net/index.php/makaleler/7-anayasann-nasl-yapldg-icerigini-etkiler-mi>

Cumhurbaşkanı Sezer Güvenceli Bir Anayasa İstedi. (10.01.2001.) 02.02.2012, <http://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/2001/6/26/11.xhtml>

Cumhurbaşkanı Sezer TBMM'ye hedef gösterdi: Yeni Anayasa. (10.01.2001.) 02.02.2011, <http://www.radikal.com.tr/2001/03/15/turkiye/01sez.shtml>

Çeğin, G. (01.03.2011). *Entelektüel Alanın Dönüşümü.* 19.01.2012,

<http://www.turnusol.biz/public/makale.aspx?id=8121&pid=19&makale=Entelekt%FCel+alan%FDn+d%F6n%FC%FE%FCm%FC>

Dündar, C. (01.31.2000). İki Türkiye. *Sabah*. 20.02.2012,

<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/01/31/y35.html>

Dündar, C. (30 Eylül 2011). *Cumartesi Anneleri*. 3 Mart 2012,

<http://www.tefsad.org/?p=1015>

Ekinci, A. (04.07.2007). Sivil Bir Anayasa Nasıl Mümkün? *Yeni Şafak*. 24.01.2012, <http://yenisafak.com.tr/Yorum/?i=54152>

Entelektüel Tanımı. 5 Ocak 2012, http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4fc8d97d395c39.61933481

Gürel, N. (11.02.2000). Anayasa Zamanlaması. *Milliyet*. 07 Ocak 2012, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=ANAYASA%20ZAMANLAMASI%20NA%C4%B0L%20G%C3%9CREL%C4%B0&isAdv=false>

Halk Anayasasını Tartışıyor. (10.01.2000). 02.01.2012, http://anayasam-org.ankul.web.tr/pop_makale08.html

Hanım Tosun Bono'yla Buluştu, (08.12.2010.) 02.04.2012, <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/124656-hanim-tosun-bonoyla-bulustu>

Harvey, N. (11.10.2005). *Özerk Olarak Katılım: Zapatistalar ve Farklılık*. 30 Haziran 2012, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3559

Kaboğlu, İ. (07.01.2001). *Çare Yeni Anayasada*. 10 Ocak 2012, http://anayasam-org.ankul.web.tr/pop_giris75.html

Kentel, F. (17.12.2011). *Sivil Toplumunu İzlemeye Başlarken*. 7 Şubat 2012, <http://anayasaizleme.com/2011/12/17/sivil-toplum-kuruluslarini-izlemeye-baslarken/>

Kılınç, N. T. (01.12.2002). “Köşe”lerde Biçimlenen Yeni Entelektüellik”. 30 Haziran 2012, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1&dsid=140&dyid=297&yazi=%22K%F6%FEe%22lerde%20Bi%E7imlenen%20Yeni%20Entellekt%FCellik>

Kılınç, N. T. (01.01.2008). *Anayasayı Yapmak/Yazmak*. 3 Şubat 2012, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=343&makale=Anayasay%FD%20Yapmak/Yazmak...>

Kızıl, Ç. (27.01.2008). *Anayasa Yanılsaması*. 1 Mart 2012, <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=354&makale=Anayasa%20Yan%FDlsamas%FD>

Koçak, C. (31.01.2011). *Bir Anayasa Yapmak*. 7 Mart 2012, http://www.sahibindenanayasa.com/index.php?route=detail_article&aid=47&id=116

Köker, L. (10.10.2011). *Yeni Bir Anayasa Yolunda Bir Hafıza Tazelemesi I*. 3 Şubat 2012, <http://anayasaizleme.com/2011/10/10/yeni-anayasa-yolunda-bir-hafiza-tazelemesi-i/>

Kurultaylar, (01.01.2012.) 03.03.2012, http://www.icadint.org/index.php?option=com_content&view=article&id=3:conferences&catid=1:about-us&Itemid=11&lang=tr

Müjde, G. (02.07.2000). Sivil Anayasam. Sen mi geldin? Tez mi geldin? *Milliyet*. 15.01.2012, <http://www.milliyet.com.tr/2000/02/07/yazar/mujde.html>

Okay, A. (05.15.2009). *Aydın ve Toplum II*. 19.01.2011, <http://www.yazkalemim.org/elestiri/238-adl-okay-aydn-ve-toplum-ii.html>

Özür Diliyorum. (b.t.). 7 Ocak 2012, <http://www.ozurdiliyoruz.com/>

Petras, J. (26. 03. 2005). *Toplumsal Değişimde Aydınların Rolü*. 7 Mart 2012, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=2104

Petras, J. (24.12.2010). *Latin Amerikalı Aydınların Dönüşümü*. 7 Mart 2012, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=9006

Quand Bourdieu prenait fait et cause pour les grévistes en 1995. (18.10.2007.) 30.06.2012, http://www.marianne2.fr/Quand-Bourdieu-prenait-fait-et-cause-pour-les-grevistes-en-1995_a80137.html

Rötuşla Düzelmez. (15.06.2000.) 02.03.2012, <http://www.radikal.com.tr/2000/06/15/turkiye/01rot.shtml>.

Sazak, D. (6 Haziran 2000). Anayasamı İstiyorum. *Milliyet*. 10 Ocak 2012, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=anayasam%C4%B1%20istiyorum%20derya%20sazak&isAdv=false>

Selçuk, T. (15 Temmuz 1996). *Söz Çizginin*. 2 Şubat 2012, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=turhan%20sel%C3%A7uk%20cumartesi%20anneleri&isAdv=false>

Tekay, M. (21.05.2000). *Kendi Hayatımız Üzerine Düşünmeye Davet*. 10 Ocak 2012, http://anayasam-org.akgul.web.tr/pop_giris54.html

The Higher Circles (Wright Mills). (b.t.). 12 Şubat 2011, http://www.thirdworldtraveler.com/Book_Excerpts/HigherCircles_PE.html

Toker, M. (02.15.2000). Anayasa Yapmak Ciddi Bir İştir. *Milliyet*. 10 Şubat 2012, <http://www.milliyet.com.tr/2000/02/15/yazar/toker.html>

Topuz, H. (19.07.2008). *Aydınlar da Susarsa İletişim Özgürlüğünü Kim Savunacak?* 14.01.2012, <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/108432-aydinlar-da-susarsa-iletisim-ozgurlugunu-kim-savunacak>

Uygun, O., Zebekoğlu, E. ve Akbulut, O. (01.01.2000). *Anayasa Nedir?* 02 Ocak 2012, <http://anayasam-org.ankul.web.tr/anayasanedir.html>

Yılmaz, M. Y. (02.01.2000). *Anayasamı İstiyorum.* *Radikal.* 25.01.2012, <http://www.radikal.com.tr/2000/02/01/t/yazarlar/mehyil.shtml>

Gazeteler

32. Gün. (1 Ekim 1995). *Milliyet*, 30.

Kayıplar İçin Kurultay. (10 Mayıs 1996). *Milliyet*, 3.

Kayıplara Mezarlıkta Anma. (20 Mayıs 1996). *Milliyet*, 25.

Karanfilli Protestoya Gözaltı. (23 Haziran 1996). *Milliyet*, 14.

Kadın Manzaraları. (25 Haziran 1996). *Milliyet*, 26.

Analar Ağlamasın. (4 Temmuz 1996). *Milliyet*, 2.

Bora, T. (7 Temmuz 1996). *Bütün Milletın Anası Ağlıyor.* *Milliyet*. 20.

Sezen'in Kayıpları. (12 Temmuz 1996). *Milliyet*, 2.

Her Cumartesi Çaresizliğin Sesi. (17 Temmuz 1996). *Milliyet*, 25.

Eylemler Nerede Nasıl Başladı? (28 Temmuz 1996). *Milliyet*, 16.

Şafak İçin Kahkahalı Gece. (31 Temmuz 1996). *Milliyet*, 2.

Anneler Buluşuyor. (8 Ağustos 1996). *Milliyet*, 22.

Cumartesi Olaysız Bitti. (11 Ağustos 1996). *Milliyet*, 14.

Akbal, O. (11 Ağustos 1996). *Gündemdeki Konular, Sorunlar.* *Milliyet*. 21.

Cumartesi Gelini. (6 Ekim 1996). *Milliyet*, 7.

Dünya Kayıplarımızı Arıyor. (25 Ekim 1996). *Milliyet*, 16.

Kayıpların Dünya Günü. (27 Ekim 1996). *Milliyet*, 25.

Cumartesi Anneleri Göktepe'yi Andı. (12 Ocak 1997). *Milliyet*, 26.

Konu Bizden Çekim Onlardan. (25 Ocak 1997). *Milliyet*, 26.

Eylemde İkinci Yıl. (18 Mayıs 1997). *Milliyet*, 17.

Protesto Günü. (15 Haziran 1997). *Milliyet*, 27.

Sakık da Eylemde. (9 Kasım 1997). *Milliyet*, 16.

Asena, D. (20 Aralık 1997). Yarası Olan Gocunur. *Milliyet*, 23.
Bir Cumartesi Öyküsü. (22 Aralık 1997). *Milliyet*, 29.
Kongre Üyeleri Cumartesi Eyleminde. (18 Ocak 1998). *Milliyet*, 16.
Eylemde 147. Hafta. (8 Mart 1998). *Milliyet*, 19.
Cumartesi Anneleri'ne Dış Destek. (1 Haziran 1998). *Milliyet*, 7.
Cumartesi Anneleri'nin 161. Eylemi. (20 Haziran 1998). *Milliyet*, 7.
Cumartesi Anneleri Eyleminde 100 Gözaltı. (30 Ağustos 1998). *Milliyet*, 17.
Cumartesi Anneleri Serbest. (3 Eylül 1998). *Milliyet*, 14.
Ormanlar İçin Söyleyecek. (11 Ekim 1998). *Milliyet*, 17.
Müjde'den Cumartesi Eylemi. (1 Kasım 1998). *Milliyet*, 1.
Cumartesi Annelerine Müjde Ar Desteği. (1 Kasım 1998). *Milliyet*, 14.
Cumartesi İçin Suç Duyurusu. (3 Aralık 1998). *Milliyet*, 22.
Asena, D. (19 Aralık 1998). Rüyalar Gerçek Olsa. *Milliyet*. 25.
İnisiyatifte İnisiyatif Kimde? (26 Aralık 1998). *Milliyet*, 30.
Kadere İnanan Bir Solcuyum. (27 Aralık 1998). *Milliyet*, 5.
191. Hafta da İzin Yok. (10 Ocak 1999). *Milliyet*, 20.
Kayıp Filmine İsviçre'den Ödül. (16 Ocak 1999). *Milliyet*, 25.
Başbakan Olsam. (22 Mart 1999). *Milliyet*, 14.
Oturma'dan Slogan Davasına. (13 Mayıs 1999). *Milliyet*, 5.
Acıların Galası. (14 Ocak 2000). *Milliyet*, 4.
Top 100 Public Intellectuals. (2008, May 15). *The Foreign Policy and Prospect*, 10.

Mülakatlar

Prof. Dr. Levent Köker, erkek, akademisyen, 54, Ankara, 13 Mart 2012.

Prof. Dr. Mehmet Turhan, erkek, akademisyen, 61, Ankara, 13 Mart 2012.

EK

EK-1

BİR TOPLUMSAL SÖZLEŞMEYE GİDECEK SÜRECİ AÇMAK VE KENDİ ANAYASASINI YAPMIŞ BİR TOPLUM OLMAK İÇİN ÇAĞRI METNİ

Türkiye, yıllardan beri toplumsal hayatın bütün düzeylerini etkileyen bir bunalım yaşıyor. Bütün sıkıntılarda 1982 Anayasası'nın önemli payı olduğu çok geniş bir yelpaze içinde genel kabul görüyor. Bir Anayasa toplumda olup biten her şeyden sorumlu tutulamaz; ama aynı zamanda, Anayasa, bir toplumu meydana getiren insanların kamusal hayatlarını hangi kurallara göre düzenleyeceğini belirleyen son derece önemli bir kurallar bütünüdür.

Anayasalar toplumun yönetsel kurumlarının işleyişini belirlemenin yanında temel olarak bireylerin hak ve özgürlüklerini garanti altına alma işlevi görürler. Görece "teknik" sayılacak birinci nokta Türkiye'nin siyasi geleneğinde hep öncelikli olmuş ve sonuçta "hak ve özgürlük" kavramını da boğan bir merkeziyetçi yönetim anlayışını egemen kılmıştır.

Bütün iktidarla birlikte, herhangi bir iş yapma konusunda her türlü inisiyatifi de kendinde toplayan bu merkeziyetçi anlayışın, böylece kendi kendini felce uğrattığını, üzerine fazla iş almaktan, yapması gereken işleri yapamaz hale geldiğini, kısa bir süre önce yaşadığımız deprem felaketinde bir kere daha, bütün açıklığıyla gördük: Başkasına yaptırtmayan, kendi de yapamayan, otoriter ve hantal bir merkeziyetçilik!

Demokratik değerlerin derinleştiği ve yaygınlaştığı bir çağda yaşıyoruz. Bu, her çağdaş anayasanın dikkate alması gereken bir eğilim. Ne var ki, bir Anayasanın "demokratik" olmasının ölçütü sadece içeriği değil, benimsenip özümsemesi gereken şeylerdir ve toplum, ancak, tartışılmasında, biçimlenmesinde, kesinleşmesinde katkısı olan kuralları gerçekten içselleştirebilir.

Bu nedenle Türkiye'deki herkese; demokrasi ve insan hakları dışında referans mercii olmayan; demokratik anayasaların yurttaşa verdiği sorumlulukların ötesinde, kutsallaştırılmış ideoloji veya inançlar dayatmayan, yurttaşa karşı devleti değil, devlete karşı yurttaşı koruyan; yurttaşların neleri yapamayacaklarını göstermek yerine onların hak ve özgürlüklerini genişleterek güvence altına alan yeni bir anayasa oluşturma sürecine katılmak, yani siyaseti doğrudan oluşturmak üzere çağrıda bulunuyoruz. Toplumsal eğilimleri hesaba katmayarak hazırlanmış anayasalar, iyi niyetli, hatta görece demokratik de olsalar, toplumda demokratik süreçleri başlatamaz ve toplumu gerçekten demokratikleştiremezler.

1982 Anayasası'nın demokrasi ile bağdaşmayan karakterini hukuk alanında en yetkili kişiler tarafından da eleştirildiği bugünlerde, toplumun ihtiyacının var olan metinde birtakım düzeltmeler yapmak değil, yeni bir anlayışı yeni bir sistemle ifade edecek, yepyeni bir Anayasa olduğuna inanıyoruz.

Toplumun bugün bu olgunluk aşamasında olduğuna inanıyoruz; Türkiye'nin insanları, zor zamanlarda dayanışma ve yardımlaşma iradesiyle davranabildiklerini kanıtladılar. Bütün farklılıklarımızla bir arada yaşama iradesine ve becerisine sahip olduğumuza inanıyoruz. Bunu hangi kurallar ve ilkeler içinde yapabileceğimize, bir arada tartışarak, birbirimizi tanıyarak ve anlayarak biz kendimiz karar verebiliriz. Yeni ve demokratik bir anayasanın oluşum sürecini, aynı zamanda birçok sorunun çözülmeye başladığı bir büyük forum, bir mutabakat platformu haline getirebiliriz ve getirmeliyiz.